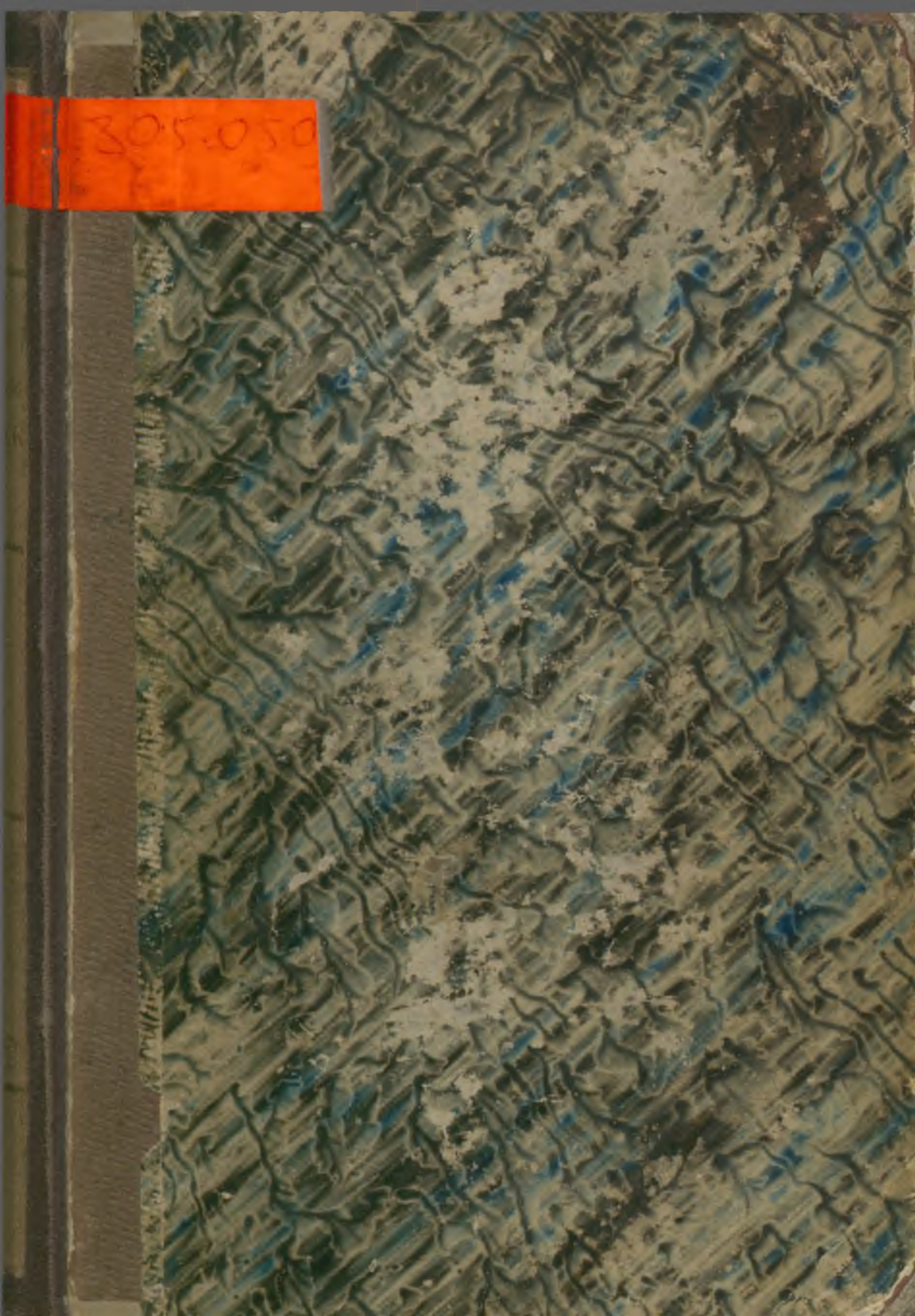

305.050

GYŐRI
TÖRTÉNELMI és RÉGÉSZETI
FÜZETEK.

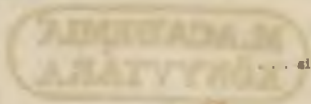
SIMOR JÁNOS

GYŐRI PÜSPÖK Ő MÉLTÓSÁGA PÁRTOLÁSA MELLETT

K I A D J Á K

RÁTH KÁROLY és RÖMER FLÓRIS

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADEMIA TAGJAI.

... sit apud te honor antiquitatis.
Ifjabb Plinius.

III. K Ö T E T.

(2 RÉZ- ÉS 6 FAMETSZETTEL.)

GYŐR. 1888.

NYOMATOTT SAUERVEIN GÉZÁNÁL.

305050

M. ACADEMIA
KÖNYVTÁRA

A III. kötet tartalma:

	Lap.
Botka Tivadar: A Rákóczyak ifjabb ága	1
" " : Bátori Zsófia — II. Rákóczy György erdélyi fejedelem özvegye — Bars megyét meghívja, fiának Ferenc- nek Zrínyi Ilonával történendő lakadalmára	183
Csery József: Korpona városának ismertetése	75 263
" " : Az 1606-diki Kassai ország-gyűlés naplója	126
" " : Korponai lőszér leltára 1620-ban	369
Csukási Károly: Mihály vajdának követi utasítása Rudolf királyhoz	141
Frankl Vilmos: Egyházi régiségek	88
" " : A bécsi békekötés 1606-ban	158 245 158
Henszlman Imre: A görög nem-egyesültek temploma Ráckeven	289
Horváth Elek: Árpádkori okmányok	298
Jécsai A. Lajos: A Rottensteini vár-rom	116
Kubinyi Ferenc (ifj.): A Sági convent legrégibb hiteles kiadványa	284
" " : Adalék a Budai regestákhoz	301
" " : Buják várának ostromoltatása a XIV. század első negyedében	365
Lehoczky Tivadar: Eszterházy Mihályné belső javainak specificatiója 1694	187
" " : Nyalábvárában (Ugocsa m.) történet ásatások	191
" " : Egy régi költségjegyzék 1582-ből	280
" " : Szenvedéscink történetéhez	342
Lichner Pál: Gr. Pálffy Miklós levele gr. Erdődy Györgyhez a Nagy- szombati csatáról 1704	95
" " " " " Miklós a Rákóczi pártiak mozgalmairól tudó- sitja a Varasdon lakó gr. Erdődy Györgyöt. Bécs, 1705. febr. 28.	282
Báró Međnyánszky Dénes: Gróf Zrínyi Péter ingóságai	97
" " " : Régi magyar diszkard	192
Mersics Miklós: A Pozsonyi csizmaziák magyar céhszabályai 1602-ből	272 347
Milecz János: A Pannonhalmi régiségtár	184
" " : Károlyi Zsuzsanna Erdélyi fejedelemnő levelei férje Bethlen Gáborhoz	193

IV

Lap

Nagy Imre (Szopori): Az Almádi konvent	54
" " " Gróf Széchyeknek Kőszegeni tartózkodás- és bir- toklásukról	235
" " " A kőszegi ifjak tánc- és mulatsági szabályai 1679-ből	286
" " " Sopron város délnyugoti környéke a XIII. században	303
Pesthy Frigyes: Temes vármegye alispánjai	352
Ráth Károly: Zrínyi Péter, Fraugepán Ferenc-Kristóf és Nádasdy Ferenc grófok elleni tanuvallatás	66
" " : A Marcaltői régi kastély Veszprém megyében	149
" " : A Bodonhelyi erősített kastély Sopron megyében	275
" " : Árpádkori okmányok	297
" " : Szolnok történetéhez	366
Kisebb cikkek:	
" " : Egy 125 éves öreg ember (94 l.) Bakacs Tamás primás esztergomi iskolája (96). Régi női öltöny s ágynemű- mük elnevezése (184). Bernárd Máté pápai nyom- dász 1628—1633 (283).	
Rómer Flóris: Árpás és a mórchidai sz. Jakabról címzett prépostság	31
" " Szabó József: Árpádkori okmánytár	106
" " Filesont tükör-tok a XIV-dik századból	135
" " Adalék a boszorkányperekhez	176
" " Kamicházi Horváth Márk Horvát- és Dalmátországi bán s a t. másképp Vzdolyai Myslenovith Márk sirköve Nagy- Vázsonyban (metszettel)	213
Kisebb cikkek:	
" " Adatok Hunyady és Capisztrán 1456-dik évi táborozá- sához (188). A Zrínyiféle magyar dallamról (280). Ko- márom városi árszabályok a XVII-dik századból (284).	
" " Figyelmeztetés az oklevéltan kedvelők számára	361
" " Hunyady Mátyás neje Beatrix jól tudott magyarul	370
Rosos Miklós: A magyar pénzisméhez	363
Szaszinek Győző: Szent Vitalis temploma	190
Szabó József és Rómer Flóris: Árpádkori okmánytár	106
Véghelyi Dezső: A Ludányi nemzetség okmányai	20 223

TÁRGYMUTATÓ:

Abauj 2. 22. 343 lapon.
Achmed 366.
Ács Mihály 66.
Adony 219. 221.
Agendorf 308.
Agyagos 305. 317.
Ákus Miklós 221.
Alaghi család 3. 4. 8.
Alapi Gergely 70.
Ali basa 127. 366.
Ali kurta basa 282.
Almádi convent 54—66. 299.
Almási család 147. 346.
Alvinci család 205. 206.
Amade család 150. 151. 154.
Ambrózy család 358. 359.
Ampringen Gáspár 342.
Anda 110.
András II, király 362.
Angráni István 69.
Ányos család 221.
Apaffy Mihály 344.
Apáti 110. 222.
Apponyi Pál 166. 172.
Arács 60.
Aradi 211.
Aranyos 305.
Árpás 31—54.
Árszabályok 284—286.
Árva 159. 175. 280. 281.
Aszófó 35.
Aszszonyfa 240.
Atyai Benedek 334.

Babindal 25. 228. 229. 230.
Babindali cs. 25. 228. 229. 235.
Babocsai Ferenc 335.
Babot (Kis) 279. 280.
Bace 110.
Badak 223.
Bagamér 149.
Bagdan 315.
Bagdánfi Gergely 318.
Bágyog 278. 280.
Bajmóc 256. 269.
Bajnai György 341.
Bajom (Nagy) 240.
Bakacs Tamás 96.
Bakits (Laki) cs. 57. 58.
Bakits János 137.
Bakó Ferenc 80. 86.
Bakony 48. 185. 190.
Bakony-bél 31—54.
Balaskó István 68.
Balassa cs. 3. 128. 133. 219. 220.
253.
Balassy Zsigmond 128.
Balázs cs. 356. 358.
Balf 309—318.
Balling János 206.
Bana 297. 299.
Bánhid 53.
Bánffy cs. 10. 63. 64. 199. 200.
Bán István 226.
Bánki N. 130.
Bánóc 264.
Baraczkai Domonkos 234.

VI

- Baran 326.
 Baranya 23. 110.
 Baranyai cs. 69. 280.
 Barát (Kis) 276.
 Barbóly István 334.
 Barcsai János 256.
 Barom (Kis) 327.
 Baros Ferenc 358.
 Bars 4. 11—13. 16. 18. 27.
 183.
 Bartalics Péter 272.
 Bársfa 130. 344.
 Basta György 5. 166.
 Batka Dénes 228.
 Bátori cs. 13—15. 141—148. 183.
 225. 228. 232. 234. 235. 252. 257.
 344.
 Bátorkeszi István 73.
 Battyány cs. 92. 221. 242.
 Bazin 122. 151. 172. 250.
 Baznik János 68.
 Beatrix királyné 224. 370.
 Bebek cs. 3.
 Bécs 9. 18. 71. 91. 125. 126. 158—174.
 245. 279.
 Bedő 301.
 Bedőc Jakab 243.
 Bekényi 4.
 Békási cs. 115.
 Béla király II. 38.
 " " IV. 5. 21. 38. 41. 298.
 299. 361.
 Belgiojoso 247. 258.
 Belgrád 164. 188. 189.
 Belkus 299.
 Bellicich Péter 70.
 Bence Mihály 300.
 Bench 22.
 Bencei Tamás 277.
 Bend 22.
 Bene András 86.
 Benke 299.
- Benkovic Tamás 68.
 Bény 41. 53.
 Bercsényi 95. 148.
 Berdóczy György 70.
 Bereg 22. 110. 343.
 Beren 306.
 Berencs 22.
 Berense 297.
 Berény 94. 152.
 Berki 94.
 Bernárd cs. 283.
 Besenyő 32. 33. 40. 65. 304. 305.
 308.
 Beski Józsa 281.
 Bessenyei István 343.
 Betlen cs. 4. 75—87. 97. 193—212.
 Betlenfalva 232.
 Besztercebánya 197. 199. 251. 266.
 Bozeredy cs. 242. 243. 333.
 Biber János 81.
 Bicse 280. 281.
 Bideskuty Vince 357.
 Bielavi Tamás 90.
 Bihari Ferenc 15. 18.
 Bikeig 327.
 Bilukáltala 109.
 Bisztrai István 204.
 Bisztriczky András 266. 269.
 Bocatius János 174.
 Boeskey cs. 5—7. 125—135. 145.
 158—174. 193. 245—262.
 Bodó 111.
 Bodiszló 321. 323. 328.
 Bodiszlói cs. 323.
 Bodok 227. 229. 230.
 Bodonhely 275—280.
 Bodor 111.
 Bodrog 345.
 Bogdán cs. 70. 324.
 Bogyzlav herceg 361.
 Bognár György 66.
 Bogor István 339.

- Bogyoszló 305. 328.
 Bogumer 361.
 Bohna 21. 22.
 Bojuni Lonya 22.
 Boyva 303.
 Bolerazi István 152.
 Bolling 1. Balling.
 Borch 315. 318.
 Bori cs. 284.
 Bornemisza cs. 204. 250.
 Borsát 152.
 Borsmonostor 38. 326.
 Borsod 7. 8. 343.
 Borsva 22.
 Bosnyák cs. 78. 166. 167.
 Bossányi (Nagy) cs. 234.
 Boszorkányper 176—182.
 Boszti cs. 306. 307.
 Both András 220.
 Botka cs. 15. 73. 335.
 Boz 317. 318. 319. 320. 321.
 Bozók 38. 41. 267.
 Búged 94.
 Böjti Gáspár 194.
 Bök (felső) 96.
 Bökény 344. 346.
 Böszörményi Simon 22.
 Brandenburgi Katalin 194.
 Breznóbánya 270. 331.
 Buda 297.
 Buda 23. 45. 46. 71. 72. 89. 92. 110.
 127. 133. 219. 220. 232. 246. 292
 301. 332. 365.
 Budai Mátyás 127.
 Budak 24.
 Budiszlói (Kis) Péter 320.
 Bugud 113.
 Buják 365.
 Bulhad István 315. 317.
 Burján cs. 184.
 Bústelek 22.
 Buz 315.
 Buzád 58. 59. 62—65.
 Bükk 306.
 Capistrán 188.
 Carthausiak 5.
 Cavriani Otto 167.
 Céhszabályok 272—274. 347—351.
 Coccolouia Gáspár 344.
 Csaby Péter 150.
 Csábrág 267.
 Csajági Gergely 74. 341.
 Csák (Csáky) cs. 64. 106. 115. 154.
 271. 312.
 Csákán 305.
 Csák-tornya 98.
 Család 307.
 Családi cs. 228. 229.
 Csák Máté 365.
 Csanád 23. 110. 246. 299.
 Csanak 276.
 Csapó cs. 277. 341.
 Császár cs. 68. 358.
 Csatár 33. 37.
 Csazma 57.
 Csécsény 276.
 Cseh cs. 229. 230. 231. 232. 233
 268. 269.
 Csejte 234. 235.
 Chekán Pál 319. 320.
 Cseken 305.
 Chelezenaya uerey 109.
 Csemb 307.
 Csepel 232.
 Csepeli Mihály 336.
 Csepreg 306. 307. 313.
 Csepregi Jakab 90.
 Csermáky János 264—266.
 Csernek 280.
 Csernye 48.
 Csesznek 149. 275.
 Csetényi János 341.
 Csikvánd 150.

VIII

- Csitár 223. 227. 229. 230.
 Csizmazia cs. 272. 341.
 Csó 56. 153.
 Csói Pál 299.
 Csókakő 190.
 Chom zelefew 109.
 Csontos Imre 340.
 Csorgai István 152.
 Csorna 36. 40—42. 59.
 Csoron cs. 237. 240. 243.
 Csósz 115.
 Csuka Miklós 228.
 Csurgó 298.
 Csut 41.
 Csuz 114—115.
 Csuzi Jakab 340.
 Czeglédi 207.
 Czenk (Nagy és Kis) 317. 318. 319.
 321. 323.
 Czenstochau 9. 324.
 Cseri Anna 152.
 Cziráki László 152.
 Czobor cs. 57. 58. 60. 61. 81. 127.
 128. 199. 255.

Dabosi István 75.
 Dág 305. 308.
 Dági cs. 308.
 † Dalmatia 219. 220.
 Dampier 164.
 Dampnya 306.
 Dánielchynk 321.
 Darabos 239. 240. 243.
 Darnai Miklós 367.
 Daruvár 307.
 Dasztifalu 307.
 Dávid Pál 90.
 Dawar (Nagy) 223. 225. 226. 227.
 Daworanczky cs. 223. 224. 226. 227.
 229. 230.
 Dawran (Davoran) Davoráni 225. 230.
 232.

 Deák Pál 131.
 Debrecen 74. 345.
 Dekinyi András 127.
 Dém 35.
 Dengelegi Mihály 127. 128.
 Dersffy cs. 7. 162.
 Derzsénye 301. 302.
 Devecser 239. 275. 277.
 Dévény 116. 122—124.
 Devits 267.
 Dezsöffy cs. 127—129. 358. 359.
 Dicsk 307.
 Dienesfalva 152.
 Diósgyőr 343.
 Diósy Ábrahám 269.
 Divék-ujfalu 11.
 Dobó cs. 3. 258. 262.
 Dobsa István 18.
 Doczy cs. 4.
 Dolgos cs. 231. 232. 233.
 Domancsa 106.
 Dombai cs. 300.
 Dombiföld 43.
 † Dorog 305.
 Dorozsló 240.
 Draskovics cs. 240. 241. 283.
 Drimóczy 304.
 Drexler cs. 85. 263—265.
 Drohosóczy András 341.
 Drugot cs. 8. 128. 162. 165.
 Duka Miklós 360.
 Duló Ádám 94.
 Dulow 361.
 Dworen 223.

Ebergőcz 308.
 Ebergőczy cs. 308.
 Ecs 35.
 Ecsed 343.
 Eger 23. 110. 170.
 Egered 305. 308.
 Egresd 111. 112.

- Egri István 78.
 Ejecse 305. 309. 310. 314.
 Elekcsi 231.
 Eleki János 127. 129.
 Elsősár 113.
 Előszállása 152.
 Előszállás 94.
 Endre I. király 37. 39.
 " II. " 21. 59. 64.
 " III. " 114. 115.
 Endröd (Nagy) 230.
 Enessey cs. 151. 152.
 Enyed 168.
 Eperjes 67—69. 76. 134. 257. 259.
 260. 262. 342. 344.
 Erdély 6—8. 10. 23. 33. 110. 125—135.
 141—148. 185. 192—212. 330.
 Erdélyi László 226.
 Erdőd 77.
 Erdődy cs. 15. 16. 18. 55. 95. 196.
 282.
 Erogető 110.
 Érsek cs. 72. 265.
 Érsek-Ujvár 14. 80. 82. 83. 95. 165.
 167.
 Erszénygyártó 72.
 Essegvár 283.
 Esztergom 23. 92. 96. 110. 164. 165.
 175. 297. 313. 341.
 Eszterházy cs. 4. 7. 8. 59. 71. 86.
 95. 109. 152. 187. 188. 241. 242.
 269. 276. 332.
 Ethei Mihály 367.
 Euzen 38.
 Ezdege 234.

 Fáncsi Ferenc 86.
 Fáncsika 344. 345.
 Farkas András 66. 269.
 Farkasfertes 305.
 Favus 299.
 Fazokas Ferenc 341.

 Fegel 299.
 Fehérvár (Székes) 23. 65. 113—115.
 152. 154. 162. 190.
 Fehér m. (Alsó) 33.
 Fejérváry 137.
 Fekete György 339.
 Felhévizi Bihary 15.
 Fenyőfő 305.
 Ferdinánd I. király 89. 122. 231. 232.
 233. 238.
 " II. " 76. 81. 90. 201.
 253. 263.
 " III. " 10. 185. 186. 240.
 266.
 Ferenczy János 71.
 Festetits cs. 60.
 Fyuzer 22.
 Fodor András 67.
 Fogaras 171.
 Fogas Péter 339.
 Forgács cs. 4. 77. 81. 95. 116. 160.
 161. 168. 171. 172. 240. 247.
 259. 262. 281.
 Fornádi Kerked 22.
 Fornoszi 206.
 Fördös Péter 69.
 Fövén 94.
 Fraknó 317.
 Frangepan cs. 66—75. 221.
 329—341.
 Frankó 240.
 Fridau 4.
 Fridelius Mátyás 268.
 Frölich Dávid 266.
 Fudur 22.
 Fuldrik 64.
 Futak 189.
 Füle 94.
 Fülel Tamás 94.
 Fülöp 53.
 Fürdő-Sziget 46.
 Füs 229.

X

Füsi Benedek 228.

Füzes 55.

Gaboriani Tóbiás 70.

Gagy György 127.

Gál József 359.

Galgóc 18. 266.

Galgóci Ádám 69.

Gara 94.

Garai cs. 149.

Garami apátság 38. 227. 228. 229.

Gatyástó 325.

Gegő Tamás 341.

Gencs 240.

Gencsi Egyed 71.

Gerencsér 95.

Geresd 306. 313.

Gerliczy Mihály 358.

Gerse 60. 243.

Géza I. király 38.

Gicsk 307.

Glosvay György 346.

Gopol 4.

Gosztonyi Péter 256.

Gömör 7. 344.

Gönci György 127.

Görzsöny 152.

Görzsönyi Pál 70.

Götzel György 263. 267.

Grabóc 291.

Grosman György 265.

Grubisics Gergely 272.

Gudurzenk 325.

Gug 35.

Guechke 110.

Gurhes László 365.

Gurub Péter 332.

Gút 234. 336.

Gutt Dániel 69.

Gyalódi István 72.

Gyalói Simon 22.

Gyalóka 306.

Gyalu 147.

Gyarmati cs. 228.

Gyenese Gergely 68.

Gyeredi cs. 228.

Gyimót (Kis) 288.

Gyökmény 365.

Gyöngyös 128.

° Győr 23. 35. 36. 40. 66—73. 94.

110. 140. 145. 148—152. 154.

184. 275. 276. 279. 280. 283. 299.

300. 305. 306. 312. 314. 329.

331. 341. 366.

Györfi Tóbiás 70.

Gyula 305. 308.

Gyulafehérvár 147. 194.

Gyulai János 280. 281.

Gyulaffy László 343.

Gyulakeszi 109.

Gyurikovics György 36.

Gyurk 21.

Gyürki Benedek 81.

° Hagymásy Kristóf 259.

Hagymáskér 94.

Hahold 63.

Hainburg 121.

Haiszter 282.

Háj 265.

Hajnal Sámuel 341.

Haláld 302.

Halász 301.

Hanta 41. 42.

Harabor 223. 227. 229.

Hardegg Ferdinánd 275.

Harka 308.

Harkai cs. 308.

Harranuk 22.

Hathalmi Sándrin 154.

Hatos Bálint 152.

Hatvan 94.

Havasalföld 141—148. 355.

Hegyalja 19.

- Heidendorf 33.
 Heym 106.
 Heem 352. 353.
 Hench 25.
 Hencz Imre 283.
 Herbord 23. 111. 300. 365.
 Herchk 94—106.
 Herke 301.
 Hermani cs. 22. 81.
 Herovitus Mátyás 94.
 Hesum 111.
 Hetesi Pethe cs. 3. 9.
 Hetye 307.
 Heves 343. 344.
 Hidegkuti István 334.
 Hidegség 325.
 Hidvég 94.
 Higmogus 109.
 Hind 228.
 Hindi cs. 228.
 Hinkó 25.
 Hleulán 111.
 Hoher 342.
 Hochwiesner Márk 87.
 Hodizlaus 106.
 Hodolin 266.
 Holló Zsigmond 344.
 Hollósi Mátyás 340. 341.
 Homok 318. 320.
 Homonnai cs. 4. 8. 133. 166. 167. 200.
 250.
 Hont 268.
 Horka 319. 322. 323. 324.
 Horkai cs. 316.
 Horpács 41. 42.
 Hortyányi András 344.
 Horváth cs. 74. 127. 213—222. 240.
 341. l. Mladossevich.
 Horváti cs. 284.
 Horvát ország 63. 213.
 Höflein 317.
 Hörcsök 94.
- Hradistye 29.
 Hrussó 4. 11—14.
 Humuzozow 110.
 Hunyadi cs. 121. 149. 188. 191.
 192. 223. 225. 227. 229. 237.
 Hurka 22.
 Hus Péter 66.
 Husvét Gergely 74.
 Huszár cs. 198. 199. 341.
- Ibur 365.
 Igar 94.
 Ikervári cs. 308.
 Iktár 195.
 Illava 168.
 Illés János 277.
 Illésházy cs. 125—134. 151. 162—
 174. 242. 245—262.
 Ilméri Orbán 234. 235.
 Ikervár 331.
 Ikka (Ikva) 305. 321. 325. 326.
 Imre (szent, herceg) 192.
 Iner 297.
 Indrih 21. 22.
 Ipoly 299.
 Ipolykér 241.
 István I. (szent) király 192.
 „ II. király 38. 40.
 Istvánffy Miklós 145.
 Ivahun 22.
 Ivánka 94.
 Iványos cs. 67. 68.
- Jablonca 230.
 Jagasics Péter 332.
 Jahialy 165.
 Jakabszállása 94.
 Ják 52. 53. 55. 312.
 Jancsi Pál 127.
 Jánki György 166.
 Jankovics 307.
 Jánosháza 239.

XII

- Jánoshida 41.
Jánossa Péter 152.
Janusius Ostrog 2.
Jászó 35. 41.
Jéczi György 220.
Jenő 94. 164.
Jeszternitzi 199.
Joachyn 108. 110.
Jóra István 336.
Jó'sa Rudolf 56.
Jó'sika István 145.
Jurisics cs. 238. 239.
Jut 94.
- K**abold 239. 241.
Kaczianer János 230.
Kaczor 313. 319. 320.
Kadar 64.
Kajári Péter 67.
Kakasfalva 234.
Kál 313.
Káldy Péter 336.
Káli János 127.
Kálló 129. 265.
Kalmár András 265.
Kaloosa 3. 23. 110. 160. 221. 242.
Káloz 94.
Kálozi cs. 22.
Kamicház 213—222.
Kanizsa 59. 332. 337.
Kanizsai cs. 313. 317. 319. 320. 321.
323. 346.
Kapi György 127.
Kaplan Ferenc 231. 232.
Kápolnai Jakab 90.
Kapos 222.
Kapronczai Gáspár 68.
Kapuusi Ferenc 150.
Kapuvár 327.
Karácson Péter 74.
Karakó szállása 152.
Kara Mustafa 279.
- Kard 94.
Kardos Gergely 73.
Károly I. király 305. 306. 312. 364.
365.
Károlyi cs. 193—212. 282.
Kassa 2. 3. 125—135. 174. 194.
197—212. 247. 250. 265. 342.
343. 344.
Kasza Ferenc 70.
Kaszavár 330.
Kátai cs. 3. 6. 125. 128. 174.
Keeskomét 11.
Kecskés András 127.
Keglevits János 14.
Kekusi István 22.
Kelece 22.
Kelecseny 22. 230.
Kellemesi Mihály 6. 7. 126. 128.
Kemencei Péter 341.
Kemendi Mihály 220. 221.
Kemény András 367.
Kende Gábor 342. 343.
Kenesei Péter 72.
Kér 22. 241.
Kereki 94.
" Gergely 220. 221.
Keresd I. Geresd 306.
Keresztur (Német) 317. 318. 319.
321. 323.
Kereszturi cs. 154.
Kérő Péter 320.
Kerő 323. 335.
Kéry cs. 241.
Keris 306.
Kern Ferdinánd 87. 88.
Kernye 228.
Késmárk 266. 344.
Kesző 149. 276.
Keszthely 46. 49. 60. 333.
Kethely 38.
Kéthelyi János 333.
Keve (Rác) 289—296.

- Kiliti 94.
 Kinizsi Pál 213—222.
 Királysági János 341.
 Kis cs. 17. 277.
 Kisfaludy cs. 297. 299.
 Kis-Várda 345.
 Klanitzay János 357.
 Klastrom 16. 18.
 Klissa 219.
 • Knin 192.
 Kobb 342.
 Kocsi György 341.
 Kohányi 198.
 Koháry Péter 77.
 Kola János 152.
 Kolb 317.
 Kolbenhof 318.
 Kollonics cs. 17. 166. 236. 237. 259.
 262.
 Kolos cs. 147. 199. 250. 368.
 Kolosvár 6. 7. 199.
 Kolpháza 318. 322. 323. 324.
 Kolta 300.
 • Komárom 221. 284. 339—341. †
 Komáromi István 66. 68. 184.
 Kópháza 317.
 Koppány 152.
 Koriatovics 5.
 Korlát Gáspár 226.
 Kornis cs. 145. 259.
 Korpona 75—88. 125. 134. 172—174.
 245. 252. 263—272. 369.
 Kós János 280.
 Kovács cs. 72. 152. 346.
 Kovácsi 312. 318. 316.
 Kovisoczki 200.
 Kosch 272.
 Kozáki Rafael 83. 85. 87. 88.
 Kozma 22.
 Kozmafalva 231. 232.
 Köpcsény 122.
 Körmend 74.
 Körmöc 161. 269. 331. 344.
 Körös 228.
 • Kőszeg 285—244. 272. 286—288.
 351.
 Kőszegi domb 314.
 Kőszegi János 356.
 Kövér János 358. 359.
 Kövesd 305.
 Kramer I. Kalmár 265.
 Krassó 355.
 Krebrán 230.
 Kremeszin György 227. 229.
 Krompach 344.
 Kubin 289.
 Kuch 22.
 Kuesd 22.
 Kun István 73.
 Kuniuk 22.
 Kunovics 184.
 Kustra cs. 85. 264. 266.
 Kükillő 33.
 Küllő 326.
 Kürt 232.
 Kvach 316.
 Laborda Lajos b. 345.
 Laczkovits cs. 356. 359.
 Ládony 313.
 Ládonyi cs. 306.
 Lajos I. király 352.
 „ II. „ 229. 230.
 Lajta 304.
 Lak 297. 299. 313.
 Lakóczy Gáspár 67. 69.
 Lala Mohamed 164.
 Lamacs 123.
 Lamberg János 122.
 Láng 94.
 Lányi Dániel 264—266.
 Laskai András 332.
 László I. (szent) 192.

XIV

- László IV. (király) 21. 24. 107. 112.
 114. 312. 314.
- László cs. 73. 339.
- Lázársziget 40.
- Lébeny 48. 52. 53.
- Lechnitz 5. 13. 14. 16. 18. 19.
- Ledniche 361.
- Legedy Márton 250.
- Lél 96.
- Lelesz 41.
- Lendva (Felső) 235.
- Leopoldvár 14. 95.
- Lessina 192.
- Lesták 21—23.
- Leszenyei Nagy cs. 14.
- Letava 280.
- Lethonkövi perjelség 250.
- Léva 14. 80. 154.
- Libetbánya 268.
- Lichtenstein K. 161.
- Lipese 330.
- Lipolt 308.
- Lipót I. király 242. 345.
- Lippa 164.
- Lippay cs. 9. 12. 175. 255—261.
- Liptay Imre 81.
- Liptó 159.
- Littasy István 81.
- Lobkovitz 342.
- Lócs 306.
- Locsmánd 240. 325. 327.
- Lodan 22.
- Lodomér 111.
- Lónyay cs. 4.
- Lorántfy cs. 3.
- Losdorf Bernát 175.
- Losonczy István 235.
- Loudon György 76.
- Louku (Kis) 303.
- Lovászpátona 152. 283.
- Lovász Zsigmond 356.
- Lőcse 134. 168. 344.
- Lövöld 48.
- Ludad 240.
- Ludaics Miksa 289.
- Ludány 22—31. 223—235.
- Ludányi cs. 20—31. 223—235.
- Luipersbach 308.
- Lukácsháza 240.
- Lukácsi cs. 67. 68. 70.
- Luza 22.
- Luzinszky Sámuel 16.
- Macedoniay Miklós 354.
- Mád 8.
- Mágócsi cs. 2—7. 256.
- Magyar cs. 127. 218. 220.
- Maholányi cs. 11—13.
- Majk 40. 42.
- Majlát 331.
- Majos Ferenc 344. 345.
- Makovica 2. 5. 183.
- Malomsok 150. 154.
- Malonyai cs. 11—13.
- Mankó-bükk 240.
- Marcal 43. 45. 149. 335.
- Marcalház 36.
- Marcaltó 149—157. 276.
- Marcaltói cs. 149—157. 276.
- Mária I. királyné 223.
- „ főhercegnő 171. 173.
- Mariasdorf 53. 56.
- Markházi Bertalan 96.
- Maron János 369.
- Martonfalvai István 333.
- Mátó nádor 115.
- Mátyás II. király 125—135. 152.
 158—175. 240—262.
- Mátyfalva 346.
- Medgyes 6.
- Méfő 276.
- Megyer 60.
- Megyes 307.
- Memhet tiáj 260.

- Mérei Gáspár 234.
 Merene 305. 315. 318. 324. 325.
 Mérgecs 276. 279.
 Mérgesi Miklós 320. 321.
 Mérleg 228.
 Mert 22.
 Mező-szilás 94.
 Mező-Somlyó 355.
 • Migazzi cs. (Mikacius) 170. 246. 251.
 Mihály András 341.
 Mihályfa 300.
 Mihály vajda 141—148.
 Mihályi 10. 13. 15. 18. 276.
 Miksa király 91.
 Mykus 361.
 Milecz Kálmán 360.
 Milivoj 222.
 Mininszky Ferenc 341.
 Mirbot 202.
 Miskei József 70.
 Myslenovith Márk 213—222.
 Missics János 360.
 Mladossevich 125. 130. 172. 173. 251.
 256. 257. 260.
 Modor 162.
 Moizs 23.
 Mollerus Zachariás 88.
 Monok 345.
 Monostor 222.
 Monte Cuculi 341.
 Moraxi Péter 238.
 Móré Gáspár 367.
 Móríchida 31—54. 303.
 Móríchidai cs. 31—54.
 Mórocz 305.
 • Mosony 40. 71. 150. 304. 305.
 Mosócs 264.
 Mugsar 113.
 Mugzlou 315. 318.
 Munkács 5. 183. 185. 206. 344.
 • Muraköz 49. 72. 333. 336.
 Murány 330.
 Murányi Ignác 359. 360.
 Mursella 149.
 Muslay László 357. 358.
 Musunch 22.
 Nadasdy cs. 59. 66—75. 128. 185.
 239. 240. 243. 275—277. 280.
 329—341.
 Nagy Bánya 129.
 Nagy cs. 14. 69. 70. 127. 148.
 228. 283. 288. 341.
 Nagy-erdő 307.
 Nagy Martoni cs. 307. 317.
 Nagy Szombat 75. 95. 108. 250.
 281.
 Nagy Szöllős 187. 192.
 Nánási György 7.
 Napragy Demeter 145. 147. 148.
 160.
 Nedeczky cs. 301.
 Nedelychtelki 361.
 Nemes cs. 67. 283.
 Német Ujvár 55. 239.
 Neзде 300.
 Niezky Kristóf 356.
 Niklin 307.
 Nográd 175. 234. 301.
 Nosk 361.
 Nyalábvár 191.
 Nyári cs. 127. 128. 132. 366.
 Nyiró Mihály 69.
 Nyitra 11. 14. 21. 23. 24. 28. 30.
 31. 95. 107. 111. 124. 166. 167.
 175. 223. 224. 225. 228—235.
 329.
 Nyizsnyánszky Menyhért 263.
 Nyögér 331.
 Nyulsziget 40. 41.
 • Obris Ambrus 234.
 Ócsa 41. 53.
 Ocskay 95.

XVI

Oclich 23. 110.
 Okolicsányi 282.
 Ol 300.
 Oláh cs. 75. 368.
 Olaszfalu 152.
 Omode 299. 300.
 Onod 343.
 Opus 35.
 Ormánczi 198.
 Ormosd 4.
 Orosz Zsigmondné 242.
 Orsich János 70.
 Ország Kristóf 234.
 Osl 59. 299. 300. 303. 317. 318.
 Ossiug 315. 318.
 Oszlány 16.
 Osztroj István 209.
 Osztroics István 81.
 Ozla Miklós 367.
 Ozora 94.
 Örmenc 229.
 Örs 52. 53. 58. 60. 62. 64. 65.
 Örség 345.
 Örvendi Pál 256.
 Ősi 94.
 Öttingen 161.

Padua 257.
 Páka 309. 310. 312. 314. 315.
 Pagui cs. 312. 315.
 Palásthy cs. 265. 301.
 Palaticz 203. 204.
 Pálfalva 5.
 Pálffy cs. 77. 78. 95. 122. 254. 256.
 266. 267. 269. 282.
 Palóczy cs. 3.
 Palojtai Benedek 234.
 Palota 95. 221.
 Pannonhalma 35. 37. 38. 45. 48. 52.
 53. 71. 184—186. 250. 299.
 Pápa 66. 72—74. 149. 152. 154. 275.
 276. 283. 331.

Pápai 94.
 Papházi Miklós 360.
 Papkeszi 94.
 Paputalja 109.
 Pápóc 70.
 Parsonai Balázs 70.
 Pataky János 343.
 Patona 276. 277. 279.
 Patyi Zsigmond 153.
 Pazalay cs. 230. 234.
 Pazanduk 301.
 Pázmán cs. 4. 91. 184.
 Pécs 23. 90.
 Pécsi cs. 196. 336. 341.
 Pécsvárad 37. 39.
 Pekri Gábor 367.
 Pemecheni Syurke 22.
 Pencele 152.
 Penész Márton 69.
 Pentele 94.
 Peremi Bend 22.
 Perényi cs. 3. 29. 187. 259. 280
 299. 346.
 Pest 46. 301.
 Pesti István 73.
 Peterd 94.
 Péterfy Miklós 354.
 Petesházy János 336.
 Pethe cs. 2—4. 8. 9.
 Pető cs. 60. 151. 243. 244. 335.
 Petri Gáspár 346.
 Petrinavár 15. 16.
 Petróczy 342. 343.
 Pezzen Bertalan 145.
 Picsordi Albert 367.
 Pilarik cs. 267—271.
 Plavits András 340.
 Pócsi hegy 317.
 Podmaniczky cs. 95. 185. 266. 271.
 Pogrányi cs. 168. 169. 231. 232.
 257. 259. 260. 262.
 Poki cs. 40. 151. 328.

- Pokol István 341.
 Polány 152.
 Polosticai András 152.
 Pomura 49.
 Poth 22.
 Pousa 303.
^oPozsony 5. 18. 46. 53. 67. 89—92.
 108. 145. 151. 159. 160 241. 272.
 273. 282. 347.
 Pöstyén 83. 84.
 Pösze 240.
 Preiner Sigfrid 175.
 Premezleyez 361.
 Premysl 361.
 Privigye 268.
 Pukfwoz 323.
 Pulszky Ferenc 137. 139.
- ^aRába 31—54.
 Rábaköz 275.
 Rabby István 242.
 Rác cs. 127.
^aRackeve 289—296.
 Radó 37.
^bRadványi cs. 358. 360.
 Raduly László 209.
 Rainer Mengyhért 202. 209.
 Rajk 41. 42.
 Rákóczy cs. 1—20. 55. 95. 105. 126—
 129. 183. 185. 200. 240. 245. 251.
 265. 266. 282. 330.
 Rákos 219. 309.
 Ráthonyi István 346.
 Rátót 41. 42.
 Ravazd 309—311. 313. 314. 316. 317.
 Rauen Mihály 319.
 Rédei cs. 126. 128. 134. 206. 207.
 211. 212.
- Redeki András 234. 235.
 Regne 299.
 Remete 352. 356.
- Répási Jakab 277.
 Répce-Lak 297. 299.
 Repen 22. 226.
 Réti 22.
 Rétszilas 94.
 Révai Péter 175.
 Rezi Hedruh 22.
 Rima-Szombat 195. 196.
 Rinovius Joachim 88.
 Roboz Benedek 74.
 Roda 326.
 Roland 62. 108.
 Rosd nemzetség 301.
 Rosenauer András 268. 271.
 Roson 70.
 Rostás 94.
 Rotarides cs. 268. 272.
 Rottenstein 116—124.
 Rozgonyi István 354. 355.
 Rózsahegy 343.
 Rozsály 13. 15. 18.
 Rőjtökör 304. 305.
 Rubin 326.
 Rucska Gáspár 263.
 Rudolf király 141—148. 158—174.
 245—262.
 Rueber György 255.
 Ruh 306.
 Ruttkay 134.
 Ruzsás Tamás 341.
- Schabolt Boldizsár 370.
 Sadoch 106. 107. 361.
 Ság 41. 67. 94. 152. 284. 301. 306.
 307.
 Ságvár 94.
 Salamonvári János 339.
 Salföld 53.
 Sándor cs. 283. 312. 335. 336.
 Sárkány cs. 72. 299.
 Sarló 22.

XVIII

- Sáros 5. 9. 13. 15. 16. 18. 19. 343.
344.
Sárospatak 3. 129. 258. 262. 330. 343.
Sárvár 277.
Sárvíz 94. 114.
Sebes 355.
Sebestyén Mihály 152.
Séden 22.
Selmec 266. 268.
Selyeg 305.
Selyem Antal 184.
Semberi Istvánné 151.
Semjéni (Kis) Liba 22.
Sennye (Kis) 241.
Senperger Mihály 67. 68.
Sennyei cs. 90. 95. 126. 241. 242.
256. 257. 259.
Sephenczi cs. 226.
Seréd 190.
Serédy cs. 3. 343.
Seregélyes 94.
Syd 290.
Simoncsics Mihály 335.
Schindler György 271.
Synka 28. 29.
Syss Ipoly 226.
Syster 113.
Syurke 22.
Skaritza Máté 290. 291.
Sokoróaljai járás 275.
Sokorui cs. 184. 277.
Sol 57—59. 63. 64. 94. 152.
Som 106.
Somogy 94.
Somogyi cs. 94. 127. 128. 334.
Somoskő 259. 262.
Sompatakfő 305.
Soponya 94.
Sopron 23. 40. 239. 242. 243. 275—
280. 288. 303—329.
Sóskut 49.
Spankau 98. 342—345.
- Spittelbach 305.
Strassoldo Károly 345.
Schreiber Mihály 82. 124.—134.
Schretter János 66.
Städler Mátvás 349.
Stefanovits 291.
Stenishacia 220.
Stimmel Kristóf 264.
Stomfa 123.
Strucz Ferenc 81.
Supuna 114.
Suskovits 14. 15.
Suslan 305.
Susuk 315. 327.
Susuki Kozma 318.
Stüneg 111.
Svec vagy Sver Mihály 82.
Szabó cs. 70. 72. 74. 199. 341.
346. 356—360.
Szabolcs 234. 343. 345.
Szádvár 2.
Szák 48.
Szakács János 71.
Szakony 240. 242.
Szala 37. 59—61. 63—65. 109.
111. 200.
Szalai cs. 283.
Salm-Eck 292.
Szamos-ujvár 211.
Szanchi Denke 22.
Szántó 305.
Szántó János 360.
Szapolyai cs. 94. 149. 231. 232.
Szarka cs. 94.
Sartorius Lőrinc 88. 263.
Szatmár 95. 206. 234. 247. 258.
259. 343. 345. 346.
Szeben 134. 344.
Szécsény 116. 244.
Széchenyi cs. 241.
Széchy cs. 128. 191. 235—244.
Szecsőd (Egyházas) 55.

- 9 Szeged 366.
 Szegi cs. 184. 340.
 Székely cs. 300. 336.
 Szekeres János 277.
 Szekesfehérvár 94. 297. 298. 323. 332.
 Szelényi András 369.
 Szelepcsény 18.
 Szelestey cs. 151. 298.
 Szemere 305. 306.
 Szendrő 84. 212. 330.
 Szent András 152.
 „ György 109. 162. 250.
 „ Györgyi grófok 122.
 „ István 94.
 „ Iván 32. 94.
 „ Ivánfa 298.
 „ Iványi János 246.
 „ Kelemen 218.
 „ Kereszt 87. 109.
 „ Király 152.
 „ Máriahegyi monostor 325.
 „ Márton 35. 49. 189.
 „ Mihály 41. 53. 94.
 „ Valpurg 301.
 „ Vitalis 190.
 Szepes 16. 90. 53. 134. 231. 232.
 250. 316. 343. 344. 352.
 Szepessy Pál 342. 343.
 Széplaki apátság 250.
 Szepsi 212.
 Szerecsen 184.
 Szereda 161.
 9 Szerencs 5. 7. 161.
 Szerenyey Gergely 148.
 Szigeti Imre 228.
 Szigetvár 133. 221. 282.
 Szigyártó cs. 277. 283.
 Szikszai Imre 147.
 Szikszó 281.
 Szilasi cs. 199.
 Szilva Zsigmond 231. 232.
 Szily cs. 71. 72. 74. 75.
 Szinán basa 165. 167. 275.
 Szinán bég 292.
 Szirmai cs. 282.
 Szittnya 266.
 Szkalkai cs. 250.
 Szkárosi János 151.
 Szoholyai János 341.
 Szolgagyör 110. 307. 308.
 Szolnok 60. 110. 366.
 Szombathely 55.
 Szopó 326.
 Szopor 305—307.
 Szovát 278. 280.
 Szőke Mihály 74.
 Szöllős 344.
 Szőnyi Márton 67.
 Szörény 23.
 Spalatro 23. 110.
 Speculumum 124.
 Strenzenkovith Máttyás 367.
 Souchez 14. 15.
 Szuhay cs. 3. 6. 145. 170. 246.
 342. 343.
 Szucsányi György 277.
 Szulyovszky cs. 235. .
 Szupán György 346.
 Tabó György 250.
 Takácsi 337.
 Tállay György 300.
 Tálod 222.
 Tamási János 66.
 Tamaskovics Simon 272.
 Tápé 94.
 Taplica 109.
 Tapolea 333.
 Tapolcay György 152.
 Tapolcsány 4. 10. 11. 13—19. 234
 Tarcal 5—7.
 Tarczay 2.
 Tarczay János 66. 331,

- Tarisznyavár 267.
 Tár Józsa 72.
 Tarnóczy Gáspár 272.
 Taros 200.
 Tata 48. 341.
 Tavi 22.
 Tauffhoffer Mátyás 369.
 Teberi István 71.
 Telekes 243.
 Temes 218. 235. 352—360.
 Teremes András 283.
 Terestyén András 66.
 Tersacz I. Frangepán.
 Tét 32.
 Teuffel Kristóf 239.
 †Tihany 37. 39. 45. 60. 221. 222. 275.
 333.
 Tihanyi Ferenc 359.
 Tikudi cs. 22.
 Timon 17.
 Toczek 315. 318.
 Tokaj 130. 255. 257. 262. 343.
 Told 228. 319. 327.
 Tolna 291.
 Topulcha 109.
 Tordai cs. 147. 148. 232.
 Torma István 332.
 Tormás 307.
 Tormási Antal 357.
 Torna 5. 9. 343.
 Tótfalu 94.
 Tóti (Kis) Ivahun 22.
 Totsusuk (Totsok) 315 325.
 Tökölyi cs. 128. 129. 133. 154. 342. 343.
 Tömörd 240.
 Török cs. 152. 243. 244.
 Trautsohn Pál 175.
 Trencsin 106. 111. 231—233. 254.
 361. 365.
 Treuttler János 264—266.
 Thuhenc 361.
 Turdemez 110.
 Turi cs. 151. 152.
 Turóc 21. 22. 38. 41. 159. 175.
 Turzó cs. 82. 128. 133. 152. 159—
 175. 196. 199. 207. 232. 248.
 249. 254. 256. 264. 280. 369.
 Tűrje 36. 40—42. 52.
 Ugocsa 191. 343—346.
 Ugod 275. 277.
 Ugolin 299.
 Ugrin 23. 297.
 Ujbánya 267.
 Ujvári cs. 127.
 Ulászló II. király 218—220. 228. 229.
 Wlnek 223. 227.
 Umand 298.
 Und 306.
 Ungvár 206. 343.
 Urik János 356.
 Wrmynez 230.
 Urvölgye 186.
 Ustupai cs. 22.
 Usz János 9.
 Uzdolya 213—222.
 †Vác 23. 90. 110. 145. 301.
 Vadász (felső) 9.
 Vág 276.
 Vajda cs. 7. 188.
 Vallus 60.
 Valkúzi Tamás 228.
 Válos 299.
 Vámos 5.
 Vámoschynk 321.
 Vándorf 308.
 Vanyola 283.
 Várad 11—13. 23. 38. 40. 41. 81.
 110. 143. 170. 257. 259. 260.
 262. 342.
 Varasd 282.
 Várkonyi Adám 359.

- Várkony 151. 154.
 Varkucz György 128.
 Varsány 190.
 Vas 13. 23. 40. 64. 149. 240. 242.
 288. 300. 311. 312. 325.
 Vas Péter 277.
 Vasa 282.
 Vásárd 235.
 Vásárosut 109.
 Vásártér 109.
 Vat 336.
 Vata 33.
 Vázsony 71. 213—222. 275.
 Vecse 22.
 Vég cs. 228.
 Weispriach János 239.
 Velyke Márk 36.
 Veperd 303.
 Wepsem 114.
 Verancsics Faustus 246.
 Versec 357.
 Vértés 48. 53.
 Vértesi István 96.
 Wesselényi cs. 69. 75. 133. 198. 236.
 237. 330.
 Veszprém 23. 39. 42. 60. 61. 66.
 72—75. 109. 110. 149—157. 160.
 222. 275. 276. 282. 300. 331.
 Vezeken 226.
 Viczay Tamás 188.
 Vid 22.
 Vidos 300.
 Wiepur 303.
 Viglerius János 341.
 Világosvár 276.
 Vine Gergely 73.
 Vinyola 94.
 Viola 312.
 Wippacher János 263. 265.
 Visegrád 164.
 Visnyó 7.
 Vitk 24.
 Vitkócz 234. 235.
 Vitnyédi 67—70. 277. 330.
 Vitznándi cs. 205.
 Viz 312—324.
 Vizi Csepán 315—318. 328. 319.
 Vízkeleti Tamás 166.
 Wyzoczani Péter 230.
 Volfs 310. 314—316. 319—324.
 Völcej 306.
 Wolfgang Frigyes 343.
 Volkra 343. 344.
 Vota 316.
 Vörösmarti Mihály 340.
 Vöröstó 57—59. 63.
 Vrataries Péter 72.
 Vukovits Sabbas 359.
 Zabreg 361.
 Zágráb 23. 57—59. 99. 110. 216.
 219. 298.
 Zaluski Imre 339.
 Zay Anna 151.
 Zámolyi Mihály 367.
 Zara 192.
 Zboro 183.
 Zelesen 27.
 Zeleseni cs. 27.
 Zemplin 343.
 Zeng 216.
 Zenk 315.
 Zenke 62.
 Zichy cs. 67. 71. 221.
 Zirc 38. 48. 152.
 Zlandus 297.
 Zobonya cs. 230.
 Zobraák 267.
 Zólyom 76. 78. 81. 268. 269. 271.
 Zrínyi cs. 66—75. 97—105. 183.
 185. 194. 241—243. 281. 282.
 329—343.
 Zubur 22.

Zuchniche 107.
 Zunibod 39.
 Zwhy György 225—227.
 Zsadányi Tamás 354.
 Zsámbár 17.
 Zsámbok 41. 42. 52. 53.
 Zsámbokréti Boldizsár 234. 235.
 Zsarnóca 87.

Zsembery Béla 302.
 Zsidány 240.
 Zsidóvár 355.
 Zsigmond király 27—29. 318.
 Zsira 306.
 Zsitvatorok 276.
 Zvan 308.
 Zynk 315.

Sajtóhibák :

2-ik lap	felülről	5. sor	8-án	helyett	5-én kellene állani.
"	"	alólról	6. "	III. k.	" IX. K.
19.	"	"	1. "	bölcs	" bős
40.	"	felülről	16. "	Örs	" Ör.
59.	"	"	12. "	Nadasdyak	" Nádasdyak
121.	"	"	22. "	alsó-ausziát	" Alsó-Ausziát
127.	"	"	7. "	Nagy Ambros	kihagyandó.
175.	"	alólról	8. "	öltétetlen	helyett öltetlen
214.	"	felülről	18. "	polgárosodása	" polgárosodás
221.	"	"	18. "	róla	" egyik családi tagjáról
222.	"	"	3. "	salút	" falut
264.	"	"	25. "	sIonIs.46	" sIonIs. 46 zsoldár,
"	"	"	37. "	nostrIs.65	" nostrIs. 65 zsoldár
267.	"	"	17. "	10	" 70
269.	"	"	6. "	denárt adatott ;	" denár adatott
"	"	"	36. "	segítségét	" segíséget
270.	"	"	1. "	építése	" építése
"	"	"	7. "	segítségül	" segíségül
"	"	"	25. "	kevésbé	" kevésbé
"	"	"	26. "	ünnepélyescsek	" ünnepélyesek
355.	"	"	10. "	Havas földre	" Havasalföldre.
363.	"	alólról	3. "	utca után 228. sz. a. teendő.	
364.	"	"	13. "	nyert	helyett nyest.

A RÁKÓCZYAK IFJABB ÁGA.

Botka Tivadartól.

E családnak gyászos letünte után is még mindig oly varázsa van, hogy minden újabb illusztrációk, melyeket művészet és irodalom e fényes nemzetség ismeretlen viszonyaira vetnek, meleg részvétellel találkoznak. E sarjnak rohanó sebességgel lett magas emelkedése, nagy horderejű fatumai és váratlan végbukása mind annyi megragadó momentumokat szolgáltatnak arra, hogy szemeink rajtok érdekelten merengjenek. Addig is tehát, míg egy derék író hazánkfíának azon ohajtása teljesülne, hogy mint a Hunyadyak kora, úgy a Rákóczyaké is megérdemlené, miszerint tanulmányozására egy tehetséges fő magát szentelje, gyűjtögessük mind azt szorgalmasan, mit hiteles kútfőkben szétszórtan egy vagy más alkalommal találunk. Példával ment e részben elő a jelen füzetek érdemes szerkesztősege, midőn Rákóczy Erzsébetre vonatkozó érdekes okmányok közlésével, melyekre itt is reflectálni fogok, a kezdetet megtette.

Követem tehát, midőn a híres családnak egy szellemileg elszakadt, hogy úgy mondjam dissidens ágáról jegyzeteket adok, melyeket egymáskor hiteles forrásokból merítettem; értem Rákóczy Pál, a leköszönt erdélyi fejedelem 'Sigmundnak legifjabb fia három nemzedékre terjedett ágát illető adalékokat.

Dolgozatom folytán el fogok sorolni több hibás chronologi számokat, melyek Rákóczyakról irodalmunkban elszórvák és rectificálásra várnak. Baj biz az uraim, mikor nem futhatjuk be vágatva a kitzött tért, hanem kicsinyes dolgoknál időzve, a régen letünt időnek izeit, naptári scrupulussal, tele írjuk, majd ismét változtatva, törölve, szinte óra

számra esztergályozzuk. Pedig mégis e kellemnélküli, fárasztó munka a történetírásnak egyik alapja; jó chronologia nélkül nincs jó história.

Mikor az öreg Rákóczy 'Sigmond, lemondván az ephemerer fejedelemségről, nem sokára, 1608-ki december 8-kán hatvannégy éves korában ¹⁾, meghalálozott, árván hagyott három fiát, György, 'Sigmond és Pált, még igen fiataloknak találjuk: György a legőregbik tizennégy éves, 'Sigmond a középső tizenhárom és Pál a legifjabbik csak tizenkét éves volt. ²⁾ Itt az évek szoros meghatározása lényeges. Voltak tudniillik a kor, melyben ezek történtek, romlottságánál fogva nem kevesen, kik Rákóczy 'Sigmondnak a csekélységből dúsgazdagságig összehalmozott kincseire és roppant jószágaira sóvár szemet vetvén, az árván hagyott gyermekek éretlenségében jó alkalmat hittek találhatni arra, hogy a fejedelmi hagyaték felé bűnös kezeiket kinyujtsák. Űrügyek nem hiányoztak, az igazságszolgáltatás fonákságai kedveztek. A makovicsai kis fejedelemség nagyságu uradalom iránt, melyet atyjuk a lengyel Janusius Ostrog hercegtől nyolcvan ezer aranyért magának örök áron felvállaltott, a Tarczay örökösök az árvákat veszélyes perrel zaklatták. A nádori bíróság szigorának causticus példáját adá, midőn Szádvárát a Torna megyei szép uradalmat az árva fiuktól el- és Pethe Lászlónak odaitélte. Hason kimenetelt a makovicsai perben pénzzel, másodszeri vétellel kell vala megelőzniök. Harmadik eset: Magócsy Ferenc a kassai főtábornok, atyjuk mostoha fija és nővendéke, rokonainak azon föltevéset magáénak téve, hogy 'Sigmond ur a Magócsy vagyomból, mit mint gyám állítólag hűtlenül kezelt, gazdagodott és sokat visszatartott, szinte perbe vonta az árvákat; mások más szín alatt és más követelésekkel léptek fel. A gyámoltalan fiuk oly bírák előtt is állottak, kik apjuk nyílt ellenei, vagy titkos irigyei valának. Abauj-

¹⁾ Nagy Iván Magyarország Családai XIII. k. 600. l. Szirmay Notit. Topogr. Comit. Zempl. 167. l.

²⁾ Uj Magyar Muzeum 1859. septemb. füz. 396. l. szerint R. György született 1594-ki junius 4-kén. Tehát a középső 'Sigmond csak 1595-ben és Pál csak 1596-ban születettek. Pálnak ezen évi világrajzöttét sirkövének felirata is bizonyítja Wagnernél Analecta Scepusii. Tom. 2. p. 333.

megyebeli előkelő birtokosok e tárgyban 1613-ban mint tanúk kihallgattatván, ily vallomást tettek: „Magócsy Ferenc uram látván ifjuságokat a megirt Rákóczy György, 'Sigmoid és Pál uraméknak, úgy kezdte vala ő nagyságokat insetálni, reménylén, ha nem mindenestől, valamit elvehet rajtok, sőt azt is értettem, (mondja Szuhay Gáspár, törvényszéki bíró) hogy mondta volna Magócsy Ferenc uram, olyak veszik el zsirját hasznát a Rákóczyak jószágának, kiknek semmi közük nem volna hozzá, énnekem ugymond nagyobb közöm lévén ahhoz, minthogy az én jószágomból szereztetett, én is az mit elvehetek elveszek az Rákóczy ifjakon.“¹⁾ Az ekkép fejöket fölött tornyosodó viharok veszélyét csak akkor fogjuk voltaképp megítélhetni, ha azon számos hasonló példákra tekintünk, melyek szerint ez időbeli anarchia zajában a vagyonos árvák fosztogatása a hatalmasok által büntetlenül gyakoroltatott. Így vetette ki Dobó árvákat a Palóczyak után öröklött Sárospatak és más várak birtokából a koronával kalmárkodó Prényi Péter, a majd fél századig tartó perlekedés eredménye nélkül; így fosztogattak gyöngye árvákat a Serédyek, Balassák, Bebekék, stb. — A Rákóczy árvák fölött azonban a gondviselés gyámi keze ébren örködött. E fiuk jó anyagból gyurva, nagy felé törő hajlamokkal, gyermeki korukat túlszárnyaló megfontolással, a környező veszélyek ellen sikeres védállásba helyezkedtek. A protestantismusnak, melyben születtek, ez időben folyott nyomása a Rákóczy ifjaknak nem kis hátrányára szolgált. György és 'Sigmoid mégis e körben kerestek erőszaporitást és a gazdag Lorántfy lányokat a nagy és jövedelmes Sárospatakka kapták feleségükül. Pál más felé nézett. Volt tudniillik a felföldön egy Hetesi Pethe nevű család, befolyásos a kormánynál, egyik tagja Márton, kalocsai érsek a királyi helytartóságot, mi a legfőbb törvényszék elnökségével volt egybekötve, viselé, míg más fivére László a kassai kamara elnöki székén ült, főispánykodott és tábornoki tiszte-

¹⁾ A jászai Convent 1613-ki vizsgálatából. Ide tartoznak még Kátay Magdolna keresete Rákóczy Zsigmond és neje Alagi Judit ellen a Magócsy fiuk gyámsága iránt 1591-ről; Magócsy Ferenc keresete Rákóczy Zsigmond ellen az egymással kötött egyesség teljesítésére 1603-ról stb. a leleszi Conventben.

gyakorolt; mind ketten az udvar leghívebb emberei, a protestantismus erélyes ostromlói, ¹⁾ sőt a Stayer és Morva földön birt terjedelmes uradalmuk, részben ott, különösen Fridauban (Ormosd) felütött lakásuk által a következő nemzedékben megnémítesedett szokásokkal. Ezen család körébe vezette Rákóczy Pált csillaga és lett férje Pethe Annának, ki a Hrusto másképp Kis-Tapolcsány Bars megyei uradalmat a hozzávaló más szomszéd megyei jószágokkal vitte férjéhez hozományul. Kell-e többet felhoznom annak megértésére, hogy Rákóczy Pál ily családi viszonyok közé sodorva, ősei vallását és nemzetsége hivatását elhagyá és lett katolikus hitre visszatért tagja törzsének, a telivér protestans Rákóczyaknak? Az ily visszatérők tábora ez időben feltűnő növekedésben volt, hol sok jeles protestans család fiai, Eszterházyak, Homonnayak, Forgácsok, Dóczyak, Lónyayak stb. egymással találkoztak. Meglehet, hogy Rákóczy Pálra ezek példája is vonzerővel hatott.

De csalódnék, ki azt hinné, hogy e miatt Rákóczy Pál fejedelmi házának rontója vagy épen ellenségévé vált. Igaz, hogy a vallás különbsége többször egy család sarjai közt is exorbitans hatásban nyilvánult, de a Gopol utódok pezsgő ereiben — mi kitűnő becsületükre méltán feljegyezhető, — volt a telivérnek egy erős lüktetése is, mely a haza, a nemzetiség és a családiság érdekében dobogott. Innét jutunk a látszólagos ellentétek megfejtéséhez. Pál a Betlen-féle háboruk alatt, melyeknek egyik fő tényezője, fivére György vala, sem személye, sem javaiban ellenségül nem tekintetett és viszont azon elvitázhatlan hasonszenvnek, melyet Pázmány bíbornok Rákóczy György fejedelem iránt tanusított, Pál volt egyik közvetítője.

Az igazmondó történetírásnak nem szabad hallgatással mellőzni Rákóczyak ellenlábásait. Atyjuk, mint tudjuk, parvasatus domo, még csak nemzeti és vitézlő címmel birt, mikor a gazdag Magócsy András özvegyét Alagi Bekényi Juditot nőül vette és vele mostohafiainak Magócsy Gáspár és Ferencnek, kikre az egész roppant Magócsy dinastia háram-

¹⁾ Erdélyi Tört. Adat. Gróf Mikó Imrétől III. k. 50. l.

lott, gyámságát nyere, még pedig végrendeletileg és számadási kötelesség nélkül. Valóban dúsan bő forrás és csábító alkalom. A felföldön Munkács, Koriatovics egykori hercegsége, most is annak beillő, Torna, IV-ik Bélának kedves lakása, Lechnitz, a Cartausiak régi zárdafészke, jövedelmes várak és uradalmak keze alá kerültek, a Duna-Tisza közt pedig és tovább Erdély felé annyi tömérdek birtok, melyből utóbb szinte több uradalom, mintegy háromszáz ezer holdnyi területtel keletkezett. A Magócsy leányági rokonok e zsiros gyámságot magokhoz húzandók, 'Sigmond urat hűtlenséggel és a jövedelmek saját hasznára fordításával vádolták; de Magócsy Gáspár egri főtábornok, a Magócsi dinastia alapítójának világos testamentoma és a törvény Rákóczy mellett szólván, a gyámságban bíróilag meghagyatott. Mikor aztán a nagykoru Magócsy Ferenc, Gáspár fivére elhaltával, mostoha apjától egész vagyonát követelte, ez nagy háborodással végeződött és Rákóczy kezein egyességileg nevezetes birtokrészek és pénz maradt. Az idéztem 1613-ki vallomások ily idevaló dolgokat tartalmaznak: „A mikor az szegény idvezült Rákóczy 'Sigmond urammal ő nagyságával az néhai nagyságos Magócsy Ferencz Uram az maga tutorságaért ellenkezett volna, nagy sok dissensiók után Posonyban így alkuvának meg: hogy Rákóczy 'Sigmond Uram ő nagysága Magócsy Ferencz Uramnak ő ngának adjon két falut és Ötven ezer forintot, mely két falut Vámost és Pálfálvát mindjára megadta Magócsy Ferencz Uramnak, az ötven ezer forintért Rákóczy 'Sigmond Uram kötötte vala Tarczal nevű Városát ily okkal, hogyha egy esztendő forgása alatt bizonyos terminusokon az 50 ezer forintot Magócsy Uramnak megnemadhatja, avagy meg nem akarná adni, Tarczalt elfoglalhassa és mind addig bírhatta, valameddig az 50 ezer forintal Rákóczy 'Sigmond Uram Magócsy Ferencz Uramat meg nem elégíti. Ez mind így lévén, azonban következék az Bocskay fejedelem indulása, minekutána Basta György hadastul Sáros vármegyéből el ment volna, kényszerítettett Rákóczy 'Sigmond Uram ő Nga a Bocskay fejedelem hivatalára Makovitzáról Szerencsre alájönni és Bocskay bémenvén Erdélyben, Rákóczy 'Sigmond Uramat ő ngát is bevivé magával Erdélyben, ez alatt az egy

esztendő (az melyben az megmondott 50 ezer forintot meg kellett volna Rákóczy 'Sigmond Uramnak ő ngának fizetni) eltelvén, Magócsy Ferencz Uram sollicitálván Rákóczy 'Sigmond Uramat ő ngát az 50 ezer forintok megadására, fenyegetvén az Transactio szerint Tarczának elfoglalásával. Ez alatt Bocskay ki igyekezvén Erdélyből Magyarországra jönni és Rákóczy 'Sigmond Uramat ő ngát maga helyett Gubernatornak Erdélyben hagyván, kezdé azzal Rákóczy 'Sigmond Uram ő nga menteni magát, hogy semmi okon Erdélyben nem maradhatna, mert Magócsy Ferencz Uram jószágát el akarná foglalni, és arra kellene gondot viselnie, hogy Tarczalt megtarthatná, mindazáltal ha Bocskay abban valami jó modot találna, engedelmes lenne és megmaradna az Gubernatorságban. Ez volt kezdete Erdélyben az megyesi gyűléskor az ötven ezer forint adósság leszállításának, interponálván magát Bocskay, Kátay Mihály, Kellemesy Mihály és többekkel az 50 ezer forint adósságot tíz ezer forintra szálíták, annak az tíz ezer forintnak megadását is difficultálván Rákóczy 'Sigmond Uram ő nga objiciálván azt, hogy Magócsy Uramnak nem mostoha, hanem édes atya volt volna, holott mind magát szépen Isten szerint nevelte, jószágát is minden perpatvarosok ellen sok költségével fáradságával épen megtartotta volna, és hogy a néhai ngos Magócsy Gáspár Uram is Testamentumában nem egyéb Tutorságról való számadásra, hanem csak jószágának épen való megtartására és Magócsy Ferencz Uramnak megadására kötelezte volna, és mind azokat betelyesítvén igazán, Magócsy Uramnak semmivel nem tartoznék. Ezek után Megyesi gyűlésből Bocskayval mindnyájan feljövén Kolosvárra, Rákóczy 'Sigmond Uram ő nga valahány száz forintot vön Kolosváratt egy szép ezüstös, köves, aranyos lószerszámot. Én tölem (mondja Szuhay tanu) küldé Magócsy Uram szállására azt az lószerszámot az végre ajándékon, hogy az tíz ezer forintot szállítsa öt ezer forintra, elvévén az lószerszámot és Magócsy Ferencz Uramnak bemutatván ajándékon, az mellett az Rákóczy Uram ő nga kívánságát is, hogy mégis lenne engedelemmel megmondván, semmit Magócsy Uram nem engede, sőt még neheztele az Rákóczy 'Sigmond Uram ő nagysága kívánságára, felelvén: nem eleget en-

gedtem-e én, bizony ebben immár semmit el nem engedek és ebben az tiz ezer forintban maradok. Kolosvárott meg nem adhatván Rákóczy 'Sigmund Uram ő nga a tiz ezer forintot, és onnan kisietvén Bocskay, Magócsy Uram is vele, az tiz ezer forintokról való contentálását Magócsy Uramnak Rákóczy 'Sigmund Uram ő nga bízta vala az néhai nagyságos Rákóczy Lajos Uramra és Kellemesy Mihály Uramra és így az mint következik contentáltatott meg az tiz ezer forintról Magócsy Ferencz Uram ő nga: ugyan onnat Kolosvárról Rákóczy 'Sigmund Uram ő nga egy Vajda Péter nevü szolgáljátul küldte Magócsy Uram után ezer aranyat, kihez Nánási György szerentsi udvarbiró többekkel szerzett ezer forintot. Ez alatt kételkedvén Magócsy Uram az tiz ezer forintnak megadásában, Erdélyből Kolosvárról való hazajövetelének utában szállott Tarczalra mind seregestől és Tarczalt elfoglalta, ott érvén szüret után Rákóczy 'Sigmund Uramnak ő ngának egynehány hordó borát, azokat úgy értettem elis vitette volt, keziben lévén Tarczal, Rákóczy Lajos Uram, Kellemesy Mihály Urammal az megirt ezer aranyat, az ezer forintval, ugmint három ezer forintot Magócsy Ferencz Uramnak megatták, az mellé Gömör városát Gömör vármegyében és Visnyó nevü falut Borsod vármegyében két ezer forintban inscribálta Magócsy Ferencz Uramnak és tölt ki az alkuvás szerint való tiz ezer forint, Magócsy Ferencz Uram is Tarczalt kibocsátá és atta kezéből. Ezeknek véghez menetele után Rákóczy 'Sigmund Uram ő nga többig élt három esztendővel, minthogy ebben lett vége az ötven ezer forintnak, soha Magócsy Ferencz Uram élteben, meg holta után is Rákóczy 'Sigmund Uram ő ngának, úgy jut eszemben, két esztendeig is semmi emlékezetet arról az adósságról nem tevén, nem kérte, sem kerette, sem magátul, sem fiaitul Rákóczy György, 'Sigmund és Pál tul ő nagyságoktul, hanem úgy értettem, látván ifjuságokat az megirt Rákóczy György, 'Sigmund és Pál uraméknak, úgy kezdte vala ő ngokat inpetálni.“ Ezen viszályt és ellenségeskedést, mit Magócsy az apáról fiaira általvitt, később özvegye Dersffy Orsolya másod férje Eszterházy Miklóssal osztá meg. E nagy dolgokra tartott úr, felső Magyarország családai közt akkor még novus homo, mindenütt lába alatt találta a

magánál jóval fiatalabb Rákóczy fiukat. Ugy a Homonnai Drugetek is, kik több századon keresztül megszokták volt az ország ezen részében a vezér szerepelést, az alig pelyhes Rákóczy fiukkal szemben találkoznak e pályán. Eszterházy és Drugetek, ez utolsók a nádorok büszke utódi, azon arányban vesztették befolyásukat, melyben a Rákóczy fiúk népszerűsége nőtt. Bizony dolog, hogy György már husz éves korában Borsod főispánya, alig lépte át a nagykorúság éveit, mikor felső Magyarországon a vezető zászlót kezében találjuk. E verseny szülte ezen új pályázók közt az ellenlábasságot és a mondott családok hazánk drága vérével itatták az egymás elleni halálos gyűlölet szomját. De térjünk át Rákóczy Pálra.

Az első benyomás, mit Rákóczy Pál fiatal korában mostoha anyja körül vett fel, a vallás változtatására célozott; utóbb Pethék iskolájában mind vallási, mind politikai elvei, érzelmei teljes átalakulást nyertek. Ott találjuk mindenütt, hol a királyi ház iránti hűsége próbáit adni kellett, például az 1618-ki és 1625-ki királyválasztási és koronázási ünnepélyeken; és én legalább sehol nem találtam személyesen, hol megjelenésével hűségét gyanúba hozta volna, nem az 1619-ki őszi, nem az 1620-ki besztercebányai diétán. A királyi kormány sem maradt hátra ily kitűnő híve jutalmazásában; korán lett főispány, majd zászlós úr és Alaghy halála után 1633-ban országbíró. Már fentebb érintém, hogy ily irány mellett is családjával egyesség- és szeretetben élt, mi jellemének igaz becsületére szolgál, valamint az is, hogy hazafiai kötelességeiben nem fogyatkozott meg; mit azon egyenes lelkű eljárása igazol, midőn 1633-ban a magyar király és erdélyi fejedelem (különben testvérbátyja Rákóczy György) között békéltetőkint lépett fel sikerrel. Az ekkor szeptemberben megkötött béke 7-dik pontja, mely a mádi birtokra vonatkozik, mutatja a két testvér közti szívélyes viszonynak jelentő fokát azzal, hogy György, már két reményteljes fiu atyja, Pállal, kinek még akkor nem volt fia, Mádot leendő közös birtoknak nyilvánította. ¹⁾

Pálnak csak két gyermeke volt: első Mária Anna, kiért

¹⁾ Magyar Történelmi Tár. VIII. k. 255. l.

nejével 1635-ben a mostani lengyel események által elhírhedt czenstochauai bucsuhelyre hálát adandó a csodatévő ottani Istenanyjának, zarándokolt. Az ott ekkor hagyott fogadási emlékére, egy ezüst szoborra ezen szavak valának vésve: „Votum Divae Virgini Matri Mariae Clari Montis Czenstochoviensis oblatum Illustrissimorum Parentum Comitum Pauli Rakoczi de Felső Vadász, Judicis Curiae Regiae in Hungaria, Comitum Supremi Comitatum Sárosiensis et Tornensis, Invictissimi Imperatoris Ferdinandi II. Consilarii et Camerarii etc. nec non Annae Pethe de Hetess pro dilectissima ipsorum primogenita Filiola Maria Anna Rákóczy. Anno reparatae Salutis 1635.“¹⁾ Másik gyermeke ezen szüléknek László volt, ki ezen zarándoklás után jött a világra; de mind a két gyermek nemsokára, a következő 1636-ik évi martius 12-én, atyul árván maradt. A szepesváraljai templomban függő gyász zászló ily feliratot tartalmaz: „Illustrissimus DD. Paulus Rakoczy de Felső Vadász, Judex Curiae Regiae, Comitatum de Saros et Torna supremus Comes; nec non Sacratissimi Principis ac DD. Ferdinandi secundi Dei Gratia Electi Romanorum Imperatoris semper Augusti, ac Germaniae, Hungariae, Bohemiae etc. Regis, Archiducis Austriae, Ducis Burgundiae etc. Consiliarius et Camerarius. Obiit Anno Domini MDCXXXVI. die XII. Mensis Martii, aetatis suae XC.“²⁾ A kesergő versek, mik itt olvashatók, nem mondanak többet a valónál, midőn így jellemzik: „Vir pietate potens, observantissimus aequi, libertatis amans“ stb.

Atyai rendelkezés szerint a két árva gyermek gyámságával Usz János felsőmagyarországi előkelő ur és Rákóczy Pálnak belső meghitt embere volt megbízva, de már 1641-ben Lippay György püspök és cancellár gyámi gondviselése alatt találom az árvákat.³⁾ Ki mivel hivatalánál fogva Bécsben tartozott lakni, gyámoltjait is felügyelése alatt ott neveltette. Nem csoda tehát, hogy a leányból apácza, a fiúból atyja nyomdokait követő buzgó katolikus lett.

1) *Analecta Scepusii*. P. II. 331.

2) Ugyanott 333. A 90 év világosan hibás, XL, azaz : 40 helyett.

3) Bars megyei protocollum 1642-i 16. januári közgyűlésről.

Rákóczy László rövid élete pályáján is tehát a katolikus typus mindenben látható: hű alattvaló, udvari érzelmű, kormányi szellemű és egyházának buzgó híve volt. Azonban neki is, mikép apjának, becsületére válik tiszta hazafisága és a fejedelmi ággal fentartott atyafiságos jó érzelmei, mit azzal is tanusított, hogy 1657-ben 3-ik Ferdinánd királytól 2-ik Rákóczy György fejedelemhez Erdélybe utaztatott követségnek tagságát elfogadta és oda követtársaival azon évi februárban valóságosan el is ment. ¹⁾

Protestans neje Nagy Mihályi Bánffy Erzsébet utóbb férje vallására ment által; két leány gyermek anyja: Erzsébeté, kit 1655-ki november 16-án szült és Borbáláé. A kis-tapolcsányi kastély kápolnájában függ a falon a megholt Rákóczy Lászlónét életnagyságban a ravatalon kiterítve ábrázoló egykoru nagy kép (hossza 8 láb 9", szélessége 5' 8") következő felirattal:

„Gróff Bánffy Eörsébeth de Nagy Mihály Gróff Rákóczy László Uram ö Nagysága kedves Házas Társa, súlyos betegségének türése után az Keresztény Romai Anya Szent Egyháznak szokása szerint ez világból való boldog kimúlásra rendelt szent sakramentomok által, az halálhoz készülvén, csendessen, istenessen, halála órájaig buzgó és ájtatos imádsági között tellyes Isteni Szeretettel és Reménységgel mindenkinek lelki épéletekre mult ki az árnyék világból 1663 életének 33. die 12 Augusti. Nyugodjék békével az Úrban.“

Szinte azon a képen még ezen három rendü feliratok is olvashatók:

„Lux, Rosa, Gemma fui, dum vitae stamina duxi,

Nunc levis umbra, cinis, naufraga concha, vapor.“

Aztán: „Az igazak lelkei az Isten keziben vannak.“ Sap. 3.

Vége: „Az jó életének vagyon illyen jó vége

Boldogság, mennyország, Isten öröksége.“

László nejét nemsokára követé az örökkévalóságba: azonban az időre nézve két tanuval állunk szemközt. Egyik Timon történetíró, ki 1662-ben költözteti Rákóczy Lászlót

¹⁾ Magyar Történelmi Tár. I. k. 229.

más világra; ¹⁾ másik tanu maga Rákóczy Erzsébet édes leánya, ki a kis-tapolcsányi ispotály alapítvány-levelében, mely 1698-ki január 1-ső napján kelt, ezt írja: „Azon nap, a midőn Istenben elnyugodott édesatyám Gróf Rákóczy László 1662 Várad alatt, az kereszténységnek természet szerint való ellensége török által a kereszténységért kiontotta véréit és ugyan ott vitéz módon lött halála is, ő Nagysága lelkeért Szent László napján adatik nekik (az ispota szegényeinek) egy ebéd.“ ²⁾

De mind e kegyeletes gyermek, mind Timon atya elhibázták az esztendőt; mert hogy Rákóczy László még 1664-ben is életben volt, tőle és róla fenmaradt több okirat bizonyítja. Igy 1664-ban felszólítja Kecskemét városát, melynek egy tizenhatoda őt illette, hogy az évi censuson fölül a város a megholt felesége temetési költségeinek is egy részét viselje, és mivel ez megtagadtatott, száz forint büntetést rótt reá. ³⁾ Bars megyének 1664-ki martius 12-kén Divékujfalun Nyitra vármegyében (a török occupatio miatt) tartatott közgyűlése pedig arról tanuskodik, hogy ekkor a megyebeli Malonyay és Maholányi szegény új nemes családok több tagját a Hrusói várban foglyul tartatta Rákóczy László, mi iránt közbejárókint irt fel hozzá a vármegye. ⁴⁾ Ne magyarázza azonban senki Rákóczy Lászlónak ezen cselekedetét balúl, mert abban nem más, mint az időnek törvénybe gyökerezett szokása rejlik. Közbe kell itt tehát szőnöm egy episodot annak megértésére és kis rajzát adnom a sors azon különös szeszélyü játékanak, mit a nevezett két családdal üzött.

Maholányi János egy Hyeronimus nevü molnármesternek, ki a Rákóczy Pál kis-tapolcsányi uradalmához tartozó

¹⁾ Epitome p. 291. „Elisabetha Rakocziana filia Ladislai in porta Varadinensi MDCLXII. caesi.“

²⁾ A kis-tapolcsányi plébánia eredeti okleveléből.

³⁾ Hornyik Kecskemét Város Története. III. k. 22.

⁴⁾ „Ratione incaptivationis sive arrestationis Egr. Georgii et Joannis Malonyay item Michaelis et Benedicti Maholányi per Illustrissimum D. Comitum Ladislaum Rákóczy factae scribendas esse literas nomine totius Comitatus Suae Illustrissimae Dominationi intercessorias.“ Az 1664-ki martius 12-ki gyűlés protocollumában.

barsmegyei Maholány nevű faluban malmot birt, pór állapotban született unokája, az imént nevezett uradalom tisztartóságára jutván, hűtlenségben és számadási marasztalásban találtatott. Ez okoni elbocsátásakor a letartóztatást az ígérettel kerülte el, hogy a marasztalási összeget részletenkint fogja visszafizetni. Szavát be nem váltván, Lippay cancellár gyámsága idejében, mint elmarasztalt adós tiszt elfogatott és Hrussó várába zárattott. Itt sem tévén kötelességének eleget, 1644-ben egy reggel szobaaajtaja nyitva találtatván, ő pedig meggyilkolva, örökösei tiltakoztak a megyei közgyűlésen elégtételt követelve halála és ezúttal elveszett vagyonsága miatt, minek folytán a régi marasztalást sem akarták megfizetni. Különös találkozás alkalmából meg kell említenem, hogy Maholányi helyébe szinte a pór származású Malonyay András lón uradalmi tisztartónak téve, és mint ilyen fogatta el és őriztette a várban elődét. Azonban Malonyaynak sem kedvezett jobban a szerencse mint foglyának. Ő is számadásilag elmarasztaltott, de a fogságot elkerülé, mert megyei hivatalt is viselt. Már mind a kettőnek utódira ment által a marasztalási adósság és még mindig fizetetlen volt az. Az intések mitsem használván, Rákóczy László mind a két tisztartó örököseit elfogatta és Hrussó várába záratta. Erre vonatkozik a fentebb idéztem gyűlési határozat, minek teljesítését megelőzte, de segítette is a nemsokára bekövetkezett Rákóczy László dicső halála, a nagyváradi török erősség kapuja előtt. Szinte adós maradtam még Rákóczy igazolásával, miután fentebb azt mondó valék, hogy a törvényekben gyökerezett szokásban alapult a kérdéses elfogatás és letartóztatás. Ime tehát Bars vármegyének 1658-ki február 28-kán tartatott közgyűlése protocollumában ezek olvashatók: „Ad nonnullorum querimonias circa abusivas passim in regno usurpari solitas arrestationes visum est Inclyto Comitatu determinare. Quod siquidem multae arrestationes tam contra mentem articulorum superinde sancitorum, utpote Uladislai primi art. 89 et Sigismundi II. Art. 7 et alios quam plurimos, quam etiam contra observatam et usitatam consvetudinem fieri soleant. Idcirco statutum est ut amodo deinceps..... coram Iudice, ubi arestatus degeret, instituere possit arestationem,

ac in loco aliquo communi et extraneo talem debitorem aut incolam illius domini deprehendere et deprehensum detinere usque ad satisfactionem“ etc. De az 1622-ki 65. törvénycikk még világosabban engedte a számadó tisztek elfogatását. Egyébiránt az elfogott Malonyay és Maholányiakra és azoknak következő nemzedékire még jobb szebb napok vártak. Megnemesedvén, közülök többen megyei hivatalt nyerének, majd utóbb pártfogás, házasság és jószágszerzés mind a két családot báróságra és Maholányi János primási praefectust épen királyi személynöki fényes állomásra emelték; Malonyayak közül pedig János, az utolsó, a mi emlékezetünkre főispány és alkancellár volt. Eltűnt díszek e rövid életü barsi két mágnás nemzetség sorában, melyeknek elei Hrussó várában Rákóczyak tisztartói egymásután, foglyai pedig együtt voltak.

Az 1664. esztendő szerencsétlen egy év országunk történetében: a vasvári békét, annyi drága honi vér hullásának okozóját szülte az; kétszer szerencsétlen a Rákóczyak ifjabb vonalának, melynek utolsó férfi-sarjadéka László, még csak 28 éves virágzó korában május 27-kén Nagy-Várad kapuja előtt dicsően esett el¹⁾, árvául hagyván a nyolc éves Erzsébet és még fiatalabb Borbála leánykákat. Ez volt már a harmadik gyámoltalanul megárvult kiskoru nemzedék, mely korán elhalt szüleit siratta.

Szép vagyon nézett az árvákra: a nagy-sárosi, lechnitzi, és hrussó-kistapolcsányi egész váruradalmak, a nagy-mihályi és rozsályi anyai jószágok, a hegyalján, Duna-Tisza közt és másutt szerte az országban elszórt egyes birtokok. Az árvák gyámsága kormányilag az erdélyi fejedelem 2-ik Rákóczy György özvegye Báthory 'Sófiára bízott. Volt is nagy szükség reá, hogy erélyes kezek őrizzék e mostoha időben napirendé vált ragadozások ellen az árvák örökségét. — Ez időre esik a kis-tapolcsányi kastélynak elfoglalása, minden ott talált vagyonsággal, mely részint az árvaké volt, részint idegeneké a környékből, kik becsesb ingóikat és pénzüket őrizetül ott letették. A szomorú idők emlékezetétül el fogom mondani.

¹⁾ Katona XXXIII. 551.

A kik országunk ezen vidékén utaznak, hibát követnek el, ha a regényes keretű és történelmi nevezetességű Kis-Tapolcsányt, a romokban heverő Hrussó vár aljában fekvőt elkerülik. Az olasz-bizanti stílusban ott pompázó palota mellett, mely néhai gróf Keglevich János barsi főispány és királyi fő-udvarmester magas műizlésének hirdetője, ott áll most is a Rákóczyak régi kastélya, eredeti alakjában, három egymásból folyó szárnyával. Amott a díszes hat ezer kötetnyi könyvtár, érem- fém- és képgyűjtemények mellett, emitt történelmi contrastban terülnek el Rákóczy Erzsébet lakosztályai, az ő vadászati szenvedélyének még azóta fennlévő emlékeivel, a szarvasok és más nagy vadak szarvaival díszített oszlopos nyílt folyosók által szegélyezve. Régenten emelcsős kapuval ellátva és vízárokkal környezve, alkalmas védelmi műnek tartatott. — Midőn 1663-ban Érsekújvár, Léva, Nyitra és ezen vidék kisebb várai a török által elfoglaltattak, I. Leopold király a helyettek újon építendő erődök sorában, Leopoldváron kívül, többeket, Kis-Tapolcsánnyal együtt kijelelt. Souches főtábornok, kinek kerületéhez ezen új várművek fognának tartozni, még 1664-ben Kis-Tapolcsányba is katonaságot szállított és velek Suskovits fővárműkapitányul oda érkezett. Ezen ember nem tudván a fegyelmet fenntartani, a katonák kicsapongásai oly magas fokra hágtak, hogy a vidék ostorává váltak nem csak, hanem könnyelmesebb lakás ürügye alatt a kastélyt is elfoglalván, abba behelyezkedtek és mindent, mit benne találtak, prédájokká tévék. A Rákóczy-árvák gyámja Báthory 'Sófia ezen merény ellen erélyesen lépett fel Bécsben, hol nagy tekintetben állott, a megye pedig a nádornál és Souches tábornoknál keresett elégtételt. Náadori utasítás szerint Suskovics ellen a törvényszék előtt indítandó bűnper vala gyűlésileg határozva. Idéztetett, de nem jelent meg, sőt a kastély visszaadását szorgalmazó alispányt, Leszenyei Nagy Mihályt, meg az idéző tisztviselőket rágalomokkal és fenyegetésekkel illette. A vád tanúkkal igazoltatván, Suskovits in contumaciam elmarasztalva halálra ítéltetett. Nem vette tréfára a dolgot és odább állott, de a katonáknak meghagyá, hogy a kastélyból ne mozduljanak. Elmentével az alispány ismét a helyszínére kijöven, a kastély visszaadását szorgal-

mazá, mit a magokra hagyatott katonák csakugyan a közibök érkezett lovas hadnagy, Botka István rábeszélése folytán, tizet hagyván benne ideiglenes őrizetül, az alispány kezére eresztették és a vármegyétől meg a gyámánya hercegnétől irott bocsánatot kértek. A derék Souches, egyike azon kevés nemes tartásu idegen tábornokoknak, kiknek nagy részét nemzetünk iránti ellenséges indulattal vádol a történelem, a főhaditanácsnál, a vármegye megnyugtatóására, Suskovics elmozdítását kieszközlé és helyette 1666-ki sept. 16-án nagyságos Felhévizi Bihary Ferenc, az özvegy fejedelelnő Batory 'Sófia bizalmas embere lön fő várkapitányul Kis-Tapolcsányba leküldve, melléje pedig ugyan azon tábornok ajánlatára másod várparancsnokul a fentebb említett Botka István (harmadik ösöm) kineveztetett.

Igy szakadván vége ezen scaenának, talán ez és hasonló történhető bajok érlelték meg a gyámánya hercegnőben azon gondolatot, hogy a serdülő Erzsébet árvának védelemképes férjet juttasson. Ezen időnek rossz szokásaihoz tartozott, hogy az éretlen koru szüzeket is ember koru férjekhez adák nőkül. Ez idétt a hercegné udvarában fejedelmi házakból kérők jelentkeztek, mondja Erzsébet e füzetekben közlött levelében, de kihallgattatást nem nyertek; ott fordult meg akkor Erdődy Ádám is, a deli, művelt, hat nyelvet beszélő 29 éves petrinavári ezredes. Erzsébet alig tölté be a gyermekkor tizenkettedik évét; és ime a szerelem sebes szárnyain, mikép az alább említendő sirirat tartja, csak hamar házasság keletkezett köztük. A királyi udvar is saját szerű beavatkozásánál fogva, ezen összeköttetéshez jóváhagyását adá. Tudjuk, hogy az árva menyasszony gazdag volt, mert, mikép már feljegyzém, Sáros, Lechnitz és Kis-Tapolcsány egész uradalmak a nagy-mihályi és rozsályi anyai jószágok, és több egyes birtok tették örökségét; nővére Borbára pedig természete gyarlóságánál fogva a nősülés minden reményétől távol, számba sem jött.

Nehéz lenne számolnom, ha be nem bizonyítanám Báthory Zsófia gyámi könnyűségét, melylyel éretlen koru árva rokonát a házból kiadta és azzal a hamar kifejlett szerencsétlenségekre alkalmat szolgáltatott. Lássuk tehát az adato-

kat. Erzsébet, mikép siriratából tudjuk, 1655-ben született, a napot pedig a már idézett kis-tapolcsányi ispotály alapítványában, maga így említi: „die 16-a Novembris, az mely napon magam e világra születtem etc.“ Még 1667-ki augusztus 20-kán, Bars vármegeyének ekkor Oszlányban tartatott gyűlése jegyzőkönyve szerint hajadon volt. ¹⁾ És ki hitte volna, hogy azon még nem teljesen tizenkét éves kisasszony, hat hó és négy nap alatt, sebes rohanva, szinte egyszerre hajadon, asszony és özvegy leend? Valóban megható jelenete az emberek földi semmiségének. Erdődy Ádám 1668-ki febr. 24-én már halva volt és Erzsébet a tizenkét éves gyermeknő özvegyen. ²⁾ Elmondhatta tehát idézett 1695-ki levelében, hogy ezen (alig lett s máris eltűnt) házassága szerencsétlen vala.

Egy hibás lépés rendesen a másik hasonló követi. Az elhunyt férjnek huszonkét éves rokona Erdődy György lépett fel nemsokára a még mindig gyermekfiatalású özvegynél kérőül. Ismét hallattatott a királyi udvar beavatkozó akarata. Megtörtént tehát és pedig még 1669-ben az esküvő, mit onnét tudunk, mert az 1670-diki uj-esztendő napján Erdődy Györgyöt már mint Rákóczy Erzsébet férjét a női uradalmak, Nagy-Sáros, Lechnitz, máskép Klastrom és Kis-Tapol-

¹⁾ Azon 1667-ki augusztus 20-ki protocollum szavai ezek: „ad instantiam Egregii Samuelis Luzinszky Illustrissimae Domicellae Elisabethae Rákóczy Universorum honorum praefecti etc.“

²⁾ A szepesváraljai templomban függő gyász-zászló felirata: „Vexillum Illustrissimi Comitis Domini Adami Erdődy de Monyorókerék Praesidii Petrinensis Supremi Colonelli. qui aetatis suae annorum (üreség — —) in Castello Nagy Sáros obiit in Domino die 24. Februarii Anno MDCLXVIII. in cuius memoriam perennalem Illustrissima Comitissa Domina Elisabetha Rakoczy maestissima ejus vidua affigi curavit.“

Következnek sületlen versek, melyekből elég ezeket kiírom:

„Et quem sexduplicis dives facundia linguae
Spondebat patriae spem
Vix penetravit Adam Rakoczii Principis aulam
Quocum conjugium sanguine fecit amor
Nondum ter denos Phaebus confecerat annos.“

Wagnernál Analecta Scepusii Sacri et Profani. P. 2. 334.

csány kormányzásánál találjuk.¹⁾ A másodszer lett asszony még csak tizennégy évet számlált; egy ideig bútalanul folytak napjai, de a házasok közti viszony utóbb mindinkább borulni indulván, törésre került a dolog, és a nő ellenszenve férje iránt, minden békéltetések dacára, melyek igen magas helyekről történtek, oly fokra hágott, hogy elébb, sem hogy ismét vele együtt lakjék, minden veszteségnek kész volt magát kitenni. Erzsébetnek a válás okaira vonatkozó hosszú levele oly általánosságba és homályos lepelbe van burkolva, hogy onnét azokat voltaképen megérteni nem lehet; más adatok segédelmével azonban meg fogom kísértetni e fátyol fellebbentését.

Erzsébet ereiben a Rákóczyak pezsgő vére forrott. Szenvedélyesen nyargalt, fáradhatatlanul üldözte a rengeteg erdők nagyfajú vadjait, a délczeg szarvast és dámvadat, a merész zergét és a félénk őzeket, a lég zordonságával és a pagonyok torlaszaival mit sem gondolva. Erre célzott Timon atya, ki jól ismerte, midőn így jellemzi: „*faemina sterilis et Diannae studiis nimium addicta.*“ 'Sambár és Kis jesuiták a gyámhercegnő szeme alatt rajongó keresztényt csináltak belőle, kegyeletes ihlettel csüggött az egykori carmeli szent emlékeken, melyeknek gyakorlata Kis-Tapolcsányban egy imatársulatot „*Confraternitas Carmelitana*“ cím alatt alapított és annak buzgó tagjává irta be magát. A szegényeket gyámolította és számokra 1698-ban ugyan Kis-Tapolcsányban ispotát állított. Őse és atyja példájára hivatkozva, udvari hűségében büszkélkedett. A német nyelvet és szokásokat azonban annyira nem tudta, hogy Kollonics kardinálnak hozzáírt német levelét csak tolmács által érthette meg. A bátorság, hatalom és uralkodás vágya oly nagy mértékben volt meg benne, hogy ezeknek az általa alapított „Vadászati társulat“ kormányzása és szabályozásával keresett adni táplálékot. E célra szerzett Statutumai férfias viseletét és jelemét igen világosan feltűntetik.²⁾ Ilyen volt Rákóczy Erzsébet.

Erdődy György ellenben fősvény és önző ur volt, min-

1) Lásd Magyar Gazda 1860-ki folyamát, 767–818. lapokon.

2) A kis-tapolcsányi uradalmi levéltárban.

den oly hibákkal, melyek amazt kísérik, gyöngédséget és ki-méletet a nő árnyéklatok iránt nem gyakorolt, s alattvalói hűségében ingadozott; különben értelmes, munkás, rendtartó ur egész a szigorig; minek többi közt elég világos jeleit mutatja azon Gazdasági Utasítás, melyet a lechnitzi, máskép klastromi uradalmi udvarbirónak (most tisztartónak híjuk) 1673-i martius 24-én 59 pontba foglalva kiadott.¹⁾ — Meg kell itt még említenem, hogy a kis-tapolcsányi fő-várkapitányságot, báró Bihary Ferencnek 1670-ki martius 23-án történt halála után, Bars vármegye főispányságát pedig Szelepcsényi primás, ki azt is viselte, kimultával elnyervén, ezen két minőségben nevének az iménti megyében fekvő uradalma és székhelye iránt hatósági suprematiát igénylő viszonyba lépett, annál inkább, mert Kis-Tapolcsány már a megelőző 16-ik századtól, kivételével azon időnek, mikor a török megrohanásoktól tartani lehetett, rendes tartáshelye volt Bars megye gyűléseinek. Azonban Erdődy csakugyan 1694-től 98-ig a Kis-Tapolcsányban gyűlésező Rendek közt személyesen nem mutatta magát, a tisztujításokra pedig maga helyett Dopsa István altárnokot és Pozsony megyei alispányt szokta volt küldeni; mi nyilván mutatja ez időszakban a házások közti szakadást.

De itt egy nagy hézag mutatkozik még odáig, mikor a nő és férj teljes elválásban láttatnak. Ezen hézag kitöltésére azonban, az 1695-ki elhírhedt levélben, felfogásom szerint, elég anyag rejlik. Ott ugyanis ily jelentékeny kifejezéseket használt Rákóczy Erzsébet: „nyomorult, ügyefogyott, megkárosodott asszonymnak“ nevezi magát, vagyonát ismételve „kevés jószágocskának“ hija, végre sopánkodik, hogy „már-már igen megfogyatkozott állapotban lévén, utolsó napjaira kölcsönzésekre és koldulásra ne jusson.“ Mi rejlik e szavakban? úgy hiszem nem más, mint az, hogy azalatt, mig Erdődy jószágokat szaporított, (a galgóczi és más uradalmak az ő szerzeménye) családjá számára, neje keziből a felső-magyarországi atyai uradalmak Sáros és Lechnitz, az anyai nagy-mihályi és

¹⁾ Magyar Gazda 1860-ki folyam, 765. l. kivált a 9, 11, 14, 17, 19, 30, 33, 45, 46, 48, 53. pontokban.

rozsályi jószágok, ugy a duna-tiszaközi, hegyaljai és más egyes birtokok elsurrantak, csak az egy kis-tapolcsányi uradalom maradván számára. Mikor és mikép? azt most még nem tudom, de azt igenis, hogy 1693-ki martius 10-én herceg Rákóczy Ferenc és nővére Juliánna közt Bécsben történt osztálykor Rákóczy Erzsébet egykori uradalmi Sáros, Lechnitz, a duna-tiszaközi és hegyaljai jószágok mind az osztózók kezében voltak. Ennyi fogyatkozás után, méltán panaszkodhatta megkárosodott, megfogyatkozott állapotját, mely csakugyan leverő lehetett egy vérmes fejedelmi sarjadékra, ki magát a Rákóczyak másik ága gazdagságához és a maga előbbi vagyonosságához mérve, már már koldusnak hitte lenni. Elég ennyi tehát a szakadás megértésére férje irányában, ki nek ez állapotot tulajdonította.

De az idő mindent orvosol. E házások közti viszályok is később kiengesztelődtek. Már 1698-ki január 27-kén Erdődyt a kis-tapolcsányi kastélyban tisztujítani találjuk, később is, mint 1700. február 18-kán, 1701-ki január 24-kén és 1703-ki május 31-kén a tisztválasztásokat ugyanazon nejjének kis-tapolcsányi kastélyában személyes elnöksége alatt vezette. Nincs okom gondolni, hogy ezen kibékülés utóbb megváltozott volna, mert habár az iménti éven túl hiányzó megyei jegyzőkönyvekből nem hozhatok érveket a további együttlakás iránt, de már maga azon körülmény, hogy Erdődy nejjét, ki 1707-ki november 8-kán halálozott meg, családjának horvátországi sirboltjába temettette el, a köztük halálig tartott kiengesztelődés mellett szól.

A Rákóczy név Ferencben még dicsősége és szerencséje magas fokán állott, mikor a dissidens ifjabb ág utolsó csemetéjét sirba kísérték. Erzsébet szemei tehát nem látták a gyászfellegeket, melyek az elvesztett trencsényi elváló csata után Ferenc csillagát elborították, sem a kis-tapolcsányi kastélyba menekvő csatavesztett vérével már nem találkozott többé; kit, ha él, bizonyára csak apja és ösétől öröklött családi rokonszenv és hagyomány szerint fogadott volna. És nem szép, nem nemes érzelem szavai, miket a szerencsétlen 16. Lajosnak minden veszélyek kísértetén tülemelkedett védelmezője, a derék Malesherbes, a bölcs birák előtt elmert mon-

dani: „J' ai été honoré de la faveur du roi pendant sa prospérité, je ne dois pas l' abandonner dans son malheur.“ (A király engem szerencséjében tisztelt meg kegyével, nem hagyhatom azért el balsorsában.)

A LUDÁNYI NEMZETSÉG OKMÁNYAI.

Közl Vég helyi Dezső.

Addig is, míg amaz eszme, miszerint sokan ohajtjuk, hogy hazánk minden megyéinek történetére és birtokviszonyai ismeretetésére szolgáló adatok összevegyűtessenek, — általánosan elterjedne s ettől indítatva több oly hazafiak találkoznának, kik akár egy-egy megyének, akár szerencsésebb viszonyok közt egy egyén több megyének régi állapotát, koronkénti változásait biztos okmányok nyomán leírnák: a már részint kihalt, részint élő családok s ezekkel egyenlő sorsot szenvedett helységek ismeretének, s tekintve emléekben tartásának is; de különösen a magyar haza régibb állapotának s több oldalú fejlődései érdekében célszerűnek tartom, hogy ha az okmányokat kereső és forgató buvár kitüzött céljától eltérő adatokat talál is, ne vesse azokat félre mint a buza-szemet kereső tyúk félre kaparta az általa talált igaz gyöngyöt, hanem szolgáltassa illetékes kezekbe, melyek annak idején és helyén használhassák azokat. De mivel nem ismerünk még oly történetírókat, kik bizonyos meghatározott vidékek vagy megyék történelmére vonatkozó adatokat gyűjtenének tüzetesen, ellenben jelen folyóiratot, a győri füzeteket, oly közokmánytárnak is kell tekintenünk, melybe kötelességünk az itt-ott feltalált s megmentett okmányokat lerakni mindazoknak használatára, kik akár a közel, akár a távol jövőben kedvet nyerendnek egyes vidék történetéhez hiteles adatokat gyűjteni; ez okból, midőn Veszprém megye családjaira s helységeinek régi viszonyaira vonatkozó adatokat gyűjteném oly

célből, hogy ezeknek alapján egykor kellő hitelességű történeti művet készíthessek, e munkám közben talált s netalán találandó okmányok közrebocsátását honfiai kötelességemnek ismerem s azt az itt következő néhány közleménnyel ezennel megkezdem.

I.

IV. László király a Ludán nembéli Indrih kértére átírja Bela király 1246-dik évben Leustah és több rokonai részére kiadott adománylevelét 1274. september 7-én.

Ladizlans dei gracia Hungarie Dalmacie Croacie Rame Seruie, Gallicie Bulgarie Lodomerie Cumanieque rex Omnibus christi fidelibus tam presentibus quam futuris presencium noticiam habituris. Salutem in eo per quem reges regnant et principes dominantur vniuersorum noticie tenore presencium declaramus Quod accedens ad nostre magestatis (igy) presenciam dilectus et fidelis noster Indrih¹⁾ filius Leustah de genere Ludan exhybit nobis litteras patris nostri in christo karissimi Bele pie memorie illustris quondam regis Hungarie humili petens cum instancia vt nostris dignaremur ipsas literis confirmare quarum quidem tenor talis est Bela dei gracia Hungarie Dalmacie Croacie Rame Seruie Gallicie Bulgarie Lodomerie Cumanieque rex vniuersis christi fidelibus presentibus et futuris scriptum presens inspecturis Salutem in domino qui credencium est vera salus Debet regia magestas subditorum invigilare commodis vt et ipsi celesti principi principibus pys terrenum principem digne possint commendare, Proinde vniuersitatis vestre noticie tenore presencium declaramus Quod quia pater noster in christo karissimus Andreas dei gracia beate memorie illustris rex Hungarie Bohma filium Gyurk Cuius attauum similiter Bohma nomine pro fidelitatibus progenitoribus nostris sacre Chorone et regno exhybitis, Petrus qui quandam regni gubernaculam potenter obtinens nomen regis susurpauerat sibi de regno Hungarie et terram Turuch ipsis

¹⁾ 1248-iki Nyitra megyei határjáró levélben említve van villa comitis Indrich. Episcopatus Nitriensis eiusque praesulum Memoria p. 199.

auferens cum suis proximis expulerat, dum prodefensione terre sancte et sacri sepulcri domini cum ceteris regibus et ducibus christianis eorum pro christi cruore affectantes effundere sanguinem mare transiissent in acie et sub vexillo ducis Polonie per sua acta virtuosa et seruicia fidelia nauantem suos progenitores sine eorum excessibus et culpis de regno Hungarie expulsos extitisse veri more pastoris recognoscens velud ouem errantem in regnum suum reduxisset totamque terram Thuruch que suorum progenitorum fuerat hereditaria abantiquo et patrimonialis sicut in litteris dicti patris nostri vidimus clarius contineri et ipsa terra Turuch post ipsorum expulsionem fuisset populata et amplificata populique in ipsa existentes defuncto ipso Bohma in partibus Sclauonie in nostris seruicys contra Leustah filium Bohma et suos proximos querimonias frequencius plurimas porrexissent nos cum regni nostri Baronibus debito prehabito tractatu et consilio pro vtriusque partis commodo tam Leustah et proximorum suorum quam populorum de Turuch ipsum Leustah cum proximis suis de dicta terra Turuch excepimus ipsis volentibus; eisdem in concambium ipsius terre turuch possessiones infrascriptas videlicet Ludan repen Hurka Harranuk Rethy lodan Kuniuk Kyussarlo Seden Bustelek Kuesd Nogkelechen cum pallacio regis, kyuskelechen Berench cum parte superiori et inferiori Ker particulam terre Ecclesie de Zubur Keleche Tauu Item Vecche circa flumen Vag et aliud Vecche in campo; memoratis seruicys et fidelitatibus ipsorum inrecompensacionem eciam mortis Juahun fratris ipsius Bohma et aliorum proximorum suorum Laurency scilicet magni de Luza Ladizlay de Borsua de Comitatu de Bereg Stefani de Kekus in partibus transsiluanis, Symon de Gyalo, Hedruh fily Hedruh de Rezy; Bench fily Syurke, Syurke de pemechen Bend de perem in Comitatu de Aba vyuar Leukus fily Kuch de fyuzer Ratholt fily Symon de Bezermen liba de kyussemen laurency fily Juahun de kyustoti, myke mykaelis et Emericy de vstupa filiorum musunch kerked de fornad Denke de Scanch lonya de Boiun, Chak fily Syurke de Herman et quinque fratrum suorum. Item vyd fily vyd Item Cozma Indrih merth poth fudur leukus et duorum fratrum suorum, vyd et Iwanka vyd

de Tykud et aliorum proximorum suorum in prelio nostro cum tartaris commisso pro nostra et regni nostri defensione fideliter preliantes extiterunt interempti predictas possessiones cum omnibus earum vtilitatibus et pertinencys eidem Leustah et suis proximis ac eorum heredibus heredumque successoribus perpetuo pacifice et reuocabiliter dedimus et donauimus possidendas tenendas et habendas assumptentes ipsum Leustah cum suis heredibus ac proximis insupradictis possessionibus contra quoslibet molestare volentes pacifice conseruare Incuius rei memoriam perpetuamque firmitatem presentes supradicto Leustah et suis posteris dedimus literas duplicis Sigilli nostri munimine roboratas, Datum per manus discreti viri magistri Farkasy albensis ecclesie prepositi aule nostre vicecancellary dilecti et fidelis nostri anno domini millesimo ducesimo quadagesimo sexto regni autem nostri anno duodecimo Nos igitur petitionibus predicti Indrih iustis et legitimis annuentes predictas litteras non abrasas non cancellatas nec in aliqua viciatas rescribi et inseri presentibus fecimus, duplicis Sigilli nostri munimine confirmando Datum permanus discreti viri magistri Benedicti sancte Strigoniensis ecclesie Electi eiusdemque loci Comitis perpetui prepositi Budensis Aule nostre viceCancellary dilecti et fidelis nostri presentibus St. Cholocense Johanne Spalatense archiepiscopis Lamperto agriense Emerico Chanadiense Johanne Quinqueecclesiense Paulo Wesprimiense aule nostre Cancellario Philipo Vachiense aule domine regine consortis nostre karissime cancellario Lodomerio Waradiense, Thymotheo Zagradiense Dyonisio Jauriense Petro transsiluano Ecclesias dei fideliter gubernantibus, Dyonisio palatino Comite de Ocelihe et Iudice Cumanorum matheo woyuada transsiluano Egidio magistro Thauarnicorum nostrorum Vgrino Bano de Zeurino Herbordo magistro dapiferorum nostrorum et Comite de Barania Laurenccio Comite Supruniense, Gregorio Comite Castri ferrey Moys magistro Thauarnicorum domine regine consortis nostre karissime Jacobo Comite Nytriense et alys quam pluribus Comitatus regni tenentes et honores Anno domini M^o. CC^o LXXIII regni autem nostri anno tercio Septimo Idus Septembris.

Eredetie bőrhártyára írva, ép állapotban, — a pecsét veres-zöld selyem zsinóron függött.

II.

IV. László király a nyitrai káptalantól előre bekívánt bizonyítvány folytán Budak négy ekényi elhagyatott földet Vytznek — Vytk fiának — adományozza, hűséges szolgálataiért. — 1283.

Ladizlaus dei gracia Hungarie Dalmacie, Crovacie Rame Seruie Gallicie Lodomerie Cumanie Bulgarieque Rex. Omnibus christi fidelibus presens scriptum inspecturis, salutem in domino sempiternam ad vniuersorum noticiam harum serie volumus peruenire quod Wytk ¹⁾ filius Wytk ad nostram accedens presenciam ob merita seruiciorum suorum quandam terram castri nostri Nytriensis Budak vocatam nomine terre vacue et habitatoribus destitute, a nobis petiuerat sibi dari sed quia de qualitate et quantitate ipsius terre et vtrum uacua fuisset, nobis veritas non constabat, fidelibus nostris Capitulo Nitriensi dederamus in preceptis et mandatis, quod testimonium ipsorum cum Demetrio filio Laurency homine nostro dare deberent, coram quo idem homo noster dictam terram Budak si vacuum inueniret et habitatoribus destitutam ab antiquo dicto Wytk statueret et assignaret si non fieret contradictum qui quidem Capitulum nobis rescripserunt in hec verba Excellentissimo domino suo Ladislao dei gracia illustri regi Hungarie Capitulum Nitriensis ecclesie oraciones in domino tam debitas quam deuotas, Receptis litteris vestre serenitatis, misimus hominem nostrum cum Demetrio filio Laurency homine vestro pro testimonio fidedignum qui postmodum ad nos reuersus dixit quod idem homo vester quandam terram Castri Nitriensis Budak vocatam vsui quatuor aratorum sufficientem vel paulo minus pro ut visu considerari potuit vacuum et habitatoribus destitutam ab antiquo iuxta vestrum preceptum statuisset Vytk filio Wytk comitis possidendam, sub eisdem

¹⁾ Ezen Vytk is a Ludan nemből való volt; lásd Wenzel: Árpád-kori új okmánytár legközelebb megjelenendő kötetében az 1283-ik évről okmányt.

metis et terminis, quibus ipsum Castrum tenuit et possedit nemine contradictore existente. Nos itaque quia in litteris dicti Capituli Nitriensis, memoratam terram Budak usu quatuor aratorum sufficientem vel paulo plus, vacuum et habitatoribus destitutam ac statutam comperimus ipsi Wytk nullo contradictore penitus existente, consideratis fidelitatibus et Seruiciorum meritis semper et vbique pro fidelitate nobis et corone Regie debita temporibus opportunis exhibitis et impensis, et maxime in reconpensationem Seruiciorum suorum in exercitu nostro exhibitorum quem contra Regem Boemorum inimicum et persecutorem nostrum habebamus, in quo eodem Rege Boemorum interempto, deo propicio felicem felicem reportauimus victoriam letalia recepta vulnera strenue dimicando, tam ratione sui sanguinis in predicto bello pro nobis et Regno effusi, quam etiam ob merita seruiciorum suorum et aliorum sepredictam terram Budak vsui quatuor aratorum sufficientem predicto Vyth et per eum suis heredibus heredumque suorum successoribus dedimus donauimus et contulimus iure perpetuo et irreuocabiliter possidendam sub eisdem metis et terminis quibus ipsa terra per castrenses Castri Nitriensis limitata primitus dignoscitur et possessa. In cuius rei memoriam perpetuamque firmitatem presentes concessimus litteras duplicis Sigilli nostri munimine roboratas. Datum per manus discreti viri magistri Bartolomei aule nostre vicecancellary dilecti et fidelis nostri. Anno domini M^o CC^o LXXX° tercio. Regi autem nostri Anno vndecimo.

Eredetie bõrhártyára irva, ép állapotban, — a pecsét hiányzik. — A kezdõ L betti igen csinos.

III.

A nyitrai káptalan bizonyítja, hogy Hynco nyitrai püspök Babyndal Miklós és Lászlónak Hench vérdijában zálogul birt Babyndal részbirtokot 50 márkáért visszaadja. 1412, június 15.

Nos Capitulum ecclesie Nitriensis Memorie commendantes Tenore presencium significamus, quibus expedit vniuersis Quod Reuerendus in christo pater dominus Hynco Episcopus

predicte ecclesie Nitriensis dominus et prelatus noster ab vna, parte vero exaltera Nicolaus et ladislaus filij Andree de Babyndal coram nobis personaliter constituti proposuerunt oraculo viuexocis in hunc modum quod licet inter ipsos super facto cuiusdam particule terre in facie pretacte possessionis Babyndal adiacentis per quendam Michaelem filium demetry filij Bank de predicta Babyndal fratrem condiuisionalem prenotati Andree patris prescriptorum Nicolai et ladislai pretextu homagy Hench familiaris et officialis Episcopatus ecclesie Nitriensis prenotate per annotatos Demetrium et Michaelem Interempti in certa sumpma pecunie, eidem Episcopatu in pignorate, litium materie mote et suscite extiterint, Tamen ipsi ordinatiua conposicione proborum et nobilium virorum interueniente obmissis, sopitisque et sedatis premissarum litium materys concordassent et concordarunt coram nobis eomodo, quod prefati Nicolaus et ladislaus filij Andree pro homagio et interempcione prefati Hench Quinquaginta marcas denariorum Hungaricales parui numi, memorato domino nostro prelato persoluerunt, Idem autem dominus noster prelatus predictam particulam terre annotatis Nicolao et ladislao remisit et resignauit, ac literas vniuersas super inpignoratione predictae particule terre confectas, eedem etiam partes quaslibet literas, Inquisicionales, Judiciales Euocatorias Juramentales et omnes alias causales hactenus inter ipsas racione pretacte particule terre contrariose, emanatas, cassas vanas viribusque carituras, ac exhibitoribus nocituras reliquerunt prenotatus nichilominus dominus noster prelatus prenotatos Nicolaum et ladislaum filios Andree, super homagio et interempcione prenotati Hench reddidit et commisit nostri in presencia expeditos pariter et quietos — vigore presencium mediante. Datum in festo beatorum Viti et Modesti martyrum Anno domini, M^o Quadringentesimo duodecimo.

Eredetie börhártya-szeletre irva, ép állapotban, — a kivül rányomott pecsétnek csak nyoma látszik.

IV.

Zsigmond király Zelesen birtokot — Bars megyében — új adományképp Zeleseny Tamás, Miklós, Gergely, Péter, István és Ferencnek adományozza.
1413 Udine, 1) szeptember 14.

commissio propria domini Regis.

Nos Sigismundus dei gracia Romanorum Rex Semper Augustus ac Hungarie etc. Rex, Memorie commendamus Tenore presentium Significantes, Quibus expedit vniuersis, Quod nos consideratis et in nostre celsitudinis memoriam reductis fidelitatibus et fidelium obsequiorum preclaris meritis et sinceris conplacencys fidelium nostrorum dilectorum Thome et Nicolai filiorum Johannis de Zelesen quibus ipsi nobis et sacro nostro regio dyademati non parcendo rebus ipsorum et personis in diuersis locis et temporibus sumpme incumbentibus presertim in nostra exercituali expeditione per nos Auspice domino contra Venetos tunc vtputa nostros hostes instaurata in terra Istrie digenti (igy) animo feruide et intrepide Juxta possibilitatis ipsorum exigenciam studuerunt conplacere anchelantque infuturum se ipsos nostre gratos offerre maiestati volentes ipsis premissorum ipsorum seruiciorum intuitu Aliquo remuneracionis donatio regio occurrere cum fauore eandem possessionem Zelesen vocatam in Comitatu Borsiensi existentem, incuius scilicet pacifico dominio progenitores ipsorum hucusque pacifice perstitissent persisterentque et ipsi de presenti, Simulcum vniuersis eiusdem vtilitatibus, puta terris arabilibus cultis et incultis pascuis fenetis Siluis virgultis, pratis Nemoribus vineis Montibus, aquis piscinis aquarumque decursibus et generaliter cunctis vtilitatum eiusdem integritatibus sub eisdem veris metis et antiquis limitibus quibus eadem ab Olim rite et legittime tenta fuisset et possessa, prefatis Thome et Nicolao filys Johannis et per ipsos Gregorio carnali, nec non Petro Stephano et francisco filys ladislai de dicta Zelesen patruelibus fratribus ipsorum, eorumque heredibus et posteritatibus vniuersis, excerta nostre maiestatis sciencia prelatorumque et Baronum nostrorum sano exinde prehabito consilio denuo et

1) A velencei királyságban.

ex nouo noueque... donacionis titulo ac omni eo Jure quo eadem nostre rite incumbit collacioni, Omneque Jus nostrum regium quod in eadem nostram quoquo modo concerneret maiestatem, dedimus, donauimus et contulimus ymo damus donamus et conferimus Jure perpetuo et irreuocabiliter per eosdem ipsorumque heredes tenendas possidendas pariter et habendas Saluo Jure alieno harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante — Quas in formam nostri priuilegy redigi faciemus dum nobis in specie fuerint reportate Datum Vtini in festo Exaltationis sancte Crucis Anno domini Millesimo Quadringentesimo XIII, Regnorum nostrorum Anno Hungarie etc. XXVII° Romanorum vero tercio.

A pecsét alatt szinte:

commissio propria domini Regis.

Eredetie börhártyára írva, egészen ép állapotban, — a királyi pecsétnek azonban csak nyoma látszik.

V.

Zsigmond király Ludány Lászlónak Ludánban hetivásár tarthatási engedélyt ad. 1422. Pozsony, november 24.

commissio propria domini Regis.

Nos Sigismundus dei gracia Romanorum Rex semper Augustus ac Hungarie Bohemie Dalmacie Croacie etc. Rex Memorie commendamus per presentes Quod nos tum pro fidelitatibus et fidelium obsequiorum gratuitis meritis fidelis nostri dilecti Egregy ladislai de ludan per ipsum culmini nostro locis et temporibus opportunis exhibitis et exinpensis tum eciam pro vtilitate et comodo Regni nostri ad predictam possessionem ludan Ipsius ladislai et alterius ladislai fily Synka de eadem in Comitatu Nitriensi habitam forum liberum singulis ferys Secundis in omni Septimana celebrandum sub eisdem libertatum prerogatiuis, quibus fora liberarum Ciuitatum nostrarum sunt insignita graciose annuendum, duximus et concedendum Absque tamen preiudicio fororum aliorum, Quocirca vos vniuersos et singulos mercatores Institores et

alios forenses homines atque viatores presentibus affidamus, certificamus et assecuramus, quatenus ad dictum forum liberum in prenotata possessione annotatorum vtriusque ladislai ludan nuncupata singulis ferys Secundis modo quosupra in omni eddomada per nos perpetuo celebrari commissum simulcum vniuersis vestris rebus et mercancys veniatis properetis et accedatis, pactisque in Ibi vestris negociacionibus in empcionibus scilicet et vendicionibus redeatis ad propria vel alia que malueritis loca Saluis vestris rebus et personis sub nostra proteccionem speciali Et hoc volumus per fora et alia loca publica in dicto Comitatu vbique palam facere promulgari Datum Posony feria Tercia proxima ante festum beate Katherine virginis et martyris, Anno domini Millesimo Quadringentesimo vigesimo Secundo Regnorum nostrorum anno Hungarie etc. XXXVI° Romanorum tredecimo et Bohemie Tercio.

A pecsét alatt szinte :

commissio propria domini Regis.

Eredetie bõrhártyára írva, ép állapotban, — a pecsétnek csak nyoma látszik.

VI.

Zsigmond király Ludány László hradistyei kapitánynak engedélyt ad, hogy Ludánban kövát építtethessen. 1425. Visegrádon, június 27.

Relacio Nicolai de Peren magistri Agazonum Regalium.

Nos Sigismundus dei gracia Romanorum Rex semper Augustus ac Hungarie Bohemie Dalmacie Croacie etc. Rex, Memorie commendamus tenore presencium significantes quibus expedit vniuersis, Quod nos attendentes, inuiolabilem fidei puritatem, fidelis nostri dilecti, Egregy ladislai ¹⁾ filij Petri filij Synka de Ludan, Capitanei Ciuitatis nostre Hradysthye vocate, terre Marchionatus Morauie, quam ad nos feruenter

¹⁾ Ezen Lászlónak testvére volt Tamás egri püspök, melléknéven vasfejü, részt vett a Zsigmond elleni pártütésben. — Schmidt: Episcopi Agrienses T. I. p. 381—389.

dinoscitur habuisse, nec non grata seruicia eiusdem, que Ipse in cunctis nostris et Regni nostri negocijs sicuti prosperis, sic et aduersis, locis et temporibus opportunis, Et signanter in tuicione et conseruacione, pretacte Ciuitatis nostre Hradysthye, ac nonnullorum Castrorum nostrorum et aliarum municionum, in dicto Marchionatu Morauie existencium, Huzitis hereticam prauitatem nunc in dicto Regno nostro Bohemie prohdolor pululantem fountibus, se cum suis nonsine expensarum suarum pluralitate varys sepeuicibus opponendo, nostre exhibuit maiestati feruidaue auditate impendit, racione quorum a nobis multo maiora mereretur, In particularem tamen premisorum suorum seruiciorum reconpensationem, eidem graciose annuimus et concedimus, plenamque et omnimodam prebemus potestatis facultatem vt Ipse in loco Castelli seu fortalicy sui in dicta possessione ludan ¹⁾ in Comitatu Nitriensi existentis habiti, Castrum lapideum, Municionemque seu fortalicium ex lapidibus construere et ordinare et omnimode leuare, constructumque ordinatum et eleuatum, Ipse et sui heredes et successores vniuersi in perpetuum tenere, gubernare et possidere valeat atque possit, expresenti nostre maiestatis Annuencia et concessione speciali Datum in Wyssegrad feria quarta proxima ante festum visitacionis virginis gloriose, Anno domini Millesimo quadringentesimo vigesimo quinto, Regnorum nostrorum Anno Hungarie etc. Tricesimo nono, Romanorum quinto decimo, et Bohemie quinto.

A pecsét alatt szinte :

Relacio Nicolai de Peren magistrj agazonum regalium.

Eredetie bõrhártyára írva, ép állapotban, — a pecsétnek csak nyoma látszik.

¹⁾ Ezen kastély mint került vissza a Ludányak kezére lásd Fejér Gy. Cod. dipl. T. X. v. 6. p. 401—403 és v. 8. p. 602.

(F o l y t a t j u k.)

ÁRPÁS, ÉS A MÓRICHIDAI SZ. JAKABRÓL CIMZETT PRÉPOSTSÁG.

Rómer Flóristól.

(Folytatás.)

Azon kevés okmány közt, melyeket Árpádkori királyaink idejéből birunk, egyik, melyet már fenebb említettem, 1086-ból való és ez még a portus-t, rév-révpárt- vagy kikötő-helyet hozza fel Árpásról, már a legközelebbi irományban a portus-ról többé nincsen szó, hanem a hidról, mely a bakonybéli apát és a mórichidai prépostok közt századokig tartó perelésekre adott alkalmat. Ezen hid, melyről a Kis-Árpással akkoriban határos, jelenleg pedig a Marcalon túl fekvő Morichida¹⁾ nevét vette, kezünkbe lévő okmányok szerint csak 1251-ikben jön elő azon alapító levélben, melyet Móricz Mester, nyitrai főispán a rábai, azaz: mórichidai prépostság számára kiadott, s hol *pons vetus magni Mauricii Comitiss-*nek neveztetik.

Az 1086- és 1251-ki okmányok közti nagy hézag miatt lehetetlen meghatározni, mily módon nyert a Mórichidaiak családja jogot az árpási hidvámra, melylyel hogy valóban birt, kitűnik az alapító okmány ezen helyéből: *Tributum Pontis, quod nos contigit*; valószínűnek látszik, hogy az alkalmatlan, késleltető s így kevesebbet is jövedelmező komp helyébe megegyeztek a birtokosok közkölségen, a bi-

¹⁾ A prépostság is — melynek temploma tán előbb épült, *Ecclesia de Rába* név alatt jön elő, ezen folyóhozi közelsége miatt — az alapítás alkalmával a birtokról vette nevét; de ezenkívül kellett Árpással szemközt egy még régiebb templomnak, mely az 1335-iki okmányban *antiqua Ecclesia S. Andreae* név alatt fordul elő, léteznie.

zonyosan hosszú és az áradó vizek miatt is költségesebb hivat' — a beszedendő vámnak osztályrészében építeni, mi, mint látni fogjuk, a Mórchidaiknak további foglalásokra, a bakonybéli apátságnak pedig örökös baj- és aggodalmakra okul szolgált.

Mi az árpási jobbgáyság viszonyát a bakonybéli apátságához illeti, annak tiszta tudomását azon — a pannonhalmi levéltárban őrzött, és tudós Czinár Mór teljesen illetékes állítása szerint még XI. századbéli — másolatnak köszönhetjük, mely Árpás urbarialis kötelmeit tárgyalja és Monum. Histor. Hungariae VI. 35. l. kötetében olvasható.

Ezen érdekes okmány szerint, mind az árpási, mind más az apátságához tartozó helyeken szántók-nak — azaz egyéb kötelességekre rendesen nem készíthetőknek, mint akkor p. o. a halászok, vincellérek, méhészek, kovácsok, kádárok, pincérek, sütők, fazekasok, vargák, ötvöseik fel szoktak használtatni és az okmányilag határozatni — tiltatik máshonnan nőket venni, de leányikat sem volt szabad máshová férjhez adni, hanem maguk közt keljenek össze.²⁾ Fiaikat és leányaikat az

¹⁾ A hidak mint kényelmesb, folytonosan használható átkelési helyek a középkorban nagy szerepet játszottak, nem csak mint kitűnő kedvezmények és biztos jövedelemforrások az ajándékozásokban, kiváltságok megadásában, hanem a helyek elnevezéseiben is, mint Bor-, János-, Ke(kő)-, Farkas-, Bán-, Székely-, Ó-hid, a nyolc Hidvég és Hidgya-Apáthi, a német Brückel, a kettős Bruck, Azenbruck. Gowniprucca, Quitoldisprucca (Archiv für Kunde der Geschichts-Quellen, I. 289.) s a t.

²⁾ Nem lehetett-e erre befolyással az, hogy az árpásiak, tétiek s a t. Besenyők voltak, és királyaink tán azt akarák elérni, hogy a körülöttük fekvő magyarokkal ne elegyedjenek? Ezen divat még önkényt is megvan némely elszigetelt telepeknél; így p. o. tény az, hogy a Győr melletti sz.-i vány horvátok, bár néhány órára a Dunán túl, Mosony-megyében, találkozhatnak fajrokonokkal, mégis csak kizárólagosan falubeliejükkel házasodnak össze; — de észre is lehet venni, hogy ezen különben oly erős és szép nép mennyire elsatnyul és elfajzik!

A fennemlített házasodási tilalom, ha a felhozott indok hamis is, annál feltűnőbb; mert az apátság többi jobbgáyról határozatlik: Arant diebus verni et estivi VIII dies, postea metunt, congregant in horrea, tritulant, trahunt ad molendinum, inde ad monasterium, stant in septimana,

apát udvarába vihesse, a leányokat a fonóházakba.¹⁾ A mit vetnek vagy aratnak, annak felét a pörküzdő²⁾

pascunt iumenta Monasterii; si quid dampni fuerit, ipsi septimanarii persolvunt; calefaciunt stubam et clibanum mixtim cum aratoribus et vinitoribus nubunt undecunque, tradunt filias suas quocunque voluerint! A házasság körüli törvények első királyaink alatt határozottak, I. Endlicher Gesetze des h. Stefan 108 s a t.; a jobbágyok csak földesuraik beleegyezésével keletkezhetek házasságra, mint a chatári apátság 1137-iki okmányából is látható, hol ez áll: Serviant abbati qualiter preceperit, sed si abbati placuerit, dent filias liberis, et ducant de liberis. Petz Cod. dipl. VI. 355. Csak II-dik Józsefnek Bécsben 1785. aug. 22-én kelt l. f. rendelete tett ebben változást, a megnyiben a II. pont a többi közt megállapítá: Cuiuslibet colono liberum esse volumus matrimonia pro lubitu ac etiam sine consensu domini terrestris inire.

Egyedül a valláskülönbséget lehetne talán itt felhozni, vagy tán feltenni azt, hogy az ide való nép tán Vatha és Janus ivadékai közé tartozott. Erat omnino prohibitum, mond a Chronicon Bud. I. 39. Christianis uxorem ducere de consanguineis Vata et Janus, quod sicut Dathan et Abiron in veteri lege seditionem moverunt contra Dominum, sic et isti tempore gratiae Hungarorum populum a fide averterunt. Ugyanaz látszik Heinrich von Muglen XXVI. fejezetéből. Man vint in allen (tán alten?) puchern der Vngern geschrieben daz sie den christen verputen daz sie aus dem geslecht Viska kein weip nemen scholden, wann daz Geslecht pracht Vngerland von dem Glauben. Kovach: Kl. Schriften p. 48.

A Bessenyők további ragaszkodásukat a pogánysághoz látszik bizonyítani az is: hogy Erdélyben, Alsó-fehé- és Küküllőmegyében négy bessenyő falu német nyelven Heidendorf, villa Pagania név alatt ismeretes. L. magy. tud. Akad. V. Évkönyv.

Akármi mi volt oka ezen különös rendelkeznek, minden esetre érdemli, hogy tüzetesebben vizsgáltassék és parallellái kerestessenek.

¹⁾ Így magyarázom ezen szót p y s a l i a. Du Cange ezen szónál Pisalis, piselis, piseliumnál mondja, hogy ezt a Zeelandiak Piseel vestiarium ruhátnak veszik — de vestimentis, quae de Pisele veniunt vel gynaeccio; származtatik e szó pensiletől, azon helytől, hol az évenkinti pensákat — munkaköztelmet — végzék; vagy vász oncselédház, melyben a királyi nőcselédek a szövessel foglalkoztak; ily házaik vagy szobáik voltak a főuraknak, és alkalmasiut mint olyanoknak, a főpapságnak és szerzeteseknek is. A Friezeknél Püsel konyhát tesz. — Véletlenül akadtam leg-

által az apát számára adják, fele pedig övéké marad, ezen maradék-résről ősszel 10 szapu³⁾ abrakot adnak a lovak tartására, úgy szinte 10 rőf vásznat az apát, illetőleg a szerzetesek ruhatára számára. A többi szolgálatjuk állandó abból, hogy a brasiumot⁴⁾ (malátát) nedvesítik — tán sört főznek — kölest törjenek, és a lovas gazdák a szántókkal és vincellérekkel együtt szekercéikkel és eleséggel ellátva jönnek a zárdába, ottan mind azon munkát végzendők, mely reájuk szabotni fog.

Ime egy érdekes jelenet azon képhez, mely a jobbágy-ság uraságához viszonyát híven ábrázolja és a monostorok akkori életmódjába némi bepillantást enged. — Tudjuk ezekből, hogy már akkor Árpás körül szőlők voltak, hogy abrakot és kölest termesztettek, hogy a szerzetesek a jobbágyok által szőtt vászonnal beérték, hogy a boron kívül saját főztükből sört⁵⁾ is ittak. Ily kevéssel elégedtek meg eleink, s

nagyobb örömemre Amrum friez sziget leírásában, egy rajzon, mely egy friez pörházat ábrázol, ezen szóra P es el vagy P is el, mely a konyha és lakszoba közti kamrát jelenti. — Igy látni Mon. Hist. Hung. VI. 77. l. 1181-ről: *de di . . . quaedam ancillas ad textrinum opus, que fratribus pannos pararent.* A sz. Gáli kolostor (Schweizban) IX. századbeli alaprajzán is a fűtő- és fürdőház közti folyosó: *egressus de pisal* felirattal bír. Caumont Abécédaire d' Archéol. (Archit. civ. et mil.) 49. l.

2) Igy magyarázza Jerney Nyelvkincs. IX. lap. a *pristaldus* szót, melyről Du Cange: *Prestaldus* = *Pristaldus executores iudicum nobilium.* Sambucus in Decr. S. Lad. Reg. I. c. 41. Ezek sokszor előkelő papi személyek is voltak, mint régi okmányinkból kiderül. Mon. Hung. Hist. VI. Itt tán apátsági gazdatisztet, vagy saját elüljáróikat kell értenünk.

3) *Sapo* az eredetiben; *Saput'*, e, f. metreta, modius, medimnus 1 posonyi mérő vagy két véka; l. Bernolák Lex. Slav. és Kreznerics Szótárát: *Szapu sextarius, modius, medimnus.*

4) *Brace* (olv. Bráz) grani species, ex quo cerevisia conficitur, germanis Malz, rozs volt-e? Celestin pápa egyik bullájában (1191. évben) *triticeum bracium* jön elő, *Brazia* = *cerevisia*, ser. *Braziat et brazat* = *braxat*. L. Du Cange az idézett szónál. 1171-ki okmányban *centum ydric brasii* említetnek. Mon. Hist. Hung. VI. 66.

5) Ennek akkori a kolostorokban elterjedt használatását látjuk azon adományozásokból, melyek reánk maradtak, hol a jobbágy-ság többnyire köteleztetik bizonyos mennyiségű sörrel adózni, mi eléggé bizonyítja, hogy

mint a szigorú szabályok megkivánák, a szolgák az udvarban vagy majorokban tartózkodván, tettek szolgálatukat, míg másféle hivatalok a monostor falai közt a szerzetes atyafiak — fráterek — által végeztettek; misés papoknak rendszeren csak néhányan avatattak.

Körülbelül így álltak a dolgok, mikor Árpás tőszomszédjában a sz. Jakabról címzett rábai prépostság 1251-ben jószágokkal ellátatott. ¹⁾ Hogy az árpási templomnak a pré-

ezen ital már Árpád korban az idegenek által hazánkba behozatott; miért is az adományozók az alapító levelekben erről is gondoskodtak. Így olvassuk Mon. Hist. Hung. VI. 26. unusquisque (det) quatuor cubulones cerevisie; 1138. Fejér Cod. diplom. II. 100. una quoque mansio duos cubulones cerevisiae bona e; u. o. debent dare per annum sexaginta cubulones marci, sed qui laborant in vineis marcium non dant; innen a márcnak használata is kitűnik. 1152. évenként XX. idriac cerevisiae adatnak Sz.-Mártonnak, Mon. Hist. Hung. VI. 62; u. o. 105. l. Opus győri kanonok a pannonhalmi monostornak ad 1210-ben a többi közt: unam tunellam cerevisiae; Comes Gugh 1231. statuit de Sacerdote Capellae Sancti Nicolai in Dym (Dém); quod servi Sacerdoti praefatae Capellae ligna portare, segetes molere, et cerevisiam braxare, si quando sacerdos vellet deberent; bár ugyanott áll: Contuli vineam in Echy, ut sacerdos saepedictae Capellae candem vineam coli faceret, et fructum perciperet ad usum proprium annualem. Czech Trassumpta e Capitulis; 1243. a jászói prépost kap sz. János napján évenként: lagenam cerevisiae, Fejér Cod. dipl. IV. I. 305. Egész lapokat kellene töltenem, ha mind idézném azon helyeket, melyekből a sör használata, dacára a terjedelmes bortelemelésnek, kitűnik. Ezt azonban nem fogjuk csodálni, ha meggondoljuk, hogy az első térítők legnagyobb része cseh és német szerzetesekből állt, kiknél a bor nem igen teremvén, a megszokott honi ital ivását hazánkba is magukkal hozák.

¹⁾ Valóban furcsa dolog az, hogy Fuxhoffer ezen prépostságról bővebben nem szól, hol ellenben sok olyan apátságot és prépostságot hoz elő, melynek még nevét, annál kevesebbé helyét s fekvését sem lehetett csak közelítőleg is meghatározni. Igaz, hogy mint aszófői lelkésznek és esperesnek a gazdag pannonhalmi levéltár nem volt rendelkezésére, mivel azon időben a budai kamarai levéltárba volt bekebelezve, s így lehetetlen, hogy a bakkonybéli apátság történetére vonatkozó okmányokat, melyek ezen apátság feje és a prémontrei prépost közt huzamosb ideig tartottak, s melyekről alább terjedelmesben szólándunk, vizsgálván, figyelmét kikerülhették volna. Azonban meg sem érdemli meg Fuxhoffer Gyurikovits Györgytől a Tud. Gyűjt. 1829. év II. füz. 11. lapján emelt vádat, „hogy a móríchidai

montréiek kolostorával együtt már ezen adományozás előtt ha régiebben nem, legalább egy-két évvel előbb kelle állania, magukból az okmány bevezető szavaiból kiviláglik; mert Móricz mester, nyitrai főispán és a királyné ítélő mestere azt mondja: „huic Ecclesiae de Rába, in qua fratres de ordine Praemonstratensi commorantur volentes in bonis temporalibus providere, ut decet praedia, terras vineas..... contulimus Jure perpetuo possidenda.“ Tud. Gyűjt. 1829. II. sz.

Ki az árpási vagy Rába melletti prémontréi monostor alapítási idejét figyelembe veszi, s meggondolja, mily állapotban lehetett akkor a tönkre silányított haza, főleg pedig ausztriai Fridrik birtokában levő Sopron- és Vas-megyékkel határos, még tán a Rába vize által sem eléggé védett Győrmegyének nyugoti vidéke s így maga Árpás is, melyet nem csak a tatár-csordák — ezeknek erősebb helyek is estek martalékul — pusztítottak, hanem a fennevezett herceg is ismételt berohanásai által folytonosan sanyargatott és

præmonstratensis monostorról egy Történet-író sem, még legtökéletesebb Fuchshoffer Dánián Monasterologiája II. részében sem, a hol a præmonstratensi monostorokról igen bőven és tökéletesen értekezik, emlékezik: mert épen az idézett munka 87. lapján, melyen a Pázmán által említett præm. prépostságokról szól, felhossa Móríchidát in dioecesi Jaurinensi, mely Péterffy S. Conc. Eccl. Hung. II. 277. lapon mint 1252-ben virágzó említetik. Ezen kívül az Acta et Decreta Nic. Olahi A.-E. Strig. edictumában (Péterffy II. 6. 21. és 22-ik l.) 1557-ben jő elő a marcalházi (tán móríchidai), mint a türjei de Thyrlynek, a csornai hibásan de Chyrnokinak neveztetik, es 21-ik lapon prépostja nyakasságból meg nem jelenőnek mondatik. Ugyanazon évben (fenn id. munka 30. l.) Praepositus de Morycz-Hydá olvastatik, ugymint ki Velyke Márk a győri püspöki belyettes által az 1560-ki esztergami zsinat eleibe ujra idéztetett.

Ezek után, még egyszer mondom, lúrcsa, hogy Fuchshoffer ezen prépostságról nevénél többet nem tart említésre méltónak; de az is igaz, hogy a móríchidai alapítási okmány tovább lappangott a csornai archivumban, honnan Gyurikovits György által fennidézett helyen egész terjedelmében közöltetett; és ha a Bakonybélit tárgyaló okmányokhoz hozzá férhetett volna, bizonyosan hővebb leirással lepte volna meg az olvasót. Ezen érdem fennmaradt Czinár Mórnak, ki a Monasterologia átdolgozása alkalmával a móríchidai prépostságnak II. köt. 46. l. külön cikket szentelt.

fosztogatott; az nem fogja eléggé esodálhatni azt, hogy annyi vész, annyi csapás után, egyáltalán még embert, vagy lakható helyet lehetett találni; és pedig annál inkább, mivel az ezen vidékről a tatárok előtt menekülő magyarok legnagyobb része a szomszéd osztrákoktól — kik a győri ostromnál szenvedett kárt és kudarcot el nem felejtették — visszatörülésül üldözött, vagy az erdőkben bujkálván vagy a tatárnál is szívtelenebb szomszédoktól, illetőleg tán ideiglenes uraiktól is, áldozatul kitűzve, tömegesen elvesztek.

Meglehet, hogy éppen ezen kiállott országos sanyaruság és szerencsésen elkerült életveszély volt egyik főoka ¹⁾ annak,

¹⁾ Nem lesz tán minden érdek nélkül az árpádkori okmányokból a legjelesebb zárdák alapításának okait összeállítani, csak azért is, hogy azon korban uralkodó nagyjaink vallásos szellemét kissé megismerjük. Így szent István 1001-ben a pannonhalmi monostor alapítási levelében: *ob animae nostrae remedium, pro stabilitate regni nostri ad finem perduximus; quia propter orationes sanctas fratrum . . . confortati et laureati sumus* (Fejér Cod. dipl. és Monast.) — 1015-ben a pécsváradi mon. alapító okmányában: „scimus, si locis divino cultui mancipatis potestates atque honores adaugmentaverimus, quod non solum laude humana praedicandum, verum etiam divina mercede remunerandum. Quocirca omnium . . . ceperiat intentio, quod nos per Dei subsidium *ob animae nostrae remedium, et pro stabilitate regni nostri* monasterium . . . diligenter construximus.“ Majd olyan hangon a szalavári is 1019-ik évről: . . . *ecclesia S. Adriani . . . per nos ob specialem devotionem fundata. A bakkonybéli apátság alapítása* indokul adatik 1030-ban: „cum multi catholici et religiosi viri ex vicinis provinciis . . . caeperunt ad me confluere . . . quorum consilio . . . ecclesias et monasteria inaeipi construere.

András király 1055-ben átadá a tihanyi apátságnak a sok birtokot: *pro sua, et conjugis filiorum filiarumque, et omnium parentum suorum, sive vivorum sive defunctorum salute. Rado nádor* pedig 1057. a sz. Döméről címzett apátságot megajándékozván ezt mondja: *ubi etiam sepulturam volo . . . commisi . . . quod semper ibi post mortem meam memoria animae meae et uxoris meae fiat. *)*

*) Így hangzik Magdolna, Marton gróf neje a esatári apátság számára kiadott levele is: *pro animae meae dominique mei Martini remedio.*

hogy a magyar főur terjedelmes birtokának egy tekintélyes részét az akkorban oly kiválólag felkarolt prémontréi szerzeteseknek adományozá, magából az okmányból csak az tűnven ki, hogy „quoniam spiritualia absque temporalibus

A Garam melletti apátság alapítása okául adja Géza király 1075-ben: . . . cernens hujus saeculi bona esse momentanea, superna autem esse perpetua.

II. Istvánról mondja Fuchshoffer, hogy a nagyváradi sz. Istvánról nevezett prépostságot 1130-ban alapítá: ob continuos morbos mortem approximantem videns. II. Béla pedig a bozóki okmányban u. a. évben: „Spe supernae remunerationis et pro remedio animarum suarum.“ Ugyanaz a pannonhalmi birtokot szaporitván; „Volens S. Martinum ante summum iudicem animae meae defensorem habere.“

A kissingi apátság 1157-ben történt megajándékozásnál ez állítatik: Wallerus... Comes recolens... quia per donaria Divina Majestati fideliter oblata, et per temporalia seu caduca homines assequi promerentur aeterna. 1168-ban Gergel, quondam Comes optans et eligens locum mee sepulture apud monasterium B. Mauricii in Beel cum viam carnis egredere uniuerse propter intuitum et sanctitatem ipsius loci, Mon. Hist. Hung. VI 65.; 1171-ben Euzen akar ott nejjével eltemettetni u. o. 67.; egy év nélküli okmányban pedig: Iwan miles Domini Regis, sok jószágot ad a borsmonostrai, kethelyi, ciszterci apátságnak, et unam vineam, quam pro sepultura mihi apud ipsos ordinavi. Czech MSS. Transsumpta Capit.

Még sok ily áhitatos nézetekről tanusító ömledezést hozhatnánk fel az első korszakból, melyet kitünőképén alapítási korszaknak nevezhetünk, de mintegy zárpontul csak még a sokat szenvedett IV. Béla királyét hozzuk fel, mert ezen idézet ideje, 1252-ik év, az árpási alapítással majd összeesik, és a thuróczi prém. prépostságot illetvén. így hangzik: Quanto propensiori cura divinae dignationis... insignia... et beneficiorum Jesu Christi et praecelsae Genitricis eiusdem... **Regni nostri advocatae** magnitudinem... ponderamus; tanto flagrantioris affectus studio circa ea intendimus exequenda, per quo — Jesu Christi gloria... apud homines sublimetur... cum non ignoremus potius Regni gubernacula orationibus Sanctorum et religionum clypeis, quam sudoribus bellicis defensari. Sane considerantes, dilectos... fratres ordinis Praemonstratensis, tanto potiori antidoto favoris regii prosequendos, quanto specialiori devotione eosdem Numinis obsequiis et reverentiae Beatissimae virginis, quae nostra et Regni nostri **est Domina et Patrona** obligatos.

bus geri non possunt.“ Tud. Gyűjt. 12. l. i. h.; de valóban a remedium animae és a hullák fölött mondandó sz. misék lehettek szintén a birtok-adás okai; mert egy 1403-diki oklevélből kitetszik az, hogy a móríchidai családnak csakugyan a móríchidai prépostságban volt eltakarítási helye. (Czech Dipl. Com. Jaur. MSS.)

Móricz mester bár a kiosztandó jószág-részletekben nem fukarkodott, mert csak a mauruchhidai rész három ekére való volt — [egy ekére való földet 256¹/₃—1200 □^o-nyi holddal számítva, már maga 769 holdat tészén — l. Czinár Monast. I. 180. l.] a szolgák és cselédek dolgában igen gazdálkodott, és a hat fias Zunibodot és a 3 harangozót kivesz-
szük, egyéb szolgát nem olvasunk az alapító okmányban, hol ellenben a pécsváradiban 200 katonát, 12 diszlovast, 156 lovászt, 409 fuvarost, 110 szőlős gazdát, 50 halászt olvasunk. A tihanyi apátságnaak ajándékozott András király 20 vincelért, 20 lovast, 10 halászt és több szükséges kézművest; ily nagy számokat találunk a veszprémi főtemplom alapító levelében, ugymint: 101 szolgát, 12 szolgálót, zsellért 100-on felül, 82 szőlős gazdát, 92 aratót, 157 jobbágyot, 63 harangozót, 155 fuvarost stb.; s azért alaposnak gondolom véleményemet, miszerint itt az általános emberhiány volt oka a nagy terjedésű földek mellé oly csekély számmal rendelt munkálóknak.

Akármily nagy volt azonban a pusztítás, akár hány ember veszett, legyen a fennemlített gyászos események miatt; mégis igen hamar gyarapodhatott ezen vidék, mely már néhány év múlva a csehek berohanásainak újra ki volt téve.

Az eddig felhozott kutfőkön kívül alig bíruuk több hiteles okmánynyal; csak egyedül azt tudjuk, hogy 1242. oct. 3-kán a király itt megfordult, Fej. Cod. dipl. XI. 399. l.; és hogy a prépostság 1251-ben alapítatott; gondolhatjuk, hogy a szerzetesek szigoru szabályaikat lelkiismeretesen megtarták; de honnan eredtek Móríchidára, milyen volt a Rába vidékére való befolyásuk, kik tüntették ki magukat közülök a vallásosság, tudományosság vagy művészetek terén? — erről mélyen hallgatnak a monostori jegyzetek — melyek a zárdával együtt tán örökre eltűntek. Van még egy 1222-ki okmány, mely

(Magy. tud. Akad. Évkönyv V. 151. l.) Pannonhalmán őriztetik, s melyből az tűnik ki, hogy az árpási bessenyők külön biró (comes) alatt saját kiváltságokkal birtak; mert az említett évben Gyula nádor és soproni főispány előtt panaszt emelvén sértett szabadságuk visszaállítása végett, a nádor Poki Mártont rendelé ezen ügyben birónak. A nyomozásokból pedig az látszott, hogy Lukács birájuk megbizottja Mika törvényellenes adókat hajtott be, miért is minden vagyonától megfosztatott, az árpási nép szabadalmi pedig kiváltság-levélben megújítatván, határoztatott: hogy 3 év alatt két lőtől 6 denár penzát kell adniok; kik pedig a táborba nem mehetnek, minden lovuktól ugyanannyit fizessenek stb.; ki ezen érdekes népről bővebb tudomást kíván magának szerezni, és meggyőződni arról, hogy a Bessenyők egész Magyarországon, főleg pedig Vas-, Sopron-, Győr- és Mosony-megyében mint Ewrök (Őrs helységeiben) ijászok voltak elterjedve, olvassa Jerney fennemlített jeles értekezését a Magy. Tud. Akad. évkönyvei V. kötetében.

Bővebb adatok hiányában mégis szükséges, hogy feltegyük azt, miszerint ezen monostor lakói is épen annyira érdemelték az alapítók kegyességét, bizalmát, és tiszteletét, mint azon számos prépostságok, melyek hazánkban oly rögtön egymásután keletkeztek.

És valóban alig mult el 10 év, a prémontréi jeles rend szigoru hallgatással, örök böjttel, önfeláldozó szegénységgel, kevés alvással és az időnek folytonos olvasás, kézi munka, vagy művészetek gyakorlata és szent zsolosma közti osztásával szent Norbert általi alapításától, és mindjárt II. István király volt az, ki sietett ezen kitünő hófehér rendnek a nagyváradi hegyfokon diszes, mindennel ellátott zárdát építeni. Ezen első zárdá emelkedése, és a rend ezen honosítási kísérlete után, követték ezt nemsokára mások is oly helyeken, hol, mint p. o. a majki, türjei, Lázár- és Nyulak-szigetein a csornai és árpási posványok és halastavak közt, a szerzetesek a világtól elvonulva, fentemlített szent hivatásukat háborítatlanul követhették, imádságukat és földművelésüket, valamint a tudományokbani gyakorlataikat minden akadály nélkül végezheték.

Igaz, hogy az ismeretesb XLII. honi prémontréi prépostság közt alig mondhatjuk meg biztossággal egyiknek vagy másiknak alapítási évét, mi főleg azokról áll, melyek még a tatárjárás előtt keletkeztek; min senki sem fog csodálkozni, ki tekintetbe veszi azt, hogy a tengernyi okmányból, melyek egyáltalán királyainktól és káptalanainktól kiadattak, mily kevés jutott egészen a mi korunkig. A leleszin és turóczin kívül csak még a mörichidairól is tudjuk határozottan az alapítási évet kimutatni; másoknál hozzávetőleg, vagy történelmi kutatók, vagy pedig egyedül a fennmaradt építkezési jellegük ujmutatás után határozhatjuk, ha mindjárt nem alapítási éveiket, legalább körülbelül a félszázadot vagy tizedet, melyekben emelkedtek.

Kétségtelenül még a XII. századba teendők: a nagyváradai anyakolostor, a bozóki, csornai, jánoshidai, és — ha a csornai névkönyv adatai történelmi biztos alappal bírnak — a türjei is. ¹⁾

A XIII. század elejére tesszük, már építészeti jellegénél fogva is, a bényit, ócsait, horpácsit, leleszit, melynek eredete 1214-re határoztatik; ezt követi 1224-ben a sz.-mihályi a Nyulak-szigetén, míg a többinek és a leghiresebbeknek alapítása IV. Béla király korába esik, ki azokat leginkább a boldogs. Szűznek, mint Magyarország védasszonyának szentelé.

Ezen sok csapásnak kitett, de férfias kitartásu és hitbuzgóságában Isten rendeleteiben megnyugvó nagy király, az ország 2-ik alapítója, a vallás terjesztésére és szilárdítására sz. Ferenc és Domokos fiait használta fel, és a fényes prémontréi rendnek is nem csak maga emelt, de lelkesítő példája által országnagyjainak több helyt biztos hajlékokat engedett emeltetni. Így követték egymást a rajki, jászai, sági, turóci, mörichidai, hantai, rátóthi, zsámboki, csuti stb. prépostságok, melyeknek többjei közt, ugy hiszem, még némelyek fognak annak örvendhetni, hogy eredetük valódi évei tüzetesen napfényre juthassanak.

¹⁾ Építészeti szempontból inkább a XIII-ik század elejére tenném, Czinár Monast. 1241-ik évre teszi eredetét. Lesznek tán okmányok, melyek ezen kérdést is el fogják dönteni.

Ezekből látjuk, hogy midőn Móríc gróf lelkében a móríchidai prépostság alapítása eszméje megfogamzott, már régen virágzottak majd tőszomszédjában a csornai és horpácsi prépostságok, s majd vele együtt emelkedtek a türjei, hantai, rátothi és zsámboki is.

Honnan szállítatott meg tehát mégis a móríchidai prépostság új lakóival? — Az előadottakból úgy hisszük, legvalószínűbben a csornai prépostságból, mely valamint e vidéken a legrégebb, úgy egyszersmind úgy mint a horpácsi,¹⁾ majki-, rajki- és rátothinak, úgy az árpási vagy inkább móríchidainak is anya-kolostora volt, mit már azért is vagyok hajlandó elhinni; mert nem csak az alapítási okmányát ottan iratta át hitelesen 1398-ban,²⁾ és nem a győri káptalan, vagy az egy távolságu pannonhalmi convent által, hanem mivel pereiben, még akkor is, midőn ezen prépostság a rendtől az apácákra átment, a csornai prépost segítségét és pártolását igénybe vevé.³⁾

Megvallom, e munka kezdetétől fogva egyik kedvenc eszmém az volt, hogy a móríchidai prépostság történetéhez az ajándékozott birtok, mennyire lehet tökéletes térképét⁴⁾

1) Czinár Monast. II. 21. 45. 49. 51. l.

2) Tud. Gyűjt. 1829. II. 11.

3) A többi közt 1436. Relatoriae Conventus de Csorna. 1438. és 1563. protestatio Praepositi de Csorna qua protectoris praepositurae de Móríchida. Czech jegyzetci közt a M. Akad. kéziratrában.

4) A külföldi tudósok fényes példát adnak a régi kolostorok, püspökségek, vagy egyéb uradalmak határai tudományosan megállapított leírásában és kellő térképeik összeállításában. Nálunk Ipolyi foglalkozott ilyen, inkább bámulandó, mint első tekintetre hasznos munkával. A veszprémi templom birtokait leíró okmányok tárgyalásához régen gyűjtöm az adatokat; ily foglalatoskodás a régi honi földleíráshoz elkerülhetetlenül szükséges, ha csakugyan akarunk a régi történelemben tisztán látni és biztosan haladni. Az időnek és helynek kellő tudása nélkül nincsen történelem, hanem csak mese. **Az említett munka annál nehezebb lesz, melynél inkább halogatjuk;** legnagyobb akadályt gördítend elébe a tagosítás, mely az uraság és jobbágyság birtokait összekevervén, majd lehetetlenné teszi az ezen irányban való biztos haladást, és 20—30 év múlva, midőn a régi jobbágyság legnagyobb része ki fog halni, egyedül az uradalmi archivumokban fennmaradt tér-

csatolhassam. De a sok régi helynév elavultsága, a folyók, posványok és határok változtatása, még inkább pedig a helyszíntől való távolság és a megkeresettek e munka iránti egykedvűsége, nem engedék, hogy jelenleg szándékomat ki-
vihessem; azonban remélem, hogy mégis fog idővel sikerülni, miszerint egy birtoktérképet legalább közelítőleg össze-
állithassak, — és talán még akkor is elég jókor lesz, csak meglegyen.

* * *

Fennmaradt azonban ezen korból mégis egy emlék, mely a holt betűnél, a legvalódibb pecsételt okmánynál elevenebben szól: az árpási templom, vagy ha ama kor nyelvén akarjuk jellegezni, a móríchidai sz. Jakab tiszteletére szentelt imaház, mely mai nap is kettős tornyával préposti szentegyház jellegével bírván, a messze terjedő síkon távolból is látható.

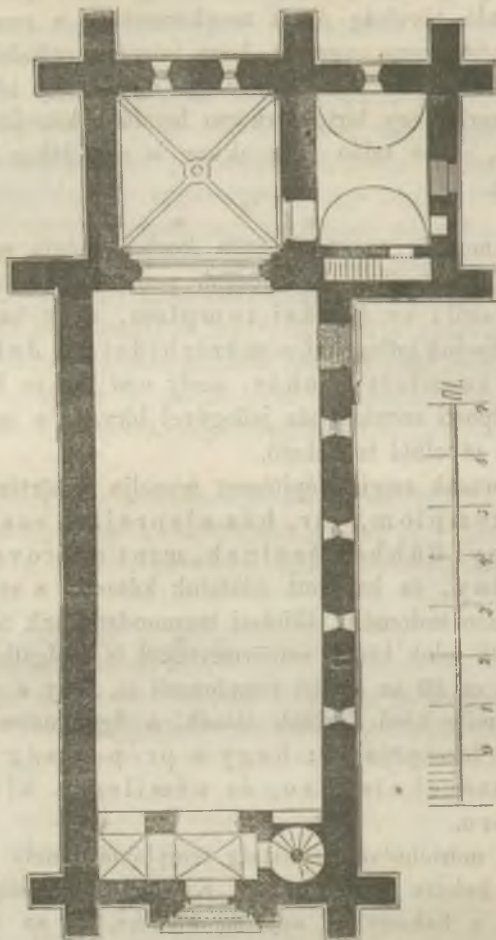
A korszak szerinti építészet igazolja a történelmi adatokat — a templom, vár, ház alaprajza, szerkezete, faragványi hűbben szólnak, mint a tétovázó szájhagyomány, és ha irott adataink kétesek, a régészeti — mai nap ezen tudomány állításai tanmondatoknak tekinthetők — ismertető jelek biztos zsinórmértékül is szolgálhatnak.

Mind ez áll az árpási templomról is, mely a sok ujjitás dacára bármily késő korinak lássék, a figyelmetes vizsgálónak eléggé bizonyítja azt: hogy a prépostság 1251-beni keletkezéssel alapszik, és némileg a kivitelben is egykoru.

Ha a móríchidai prépostság templomát, mely ma Árpás helységtől keletre a Rábán túl, Kis-Árpástól pedig — mely jelenleg is a bakonybéli apátság birtoka, és az ős Dombó családtól Dombföldnek nevezetik — a Rába és Marcal közt északra fekszik és újabb időben Árpás helységnek plé-

képekből lehet majd valamit kikutatni, midőn magán a területen a kiszáritott pocsolyák, csatornázott patakok és erek, más irányban vezetett utak, többé semmi biztos útmutatóul nem fognak szolgálhatni, és a régi nem csak nyelvészeti, de földleirati szempontból is annyira érdekes határjárások érthetetlen rejtélyekké válnak. Kezdjünk tehát e téren is már egyszer valamit legalább tenni akarni!

bánia-temploma, körülményesebben tekintjük, lehetetlen, hogy neki kissé részletesebb leírást ne szenteljünk. ¹⁾

Az árpási templom építése — az alapítási év elé eső tizedével, vagy legfőbb huszadával egyezőleg — a román korozsak

¹⁾ Bár magam mértem föl néhány év előtt Ebenhöch Ferenc koroncói lelkész ur, tisztelt barátommal a templomot minden legcsekélyebb részleteivel, az ide mellékelt csinos és hű rajzokat, valamint építészeti szempontból tett igen talpraesett észleleteket nagyrészt Hencz Antal, győri építész urnak köszönhetem, mit e helyen hálásan főlemlíteni kötelességemnek tartom.

azon részébe teendő, melyet átmenetinek nevezünk, és helyzetéhez képest, minthogy ezen tájról minden kőbánya távol fekszik, azon építményekhez tartozik, melyek csak a kapuzatok és ablakok némely tagozatiban, valamint az oszlopfejekben kőfaragványokból állanak.

Az egészen elszigetelten álló templom csak egy hajóju, és egyenes karzáradékkal bir, mit a pannonhalmi és tihanyinál, valamint több balatonvidéki falusi templomnál is, melyek e korból valók, észreveszünk. Ez a ciszterci rendű régi templomoknál szabály szerint így van — és hogy csak a sz.-keresztí apátságát felhozzuk, ott is látható; — de az előttem ismert, hazánkban létező prémontréi rendű, a móríchidaival egykoru vagy régiebb, templomok egyikénél sem vettem észre, jele annak, hogy e rendnél divatban nem volt, hanem itt csak kivételesen — bár sem a hely szűke, sem alakja által, mivel tág lapályban fekszik, nincs indokolva — alkalmaztatott.

A kar, valamint a kettős torony és az alattuk levő karzatnak legnagyobb része még eredeti állapotban van. A hajó maga nem csak azáltal változott, hogy a románkörü templomoknál divatos gerendázat helyett igen lapos boltozatra vétetett, mi oldalt az áoszlopokat szükségessé tevő, hanem hogy hosszukas, felül kerekített ablakai is szélesebbekre változtattak.

Mi a padlatot illeti, ez a régi fölött legalább 18''-nyivel magasabban fekszik, s minthogy föl kell tennünk azt, hogy a régi móríchidai falu templomostul a Rába és Marcal közti szigetnek legmagasabb helyére volt építve — s így a körülötte lévő földszíne fölé, minthogy senki a rendes áradat terjedelmében építeni nem szokott, legalább 18''-nyivel emelkedett, jelenleg pedig a padlat a külső földdel egy színvonalban áll, azt kell hinnünk, mit a Rába mentében másutt is tapasztalunk, hogy ezen templom építése óta, azaz: 600 évtől fogva, e sziget, magának a Rábának vizállása magashodásával, legalább 3 lábbal, s így egy-egy század alatt mintegy fél lábbal emelkedett.

Ezen állítás sem lehetetlenséget, sem valami nagymondhatóságot nem foglal magában; mert, ha például az é-budai hajógyár-szigetet vesszük, az ottan talált római fürdők padlatai a mai Duna színe alatt 6—8 lábnyira fekszenek, valamint

a közellévő vízvezetések boltjai a Dunának legcsekélyebb vízállása alatt vannak, miből vagy azt kell következtetnünk, hogy azon idő óta, hogy e fürdők épültek, a folyam medre tetemesen emelkedett, s így áradatai a szigeteket is rendesen beiszapolták, — vagy hogy a víz ezen irányt csak később vevé. (L. Ficker, Aquincum und seine Ueberreste, az 1857-iki budai gymn. értesítv. 13. lap.) Ilyen gondolatokra késztet bennünket az úgynevezett Fürdő-sziget is, mely rendesen a Duna által födetik, és csak a legcsekélyebb vízállásnál látható, mely alkalommal a fürdőbe levezető kő-lépcsőzet is szembe ötlük.¹⁾

Hogy a régi templomok a körülöttük lévő föld alá süpednek, vagy inkább, hogy a templomokon kívüli föld — főleg vízáradásoknak, vagy hegyi vizsodrásoknak kitett helyeken — tetemesen emelkedik, több példával tudnám előttem ismeretesebb városokban bebizonyítani. A Pest-belvárosi plébánia-templom talaja mennyivel fekszik alább, az előtte elnyuló, újabb áradások után még inkább felemelt, töltésnél; a budai Mátyás temploma, a pozsonyi régi ispotály-kápolnába, a keszthelyi régi barátok-templomába kelle vagy kelletik ezen okból néhány lépcsőn lemenni; s minthogy itt Árpáson a templommal szemközti háromkereki urasági malom miatt,

¹⁾ A tapasztalás mutatja, hogy mintegy 20 fontnyi víztömegből, mely egy óráig folyó áradatból merített, néhány nap alatt 5 latnyi száraz agyag ülepedett le. Tud. Gyűjtemény 1820. VII. 41. — A Nil vize évenként vékony, agyagos rétegekből álló üledéket hágy maga után, melyben mint a kemben (Holz) az évi gyűrűket, úgy ebben a lerakódás éveit lehet kipuhatólni. Be van bizonyítva, hogy ezen üledék egy században $3\frac{1}{2}''$ térszen, s így a mélységről, melyben valamely tárgy találtatik, annak korára is lehet következtetni. (Sacken, über die vorchristlichen Culturepochen Mitteleuropa's. Wien 1862.) Egy új, érdekes ága az áradat terjedelmében teendő kutatásoknak, mely nem igen terhes — és hazánk ős mivelődési állapotáról meglepő eredményekkel szolgálhatna! Harminc év óta mily tanúságosak a külföldön tett észleletek és ásások! — hát ha még mi magyarok is azon tudósokkal a régi világ történelme felderítése dolgában kezdet fogunk! — A fennidézett munkát nem lehet eléggé ajánlani, — mindenki, kinek kedve telik az emberi ész élességének, törekvései szakadatlan kivitelének bámulásában, — azt kielégítve — vagy inkább a közremunkálásra ösztönözve fogja letenni!

mely a régi okmányok szerint is ugyanazon helyt állott, a vizállás sokszor egy ölnyire is emelkedik, nem csoda, hogy ha az árviz a templom előtti gátot áttörvén, magában a szentélyben is csónakázni lehet.

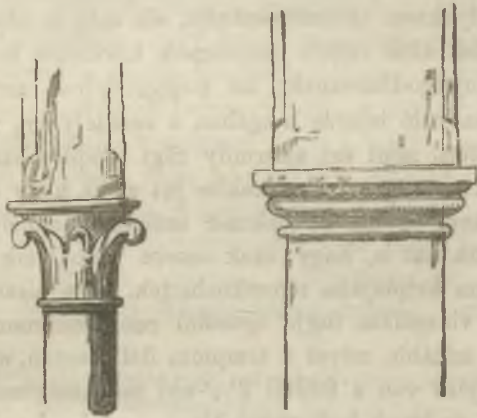
Volt-e a templom alatt sirbolt? — ezen kérdésre Hencz barátom tagadólag felel, mivel annak igen vizenyősnek kellett volna lennie, és bejárása sehol sem látható. De a kripta lételet bizonyítja a nép közt elterjedt szájhagyomány; továbbá az, hogy egy 1403-iki okmányban Morichidai Miklós, János fia, világosan említi eldödeinek ezen monostorban való eltemettetését; és ha meggondoljuk, hogy a buzgó főurak leginkább azért alapíták a kolostorokat, hogy azok templomaiban a szentélyekben eltemettessenek, sőt még a nép is azon volt, hogy falak által védett templomok körületén belül, mint szent földben nyugodhassanak; ha meggondoljuk azt, miszerint a kriptákba való lejárás magában a szentélyben, vagy a hajókban létezett, mint ezt akármily régi templomban minden nap láthatjuk; s végre ha eszünkbe jut az is, hogy ezen templom kolostorával együtt apácáknak szolgált menhelyül, meg kell engednünk azt is, hogy ezek szoros szabályaik szerint csak a templom kriptájába temetkezhettek. Ugy hiszem, a templom tüzetesb vizsgálása fogja igazolni ezen nézetem alaposágát, annál is inkább, mivel a templom déli részén, nyugottól mintegy 3°-nyire van a földtől 2¹/₂'-nyi magasságban nyílás, mely 4' széles és lapos boltozattal bír.

* * *

Az épület jelenlegi állapota nem igen örvendetes. Okai: 1) a nem épen legjobb téglákból álló építési anyag. A téglák mint a többi ezen korból való, a mainál kisebbek, négy öt — rajtuk a talán ujakkal húzott — sekély, egyenközü válun kívül semmi jel; 9" hosszúak, 4" szélesek, 2" vastagok. 2) A templom túlságos nedvessége, mely miatt a vakolat köröskörül lehullott, a téglák, a lég és nedv befolyása által szétmorzsolódnak, s azért több helyen ujakkal felváltattak, belül pedig az egészségtelen zöld penész, mind inkább terjedő foltokban, elhatalmaskodik; végre 3) sokat ártott ezen — bár nem pompás, de mégis díszes — építménynek a háborus idők befolyása,

hosszabb ideig való elhagyatottsága, ¹⁾ leginkább pedig, mi jellege törlését, vagy elfödését illeti, az újabbkori, alkalmazásait a múlt század közepe táján elég oktanul történt átalakítása, melynek következtében a hajó egészen, a tornyok pedig eredetiségüket részletenkint elvesztették.

Régi változatlan állapotában csak a kar vagy szentély maradt és a déli homlokzat alsóbb része, főleg a kapuzat. A szentély eredetileg is be volt boltozva. A keresztbolt hevedereinek átmetszete ferdényes, míg a lébenyiek 1208-ból egészen félkörűek, ezek valamint az oszlopok is részint kőből, részint téglából ²⁾ — tán a kidőlt kövek helyett alkalmazva — állítottak össze, a csonka oszlopfejek lajta-mézőből ³⁾

¹⁾ A népmonda szerint 300 évig állt pusztán e templom, mely állítás hamissága fog alább a történelemből kitünni.

²⁾ Van birtokomban egy téglavállkő a lövöldi fenyves templom kevés maradványi közül, melyet mindenki vörös márványból készültnek vél; oly szép színe, oly éles, határozott tagozatának minden vonala, oly tökélyvel ki van dolgozva, hogy a római ily művekkel méltán vetélkedik, és eléggé tanúsítja azt, hogy középkori tégláégetőink angol sajtoló gépészet nélkül is a tatai és száki tökélyes, díszes gyártmányokkal versenyezhettek volna.

³⁾ Mért nem használtatott inkább a közelebb fekvő bakony-erdei méző? Ugy hiszem ennek oka leginkább annak keménysége. Feltűnő, hogy a Bakony északi részén nem nyitlatnak kőbányák, míg a vértesi hegyek Dunára dülő részein, főleg Tata vidékén és a Bakony csernyei bányájában alkalmas márvány találtatik. A pannonhalmi és zirci újabb építéseknel is

faragvák, valamint a többi kőrészek is, és egyszerű gumóba végződő levéldíszszel bírnak. A zárkő áldó kezét¹⁾ ábrázol, mely egyenkaru keresztben fekvén, a sok reá kent mész miatt már alig kivethető.

A szentély egyenes záradéka igen célszerűen csak két ablakot tartalmaz, mi által a köztük maradt tér az oltár felállítására alkalmas helyet hagy. Ezen ablakok magassága 11' 4'', széle 19' 5'', rézsmértéke 38''.

A szentélytől jobbra, vagy inkább délnek, áll a sekrestye, mely félkör alakú boltozattal bírván, ennek keleti részén

nem a bakonyi mészkő, hanem inkább a távolabb fekvő sóskúti milliárdnyi csigamaradványt tartalmazó homokkő használtatott.

1) Az áldó kéz a régi egyházak szentélyeiben igen gyakran használtatik zárkőül,^{*)} és vagy keresztfénnyben díszlő Krisztus arcképével,^{**)} vagy a zászlót tartó, szinte keresztfényes fejű, symbolicus báránnyal^{***)} cseréltetik fel. Krisztus arcképéből rajzoltam egy gyönyörű példányt, melynek a mészkőreg dacára szenvedelmes kifejezését remeknek lehet mondani, a Muraköz- Sz.-Mártoni, pomuriai templom szentélye zárkővéről. Isten bárányából szép példány van zárkőül használva a keszthelyi templom sekrestyéjében.

Ezen jelképek helyett lábra kapott újabb időben az Isten szeme, vagy az emberi hiúság legyeztetéseül az alapítók — a mészkőreg alatt többnyire ki nem vehető — cimerei, mint ezt igen sok régi templom zárkővein látni lehet, honnan magukat végre e cimerek az oltárok fölé feltölték. Mily különbség a régi alapítók — kik a templomokban egyedül az Istent kívánták jelképeiben tiszteltetni — szerénysége, és az újabb kor hiúsága közt, mely magát akkor is, midőn az ájtatos nép ég felé emeli szeméit, az oltár fölé helyezi!

Az áldó kéznek eredetét így magyarázom: a régi képeken, főleg ó-testamentomi jeleneteknél, az Isten az emberrel társalkodván, egész alakjában jön elő; lásd Comesina által 1863-ban díszesen kiadott sz. Floriani Biblia pauperumot és a milstatti kéziratból Diemer által nyilvánított Genesis és Exodus képeit. Utóbb — a büneset után — a felhőkből csak felalakja látszik ki áldó kézzel és keresztfénnyel; tovább csak az áldó kar nyúlik ki a felhőkből, míg végre később, leginkább a kisebb teriméjű zárkőveken, egyedül a keresztfénnyen nyugvó áldó kéz maga látszik, mely az áldó Istenséget képviseli.

1) Lásd Ipolyi Csallóköz műemlékei 5. sz. ábrát.

*) u. o. 12. sz.

**) u. o. 16. sz.

mutakozó ablakja 7' magas, 11" széles, részse 22½", a nyugotra néző pedig a padlásan keskeny lőrész-idomu. Valamint a szentély, ugy ez is táмок által erősítetik. A sekrestyéből igen keskeny kőlépcsőn a templom padlására, onnan pedig a tornyokba lehet feljutni. Visszatérvén a templom leírásához:

A diadaliv, mely leginkább téglákból áll, kissé nyomott csúcsív alakkal bír, és ebben a portale legkívül eső ivezetével összevág.

A hajó falai 27 lábnyira emelkednek s eredetileg, mint már mondók, gerendázattal voltak ellátva.¹⁾ A kerekded donga-boltozat, melyet táмок nélkül bizonyosan csak nagy erőfeszítéssel lehetett kivinni, egyszerű pillérekén áll, és a falon négy lábnyival alább nyugodván 30'-nyira emelkedik.

A padlásan látni a régi dél felé néző öt, három lábnyi, keskeny ablak befalazását, — ezek helyét mai nap három szélesebb ablak foglalja; északnak ritkán volt a szélnek kitett templomokon ablak. Itt nincsen semmi nyoma.²⁾

A nyugotra néző homlokzatot tekintvén, két a kapuzat fölötti fallal egy vonalban álló toronynyal találkozunk, melyek bajdan az apátsági, prépostsági, vagy általán káptalani és székesegyházi templomokat jelzék.³⁾ Az árpási tornyok berendezése sok józan ész és tapintatos megfontolást tanusít; mert aljuk igen célszerűen oszlopokon álló karzatnak is

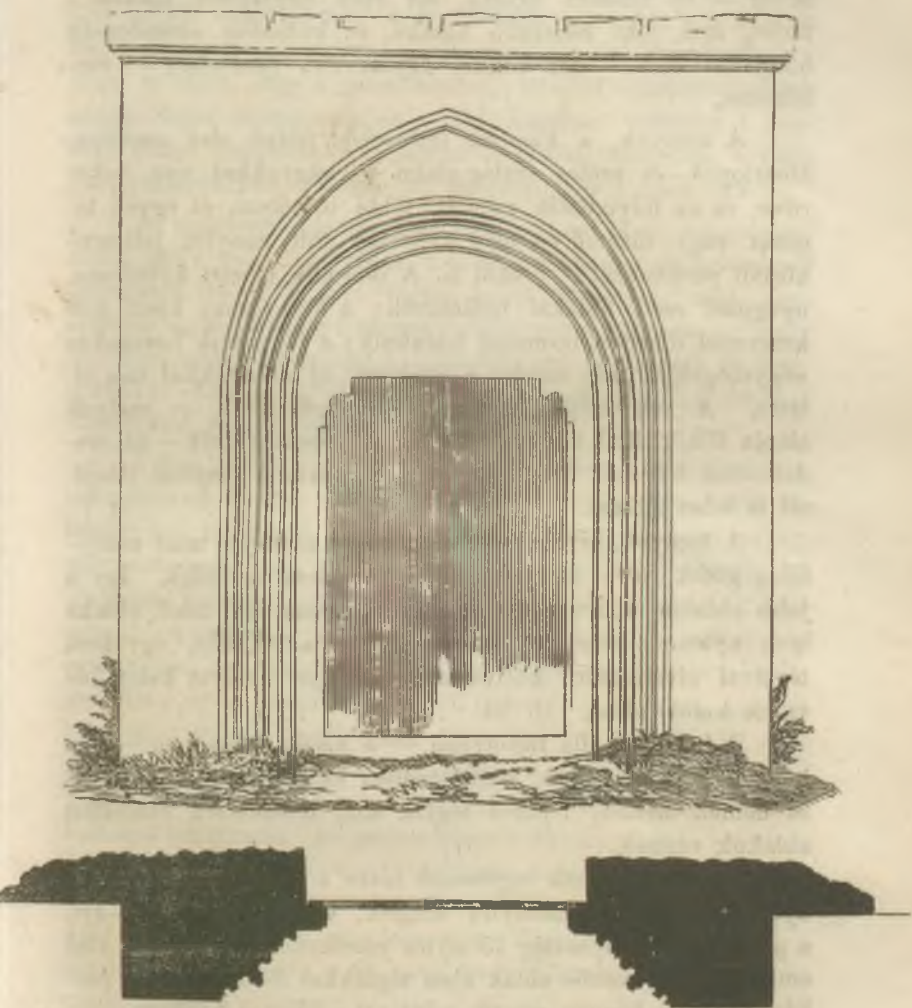
1) A románkori templomok legnagyobb része bizonyosan csak ugy volt fődve; erről tanuskodnak a régi templomok leírásai, az aránylag nem igen erős falak, melyek táмок nélkül a boltokat nem is bírták volna; de különben is hogyan lehetne azt magyarázni, hogy tűzmentes boltozattal ellátott templomok, és főleg árpádkori leghíresebb szentegyházaink annyiszor és annyira beeghettek volna, hogy történet-íróink szerint egyedül pusztá falaik megmaradtak?

Ne képzeljük azt, hogy az ily mennyezet dísztelen volt; sőt azon esetben is, ha a tetőzet egész gerendázata átlátszott is, ennek egyes részeit szépen kifaragták, díszítették, festették és aranyozták. Jelenleg ily mennyezetnek egyedül egy régi példája maradt fen a hildesheimi templomban, mely az őskor ezen iránybani izléséről tanuskodik.

2) A köre metszett tárlat képen az árpási templom ugy ábrázoltattott, mint jelenleg kinéz, csak a déli oldal régi ablakai vannak visszaállítva; a fametszetü alaprajz pedig a templomot eredeti alakjában mutatja.

3) L. Ipolyi Csallóközi műemlékek 65. l.

használtatik, és a templomot legalul épen nem szükíti. A karzat világosságát két a kapuzat fölött, 3 lábnyira egymástól álló, 5' magas, 15'' széles ablakon át veszi. Az ezen korban

divatos kerek ablaknak — melylyel a lébenyi és zsámbéki stb. templomoknál a nyugoti homlokzaton találkozunk, a pannonhalmi pedig keskenyebb ablakai fölött a szentély zárfalán is bir — itt nincsen nyoma, sőt ezen elrendezés inkább a türjei, örsi, jáki hosszabb ablaku, és külöföle elrendezési homlokzatokra — bár sokkal egyszerűbb modorban — emlékeztet.

A tornyok, a kapuzat tetőzetéig felérő első osztálya, áloszlopok- és széles szalag-alaku párkányokkal van bekerítve, és ez folytatatik minden többi osztályon át egyéb tagozat vagy díszmű — még a román stilt annyira jellemző körivü párkányzat — nélkül is. A második emelet köbidomu, nyugotra esett ablakai befalazvák; a két torony közti köb keresztel diszített orommal tetéztetik; a harmadik hosszukás négyszögekből álló emelet köröskörül új ablakokkal van el látva. A négyszögü, vörösre festett gúlatetők — melyek alapja félkör által, tán régi óra helye, félbeszakítatik — az eredetiekhez lehetnek hasonlók, mit alkalmasint a templom tetejéről is lehet állítani.

A tornyok, kívülről befalazott, régi ablakjai, mint más — főleg góthkoru — tornyokban is épen nem egyenlők. Így a jobb oldalon álló toronynak másik torony felé néző ablaka igen nyomott csúcsivet mutat, nyugotnak kettős, egyszerű téglával elválasztott körivü ablakkal bir, melyet kelet felé szinte kettős ablak vált fel.

A bal felül álló toronyban — a másik irányában — van körivü egyszerű ablak, általellenében kettős kerekített, kelet- és délnek kettős, felülről téglák által tetőzetesen csúcsított ablakok vannak.

A homlokzatnak legdíszesb része a kapuzat, mely a tornyok közti falból 2 lábnyira kiugrik, és a tetőzettel 17'-nyi, a párkányzat talapzatáig 15'-nyira emelkedik, és felül az első emeleten lévő kettős ablak alatt téglákkal fődött egyenes párkánynyal oly formán záratik, mint azt a lébenyi kapuzat fölött is látni lehet.

Az ajtófé egyenes vágása és a körivüen változatos, tölcserídomulag benyuló tagozat közt félkörü tér — tympanon — alakul, mely alkalmasint, mint a pannonhalmi porta speciosán

és a szepesi káptalanén újabb képeknek, vagy mint a jákin, örsin, posonyin, mariasdorfin stb. faragványoknak engedett helyt, jelenleg pedig, valamint a bényi és mások is, minden dísz nélkül szükölködik. A legkülsőbb tagozatok a körívűek fölött nyomott csúcsívben emelkednek, és így tanúsítják azt, hogy e tájon míg a pannonhalmi, lébenyi, szepesvárallyai, bényi, ócsai templomok és a jáki kápolna, valamint a bánhidi, fülöpi templomok kapuzatai is tisztán körívűek, a jákiban, zsámbékiben stb. már az átmeneti jellem uralkodik.

A téglatetejü támfalakat illetőleg azt kell megjegyez-nünk, hogy azok egy része, t. i. a homlokzatot és sekrestyét támogatók 3'—3' 6"-nyi vastagok, és többnyire csak egyszerűen tagozvák, míg a szentélyt támogatók kétszeresen vagy háromszorosan is tagozottak, a szentélylyel egykoruak és esvetőkkel is ellátvák. A talapzat 2'—3'-nyi magasságbani nyomai köröskörül csak itt-ott láthatók.

Vajmi feltűnő az, hogy a zárda mellett senmiféle melléképületnek nyoma nincsen, legalább alapfalai észre nem vehetők, mit leginkább abból magyarázok, hogy az építő anyag, mint más esetekben is, az uraságoktól máshová vitetvén, az alapfalak beiszapolattak és a rajta növekedő fű által eltakarattak. A templom déli oldalán a sekrestye fala mellett látszik ugyan egy ajtó befalazása, de vajjon a kolostor udvarából vitt-e ez a templomba, mint Lébenyben is ezen oldalon látni fenn még a templomhoz ragasztva volt kolostorfal nyomait, — még másutt, p. o. Salföldön, sz.-mihályi kolostorban Vásony mellett, a vértés sz.-kereszturi stb. az északi oldalon voltak a kolostorok. Az ember-kéznek nyoma csak a templom falától 20 ölnyire fekvő kis árokban látni, melylyel 9 ölnyivel tovább nádas árok látszik, a 3 ölnyi kis Rábának hajdani folyása, míg a templom előtti töltés által elzárattván, a kis Rába vize pedig a 20 ölnyi nagy Rábába visszavezettetvén, bevakult.

A móríchidai régi falu házhelyeinek gödreai a templomtól keletre láthatók.

* * *

Ennyi az, mit a móríchidai prépostság és az árpási plébánia-templomról ezen korszakból tudunk. Sajnos, hogy a

régiebb okmányokban többet, érdekesbet nem olvashatunk. Az említetteken kívül csak egy 1263-ról való irományra akadhattam, melyben Demeter bakonybéli apát árpási jószágának azon részét, melyet a győri káptalan állítólag elfoglalt, visszaköveteli. Az árokban (itt alkalmasint a csatornát kell érteni) ketyegő malmot (a mai kétkerekűt) a káptalan az apátnak hagyja; a másik pedig, mely a Rába folyón van (a háromkerekű, mely az árpási uraságé), a szigettel együtt, melyet a folyó a csatornával képez, a káptalané maradt; s így ismerünk az árpási jószág területén a mórchidai főurak, bakonybéli apát, sz. Jakabról címzett préposton kívül egy negyedik közbirtokost is, t. i. a győri főegyházi káptalant, ha csak ez tán egyik vagy másiknak birtok-részét akkor zálogban nem tartotta. Az ide vonatkozó eredeti okmányt a pannonhalmi levéltárból (Caps. XIV. F.) alább fogjuk közleni.

AZ ALMÁDI KONVENT.

Szopori Nagy Imrétől.

A kedvező sors úgy intézte, hogy szülőföldem vidékére ismét visszakerülheték. — Elmondám már az Uj magyar muzeum 1853-ik évi II-ik füzetében a 92-ik lapon, hogy hazánk dunántúli éjszaknyugoti része minő kedvező eredményt ígér egy régészeti kutatónak.

Ha kezedbe veszed vándorbotodat, s Sopronmegyéből a Répce-mellékről délnyugotnak áttérve Vas megyébe, a kies Gyöngyös mentét megjáród, s a vendéget váró tárt kapukon, az itt majdnem egymástérő urilakok egyikébe betérve, midőn uti fáradalmaidtól — szellemileg és anyagilag jól tartva — megválhatál, s kényelmes nyughelyedről kérdést intézel házi gazdádhoz, hogy közölné veled régi családi iratait, hála a Mindenhatónak, most már nem fogsz oly bizalmatlan arcot

látni, s megtagadó választ nyerni, mint a mely csak 10—15 évvel ezelőtt várt volna reád.

S nem is lehet ez máskép, le kell hullniok a családi levéltárak zárainak; édes hazánk, történelmünk irányábani legnagyobb felelet terhe nélkül nem titkolhatók többé el a családi levéltárak régi okmányai; — az ösiség eltörlése után, azokra nézve a magán érdek megszűnt; azok nem egyedül az egyeseké, hanem az egész hazáé, elő velük tehát a sötétségből, hadd világosítsák fel még jobban hazánk, nemzetünk multját.

S e rövid kitérés után és mig tárgyamhoz térhetnék, legyen szabad még folytatnom szellemi utazásomat a Gyöngyös mellett, s még tovább is Vas megye nyugoti részén.

Már maga — szinte a Gyöngyös mellett fekvő Szombathely minő vonzóvá teszi a régészet kedvelőnek ezen utazást. — Szombathely a régiségek classicus földje! — Majd ismét odább a Jáki monostor hazánkban majdnem páratlan basilicája, mely még magyar nyelven szaktudományilag ismertetve nincsen.

Még odább, Körmend mellett van eddigelé szerény ismeretlenségben az Egyházas-Szecsödi kised román templom.

Körmend, a herceg Batthányi kastélylyal, s a mi leggróképen érdemel itt említést, a kastélyban elhelyezett Batthányi hercegi és grófi család gazdag levéltárával.

Innét nyugotra a kékellő távolban — még ép sudaras tornyával — Németujvár, hol maga ez őrtoronyban lévő régi festvények — a kápolna feletti családi terem, lenn pedig a városban, a ferenc-szerzetbeliek zárdájában, a várból — ennek a mult század végéni elhamvadása után lehozott könyvtár — csupa régi könyveivel — incunabulák — a XV-ik század végéről számos nyomtatványaiival, minő bő anyagot szolgáltatnának egy hozzáértő régész kutatásainak.

Ide nem messze van Aspermonte-nőtől Rákóczy Juliától anyai ágon leszármazó Erdödy grófok egyik ágának Füzési kastélya, szinte igen gazdag levéltárral; melyben legközelebb tudós Szalay Lászlónk, a tudomány és történelem kedvelő gróf által meghivatva kutatott, s mint hallom, a Rákóczyak korszakára vonatkozó igen érdekes, eddigelé ismeretlen adatokra talált. Ez adatok jobb kezekbe nem kerülhetének.

E vidéken vannak még a szalonaki és borostyánkői várak, Lékavár a Nádasdy grófok Mausoleuma; — továbbá tudós Ipolyink által az Archaeologiai közlemények II-ik kötetében említett mariadorfi gothl egyház. — Végre a Felső- és Alsó-Eőr helységekbeni Bessenyőtelepek; — mind ezek megérdemlenék, hogy hozzáértő tudósaink által megismertessenek.

Archaeológiát tárgyazó irodalmi műveinkben sokszor az elősoroltakkal nem igen mérközhető régiségeinket minő szaktudományilag ismertetik meg tudósaink, régészeink? míg a fenn általam felemlítettek még elfedvék hazánknek a régészeti irodalmi műveket olvasó közönsége elől, — s csak is néhány utazási leírásban említetett meg egyike is, másika is, de mily felületesen? Engedjék meg tehát régészet kedvelőink, — tudósaink, hogy figyelmüket a mi vidékünkre is felhivjam.

Én érzem, tudom, hogy erre erőm, tehetségem igen is csekély; — egy basilikának, egy könyvtárnak stb. szaktudományilag átvizsgálása, megismertetése roppant előkészültséget igényel.

Szabad időmet és csekély tehetségemet eddigelé leginkább a régi okmányok felkutatására, másolatok összegyűjtésére, fordítám, 20 éve már, hogy e kedvenc tárgygyal elkezdtem foglalkozni, — a régészetben egy igazi tudósunk tisztelt meg az időben ismeretségével, kinek társaságában az archaeologia tanulmányozásához kedvet nem kapni, majdnem lehetlennék tartom.

Szombathely és vidékéről szólván, mindenekelőtt közlöm ez alkalommal Jósa Rudolf urnak pusztacsói levéltárában létező Jósa ur által a legmegelőzékenyebb szivességgel közölt okmányok közül, az almádi konvent által kiállított okmányt; Jósa ur által átengedett okmányok közül első helyen tüzttem ki magamnak ezen okmány közlését, mert tudtomra ezen konventnek kiadványa — a szöveg egész terjedelmét tekintve — nem ismeretes, s bizonyossággal nem tudatott még, valljon ezen konvent hiteles hely volt-e? Az alább közlendett okmány ez utóbbi kétséget tökéletesen elfogja oszlatni.

Ujabb időbeli tudományos munkákban két helyen találtam említést az almádi konventről, ugymint a magyar törté-

nelmi tár II-ik kötetében 85-ik lapon Jerney a káptalanok és konventekről értekezőn, a Benedekiek holdogszűzről nevezett almádi konventjét is Zala megyében néhány sorban felemlíti: hogy t. i. ezen konvent vagy a XIII-ik század elején, vagy a XIV-ik század végén nyerte alapítását; hogy ez a XIII-ik század elején történhetett, kitűnik Jerney értekezéséből, melyben felemlíti még, hogy István zágrábi püspök 1227-ik évben költ levele szerint, Sol nevü biró Vöröstó nevü pusztát hagyta végrendeletében az apátságnak; 1227-ben tehát létezőn már az apátság, megalapítása sem tehető későbbre, a XIV-ik század végére épen nem.

Jerney az almádi konvent hiteles voltát abból következteti, mert az a császári káptalannak egy 1343-ik évben költ bizonyító levelében, ugy egy más 1279. (igazabban 1297-ben) költ ítéletlevelében az almádi konvent az előtte történt örökbevallások és ügyvéd-vallomások folytán, mint hiteles hely említetik.

Jerney az almádi konventnek egyéb nyomára saját beismerése szerint nem akadhatott.

A többször említettem konventről — Fuxhofer Monasteriologiájában is szó van, — bővebben értekezik arról tudós Czinárunk (Monaster. I. köt.), hol már két apát nevére is akadunk; ugyanott tanuljuk, hogy a Czoborok egyike elfoglalta a konvent birtokait, hogy ezen javak jövedelmeinek kezelése I-ső Ferdinánd király által Laki Bakyth Péterre bízott oly módon, hogy a jövedelem a nevezett Bakyth Péter mostoha fia Czobor Pálnak növeltetésére fordítassék.

Közöljük az itt említett érdekes oklevelet egész terjedelmében:

„Nos Ferdinandus etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit universis. Quod cum intelligamus bona, possessiones et alia quaelibet iura possessionaria Abbatiae Almad vocatae in Comitatu Zaladiensi existentis, jam ab aliquot Annis et Monasterio et legitimo Abbate vacantis per manus saeculares distracta; atque ab ipsa Ecclesia Abbatiae penitus avulsae esse, nolentes illa pro ea cura, qua bona ecclesiastica, quae in Regno nostro Hungariae more praec-

decessorum nostrorum quondam Ungariae Regum supremi sumus Patroni, tueri et protegere tenemur, per saecularium manus distrahi et a praefata Abbatia abalienata indebite possideri, eandem Abbatiam Almad simul cum praescriptis possessionibus et quibuslibet juribus possessionariis, nec non aliis quibusuis obuentionibus et emolumentis fideli nostro magnifico Petro Bakyt de Lak in tutelam et protectionem durante beneplacito nostro duximus dandum et committendum. imo damus et committimus praesentium per vigorem. Ita tamen et ea conditione ut dum idem Petrus Bakyt praedicta bona et pertinentia eiusdem Abbatiae ex beneplacito nostro tenuerit, proventusque eiusdem perceperit, teneatur universos eiusdem proventus singulis annis ad studia et necessitates nobilis adolescentis Pauli Czobor privigni sui qui nunc in ciuitate nostra Vienna bonis literis operam navare dicitur ...umere et impendere. Quocirca fidelibus nostris universis et singulis qui ex bonis possessionibus, pertinentiis et quibuslibet juribus possessionariis praescriptae Abbatiae Almad, aliqua parte indebite ad se translata possident, harum serie committimus et mandamus, quatenus visis praesentibus sine ulla mora et tergiversatione eadem ad manus praedicti Petri Bakyth nomine nostro tenenda et protegenda et durante ut praefertur beneplacito nostro gubernanda dare et assignare debeant et teneantur. Secus nullomodo facturi. Praesentibus perlectis restituti. Datum Augustae Vindelicorum 15 Marty anno D. 1548.“ Hevenesy a Liber Regiusböl, kéziratái XXI. kötetének 12. 13. lapjain, és XLIV. 303. lapon.

Fejér György, Cod. Dipl.-ban Tom. III. vol. II. 105. lapon szinte közli Sol gróf végrendeletét, (tehát itt nem mint bíró említetik), melyben ez a már létező konventnek 1227-ben Verestó nevű földet hagyományoz. A végrendeletkezést tanúsító István, zágrábi püspök, a végrendeletkezésnél jelen levő tanukat megnevezi; s ugyan ezen végrendelet szerint Sol várgróf, a többek közt Almad nevű pusztáját, Buzad várgróf fiának

szinte Buzádnak mint vejének, Eörs nevü pusztáját pedig 3-ik leányának hagyományozza.

E végrendelet szerint Almád nevü pusztája is volt még Sol grófnak, talán ezen almádi puszta egy részét képezte az egész Almád nevü földterületnek (terra), melynek egy részét már előbb Sol gróf vagy ősei oda adományozták a konventnek, s valószínűleg egyuttal ezt is megalapították.

Az Osl'ok is, midőn a csornai konventet alapították, nem az egész Csorna nevü földterületet adományozták oda a konventnek, hanem csak egy kisebb részét, s a nagyobb rész utóbb is megmaradt az Osl'októl származó Kanisayak birtokában, — kiktől azt Nadasdyak örökölték, s ezek birtokutódja a hg Eszterházy-család mai napig is birtokában van a csornai határ nagyobb részének.

Mindezekből csak azt következtethetem, hogy magát az almádi konventet is eredetileg Sol várgróf vagy ősei alapították.

Mire még nagyobb tanúságot szolgáltat Fej. Cod. Dipl. Tom. III. vol. I. 325. s köv. lapokon közölt okmány, mely szerint Sol várgróf már 1221-ben II. András király előtt megjelenvén, a fennebbiek értelmében intézkedik vagyonáról, s az almádi egyházzól (Ecclesia) még részletesebben gondoskodik; a többi közt itt Vrs puszta is újra megemlítetik, mely az alább általam közlendett okmányban előforduló Vrs faluval ugyan az lehet. — Így tehát nem mint a fenidézett munkákban áll — 1227-ben — hanem már 1221-ben intézkedik Sol gróf vagyonáról, s hagyományozza vöröstói birtokát az almádi konventnek.

Hogy mely részében és merre feküdt Zala vármegyében az almádi konvent, annak biztos nyomára nem jöheték.

Azon körülmény, hogy egyik zágrábi püspök levelében említetik a vöröstói birtok adományozása, az gyanítatná velünk, hogy talán az almádi konvent a zágrábi egyházi kerülethez tartozó Muraközben feküdt, vagy talán a vöröstói birtok keresendő Muraközben, míg maga a konvent székhelye, Almád, Zala vármegyének más kerületében található fel?

Fényes Elek 1851-ki geographiai szótárában említtetik egy Zala vármegyében fekvő almádi puszta, a Balaton vidé-

kén, mely pusztja jelenleg a veszprémi káptalan birtokában van; — magam is inkább hiszem, hogy az almádi konvent székhelye e pusztán, vagy máshol a Balaton vidékén keresendő, azon oknál fogva is, mert az alább olvasható okmányban Vrs (Őrs) nevű birtok örökbevallásáról van szó; — ily nevű faluk léteznek jelenleg is Zala megye Balaton vidékén, — és tudjuk, hogy az örökbevallásoknál az illető eladók legtöbbszörre lakásaikhoz legközelebb eső hiteles helyeket keresték fel, eladott birtokaik bevallását eszközlendők. Meglehet tehát, hogy Fényes geographiai szótárában említett, a Balaton vidékén lévő almádi pusztja határában keresendő az almádi konvent székhelye.

Mire adatot szolgáltat a veszprémi káptalannak, a tíhanyi monostorhoz tartozó birtokokrólí határlevele is, 1231-ről (l. Fej. Cod. Dipl. Tom. III. vol. II. 165. lap), hol a többek közt ez olvasható: „primo incepissent infra villam Arach ipsius Ecclesiae (Tihany) ubi regreditur a Balatino ad fluvium, in eodem tendendo versus Aquilonem dividit ipsam villam Arach (Arács) et villam Magere (Megyer) Ecclesiae de Almad.“

Továbbá ugyan Fej. C. D. Tom. IV. vol. II. lap 400. olvashatjuk Dénes Szolnok megyei főispánynak mint királyi kiküldöttnek 1256-ról szóló határlevelét Vallus nevű földről „quae est ecclesiae Sancte Mariae de Almad.“ — Vállus nevű birtok és falu jelenleg is létezik Zala megyében a Balaton mellett, gróf Festetics Thassilló keszthelyi urodalmához tartozik, ennek előde Festetics Kristóf nyert erre királyi adományt gersei Pethő család magva-szakadtával; meglehet, hogy a gersei Pethők a Czoboroktól örökölték Vállust, kik a konventtől mint a fenebbiek nyomán következethető, Vallus falut is elfoglalták a XVI. században.

A Balaton mellett fekvő Megyer és Vállus faluk tehát az Almádi konvent vagy egyház (Ecclesia) tulajdonai voltak, így ezek közelében kereshető az almádi konvent székhelye is.

Hogy Fejér György C. D.-ből fenidezett két okmányban említett „ecclesia de Almad“ nevezet alatt, az almádi konventet vagy apátságot kell érteni, úgy hiszem kétségtelen. Jerneynk úgy látszik nem volt e véleményben, mert Fejér György által közlött s felebb általam idézett okmányokban

adatokra — az almádi konventet illetőleg — a káptalanok és konventekről értekezésében nem hivatkozik.

Az általam idézett Jerney és Czinár urak munkáiban, a székhely meghatározására adatot nem lelünk; egyéb tudományos munkák pedig, melyek honunk konventjeiről netalán bővebben (ámbar Czinárunk mindent kimerített) szólnának, kezeim közt nincsenek.

Emez igénytelen értekezésem tehát egyedül figyelmeztetésül szolgálhat tudós régiségbuváraink részére, kik e tekintetben bővebb adatokkal rendelkezhetnek; mult években két nevezetesebb régiségbuváraink a Balaton mellékét bejárta, s mint tudom, számos románkori templom nyomára akadt, talán épen az almádi pusztá határában jöhettek nyomára egy ilyennek a konventbeli szerzetesek lakhelyének romjaival együtt?

Egyébiránt lehetetlen, hogy Zala vármegye számos nemes családainak magán levéltáraiban levő okiratokból bővebb nyomára nem akadhatnánk annak, hogy a konvent székhelye hol keresendő.

Már azon adat, hogy a XVI-ik században a konvent birtokát a Czoborok foglalták el, s hogy a javak jövedelméből egyik Czobor fiúnak növeltetési költségei fedeztetek, elég utmutatás a további kutatásra.— A Czobor grófi család a mult század végén kihalt, kik örökölték a netalán még akkor is Czobor kézen lévő Zala megyei birtokban? — vagy a XVI-ik században említett Czobor fiu után a veszprémi káptalan birtokába mentek át az almádi konventnek birtokai s ez okból biratik jelenleg is az almádi pusztá a veszprémi káptalan által? mind erről bővebb felvilágosítást nyújthatnának azok, kiknek — a Czobor család örökösei és a veszprémi káptalan levéltárainak betekinthezése rendelkezésükre áll.

Megemlítendőnek tartom itt még, hogy a „Magyar Egyetemes Encyclopaedia“ II. kötetében, ezen cikk alatt „Almádi apátság“, a felebb érintett Fuxhofer és Czinár Monasteriologiája után iratik le az apátság története. Ugy szinte a M. E. Encyclopaedia idézett helyén az „Almádi pusztá“ is felemlítetik mint veszprémi káptalan birtoka Zala megyében, s ezen kifejezéssel, hogy a többi ezen pusztáról az almádi apátság-

nál olvasható, az almádi puszta az almádi apátsággal mint ennek egykori székhelyével szinte ugyanazonosították.

Álljon már most itt a többször említett okmány egész kiterjedésében:

„Nos D. abbas monastery beate virginis de Almad et Conventus eiusdem loci. damus pro memoria quod Buzad filius Buza vdvornicus domini regis de villa Vrs astantibus sibi alys vdvornicis de eadem, unum et dimidium iugere terre sue juxta kuzep teluk a parte orientali existentem cui a parte orientali terra Benedicti filii Zenke, a parte vero occidentali terra Stephani filii Jacobi vicinantur dixit se vendidisse eidem Stephano quindecim pensis denariorum plene habitis et receptis ab eodem. Perpetuo possidenda. Ita videlicet quod quicumque super ipsa terra litem vel actionem aliquam movere vellet pene calumpnie subiacere teneatur. Datum in quindenis beati Michaelis archangeli.“

Okmányunk fenebbi rövid szövege hártýára van írva, összehajtván, — kívül sárga viaszpecsét nyomai, melynek nyomai azt is tanúsítják, hogy az okmány behajtott két széle volt eredetileg lepecsételve; az okmány igen kicsiny 2'' 3'''-nyi magas, 3'' 4'''-nyi széles. — A szöveg igen apró betűkkel van írva.

Az almádi konventnek eddigelé — tudtomra legalább — emez egyetlen ismeretes kiadványát szabad legyen lehetőleg hű hasonmásban is közölnöm, melyet íme beküldeni szerencsém van.

Nagy hiány ezen okmányunkban, hogy benne az év, melyben kiadatott nincs megnevezve; azonban maga az írás, az okmány kis alakja kétségtelenné teszik, hogy az okmány a XIII. század három utolsó évtizedében költ.

Számos régi okmányaink maradtak fenn Kun-László és III-ik Endre királyainktól, melyek hasonló nagyságu hártýára írvák, szinte az év megnevezése nélkül. — Magam is közleni fogok annak idejében 2-ik Roland nádorunktól, két hasonló kicsiny okmányt, melyekben szinte hiányzik az évszám.

A XIII-ik század végén leginkább elmulasztott az okmányokban az évszám megemlítése, valamint a tatár pusztítás

utáni köz elszegényedés folytán az íróhártýával is ekkor gazdálkodtak leginkább.

Ezen kifejezés is „Nos D. abbas“ stb. „et conventus“ stb. az árpádi korszakra utal, mert az apátok különös megnevezése a hiteles konventek kiadványain a XIV-ik században már nem igen divatozott, s a tulajdon neveknek (mint itt olvasható „nos D. abbas“ — valószínűleg Domokos apát) egyedül kezdő betűkkel megjelelése a XIV-ik században már nem fordul elő.

Vége megenlítőnek vélem, hogy az okmányban említett Buzafi Buzadnak, úgy rokonainak mint udvarnokoknak felemlítése folytán is az okmány költe az árpádi korszakba sorozható, mert a XIV-ik században a nemeseknek mint udvarnokoknak megnevezése már megszűnt.

Hátra volna még az okmányban előforduló személy és helynevek pontosabb meghatározása.

Hogy Buzad az alsó-lendvai Bánffyak őseinek egyike volt, tudjuk régészeti és történelmi munkáinkból. — Lehoczky Stemmatographiája II. kötetében 40-ik lapon említi a Bánffyak őst Haholdot s ennek fiát Buzadot; — ugyan Lehoczky írja Katona után, hogy „Sol Socer Bánffyanus condit Testamentum.“ — Mint már felebb érintém Solról, mint a ki Vöröstó földet ajándékozta az almádi konventnek, emlékeznek Jerney és Czinár idézett munkáikban; e szerint az almádi konvent s a Bánffyak ősei összeköttetésben voltak; — mit még inkább kitüntet Fejér György Codex Diplomaticusában egész terjedelmében közlött — Sol grófnak fennidézett két rendbeli intézkedése 1221-ről és 1227-ről, melyekben a többek közt az almádi pusztát is Buzádnak mint vejének hagyományozza.

Hahold és Buzad a Bánffyak ősei Zala megyében már ekkor terjedelmes jószágokat birtak, — tudjuk, hogy Buzad 1226-ban Horvátország bánja volt; — ez okból nem vélném, hogy okmányunkban említett Buzad ezen horvátországi bánnal egy személy volna, — részint azért, mert okmányunk költekor ezen Buzad már nem élhetett; de egyszerűen azon oknál fogva is, hogy az okmányunkban egyszerű udvarnoknak (nemesnek) mondott Buzad, a horvátországi bánnal, ki kétségentül az időben mint terjedelmes —

várakkal ellátott birtokok ura nem udvarnok, hanem várgrófi (comes) ranggal birt, — ugyan az nem lehet.

Meglehet, hogy okmányunkban említett Buzadban Nagy Iván genealogiai munkájában I. köt. 155. lapon az alsó-lendvai Bánffy családnál említett II. Buzádnak Sol gróf leányától nemzett III. Buzad nevű fiára találunk; mit azon körülmény is támogat, hogy Sol gróf II. András király előtti felebb említett 1221-ki intézkedésében a kölcsönös örökösödést leányai közt kiköti, s miután Vrs nevű pusztáját ugyan akkor szinte egyik leányának hagyta, ettől örökölhette azt az okmányunkban említett III. Buzad, mint Sol gróf egyik leányának fia, s lakását ez Vrsi birtokára vévén, innét neveztetetik okmányunkban „udvornicus de villa Vrs“-nak.

Ez mind lehetséges, azonban miután a Buzad nevet más egyén is viselhette, hozzájárulván mint már felebb is következtetém, hogy a horvátországi bántól származó II-ik Buzad fia III-ik Buzad is sokkal magasabb rangban állhatott, mintsem hogy egyszerű királyi udvarnokok közé soroltathatnák; azon megállapodásra jövök, hogy okmányunkban említett Buzadban, valamely más Zala megyei nemes család őset kell keresnünk.

Fennebb a Bánffyak őseiről a Buzadokról tevéen említést, érintetlenül nem hagyhatom, hogy legközelebb egy eredeti okmány jött kezeimhez 1303-ik évről, melyben a többek közt következők állanak: „quod magistro Fuldrico filio Chak Bani de genere Buzad pro se et pro Chak et Buzad magistris fratribus“ nevében is a győri káptalan előtt megjelent, s Vas megyei Kadar nevű birtokukat Sándor várgrófnak s testvércéinek zálogba boesájtja, ezen Fuldrík és Chákról, mint a „de genere Buzad“ származottakról genealogiai munkáinkban a Bánffy családnál említést nem találunk (ezen okmányt, mely többekkel együtt Pál országbirónak 1343-ki átíratában foglaltatik, annak idejében közlendem). — Ezen Fuldríkot és Chákot mint a Buzad nemzetségből származottakat felemlítve találjuk még Fejér György Cod. Dipl.-ban Tom. VII. vol. V. lap 484. Tom. VIII. vol. 1. lap. 145. és Tom. VII. vol. 2. lap 89.

Figyelemre méltó körülmény az is továbbá, — okmá-

nyunkra visszatérve, hogy abban Örs helységbeli királyi udvarnokokra találunk. — Jerneynek „Keleti Utazása“ stb. című munkája I. kötetében bővebben értekezik a magyarországi Besenyőkről, — megemlíti, hogy Zala megyében is voltak kisebb Besenyő telepek (a 230 és 250. lapon).

S ámbár a 236. lapon idézett munkájában Jerney a Fehér megyei Örs nevezetű helyeket határozottan Besenyők által lakottaknak mondja, mégis a Zala megyei Felső-örs, Kis-örs, Kővágó-örs helységeinkről, mint Besenyők által lakottakról, nem emlékezik meg; — okmányunkban megemlített Örs falu szinte ezen utóbbi hármak egyike lehetett.

Meglehet, hogy Jerney a Zala megyei Örs nevű helységeket azon okból nem említé fel mint Besenyő telepeket, mert azokat Örs magyar vezér nevéből származottaknak tartá.

Sokkal inkább érzem csekélységemet, mintsem hogy oly kiterjedt tudományú férfinak — mint Jerneynek volt — munkáiban valamely hiányt felfedezhetni magamat hivatottnak érezhetném; — azonban érintetlenül még sem hagyhatom, hogy Örs vezérünk nevét talán a Vas megyei örségi járás örökíti; — mint ezt Lehoczky Stematographiájában a Bathányi család őseiről értekezővén, szinte érinté, — ki vehetné tehát nékem rossz néven, hogy eme felfedezésemen is azon öröme gerjedek, hogy talán a közlöttem okmánybani Vrs falu neve által egy Besenyő telepről több adat, — s az ottani, későbbben királyi nemesekké vált Besenyő udvarnokokról, s ezek közt egy Buzad nevezetűről most már tudásunk van.

S ezen örömet csak fokozná azon körülmény, hogy ha az okmányban említett kétségtelen magyar dülő vagy puszta nevezet a „közepteleluk“ szó által arra, hogy a Besenyők velünk egy faj és nép volt, egy világos adattal több léteznék.

Okmányunkban — a jelentőséggel nem igen birható kereszt-neveken kívül, még egy személy-név fordul elő: Benedictus filius Zenke, mely névről — annak felemlítésen kívül — adatok hiányában egyebet fel nem hozhatok.

ZRINYI PÉTER, FRANGEPÁN FERENC- KRISTÓF ÉS NÁDASDY FERENC GRÓFOK ELLENI TANUVALLATÁS.

Közlé Ráth Károly.

A Pápa városi 45 tanu kihallgatása után, 1671. február 21-dikén, Győrött fogtak hozzá a vallatásokhoz. Itt először is a protestans lelkészek és iskola-tanítókat vették elő, azután került a sor a többi rendekre. Kihallgattatott itt:

Bognár György, ágostai evangelicus vallásu lelkész, körülbelöl*) 52 éves, ki is lelküismerete tisztaságára megesküdtetvén, kikérdeztetett és vallotta az elsőre: közhirből hallotta, hogy Zrínyi, Nádasdy s a többi befogott urak bujtatták fel a törököt ő felsége elleni háboruskodásra, de bizonyosan nem tudja; a másodikra Sretter Jánostól panaszlólag hallá: hogy néhányan közülök állították, miszerint ők a Pápaiak és Veszprémiek bizonyos pénzösszeget küldöttek az ország felső részeibe. (Mivel a tanu Terestyén András, Győr megyei helyettes alispán által, vallatása után még néhány szót mondott volna, ugyanazért martius 17-kén személyesen meghivattatván, az utolsó kérdő pontra vallá, hogy ő Tamási János szobájában bizonyos némettől hallá, miszerint általa körülbelöl 200 katonna itt Győrött titkon megnyeretett, s ebben mind vitézlő Farkas András, mind Tarczy János érdekelve lett volna, azonban a dolgot az ügy kimenetele egészen máskép bizonyítá.)

Komáromy István, győri református prédikátor, 42 éves, lelküismerete tisztaságára megesküdtetve kikérdeztetvén, vallotta: hogy ő a közhiren kívül semmit sem tud, sem nem hallott.

Ács Mihály, ágostai evangelicus iskola-mester Győrött, 25 éves, megesküdtetve kikérdeztetvén, vallá: ő semmit sem tud.

Hus Péter, győri reform. vallásu iskola-mester, 22 éves, megesküdtetve kikérdeztetvén, vallotta: hogy ő semmit sem tud.

*) Miután mindenhol e szó áll az év előtt, ezentul az kihagyatik.

Nemes Szőnyi Márton, Győr vármegye főbírája és egyszersmind Győr városa bírája, 41 éves, a megye és városnak tartozó hitére vallá az első kérdő-pontra: ő az urak befogataása után hallotta, hogy ezek felhívták a törököt ő felsége ellen, de kiknek ajánlata és meghagyásából, nem tudja. A másodikra nemes Lakóczy Gáspár, Győr megye főbírájától hallá, hogy nemes Lukácsi István ugyanakkor a szabók céhgyülésében a vallás dolgában felhozta, mondván: ti catholicusok most ugyan sanyargattok bennünket, de ti nem tudjátok, hogy emberünk vagyis követünk ez érdemben az ország felső részeiben Eperjesen van, ki nem sokára visszaérkezvén, más hirt s pedig bűdöset hozand nektek; a 8-dikra: Vitnyédi István halála után közönséges hirtől hallotta meg.

Nemes Lakóczy Gáspár, Győr megye főbírája, 53 éves, a megyéhez leköttöt hiténél fogva megesküdtetve kikérdeztetvén, vallotta az elsőre, mint az előtte kihallgatott tanu. A másodikra: hallotta a szabóktól, a mit a fönnebb említett tanu, Lukácsi István mondasáról vallott. A nyolcadikra éppen ugy, mint az előtte kihallgatott tanu. Hozzáadta azt is, hogy ő bizonyítványokból tudja és látta, miszerint Kajári Péter, sági református vallásu prédikátor az Istent, a boldogságos szűzet és catholicus vallást rémletes káromkodással illette, s fenyegetődött, hogy a felsőmagyarországiak a közeledő tavaszra törökök és tatárokkal együtt kijönnek, és ők velök a catholicusokat egyig levagdalni akarják.

Nemes Nemes György, Győr megye főbírája, 52 éves, megyéjének tartozó hitére megesküdtetve kikérdeztetvén, vallotta, hogy ő semmit sem tud.

Nemes Senperger Mihály, Győr megye esküdtje, 30 éves, megesküdtetve kikérdeztetvén, vallotta az elsőre, mint az első tanu. A nyolcadikra: Fodor Andrástól hallotta, a ki akkor jelen volt, midön Zichy István, kamarai elnök, Pozsonyban Vitnyédy Istvánnak szemére vetette, mondván neki: bizonynyal meg fogjátok bánni a francia pénz felvételét, kinek ez válaszolt: nemcsak magam részesültem azon pénzben; a többiről semmit sem tud.

Iványos Miklós, Győr megye esküdtje, 27 éves, megesküdtetve kikérdeztetvén: a nyolcadikra vallotta, hogy

Vitnyédy István halála után hallotta; a többről semmit sem tud.

Nemes Komáromi István, Győr megye esküdtje, 25 éves, megesküdtetve kikérdeztetvén, vallá a második pont első részére: közönséges hírképen hallotta; valamint a nyolcadikra is azt felelheti; a többről semmit sem tud.

Iványos András, Győr megye esküdtje, 24 éves, m. k. v.: hogy ő semmit sem tud.

Benkovics Tamás, Győr városa tanácsosa, 65 éves, m. k. v.: egyszer hallotta Lukácsi István és Mihály saját szájából, kik, a vallás dolgáról lévén szó, nyíltan mondák: a mi panaszaink már fel vannak téve, és meglátjátok, hogy bár mikor, de ti (catholicusok) meg fogjátok bánni.

Nemes Kapronczai Gáspár, 38 éves, m. k. vallá: Lukácsi Mihály lutheranusnak saját szájából hallotta, midőn a vallás dolgában ő és a catholicus szabók közt szóváltás történt, így fenyegetődött: csak várjatok, emberünk most is a felvidéken Eperjes felé van levelekkel; valamint Gyenese Gergely is azt mondotta és erősítette a levelekről. Végre Senperger Mihály is azt mondta a tanunak: „miért nem hagytok Lukácsinak békét? várjatok csak, majd meglátjátok, hogy jövődében bizonyára megtelik az orrotok füsttel.“ (Ez utolsó négy szó az eredetiben magyarul van írva.) A többire semmit sem tud felelni.

Nemes Lukácsi István, királyi zsoldos katona, 45 éves, m. k. vallotta, hogy ő semmit sem tud.

Nemes Császár Imre, győri lakos, 50 éves, m. k. vallotta: miszerint ő semmit sem tud.

Nemes Balaskó István, a győri királyi várórség fővadjája, 56 éves, m. k. v.: hogy ő semmit sem tud.

Nemes Baznik János, Győr városi tanácsos, 47 éves, m. k. v.: hallotta Lukácsi István és György, ugy Gyenese Gergely szájából, midőn egy alkalommal a vallás dolgában egy részről ő köztök, más részről a céh, mint catholicus részről a felajánlás (occasione offertorii) alkalmával bizonyos szóváltás támadt volna, őket többször és több alkalommal, ismételve, fenyegetve mondotta: nekünk már régen leveleink vannak az ország felső részeiben, és meg fogják a catholicusok látni,

mi következése lesz ennek. A többire semmit sem tud felelni.

Nemes Fördös Péter, a győri várórség zsoldos katonája, 48 éves, m. k. vallotta: hogy ő semmit sem tud.

Nemes Baranyai Mihály, győri lakos és gróf Nádasdy Ferenc ur udvari embere, 33 éves, m. k. vallotta: hogy ő bizonyosan semmit sem tud, hanem közönséges hírképen hallotta légyen, miszerint a befogott urak bujtották volna a törököt ő felsége ellen, mi végre a francia királytól bizonyos pénzösszeg is küldetett gróf Zrínyi Péter bánnak; a nyolcadik kérdőpont utolsó részére, Vitnyédiről értette, hogy ő felsége élete ellen cseleket vetett légyen; a többiről semmit sem tud.

Galgóczi Ádám, győri várórségbeli vajda, 33 éves, m. k. vallotta: a negyedik kérdőpont utolsó tétéleire nézve közhiből hallotta, hogy akkor ő felségének hadserege nem volt légyen; ezenkívül, hogy a francia Nádasdy és Zrínyi Péter grófoknak bizonyos összeg pénzt küldött, végre Lukácsi Istvánról, Nyíró Mihály és Lakóczy Gáspártól szinte azt hallotta, a mit ez utóbbi már vallott. (Lásd feljebb ennek vallomását.) A többire semmit sem tud felelni.

Penes (Penész) Márton, a győri őrség bizonyos zsoldos katonáinak alhadnagyja (vice-ductor), 37 éves, m. k. vallotta: hogy ő közhiből hallotta, hogy Zrínyi Péter ur volt az első indító oka ezen legujabbi felkelésnek, de a dolgot igazán nem tudja; a többiről semmit sem tud.

Nemes Nagy Ferenc, a győri őrség hadbirája és vajdája, 40 éves, m. k. vallotta: közhiből hallotta, hogy Zrínyi Péter az ország meghódolását ajánlotta a töröknek; valamint hasonlóképen azt is hallotta, miszerint Gutt Dániel, szabad királyi Eperjes városának jegyzője, néhány levelet irt volna a német birodalmi választó uraknak, de a melyeknek tartalma előtte ismeretlen.

Nemes Angrani István, a győri helyőrség lovas hadnagya, 41 éves, m. k. vallotta az első pontra: gróf Zrínyi Péter urról közhibépen hallotta, hogy ezen legujabbi zendülésben Wesselényi Ferencsel együtt leginkább összeműködött, a többire semmit sem tud.

Nemes Győrfi Tóbiás, győri őrségbeli gyalogsági vajda, 49 éves, m. k. vallotta: semmit sem tud.

Nemes Bogdán Mihály, ugyan ottani gyalogsági vajda, 47 éves, m. k. v.: semmit sem tud.

Nemes Miskei József, győri őrség lovas hadnagya, 57 éves, m. k. vallotta az elsőre, mint az előtte kihallgatott tanu Angrani István.

Nemes Parsonai Balázs, győri lakos, 56 éves, m. k. vallotta az elsőre, mint az előtte kihallgatott tanu, a többire semmit sem tud felelni.

Nemes Lukácsi, máskép Szabó Mihály, győri lakos, 48 éves, m. k. vallotta, hogy ő semmit sem tud.

Mónár Gergely, győri lovas zsoldos katona, 50 éves, m. k. vallotta az elsőre azt, a mit Bognár György győri ágostai evangelicus lelkész vallott, a többire semmit sem tud.

Nemes Nagy, máskép Görzsönyi Pál, lovas alhadnagy, 68 éves, megesküdtetve kikérdeztetvén, vallotta, hogy ő semmit sem tud.

Főtisztelendő Kasza Ferenc ur, győri olvasó kanonok, 48 éves, lelkiismerete tisztaságára vallotta, hogy ő semmit sem tud.

Főtisztelendő Bellicith Péter ur, üdvözítőnkrol nevezett pápóci prépost és győri kanonok, 57 éves, lelkiismerete tisztaságára m. k. vallá: semmit sem tud, sem semmi bizonyosat ezen zendülésről nem hallott.

Főtisztelendő Gaboriáni Tóbiás ur, győri ör-kanonok, 70 éves, lelkiismerete tisztaságára m. k. vallotta: hogy semmit sem tud.

Főtisztelendő Berdóczy György ur, rosoni püspök, szentadalberti prépost és győri kanonok, 62 éves, lelkiismerete tisztaságára m. k. vallotta: hallotta, hogy Vitnyédi ő felsége ellen leseket hányt, de bizonyosat ő nem tud.

Nemes Orsich János, győri lovas hadnagy, 60 éves, m. k. v. a negyedik kérdőpont szakára, a mint Penész Márton tanu vallott; a többire semmit sem tud.

Nemes Alapi Gergely, győri lovas hadnagy, 50 éves, m. k. vallotta a nyolcadikra: közhiből hallotta, a többire semmit sem tud.

Nemes Teberi István, Győr városa jegyzője, m. k. v. közhiből hallott bizonyos kérdőpontokról, különösen a nyolcadikról, a többiről semmit sem tud.

Főtisztelendő Gencsi Egyed, pannonhalmi fő-apát, 41 éves, lelkiismerete tisztaságára vallotta, hogy ő semmit sem tud, sem hallott a közönséges néphiren kívül.

Tekintetes és nagyságos Zichy Pál ur, a vázsonyi őrség főkapitánya, 27 éves, ad fidem Domino Deo debitam, fidelitatemque Suae Majestati et Regni nostro sacroque ejus regio diademati observandam megesküdtetve kikérdeztetvén, vallotta: ő közhiből értesült, hogy Zrínyi Péter a törököt bujtogatta ő felsége ellen; a második kérdőpontra: a mennyire t. i. az ország meghódolási ajánlatára nézve, hasonlólag vallott, valamint a nyolcadikra is; a többire semmit sem tud.

Tekintetes és nagyságos galanthai Eszterházy János ur a győri őrség és hozzákapcsolt végek altábornoka stb., 40 éves, a fennebb említettek iránti hűségre megesküdtetve, kikérdeztetvén, vallotta: miután felfedeztetett, közhiből hallotta a befogottakról, hogy a törököt sürgették ő felsége ellen; arról, hogy Zrínyi Péter ur embereit Budára küldötte, ő már a hadi tanácsnak jelentését megtette; a második kérdőpont első két részére: részint a Bécsből jött hírekből, részint közhiből értesült. A negyedik kérdőpont első részére, t. i. arra, hogy ezen legközelebbi összeesküvésen kik dolgoztak leginkább, hallotta: gróf Zrínyi Péter és Rákóczy Ferenc, a többire semmit sem tud.

Főtisztelendő Ferenczy János ur, a győri székesegyház kanonokja, 38 éves, lelkiismerete tisztaságára megesküdtetve kikérdeztetvén, vallotta: a közhiből hallotta, hogy Zrínyi Péter és Rákóczy Ferenc felkelésre lelkesíték az embereket, és ezen legujabbi lázadáson leginkább dolgoztak; a többire semmit sem tud.

Főtisztelendő Szily Márton ur, győri kanonok és mosonyi főesperes, 51 éves, lelkiismerete tisztaságára vallá, hogy ő semmit sem tud.

Nemes Szakács János, 56 éves, győri lakos, és Nagy, másképp Szabó István, győri polgár, 35 éves, megesküdtetve, kikérdeztetvén, vallották: hogy ők semmit sem tudnak.

Pápán, martius hó 5-ikén 1671-ben a vallatások ujra megkezdettek ugyanazok által, és a következők hallgattak ki:

Nemes Szily Gergely, Veszprém megye szolgabirája, 55 éves, megesküdtetve, kikérdeztetvén, a 2: 4. és 8-ik kérdőpontokra vallotta: Zrínyi és Nádasdy urak befogatása után közhiből hallotta, hogy ők érdekeltek voltak (fuisse interessatos).

Nemes Gyalódi István, Veszprém megye esküdtje, 45 éves, megesküdtetve, kikérdeztetvén, az első és második kérdőpontokra nézve éppen azt vallotta, a mit az előtte kihallgatott tanu. A harmadikra: hallotta, midőn Sárkány János, a Kanizsa ellen vetett végházak vice-generalisa Tár Józsat arra ösztönözte, hogy álljon az ő akaratjára, de mire? nem tudja, ezenkívül Tártól azt is hallotta, miszerint nem hinné, hogy ez érdemben Sárkány István is, ha kikérdeztetnék, valamit ne tudna, valamint Babocsay Ferenc is.

Nemes Kenesei Péter, Veszprém megye esküdtje, 55 éves, megesküdtetve, kikérdeztetvén, vallá az elsőre: hallotta saját alattvalótól, hogy Zrínyi Péter ezelőtt körülbelül két évvel Budán volt.

Nemes Érsek Márton, a pápai őrség vajdája, 35 éves, megesküdtetve, kikérdeztetvén, vallotta az első kérdőpontra: hogy gróf Zrínyi Péterről hallotta, hogy a törököt ő felsége ellen ingerelte; a másodikra: közhiből hallotta, miszerint a pápai kálvinisták bizonyos pénzösszeget küldöttek az ország felső részeire, valamint gyakran gyüléseket is tartottak, azt tudja, de mit határoztak? és miről tanácskoztak? nem tudja.

Nemes Vratarits Péter, pápai vajda, 38 éves, megesküdtetve, kikérdeztetvén, vallotta az első kérdőpontra, mint az előtte való tanu; a másodikra: hallotta, hogy Erszényjártó nevü hajduja által a pápai kálvinisták bizonyos pénzösszeget küldöttek az ország felső részeire, ki is két egész hónapig azon részeken tartózkodott, valamint Kovács, máskép Szabó János, pápai zsoldos katonáról is tudja, hogy ezelőtt egy évvel Muraköz szigetében volt, és ennek saját szájából hallotta, hogy kardját is egy török által élesította meg a mondott szigetben. A 3-dikra: Zrínyi Péter és Tersacz grófokról hallot-

ta, hogy az embereket felkelésre lelkesítették Rákóczy fejedelem és némely felsőmagyarországbeliekkel együtt, s tudja, miszerint Zrínyi Péter a Balaton tavához is küldött katonák toborzása végett.

Nemes Pesti István, pápai zsoldos katona, 36 éves, m. k. az elsöre éppen azt vallotta, a mit az éppen előtte kihallgatott két tanu, a többire semmit sem tud felelni. Végre

Nemes Vine Gergely, veszprémi gyalog vajda, 63 éves, megesküdtetve, kikérdeztetvén, vallotta, hogy semmit sem tud.

* * *

Másnap, ugymint martius 6-ikán a vallatók Veszprémbe utaztak s 7-ikén itt kezdék meg a tanuk kihallgatását. Itt először a papokat, azután a katonatiszteket vették elő.

Főtisztelendő Kardos Gergely ur, veszprémi olvasó-kanonok, 46 éves, lelkiismerete tisztaságára m. k. vallotta az első pontra: közhirből hallotta, hogy Zrínyi, Nádasdy és Rákóczy a törököt izgatták; a 4-ikre vallja, miszerint ő a veszprémi prépost távollétében, ennek engedélye folytán minden néki címzett leveleket felbontott, kivéve a veszprémi püspök és Nádasdy gróf ur leveleit, azért tehát azok tartalma előtte nincs tudva. A hatodikra tudja bizonyosan, hogy az itteni kálvinisták bizonyos Török István nevű itteni katona által többször az ország felső részeire, először Pápára Botka Ferenc kezéhez, azután a mondott vidékekre leveleket küldöttek; hallotta továbbá azt is, miszerint a veszprémi kálvinisták néhányszor éjjel összejöveteleket tartottak és titkon tanácskoztak, de miről? nem tudja. Hallotta továbbá, hogy a papokat kiherélni és a barátoknak feleséget adni akartak; valamint, hogyha itt Veszprémben valami történne, a catholicusokat az erősségből mind ledobálták volna; szinte másoktól hallotta, hogy ezt László Péter mondotta volna.

Főtisztelendő Kun István ur, veszprémi éneklő kanonok, 45 éves, lelkiismerete tisztaságára megesküdtetve, kikérdeztetvén, vallotta: hallomásból értesült, hogy az itteni kálvinisták magán gyülekezeteiket tartottak.

Bátorkeszi István, veszprémi református prédikátor, 30

éves, m. k. vallotta: hogy ő semmit sem tud, sem a közhireken kívül semmi bizonyosat nem hallott.

Körmendi Szöke Mihály, reformatus iskolamester, 24 éves, megesküdtetve, kikérdeztetvén, a második kérdőpontra nézve vallotta: közhírképen hallotta, hogy Rákóczy és Zrínyi együtt működtek a felkelés létrehozásán, és egymással gyakran leveleket váltottak, ő akkor Debrecenben tartózkodott.

Nemes Roboz Benedek, a veszprémi várórség lovas hadnagya, 60 éves, m. k. éppen azt vallá, a mit Bátorkeszi István, veszprémi reformatus lelkész.

Nemes Csajági Gergely, a veszprémi várórség gyalog hadnagya (vajdája), 70 éves, m. k. azt vallá, a mit az előtte kikérdezett tanu.

Vaszari András, veszprémi vajda, 60 éves, m. k. az előtte kihallgatott két tanu szerint vallott.

Nemes Karácson Péter, veszprémi lovas hadnagya, 42 éves, m. k. vallotta: hogy gyakran a veszprémi prépost ur asztalánál lévén, ez „a szövetkezett atyafiak egészségére és „ha a rablók sokasága oly nagy nem volna, még szükség lehetne jó katonákra“ felköszöntött, továbbá: „ha élünk, csodaidőket érünk“. Hallotta, hogy a kálvinisták Szili Gergely, Veszprém megyei szolgabírónál éjjel összejöveteleket tartottak, de ott miről tanácskoztak? nem tudja.

Nemes Husvét Gergely, pápai vajda, 45 éves, m. k. vallá: „a Szili Gergely házában tartott összejövetelekről hallottam.“

Nemes Horvát Ferenc, veszprémi vajda, 61 éves, m. k. vallotta: egyszer volt ugyan összejövetelök Szili Gergelynél, de az az itteni várparancsnok tudtával történt, és akkor sem tanácskoztak másról, minthogy nem akarták megengedni azt, miszerint templomjukba gabonát töltsenek.

Nemes Szabó István, veszprémi lakos, 55 éves, m. k. vallotta: emlékszik, miszerint a kálvinisták az ő házában összejöveteleket tartottak, de prédikátorjok fizetése érdemében.

Horvát József, a veszprémi órség várnagya (burg-graf), 54 éves, m. k. vallotta: Husvét Gergely szájából hallotta, hogy az gróf Nádasdy urtól, a veszprémi préposttal együtt Zrínyi

Péter urhoz küldetett, és hogy ott voltak, de mit csináltak, ő nem tudja.

Dabosi István, veszprémi iratos (zsoldos) katona, 43 éves, m. k. v. közhirből hallotta, hogy Nádasdy ur a törököt ő felsége ellen ingerelte, és ez érdemben Rákóczy Ferenczel levelezést folytatott; valamint Nádasdy urról hallotta azt is, miszerint az embereket a felkelésre lelkesítette, s hogy az elhunyt Wesselényi nádor és Zrínyi Péterrel kölcsönös levelezésbe bocsátkozott és egyetértett.

Bende János, veszprémi lovas zsoldos katona, 35 éves, m. k. vallotta: ez előtt körülbelül egy évvel bizonyos katonákkal együtt levén, kik közül valami Olá János nevű akkor mondotta: „megéritek ti catholicusok, s mit fogtok csinálni rövid idő múlva, ha az erdélyi fejedelem jönne.“ Mire a jelenlevő tanu: „mit ijedeztek oly hamar, tudjátok esküvel erősített kötelességeket, ha ő jönne, magam hívnam ki párbajra,“ mely szavakért őt a kálvinisták sokáig gúnyolták; tudja azt is, hogy itt Veszprémben a kálvinisták éjjel összejöveleket tartottak Szili Gergelynél, de miről tanácskoztak, és mi végre jöttek össze? ő nem tudja.

Ágoston András, veszprémi gyalog zsoldos, 23 éves, m. k. v. bizonyos catholicusnak fenyegetésére poharazás között egyszor azt válaszolta: „Apafi fejedelem aligha ki nem jön.“

KORPONA VÁROSÁNAK ISMERTETÉSE.

Csery Józseftől.

1621. **K**ratki György a bíró. — Bethlen február 9-én Nagyszombatból felszólítja e várost, hogy az általa Korponára küldött, a vallásban és a szövetségben állhatatossága miatt min-

den vagyonától megfosztott méltóságos és nagyságos Loudon György urat minden tisztelettel fogadják.

A korponaiak szabadkozni Bethlen előtt, hogy Eperjese tartandó országgyűlésre meg nem jelenhetnek: „Királyi Felség, legkegyelmesb urunk! Királyi Felséged kegyelmébe hiv szolgálatunkat és legalázatosb hódolatunkat ajánlv. Felséged május 9-én sz. k. Kassa városában kelt királyi levelét, melyben nekünk sz. k. Eperjes városában junius 1-jén legkegyelmesebben tartandó országgyűlésre a többi országkaraival és sz. városokkal együtt megjelenni komolyan parancsolja, folyó hó 22-én legnagyobb tisztelettel és alázatos engedelmisséggel vetjük, E parancsnak engedelmeskedni mindég készek vagyunk; de mivel minden részről reménytelen német katonákkal és más szétvált és szétfutó ellenségtől meglepettünk annyira, hogy se itthon, se kint életünkre és vagyonunkra nézve biztosak nem vagyunk. Felségedet, mint legkegyelmesb urunkat alázatosan kérjük, méltóztassék a vele született királyi, és irányunkban mutatott atyai jótéteményével meg nem jelenésünk és kimaradásunk igazolásának legkegyelmesebben elegendő helyt adni, s mielőbb segítségünkre lenni, minket a harcos megtámadók ellen hathatós és királyi kézzel oltalmazni. A többiben hiv és engedelmes készségünket ajánlván, a mindenható Istent folytonos imádságunkkal Felséged egészségeért, szerencsés és sokáig tartó kormányzásaért kérni fogjuk. Kelt Korponán, május 26-án, 1621.“

A korponaiak Ferdinándnak Zólyomban esküvel hódolnak és védelme alá vétetnek: „Mi sz. k. Korpona város birája, esküdttjei és az egész közönsége esküszünk az élő Istenre, mennynek és földnek teremtményére, atya, fiu, szt. lélek és az oszthatlan Háromságra: Hogy mi Bethlen Gábor szakadási pártjáról, engedelmisségéről, összeköttetéséről örökre; azonfelül minden, melyek ő felsége tekintélyével ellenkeznek, és azt sértik, akár mi módon és akár kivel írásban vagy szóval eddig kötött és elfogadott szövetségekről, összeesküvésekről, pártoskodásról, végzésekről, egyesületekről, alkukötésekről, szövetkezetekről, alkotmányszerzésekről, egyességekről igazán lemondunk, és azokba soha nyilván vagy alattomban, egyenesen vagy melleleg, tanácscsal, tettel, írással vagy más

akármilyen módon bele nem egyeztünk; hanem mint hív és engedelmes szolgálkhoz illik, törvényes felségünk t. i. Ferdinánd királyunk és urunknak, és annak utódai t. i. Magyarország királyainak, a jó és bal szerencsében, béke és háboru idején, ha kívánatlik, az életünk végszükségében is állandóan fogunk engedelmeskedni. Ezen minden pontokban és záradékokban hiven és örökké tartandó előadottakra magunkat és utódainkat saját kezünk írásával és városunk pecsétjével erősített térítvényünkkel keresztény hitünk alatt kötelezzük. Az Isten minket ugy segítjen. Kelt Zólyomban, junius 12-én 1621.⁴

Erre védlevél adatott ki: „Mi erdői Pálffy István és Miklós és Koháry Péter, aransarkantus vitézek, mostanra méltóságos gróf ghymesi Forgách Zsigmond, Magyarország nádora küldöttei, cs. k. felsége biztosai, emlékezetébe ajánljuk jelen levelünk soraival, jelentvén mindeneknek, a kiket illet. Hogy miután Magyarország a mult években némely lázadók és az új dolgokat óhajtók által, Bethlen Gábor pártjára állott volna, ő cs. k. felsége, a mi urunk, hogy ezt megint engedelmes-ségre, hűségre és hódoló tiszteletre atyai hajlammal visszavezesse: mindeneknek ezen Magyarországbán, bármilyen állapotu, állásu és kitüntetésűek legyenek, kik Bethlent elhagyják, s ő felsége hitére, hűségére, hódoló tiszteletére és engedelmességére ismét visszatérnek, általános bűnbocsánatot legkegyelmesebben adni, és őket újra királyi kegyelmébe bizton, kegyelmesen befogadni méltóztatott. Ugy azonban, ha mindazokat, melyeket a hív szolgálk és állandó alattvalók törvényes királyuknak a jó és bal szerencsében, béke és háboru idején megtenni tartoznak, hiven megteendik; Bethlen szakadási pártjáról, minden forradalomról, szövetségről, alkukötésről, egyesülésről, egyességről, végzésről, melyek akár kívül, akár mi módon és akár mikor alkottattak legyen, és melyek ő cs. k. felsége tekintélyével ellenkeznek és azt sértik, örökre lemondanak, és magokat mindezek megtartásáról hűségi levelekkel vagy térítvényekkel legszigorubbán lekötölezzik. Mint-hogy pedig ez előtt Bethlen pártját követő sz. k. Korpona város, Ferdinánd koronás királya iránti hitet és hűséget, el nem feledvén, ujolag ő felsége engedelmességére, hitére és hódoló tiszteletére visszatérni akarván, hűségét nyilvánította,

és illően könyörgött volna, miszerint ezen hűségéről és észretetéséről ugyanazon városnak és az abban lakó uraknak, nemeseknek és nem nemeseknek hiteles bizonyítványt adnánk: nem akartuk az igazságot kérőktől bizonyítványunkat megtagadni. Bizonyítjuk tehát, hogy az említett sz. k. Korpona város és lakói az előadott kegyelem és engedelmességnek minden feltételeit magától elfogadta, és azoknak állandó megtartása felett saját keze írásával és pecsétjével megerősített térítvényt is adott át nekünk. Parancsoljuk tehát ő cs. k. felsége minden kapitányának, hadvezérének, katonáinak és akármely állapotu és előkelő embereinek, hogy az előérintett várost, annak lakóit se személyeikben, se javaikban valami módon ne zavarják, se ne károsítsák. Sőt inkább mint ő felsége hű alattvalóit és szolgálait minden erővel, segedelemmel mindenik ellen védjék és oltalmazzák. Melyeknek hiteül és biznyságaul az említett városnak és abban időző lakóknak jelen levelünket, saját kezünk aláírásával és pecsétünkkel erősítve adni és megengedni tartottuk. Valamint adjuk és megengedjük ezen levelünk erejével és biznyságával. Kelt Zólyomban, junius 12-én 1621.

A fejedelem erélye s kapitányainak vitézsége, nemkülönben mind szerencséje rövid időn nagy fordulatot hozott. Egry István alig ezer ötszáz hajduból álló dandárral Pálffy Istvánt és Bosnyákot július 2-án Zólyom táján megverte s magokat is elfogta. Bethlen számos sereggel Kassáról indulván július 12-én, Csalomia mellett ütött tábort, hol a Korponaiak neki hódolnak:

„A mit oly régen és sokat folytonos és mintegy ünnepelesen tett fogadással, felséged sz. k. Korpona város bírása, esküdtjei és az egész községe a mindenható Istentől epedve ohajtottak: az, hogy valahára szerencsésen megtörtént, egész lelkükből örülnek. Mert midőn egészen fegyvertelenek, gyengék, minden erőnkől megfosztottak, némileg hallgattunk; életünkben, személyeinkben, javainkban, lelkünkben mindenfelül sokféleképp voltunk veszélyeztetve, ime felségedet, legkegyelmesb urunkat, — hála a mennybelieknek! — elvégezvén és lecsillapítván a dolgokat, kir. felséged leghatalmasb seregével a dicső s hajdan legvirágzóbb, most pedig sanyargatott

országunk védelmére és valamennyink segítségére épségben és egészségben megérkezni látjuk. Ez alkalommal újra felségedhez, a mi legkegyelmesb urunkhoz járulunk, felajánlván alázatosságunkat, hiveségünket, hódolatunkat, illő készségünket és engedelmisségünket; alázatosan kérvén, méltóztassék felséged ezen leginkább nehéz időben, minket, hiv alattvalóit, vele született atyai és királyi kegyelmébe befogadni; hogy néhai Istenben boldogult legszerencsésb emlékezetű királyoktól és eldődeitől adott és megengedett privilegiumunkkal, szabadságainkkal, törvényszékeinkkel, felmentéseinkkel, valamint ez előtt, ugy ezentul is békességesen és állandóan élhessünk, megengedni, és mások által is azokban meghagyatni, minden igaztalan megtámadóktól királyi és hatalmas kézzel védeni, oltalmazni, és kegyelmes meghagyásából ezen Korpona városnak most és jövőben érvényes védlevelet felséged engedelme mellett kegyelmesen kiadatni. Hogy pedig alázatosságunk, hódolatunk és hiveségünk, szóval az előadottaknak jele látszassék, szegénységünk szerint, három mindenféle eleséggel terhelt szekeret felségednek, legkegyelmesb urunknak, legnagyobb alázatossággal előhozni és bemutatni akartuk ez alkalommal, azon reményben, hogy felséged inkább az akarat gyorsaságát, mint az ajándék értékét tekintendi és méltányolandja. A mindenható Istent királyi igyekezeteinek szerencsés sikereért, és az ellenei felett legkivánatosb győzelmeért mindég és fáradhatlanul fogjuk kérni. Miért is áldott és szerencsés legyen ezen királyi visszajövetel, és legüdvösb az egész országra. Jöjj el tehát ó közüdvösség, győztes szabadság, egyetlenegy reményünk és életünk!“

Erre töle védlevelet kapnak : „*Gabriel Dei Gratia Electus Hungariae, Dalmatiae, Croatiae, Slavoniae, etc. Rex, Transylvaniae Princeps et Siculorum Comes, Fidelibus nostris universis et singulis Spectabilibus, Magnificis, Generosis, Egregiis et Nobilibus : Capitaneis, Vice-Capitaneis, Ductoribus, Belliducibus, Campiductoribus, Centurionibus et Decurionibus, ac universis tam equestris quam pedestris ordinis militibus: sub auspiciis nostris militantibus, cunctis etiam aliis cuiuscunque status, conditionis, et ordinis, dignitatis et officii, ac praeeminentiae hominibus, praesentes nostras visuris; nobis dilectis:*

Salutem et Gratiam nostram! Mivel ez Levelünk mutató Korpona nevű szabad és királyi Városunkbéli Híveinket, személyekben és minden marhájokkal Majorságokkal, és egyébféle javokkal egyetemben, az mi kiváltképpen való oltalmunk alá vévén, mindenek ellen megakarjuk oltalmazni: hadgyuk és serio parantsollyuk is, minden rendbéli vitézénknek, hogy az fellyül megmondott Korpona nevű városra, zászlóstúl, seregestül, és csoportonként, szállani, Lakosit személyekben háborítani, rajtok mód nélkül hatalmaskodást, avagy valami dulást, praedálást, koborlást, fogást és sakmánylást tselekedni, senki ne merészeljen, mert valaki ez parantsolatunk ellen tselekszik, és panasza jó reá, semmiképpen kemény büntetésünket el nem kerül. *Secus non facturi. Praesentibus perlectis, exhibentibus restitutis. Datum ex Castris nostris ad possessionem Csalamia positus die 12-a mensis Julii Anno Dni 1621. Gabriel.*“

Bethlen a Kemend melletti táborból a korponaiaknak Érsekujvárra eleséget parancsol szállíttatni fizetés mellett:

„*Gabriel Dei gratia etc. Prudentes et Circumspecti etc.* Istennek kegyelmességéből immár ide Ujvári mezőkre érkezvén, hogy Táborunkban élés miatt fogyatkozás ne legyen, Hűségteknek igen serio hadgyuk és parantsollyuk, hogy minden késedelem nélkül, mindenféle élést, bort, sert, kenyeret, abrakot, s egyebett bőven szállíttassátok Táborunkban. Meg lévén parancsolva Tábor mestereinknek, hogy mindennek méltó árát meg adgyák, senkitül semmit pénz nélkül el sem vesznek. Mert ha azt meg nem cselekeszitek, bizonyosan el hidgyétek, hogy hadainkat botsúttjuk reátok, és ha mi károtok miattok léssen, magatoknak tulajdoníttátok. *Secus non facturi. Datum ex Castris nostris ad Kemend positus die 15-a Juli 1621. Gabriel. P. S.* Az élésnek gondgyaviselését, Lévai Főkapitányunk, Bakó Ferenczre biztuk: az minék szerit tehattetek, csak küldgyetek Lévára hozzá, ő gondgyát viselteti, és Táborunkban bizonyosan be kiser-teti.“ — Bakó Ferencz korponai fi volt.

Bethlen július 31-én Nagyszombatból a korponaiaknak azt parancsolja, hogy neki, ki e napokban onnan elmegy, negyven szekeres lovat küldjenek; augusztus 8-án szinte Nagyszombatból, hogy brandenburg-jägerndorfi herczeg német katonái számára, az ő táborába mindennemű eleséget hozzanak.

Ennek teljesítésével Gyürky Benedek, korponai fi, és zólyomi kapitány bízott meg; augusztus 27-én pedig Pozsonyból, hogy némely fontos dolgok felett tartandó értekezletre keblükből alkalmas személyeket küldjenek hozzá; september 26-án korlátkeői táborból, hogy mindenféle eleséggel kövessék tábort; october 9-én Veszele melletti táborából, hogy neki száz ötven pár lópatkót mentül előbb küldjenek.

A fejedelem a békealku iránt érintkezésbe lépett Ferdinánddal. Több héti heves viták után december utolsó napján megalakult az egyesség. Az oklevelek

1622-ben, január 7-én cseréltettek ki. Ennek következtében mind a két részről biztosok nevezettek, kik a béke feltételeit végrehajtsák, a koronát, az illető megyéket, várakat és városokat átadják s kézhez vegyék. Ő cs. k. felsége részéről kiküldött biztosok ezek voltak: méltóságos és nagyságos Biber János váradi püspök, Osztrosits István, Czobor Imre, Strucz Ferenc, Herman J. — Bethlen részéről pedig: Forgács Péter, Liptay Imre és Littassy István. Kik ezentul Ferdinánd császár és királynak tartozó hiveségről szóló esküt február 2-án következő szövegben mutattak elő:

„Én N. esküszöm egy élő és igaz Istenre, atya, fiu és szt. lélekre, a szt. és elválaszthatlan Háromságra: Hogy, miután én fenséges erdélyországi fejedelem biztosai által, az ő hivesége hódolatától, avagy engedelmissége kapcsától feloldva és felmentve lettem; mostantól jövőre mindég fenséges, leg-hatalmasb és legyőzhetetlen fejedelmet és urat, Ferdinándot ez néven másodikát, választott római császárt, az én igazi, törvényesen felkent királyomnak elismerem; az ő méltósága, tekintélye ellen szóval, irással vagy cselekedettel, valami kikeresett szin vagy ürügy alatt semmit nem mivelek; hanem az ő barátinak barátja, ellenségének ellensége leszek, ő felségének a kedvező és bal szerencsében életem, vérem és javaim (ha a végszükség ugy kívánná) feláldozásával engedelmeskedni fogok. Azután, ha ő felsége vagy a magyarországi szent korona ellen valami roszat, ártalmast és ellenségest akárkitől mivelní vagy mesterkélí megérteném, azt ő felségének vagy általa állított és rendelt tanácsnak híven és szorgalmasan nyilvánítani, végre hogy ő felsége örökös hiveségében, enge-

delmességében és állandóságában élni és halni akarok, ígérem. Az Isten engem úgy segéljen és az üdvös Evangeliumi. Amen.“

Ezen esküt azon rendben és móddal, mint az a fennemlitett biztos uraktól ezen város küldötteinek parancsoltatott, az egész korponai község és mind a két nemzetbeli hites polgárok önmagoktól, és nem kényszerítve; a németek részéről *Schreiber Mihály* bíró, Winter János, Leukoff János, Wildt Mátyás, Nussdorfer Mátyás, Hochwieser; a tótok részéről Pjatok András, Kratki György és Fodor Pál jelenlétében, martius 6-án, Laetare vasárnapján a templomban letették. Jegyzőnek észrevételei szerint, ez ünnepélyen e városban lakó magyarok és nemesek részt nem vettek.

Schwecz vagy *Schwer Mihály* augustus 17-től a német lelkész.

A béke feltételei nem tartattak meg, miért is a fejedelem egy újabb hadjáraton kezdte törni a fejét. Késznek találták őt némely birodalmi fejedelmek, kik szinte a császár ellen háborúra készültek, midőn őt szövetségre felhívták, és a török segélyről is biztosítva volt. Ezeknek ellenállására

1623. Gróf Thurzó Szaniszló nádor a korponaiaktól két száz gyalogot követel: „Mult napokban nádori tekintélyünkkel meghagyván nektek, kértük, hogy a haza közzvédelmére, a ti és a tieitek megmaradására két száz fegyverrel jól ellátott gyalogot küldjete, kik folyó hó 26-án Érsekujvárnál a többiekkel összejövén, a fegyvergyakorlati szemle alkalmával jelen legyenek, és a vármegyék népeivel oda, a hova a szükség kívánni fogja, a mi rendelésünkből menjenek. Ne hogy a hátramaradástokból valami veszedelem történjek, minthogy az erdélyi fejedelemnek a mi legkedvesebb hazánk és nemzetünk elleni készüléteiről és jöveteléről a hírek napról napra nevednek; titeket ezen levelünk rendével újra intünk, kérünk, és a fennirt nádori tekintélyünkkel nektek komolyan meghagyjuk és parancsoljuk, hogy félretévén minden mentegetést és késedelmet, az előbbi levelünkben határozott gyalogokat küldjete el, és az előbbeni parancsolatunkhoz és meghagyásunkhoz magatokat minden módon alkalmazzátok. Másképpen a czikkeken e felett szabott büntetés alatt, nem cselekedvén.

Kelt Pösthéni fürdőben, augustus 18-án, 1623. Jóakarótok gr. Thurzó Szanisló.“

Kozáky Raphael tót lelkész hivatalába augustus 30-án tisztességesen bevezettetett, és a városháznál *Nussdorfer András* bíró, *Drexler Boldizsár* és *Bohus György*, városi gazdák előtt, *Lajeovius János* által megerősítettet. Az anyakönyvet ily distichonnal kezdte meg:

Qui mare, qui terras, coelos, hominesque gubernas

Nate Dei Jesu! iam rege coepta diu.

Thurzó nádor a korponaiaktól ötven gyalogot követel: „Okos, és gondos, tiszteletre méltó barátink: Údvőt és jó akaratunk ajánlatát! Miután mindenfelül halljuk, hogy a törökök és a tatárok meg nem vetendő serege összegyülekezik, mások megint más ellenségeskedéseket művelnek, és már a szomszéd tartományokban garázdálkodnak: nehogy ezen Magyarországot is valami előre nem látott ellenségeskedés rohanja meg, ő cs. k. felsége, legkegyelmeseb urunk atyai gondjából, mellyel ezen ország iránt legkegyelmesebben viseltetik, akarván jó idején intézkedni, nekünk kegyesen parancsolni méltóztatott, hogy valamennyi vármegyét kérnénk meg, miszerint az ország jelen szükségében részletesen keljenek fel, és oly formán legyenek ellátva, hogy ha nagyobb szükség fogja kívánni, az általános felkelésre is készek legyenek, és a legujabb országgyűlés rendelései szerint ő felsége banderiuma mellett a mezőre kijöhessenek. Minekutánna tehát ti is, az 1609. 65-ik cikknel fogva, ezen szükségben gyalogokat tartani, és a mi mérsékelt kivetésünkhöz tartoztok: azért nektek nádori tekintélyünkkel jelen levelünk erejével komolyan meghagyjuk és parancsoljuk: miszerint a haza közvédelmére, és a ti nejeitek és gyermekeitek megmaradására ötven fegyverrel jól ellátott gyalogot küldjeteK. Kik tüstint, félretévén minden késedelmet, Ersekujvárnál a többiekkel összejövén, a fegyvergyakorlati szemle alkalmával jelen legyenek, és a vármegyék népeivel oda, a hova szükség fog kívánni, a mi rendelésünkből menjenek. Azon legyetek, hogy ellenetek, mint a hazai törvényeknek, az előmondott császárunk és királyunk parancsolatjának, és a mi meghagyásunknak áthágói ellen, a cikkekben hozott büntetésre alkalom ne szolgáltatassék. Másképp nem cselekedvén.

Kelt Pösthéni fürdőben, september 10-én, 1623. Jóakarótok gróf Thurzó Szaniszló.“

A hírek nem voltak légből kapottak. Bethlen a török, tatár s havasalföldi segély által 80 ezerre szaporodott seregével Kolosvárról megindult, és september 21-én már Szendrőről hirdette a vármegyék és városoknak, hogy nemzetének szeretete, java eszközlése őt a béke öléből újra a harcok vérszeljes zajába hívja. Mert „szívének nagy fájdalmára, a békekötés cikkelyei meg nem tartattak, méltósága nyilván megsértetett. Ő a császári felséget mind levelei, mind tiszteséges követsége által sürgette legyen a kötvények végrehajtására. De midőn látná, hogy csak szavakkal tartatik, s mást a jövőre sem remélhet, célszerűbb eszközökről kellett gondoskodnia.“ Jogainak védelmére fegyvert ragadt; s felszólítja őket, küldjenek hozzá haladék nélkül kebleikből követeket, kik által őt érzelmeikről, akaratukról értesítsék. Reméli, meg fognak felelni várakozásának; különben benne a hálátlanság büntetőjét várhatják magokra. ¹⁾ September 28-án Fülek melletti táborából tudatja a korponaiakkal, hogy hozzájuk bizonyos biztosokat fog küldeni, kik tőlük hódolatukat átveszik. A mit ha teendnek, jó, ha nem, más úton és móddal fog velök bánni; october 8-án Szemeréd melletti táborából írja, hogy neki felgyógyulása végett két olasz zenészt küldjenek, költségüket visszafizetni igérvén. Megjegyzendő, hogy Bethlen nagy zenekedvelő, hegedűs s lantos volt, ő hozta be a reformata templomokba az orgonát is. ²⁾

December 27-én Besztercebányáról pedig meghagyja, hogy bizonyos számú vitézeknek szállást rendeljenek: „*Gabriel Dei gratia S. R. J. et Transylvaniae Princeps, Partium Regni Hungariae Dnus, Sicularum Comes, ac Opuliae, Ratisboriaeque Dux. Prudentes et circumspecti, fideles nobis dilecti! Salutem et gratiam nostram: Bizonyos számú vitézeinket vigyázásnak okáért szállítottuk az Hűségtek várossában: kiknek kemény instructiónk alatt, hogy senkit ne háborgassanak, sartzoltassanak, marhájokat, ruhájokat el ne ragadozzák: meg*

¹⁾ Horváth Mihály: Magyarország történelme, új dolgozat, III-ik köt. 577. l.

²⁾ Mátray Gábor: Tud. gyűjteményben, 1830. IV-ik köt. 38. l.

is parantsoltuk. Sőt hogy az nemes Vármegye az porta szám után élést, abrakot, szénát szállíttasson be nekik, meg hadgytuk. Hadgytuk annak okáért és parancsollyuk is Hűségteknek, hogy be botsátván őket Várostokban, szállást rendeltessen nekik, és értelemben lévén velek szorgalmatossan is vigyázzon: kit mi is vehessünk kedvessen. Secus non facturi. Datum in Citte nra Novisoliensi die 27-a Dec. A. D. 1623. Gabriel.“

1624. O IesV In qVae nos reserVastI teMpora! ChrIste DeVs. (Kozáky az anyakönyvben). Kustra János a bíró. Bethlen január 8-án a korponaiak számára nyugtát ad ki 80 frtról, melyet a múlt évben, egészsége helyreállítása végett, hozzá küldött zenészekre költöttek. Martius 1-én Rucska Ádám, mivel második nejét is eladta, kivégeztetett.

Május 8-án Ferdinánd király és Bethlen közt a béke megkötetett a nikolsburgi békekötés alapján. A tót templomban kereszteltetett 99, meghalt 76, áldozott 1584; a német templomban pedig kereszteltetett 25, meghalt 22, áldozott 390. Házasult mind a két templomban 34 pár.

1625. IesVs aDIVtor perseCVtIoneM parIentIbVs. (Kozáky). — Drechsler Boldizsár a bíró. — Junius 19-én nagy jég-eső volt, mely a korponai vetészeket és szőlőket mind elverte.

1626. Egy bizonyos házasságból egyenetlenségek keletkeztek a nemesek és a német polgárok közt, melyeket a nádor leirata által ekként csillapít le:

„Vitézlő, okos és gondos, tiszteletre méltó barátink! Üdvöt és ajánlatunkat. Azon többnejüségi bűnben vádolt, és általatok bebörtönöztetett ifju felett, két polgártárstok által nekünk tett feljelentések után, most azon helyi nemes lakók saját keblükből küldött követük által tudósítanak minket, hogy ti azon eljárással nemesek jogait sértettétek. Emlékezni fogtok, hogy mi előadástokra ezen eljárást, jogaitokkal való élést, és a bünténye miatt mások példájára a megbüntetést annyiban helyben hagytuk, a mennyiben az előemlített bűnös, polgártárstok volt, hozzáadván, hogy ez eljárásban óvatosak legyetek, és a nemesi jog sértetlenül fenmaradjon. De, a mint e dologról bővebben értesítettünk, ki nem mondhatjuk, hogy a mondott ifju többnejüségi bünt elkövetett volna azon tettel, hogy t. i az egyház szokásán kívül másnak há-

zasságot ígérve, most az egyház színe előtt törvényes és rendes móddal más személyt vett nőül. Ez esetnek tárgyalása és elhatározása nem a ti, hanem az egyházi hatósághoz tartozik. Tehát, nehogy az országos szabadság, és a rendes pörút némükép megsértsék; nem akarjuk, hogy az ítéleteket arra terjeszszétek ki, a mi nem a ti jogotok, hanem más hatóságé: annálfogva egyedül annak paráznasági tettét pontosan vizsgáljátok meg. Mely vizsgálásban, hogy igazságtok, és azoknak büne jobban kivilágoljék, az ügynek eldöntése ovatossabban, és a nemesség panasza nélkül történhessék, sürgetünk benneteket, sőt inkább tekintélyünkkel meghagyjuk és parancsoljuk, hogy bizonyos törvénytudó szomszéd nemeseiket. i. Fánchy Ferencet, Bakó Ferencet, Bene Andrást és másokat tanácskörötökbe vegyetek fel. Midőn ezt uraságtoknak ezennel intézvényezendőnek tartottuk, ugyanazokat a többiben jó egészségben lenni óhajtjuk. Kelt Kis-martoni várunkban, február 28-án 1626. Jóakarótok galántai gróf Eszterhazy Miklós.

September 25-én a törökök e városba berontván, ötvenöt személyt elragadtak és sok marhát elhajtottak. Harmad nap mulva negyvenhat személyt és minden elhajtott marhát visszaadtak.

Bethlen, Ferdinándot a protestans vallás elleni törekedésétől el nem vonhatván, ennek védelme végett maga is ujra ellene szövetezik a protestans külhatalmakkal, ezenfelül a töröktől segélyt eszközöl ki, és Gyulafehérvárból kiindulván, megkezdí harmadik hadjáratát. Sept. 13-án már Debrecenben, 22-én pedig Kér mellett ütött tábort, a honnan parancsolja a Korponaiaknak, hogy Mansfeld táborába eleséget; october 4-én és 8-án ismét, hogy mind a saját, mind a német katonák számára hat ezer kenyeret küldjenek.

Ugyanaz Körmöcről parancsolja, hogy oda eleséget fizetés mellett szállítsanak: „Gábor Isten kegyelméből római birodalom és Erdély fejedelme, Magyarország részeinek ura, székelyek grófja, Opulia és Ratiboria vezére. Okos és gondos kedvelteink! Üdvöt és kegyelmet. Minthogy napról napra hidegebb idő miatt mind belföldi, mind segélyző seregeinket a Garam folyó mindkét oldalán levő falukban téli szállásokra elhelyeztetni kénytelenítettünk: annálfogva hogy azok az ő he-

lyeiken megmaradhassanak, élelemben fogyatkozást ne szenvedjenek, és minden kirándulástól és a javak elragadásától visszatartóztathassanak, meghagyjuk és parancsoljuk nektek legkegyelmesebben és komolyan, miszerint látván jelen levélünket, az egész városban mentől több kenyeret süttessetek, és más mindennemű eleséget; a mennyire lehet, nagy bőségben készítessetek. Ezeket seregünk szállására, leginkább pedig sz. k. és bánya Körmöcz városába, (hol nekünk), és Sarnocza mezővárosába (hol méltóságos budai Vezírnek maradni kellett) mindennap szállitassatok át, igazi és illő fizetéssel eladása végett. Azt szorgalmatosan megtartván, hogy a kik Sarnocza felé mennek, ne külön menjenek, hanem a Szent-Kereszt mezővárosának szemközti faluban, több szekerekkel összekapcsolva a hid felett várakozzanak, hogy onnan biztosaink őket bizonyos helyekre bátorsággal elvezethessék, és azok ne hogy valami igazi fizetés nélkül elvitessék, komolyan gondoskodni fognak. Mikről ezen módon általunk biztosítva lévén, bőséges eleséget eladás végett szállásunkra szállítani semmikép el ne mulasztatok; hacsak az egész sereget magatokhoz téli szállásra átvenni inkább nem akarnátok. Máskép nem cselekedvén. A többiben kegyelmesen hajlandók maradunk. Kelt sz. k. és bánya Körmöcz városában, november 27-én 1626. Gábor.“

December 28-án Ferdinánd király és Bethlen közt a béke megkötöttét Pozsonyban.

Kereszteltetett 104 tót, 17 német; temettetett 164 tót, 25 német; egybekelt 19 tót, 7 német pár; gyónt 1100 tót, 376 német.

1627. DeVs noster refVgIVM et VIRTvs. Ps. 46. v. 2. (Kozáky). Ha et helyett aC tétetik, megfelel a jelen évnek. Hochwiesner Márk a bíró. Kereszteltetett 75 tót, 21 német; temettetett 104 tót, 23 német; eskettetett 19 tót, 8 német pár; az Úrvacsorával élt 1555 tót, 411 német.

1628. O IesV DIgnare nos serVare: qVla sIne te perIre InCIpIMVs. (Kozáky). A tótok részéről kereszteltetett 89; meghalt 43; házasult 22 pár; gyónt 1469. Németek számát a „zavargó“ Kern Ferdinánd német lelkész Kozákynak feljegyzés végett nem tudta megmondani.

1629. InstrVIt et saLVat, nos VnDe sIMVL bene IesVs. (Kozdky). Kozáky tót lelkész május 30-án megszűnt anyakönyvet vezetni; helyébe september 13-án lépett *Sartorius Lövrinc. Kern Ferdinánd* szinte megszűnt német lelkész lenni; helyébe jött *Rinovius Joachim*, kinek neve october 26-án az anyakönyvben már előfordul. Sartorius alatt a tót templomban kereszteltetett 32; meghalt 60; eskettetett 22 pár; gyónt a szt. Háromsági XV-ik vasárnaptól 700. A német templomban kereszteltetett 11; meghalt 8; eskettetett 1 pár; gyónt a szt. Háromsági XV-ik vasárnaptól 13 személy.

1630. State VIDebIMVs qVIa serVabIt nos ChrIstVs. (*Sartorius.*) Gusztáv Adolf, Svédország királya, az evangélikus vallás védelmére fegyvert ragadván, hadával Németországba szállott, kinek kiűzetésére a nádor a Korponaiaktól ötven gyalogot követel; de mivel a törökök nem régiben hozzájuk beütöttek, és e miatt megkárosítottak, annál fogva e tehertől magukat felmenteni kérik. — Született 92 tót, 15 német; temettetett 43 tót, 6 német; házasult 29 tót, 5 német pár; az Úrvacsorával élt 1240 tót, 286 német.

1631. Kereszteltetett 81 tót, 11 német; meghalt 57 tót, 11 német; egybekelt 15 tót, 1 német pár; gyónt 1332 tót, 268 német. — Ez időkben jegyző volt *Mollerus Zachariás*.

1632. *Sartorius Lövrincz* tót lelkész nyilatkozata szerint: keresztelések, temetések, házasságok az anyakönyvben szív-fájdalma miatt fel nem jegyeztettek.

T Á R C A.

Egyházi régiségek.

Közli Frankl Vilmos.

Alig van a keresztény világon ország, melynek fejedelmei és polgárai — gazdagok, szegények — vallásos buzgalmuknak annyi fényes és áldásos emléket emeltek volna — mint

épen hazánk. Ha egyháztörténetünket átlapozzuk, lépten nyomon gazdagon dotált apátságok és prépostságokkal, ép oly fényesen építettett, mint bőkezűen ellátott egyházakkal találkozunk. Amazok legnagyobbbészít idegen ellenség és belzavarok dúlásai alatt lelték enyészetüket; ezek hasonló események és az idők viszontagságai következtében régi fényükből kivetkőztetve, részint szétszórt romjaikban hevernek, részint pedig az idők folytán szükségessé lett ujítások által eredeti jellegüket majdnem fölismerhetlenül elvesztették.

Még kedvezőtlenebb sorsban részesültek az egyházak kincsei, drága szent eszközei, ruhái, képei s egyéb diszitményei, melyek nemcsak a romlásnak voltak inkább kitéve, hanem nem ritkán az állam sürgető közszükségeinek vagy birvagyó rablók szentségtelen kezeinek estek áldozatul. Ezért ha már magukat azon tárgyakat nem birjuk is oly számban, mint az egyházi műrégészetünk érdekében kívánatos lenne, nagyérdekűek reánk nézve azoknak régi leírásai és jegyzékei. Ilyenek kétségkívül nem egy — első tekintetre tán igénytelen — egyház iratai között lapanganak; ezeknek közzétéle által az illetők a tudomány ez ágának nagy szolgálatot tennének.

Ez alkalommal én is kívánok két ily jegyzéket közölni, mely mindkettő a budai várbeli plebánia templomnak kincseit fősorolja és részben leírja. ¹⁾

Midőn a mohácsi vész után az ország fővárosa Budának folytonosan félnie kellett, hogy a török által elfoglaltatik, a városi tanács az egyházak kincseinek biztosabb helyre való szállításáról kezdett gondolkozni. Ezért valamint alamizsnás sz. János testét és kápolnájának kincseit, úgy a bold. sz. Máriáról címzett várbeli plebánia templom kincseit is Pozsonyba küldötte, hol az előbbieket a pozsonyi gróf által I. Ferdinánd parancsára a pozsonyi káptalannak valóban átadattak s az átadott kincsekből hivatalos jegyzék készítettett: ²⁾ míg az utób-

¹⁾ Miller Jánosnak a nemzeti muzeumban őrzött ily című kézirati munkája nyomán: *Historiographia de Ecclesiarum Sacellorum Colossorum — in L. R. Civitate Budensi.* Melyhez még csatolva van az 1756-ik *Visitatio Canonica.* 171—174 ll.

²⁾ Ezt közlé Knauz N. A budai k. várpalota kápolnája. *Magy. Tud. Értekező.* Pest 1862. I. 50—54 ll.

biak bizonytalan okból majdnem egy századon át a pozsonyi városi tanácsnál maradtak. 1626-ban II. Ferdinánd megparancsolta azon kincseknek átszolgáltatását a pozsonyi káptalannak. És ezen parancs értelmében a városi tanács megbízottjai: Sennyei István váci és Dávid Pál pécsi püspökök, valamint Bielavy Tamás, Kapolnai Jakab és Csepreghy Jakab, pozsonyi kanonokok jelenlétében a kincseket hiány nélkül átadta. A káptalan ezen átadásról 1626. június 20-án bizonyítványt állított ki a városi tanács részére, melyben azon kincseket egyenkint felsorolja, a mint itt következik:

Duodecim Humeralia simplicia cum suis telis.

Sex Humeralia gemmata itidem cum telis.

Quatuor Humeralia simpliciter gemmata sine telis.

Octodecim Albas vetustas seu attritas.

Tredecim Stolas varias.

Quatuor Dalmaticas ex Damasco albo cum *Imaginibus gemmatis Beatae Virginis Mariae.*

Unam Casulam totam gemmatam cum *Imagine Resurrectionis Domini.*

Duas Dalmaticas ex veluto Caeruleo deaurato cum gemmis.

Unam Casulam ex veluto rubro deaurato habentem *Imaginem B. M. V. cum Corona inaurata et lapidibus.*

Unam Casulam ex veluto flavo cum Cruce Simplici Aurea.

Duas Dalmaticas ex Atlasio Rubro, una cum nodulis argenteis deauratis.

Unam Casulam ex veluto Caeruleo cum magna Cruce gemmata, in cuius medio *Imago deaurata B. M. V. duorum Angelorum manibus comprehensa habetur.*

Unam Casulam ex Damasco albo simplici cum *Imagine Solita B. M. V. gemmata in pectore habentem Monile lapidibus ornatum.*

Unam Casulam ex Atlasio rubro cum Cruce per totum gemmata.

Unam Casulam ex veluto rubro cum Cruce gemmata.

Unam Casulam simplicem ex veluto rubro cum Cruce argentea Simplici.

Unam ex Holoserico rubro cum *effigiae Ascensionis Salvatoris nostri*.

Unam Casulam caeruleam cum Cruce gemmata, continentem *Imaginem B. M. V. cum Lapide Saphiro in pectore*.

Unam Casulam ex veluto aureo cum Cruca gemmata et Corallo rubro in *Vulnere Imaginis Salvatoris*.

Unam Casulam ex veluto rubro cum Cruce gemmata habentem *Imaginem Salvatoris cum aliis Imaginibus*.

Unam Casulam ex rubro Holoserico cum Cruce et *Imagine Salvatoris*.

Item duas Cappas coloris caerulei cum pendulis gemmatis.

Unam cappam itidem caerulei coloris cum *Imagine Pellicani*.

Unam Cappam ex veluto flavo.

Duas Cappas ex veluto rubro deaurato.

Unam Cappam antiquam ex Damasco albo *aureis floribus intextam*.

Duas Dalmaticas ex veluto rubro inaurato *cum floribus*.

Duas Dalmaticas ex damasco albo attritas cum nodulis argenteis deauratis.

Unam Infulam gemmatam cum lapidibus pretiosis.

Unam pacem argenteam deauratam cum *Imagine S. Dorotheae* ab una, ab altera vero parte cum gemma alba et Catena deaurata, ac annulo Cupreo deaurato.

Decem Calices argenteos deauratos cum totidem patenis.

Item varias Reliquias Sanctorum.

Unum Rosarium ex rubris Corallis magnis.

Item duo Rosaria ex Corallis parvis cum nodulis argenteis deauratis intermixtis.

Item duo paria Chyrothecarum albarum filis rubris et flavis intermixtarum.

Unam Crucem argenteam deauratam ponderantem duodecim Marcas et quatuor Lothones in medio habentem particulam de ligno Sanctae Crucis.

Mig Buda 1686-ban a török rabság alól fölszabadított, azalatt alam. sz. János teste Pozsonyban Pázmán Péter által 1652-ben állandó helyet talált; hajdani török imaházzá átalakított kápolnájának kincsei Miksa rendelete folytán Bécsbe vándoroltak. A budai várplebánia kincseit csak 1712. augus-

tus havában vették át a budai tanács küldöttei, de már jelentékeny hiánynyal. Al. sz. János testéből pedig 1715. június 16-án kapták meg a jobb lábat.

A kincsek és a szent ereklye a város által 1713-ban épített és a következő évben fölszentelt, s a kereszt és alam. sz. János tiszteletére emelt kápolnába helyeztetek el; hol 1756-ban a Battyányi József gróf, pozsonyi prépost, főesperes és esztergomi kanonok által végzett Canonica visitatióba az itt következő inventarium is fölvetetett. ¹⁾

Inventarium super iis rebus quae in Sacello S. Crucis et S. Joannis Eleemosinariii habentur et asservantur ornamenta et apparamenta.

1. Una Crux argentea deaurata quae in medio notabilem particulam de Ligno S. Crucis cum admiranda superinde gutta SSmi. Salv. habet; haec Crux ponderat 12 Marcas et 4 Lothones cui post suam receptionem ac restitutionem per Cu-preus deauratus adjectus est.

2. Dexter Sacer pes absque tibia ex S. Joannis Elem. corpore in Ecc. Cath. S. Mart. Posonii asservato per S. Emin. Card. A.-Eppum Strig. Ducem de Saxonia die 26. Junii 1715. desumptus est et ad Capsulam partim ligneam, partim vitream bene clausam — — habetur.

3. Una Casula ex veluto rubro *Salvatoris Domini et SS. App. Petri et Pauli Jacobi et Philippi Imaginis habens cum inscriptione J. N. R. J.*

4. Una Casula ex Holoserico rubro *cum effigie Ascensionis Salvatoris nostri et SS. App. Imaginibus gemmatis, item Inscriptione hac: Viri Galilaei quid hic statis aspicientes: Hic Jesus qui assumptus est a vobis, sic veniet.*

5. Una Casula Caerulea cum Cruce gemmata continens *Imaginem B. M. V.*

6. Una Casula ex atlasio rubro cum Cruce per totum gemmata *de a. 1524.*

7. Una Casula ex damasco albo *Simplici cum Imagine Solita B. M. V. gemmata in pectore habens Monile lapidibus praetiosis ornatum.*

8. Una Casula ex veluto Aureo cum Cruce gemmata.

¹⁾ Millér kéziratában 189—194 ll.

9. Una Casula ex Veluto rubro cum Cruce gemmata habens effigiem Salvatoris Domini cum gemmatis SS. App. Circumcisionis Dom. n. J. Ch. Crucifixionis S. Andreae Apostoli, et Lapidationis S. Stephani Protomartyris item Corvi imaginibus de Anno 1485.

10. Una Casula ex veluto rubro deaurato continens Imaginem B. M. V. et in pectore Lapidem Saphirum habens cum Corona desuper inaurata et lapidibus utpote quinque amatistis et una turchesia ornata de anno 1487.

11. Una Casula ex veluto Caeruleo cum magna Cruce gemmata in cuius medio Imago deaurata B. M. V. desuper vero Corona manibus duorum Angelorum Comprehensa habetur, dein continet etiam quatuor gemmatis Imagines SS. Doctorum Rom. Cath. Ecclesiae item quindecim lapides varios.

12. Una Casula tota gemmata cum Imaginibus Resurrectionis Domini et Angelicae Salutationis item ab ante cum inscriptione cothica gemmata de anno 1450.

13. Duae Dalmaticae ex Damasco albo cum Imaginibus gemmatis B. M. V. et nodulis argenteis deauratis.

14. Duae Dalmaticae ex Atlasio rubro una cum dependentibus nodulis argenteis deauratis et Imaginibus gemmatis Signanter S. Joannis Evangelistae.

15. Duae Dalmaticae ex veluto Caeruleo deaurato cum gemmis.

16. Novem Humeralia Simpliciter gemmata sine telis.

17. Quatuor Humeralia Simplicia.

18. Septem Stolae variae.

19. Una Infula gemmata cum Lapidibus.

20. Una Pax argentea deaurata cum Imagine S. Dorotheae.

21. Octo Calices argentei deaurati cum totidem patenis inter quos unus est de anno 1458. alter vero et quidem major de anno 1492. Duo autem Calices ex hocce Thesauro pro usu dati sunt et quidem unus ad Sacellum S. Joann. Nep. ad domum Pauperum alter porro ad Parochialem Eccliam Suburbii Neustift.

22. Tria Rosaria lacerata ex rubris Corallis majoribus et minoribus cum nodulis argenteis deauratis intermixtis.

23. Appendix gemmata ad Pluviale pertinens et Imaginem Christi ad Sepulturam representans.

24. Una Capsula argentea in qua Sacra Synaxis ad provisionem infirmorum deportari solet.

25. Aulaea auro et argento ab Imperatrice et Regina Eleonora — — anno 1714. Sacello isti donata.

26. Sacrae Reliquiae S. Rochi anno 1735 impetrata.

Egy 125 éves öreg ember.

W
Az 1615-ik év június hó 15-én Herovicus Mátyás, székes-fehérvári prépost kértére királyi parancs folytán Veszprém megyében vallatás eszközöltetvén, annak kitudására, hogy mi-féle helységek tartoznak a székes-fehérvári prépost birtokához?

Ez alkalommal Fülei Tamás, győri kanonok és káptalani kiküldött, Szarka Lukács király emberével a többek közt Somogyi Mátyást, vitézlő Szarka Balázs és Lukács földesurak jenői jobbágyát, egy (mint feljegyezni szokás volt, körülbelül) 125 éves embert kihallgattak, ki a következőket vallá:

hogy mikor az nagy (Szapolyai) János király (Székes) Fejérváratt az feleségével el hála, Zsigmond (lengyel) királynak leányával Anno 1536 (igazabban 1539. febr. 23-dikán), én akkor az konyhára hátamon fát eleget hordottam az (székes-fehérvári) prépost házánál, akkorbéli prépostnak neve vala P..... ezek az faluk, az kiket nevezek, mind Fejérvári préposté volt, tudni illik: Ság, Szent-mihály, Pentelye, ez az *Pentelye* egyéb ..rt semmit nem adott, hanem minden háztól egy egy zsák kakuk füvet vittének az urnak Fejérvárra, Föven, Böged, Szent-iván, Kereki, Igar, Kard, Tápé, Tótfalu, Káloz, Láng, Soponya, Ozora, Hidvég, Jut, Gara, Rostás, Papkeszi, Vinyola, Füle, Szent-istván, Hagymáskér, Söli, Ságvár, Kiliti, Kis-berény, Berki, Rét-szilas, Mező-szilas, Hatvan, Első-szállás, Jakab-szállása, Peterd, Ivánka, Pátka, Seregélyes, Hörcsök és az Somogynak innen való felén Beszprém vármegyében az dézma ode járt az prépostnak, azt is tudom, hogy az Sárvizen innen Ósin alul Fejérvár elveszése előtt soha semmit nem birtanak Palotához.

Ugyanekkor Pap János, papkeszii jobbágy, körülbelöl 64 éves, vallotta, hogy Fejérvár elveszése után Pap-keszit

mikor Palotához Pornemichki (igazabban Podmaniczky) Ferencz hódoltatni akarta, azt mondta az anyám, hogy a szent-egyháznál anynyi embert vágtanak le, hogy az vér kifolt a czinteremen küszöbön s a t. Azonkori vallatás a győri káptalan országos levéltárában, (56 fiók) a fejérvári örökanonokság iratai közt.)

R á t h K.

—+—

Gr. Pálffy Miklós levele gr. Erdödy György- höz a nagyszombati csatáról 1704.

Nem kétlem ez elűt irtt levelemet vette kegyelmed, kiben is az itt való occurentiákrul tudósítván, Gerencséren tul Nagy Szombat felül való mezüben lött gyüzedelmes actiórul megh irtam vala kegyelmednek, melyis eképpen verificáltatik, tudniillik hogy helyben 1500 kurucz elesett, azokon kívül a kik üzésben vágattattak ölötettek megh, 14 ágyujokat 30 zászló-jokat nyerték, franczia residenst, a ki egész kurucz infántériát commendérozot elfogták és zászlókkal együt Bécsben hozták, Duló Ádám, Pápay nevü Rákóczy secretariusza actióban elesetek, Rákóczy, Bercsény, Eszterház Antal, Senyei és Ocskay szaladással sálválták magokat Vágon által mégh azon nap, ugy mint 26. praeteriti mensis, Leopoldnál is 9 örögh ágyút 5 mosárt és egyéb provisiot is ott hattak. Rákóczy Nitrán, Bercsény Ujvárnál lenni mondatnak igen kevés néppel, mert nagyob része el állot mingyárt actio után tülek, a mieinkben ött százan sebesekkel edgyüt számláltatnak; armádánk mégh eddigh Nagy Szombatban volt, de tudom ott sokáigh nem késik. Peter Váradgyáruul bizonyos hirünk vagyon, müdün Forgács ednihány ezerrel Szatmárhoz jüt volna és áccordalni akarván szandékja nem succedált, tehát kiütettek rajta és meghvervén minden ágyúit el nyerték, maga pedigh szaladással consulat magának és kevés népének....

Viennae 3. Jánvár 1705.

Comes Nicolaus Pálffy
manu aliena ob debilitatem et chyragram.

Az eredetiből közli

Lichner Pál.

Bakacs Tamás primás esztergomi iskolája.

A buvárok ritkán méltatják a tanuvallatásokat figyelmükre, pedig azokban vajmi sok becses adatot találhatnának; igaz, hogy sok száz lapot kell átolvasniok, míg egy ilyenre bukkanak, de azért ezen fáradság, ha egy gyöngyszemet találnak, bőven megjutalmazta fáradozásaikat.

Hazánk városai, várai, helységei annyi dűlás és fosztogatásoknak volt kitéve tatár, török s német által, hogy igen sok nevezetes építészeti és tudományos emlékeinknek még létezéséről sem tudunk. Ez okozta, hogy egy hazai nevezetes tudományos intézetnek nyomát, kétségtelen fennállását nem maga az épület, a levéltárak, hanem egy közönséges dözma iránti tanuvallatásban találtam, mely intézetet az ország legfőbb egyházi méltósága alapította a XV-ik század végén vagy a következő század elején, s melynek fennállását a következő vallomás bizonyítja:

1565-ben nemes Vértesi István Komárom megyei Nagyléli lakos és a megye főbirája egybeközt — melyek nem tárgyunkra vonatkoznak — vallja, hogy ő gyermekkorában Esztergomban Tamás érsek iskolájába járt; ugyan ekkor nemes Markházi Bertalan szinte csallóközi Felső-böki birtokos nemes is kihallgattatván, vallotta, hogy gyermekkorában az esztergomi iskolában tanult. A Markházi család több alispányt adott Komáromnak, a Vértesiek is nevezetes szerepet játszottak, király emberei (homo regius) s a fennebbi István főbirája lett idővel a megyének. Hogy e nevezetes családok gyermekeiket Esztergomban Bakacs Tamás primás által alapított tanodában járatták, bizonyítja, hogy az érsek iskoláját kitűnő tanárokkal látta el. Bakacs 1497—1521-ig volt esztergomi érsek s 1513-ban a conclave egy része a pápa választásnál ő reá szavazott.

R á t h K.

GRÓF ZRÍNYI PÉTER INGÓSÁGAI.

Báró Mednyánszky Dénestől. *)

A jelen ivadék gondos szorgalommal gyűjti ősei letűnt korának minden maradványát, hogy azokból életre költse a mulat, melynek tartalmát a történelem mondja el, érdekesnek látszik minden egyes ködarab, mely részletül beleilleszthető oly mozaikképbe, minőt a tudomány régiségtáraink kincseiből s más emlékekből összeszedve élő szemeink elé varázsol: mintegy illusztráló keretet adva valamely kor jellemének, valamely egyéniség környezetének. Mint ilyen korrajzi adatot közlöm az alábbi lajstromot, mely dúsgazdagságra s történelmi nevezetességre nézve ugyan korántsem mérközhetik amaz hasonneművel, mit Bethlen Gábor végrendelete nyujt, hagyatéka bámulatos kincseinek felsorolása s szétosztásában ¹⁾ — mindazonáltal jelen jegyzék is elég érdekes részletet mutat, hogy egész kis museumot képez, melyben egy akkori nagy ur napi életéhez tartozó jelesebb tárgyakat s drágaságokat előnkbe tárva látjuk. — Tartalma jellemzi birtokosát, a fáradhatatlan hadvezért s főrangu parancsnokot, ki méltósága s vagyonához mért fényűző felszereléssel lépett fel, s pedig csakugyan nem csupán diszgyűjteményként tartotta ritka szép holmiját, hanem azt használta s elhasználta is harcban, táborban, mint tanusítják az ily megjegyzések: „attritum“ — „laceratum“ — „aliquid deest“ s eff. — különösen a kardvasak s lószerszám mellett, hol ezen „kopás“ igen eleven commentárja a hosszú személyes csatázásnak! — Így a többféle szőnyeg és sá-torkészlet is a hadvezér táborozásáról szól.

*) Örömmel üdvözöljük a híres történetíró fiát munkatársaink sorában.
S z e r k.

¹⁾ Lásd: Taschenbuch f. vaterl. Geschichte, von Hormayr und Mednyánszky, 1827. — az utóbbi — édes atyám által magyar kéziratból közzé téve.

Maga a lajstrom keletkezése felől nincs mit szólnunk; tudjuk, hogy Spankau már 1670-ben Csáktornya ostroma után, honnét a vár ura menekült, hogy annál biztosban vesztének elejébe rohanjon, Horvátországban szélteben elfoglalta s rombolta Zrinyi jószágait, mely alkalommal vagy nemsokára azután, Zrinyi elfogatása után, történhetek a confiscatiókor összeírások s leltárok szerkesztése. — Hogy a jelen irat czimében ama szócska „quondam“ foglaltatik, talán arra veendő, hogy csak a kivégzés után az elkobzott javakból ezek szemeltettek ki, mint legjelesbek, a leltározott tömegeből, mint pro Majestate „reservandae“; — vagy egyáltalában ezen kivonat vagy másolás Zrinyi halála után történt. Példányom, melyet kevés idő óta szives közlésből bírok, másolat ugyan, de mint írása s avult papirja mutatják, ketségkívül egészen egykoru, s négy egybefűzött ívből áll, melynek utolsója azonban üres, az írás a harmadik ív véglapja alján végződik, úgy, hogy nem tudni bizonyosan, teljes-e a lajstrom, vagy befejezése (illetőleg a másolatnak) félbe maradt-e? E szerint hiányzik is valami kelet vagy aláírás, mely növelte volna érdekességét: nem kétlem azonban, hogy eredetijét, ha kerestetnék, fel lehetne találni.

A meglevő szöveg tehát így következik:

S p e c i f i c a t i o

Omnium Chyaktornyae Inventatorum, et pro Sacra Caesarea Regiaque Majestate reservatorum mobilium, quondam Petri Comititis à Zrinio.

Aurum et Argentum:

A Aurum purum putum ex Fluuio Drauj coquisitum ponderis Aureorum	41½
C Ex argento probae Augustanae partim deaurato, partim albo, Lib.	44¼
C Ex argento sine proba Lib.	46
C Qvinqve Forcinulae cum manubrijs Argenti probati.	
C Fibularum Argentearum et deauratarum, in qvalibet earum Tres Lapilli Rubin, qvae ex Thorace aliquo detractae Sunt par	Nro 21

- C Coclearia Turcica pro itinere argentea deaurata ex Karmasin auro et argento Thecâ intertextâ obducta . Nro 2
- C Crux argentea deaurata interne, cum Figuris Ligneis et Perlis 23 elaborata Nro 1
- C Agnus Dei argenteus cum parva catenula decem doletis Lapidibus elaborata, et internè appositis duabus in Ligno incisis imagunculis Nro 1
- C Nodi argentei deaurati cum decem alijs similiter argenteis deauratis Nodulis totidem, in universum . . . Nro 20
- C Nodi alij parvuli cum stellulis Argenteis, ex Lapide viridi, seu Calcidonio Nro 24
- C Theca Plummaria argentea smaltata Nro 1
- C Schatula argentea seu Pixis interne deaurata . . . Nro 1
- C Vitrum pretiosum ex Chrystallo Montano, internè et supernè auro circumdatum, ac internè Lapillis viridibus pretiosis ornatum cum suo cooperculo in Theca nigra Nro. 1
- C Disciplina Argentea ex Scoffio cum Tribus argenteis deauratis nodis Nro 1

Auro et Argento obducta Sceptra Bodzokán Framæ, et Gladij seu Pallas:

D Sceptrum argento deauratum Banale ex Ligno Hebani, quod vero antiquo observato modo in Regno Croatiae remanet, quo facto etiam hoc Reverendissimo Domino Episcopo Zagradiensi ad manus traditum est, pro humillima et submissa informatione annotatum est.

Aliud Sceptrum argento deauratum ex Ligno Hebani Nro 1

D Sarculus ex albo argento, in extremitatibus rosis per totum argento inaurato obductus Nro 1

D Gladius Pallas dictus cum ferro exigui valoris, vagina bysso rubro obducta, nullo ornata argento, manubrium verò totum argenteum, parvulis Tyrkissijs (quorum tres desunt) ornatum, in extremitate manubrij superiori Caput Draconis, in ore granum Corolae seu Clarijs rubrum gestans sine omni Ligatura Nro 1

D Alius Gladius Pallas dictus, cujus vagina praeter manubrium in sex locis argento deauratum, rosis ornata, et crux similiter Argentea deaurata, cum Ligatura et ferro bono Nr. 1

- D Item Alius Gladius Pallas dictus, antiqui ferri boni, cujus manubrium in partibus, Crux verò totaliter argentea, cum Ligatura ex serico Coelestini coloris Nro 1
- D Gladij seu Pallas dicti, quorum Cruces et extremitates ex Argento deaurato Nro 2
- D Framea cum manubrio ex Jaspide Tirkissijs et Rubinis Granatisque et ex puro Auro noviter elaborata et ornata: in qua nonnisi in Cuspide et Extremitate unicus et medius Lapis deest, cum Ferro Damasceno, aestimat 6000 Floren. Nro 1
- D Alia Framea argento inaurato obducta, lata cum Lapide Granato seu sangvineo Pluetstain dicto, in manibus ejusdem frameae, cum Zona sericea caerulea, novi operis cum ferro Nro 1
- D Item Framea cum ferro Damasceno, argento albo, et in rosis deaurato, obducta: antiquioris Laboris cum Zona sericea similiter caerulea Nro 1
- D Frameae aequales noviter factae, et argento inaurato in manubrijs et extremitatibus copiose circumductae, in quarum cujuslibet manubrio similis Lapis ruber Pluetstain vocatus, habetur, ferrum utriusque vel Turcicum vel Damascenum Nro 2
- D Framea argento inaurato elaborata nova: habens manubrium ex Cornu Bubali, ferrum Turcicum cum Zona nova sericea caerulea Nro 1
- D Framea cum ferro Damasceno, in qua duo Tyrkissij, et unus Ruber Lapilli, eidem ferro appositi, immediate sequenti consimilis, pariter manubrium etiam ex Cornu Bubali, Crux verò Argentea antiqui operis, in Extremitatibus pridem inaurata, sine omni Ligatura et Zona Nro 1
- D Framea cujus manubrium et Extremitates argento inaurato obductae sunt, ferrum Turcicum cum Zona sericea caerulea, sed framea attrita Nro 1
- D Framea in extremitatibus per totum manubrium in forma antiqua, argento inaurato obducta, cum Ligatura Correi veteris, similiter argento inaurato, in certis locis ornata, cum Ferro Fringiae Genuae Nro 1

- D Aeqvales Frameae ferè aequaliter argento inaurato in locis debitis obductae, Ligaturae earumdem aeqvales, ex Correo, argento inaurato ornatae, unius ferrum Turcicum, alterius latius antiqyum ferrum Nro 2
- D Framea simplicis antiqvi argenti, sicut et correi ligatura inaurata ornata, cum ferro Turcico valde attrita Nro 1
- D Framea cum ferro antiqvo brevis albo argento simpliciter ornata, cum Ligatura ex Correo Nro 1
- D Pugio Turcicus cum vagina Argentea, habens in fronte manubrij Tyrkissium unum Nro 1

**Argento deaurati Apparatus Eqvestres,
et Tegumenta Eqvestria :**

- C Apparatus Eqvestris Latitudinis duorum circiter digitorum cui in fronte rosa, seu Circulus rotundus, cum dependentia Zonarum sericearum solum, cum simili antilena, in cujus medio Lapis Ruber Pluetstain dictus, Zona sericea, auro intertexta attrita, ex qvo apparatu aliqvot argenti frusta desunt Nro 1
- C Alius Apparatus Eqvestris, Argenti vilis et operis Turcici, inauratus quidem, sed attritus, cum antilena sua, in qvo etiam frustella aliqvot et media in Superficie cathena desiderantur Nro 1
- C Item apparatus Latitudinis medij digiti, ex argento inaurato factus, attritus, sine Cathenula, in medio superficie, cujus antilena lacera, desuntque dependent et aliqvot frustella Nro 1
- C Apparatus Latitudinis minoris digiti, ex argento inaurato, cui Rosae dependere debentes desunt, similem habens antilenam, sine Capistro et postilena Nro 1
- C Apparatus Eqvestris cum antilena et postilena ex argento albo, sine Capistro, cum Rosis et Cathenis inauratis; Zona sericea, aureo filo intertexta, in cujus froeno in Extremis qvatuor Rosae, in qualibet unus Ruber Lapis granatus habetur in superficie autem frontis et in medio antilenae Lapis unus et postilenae similiter unus deest Nro 1
- C Antilena Eqvestris argento inaurato circumdata Nro 1
- C Froena Argentea sine Loris, ad latitudinem medij digiti, ad formam Turcicam Nro 2

- C Aliud froenum sine Loris, ad formam nodoram, ex argento confectum, cum 5. rubris, et uno albo Lapillis vilibus insignitum Cor habent sed fractum Nro 1
- C Antilena similiter ad formam nodorum argento deaurato exornata, et orbiculo seu stella similiter deaurata insignita Nro 1
- D Tegumentum operis Turcici, pro Eqvo cooperiando, cum Circumferentia dependente Nro 1
- D Aliud Tegumentum ex bysso rubro praestantius opere Phrygio elaboratum Nro 1
- D Aliud etiam elegantius ejusdem operis Nro 1
- D Item aliud ejusdem operis ex rubro bysso vilius et attritum parum Nro 1
- D Adhuc unum per totum auro opere Phrygio elaboratum in Attalico, aliquantum attritum Nro 1

V e s t e s :

- A Vestis aestivalis ex Aureo Brochato, cum nodis Aureis 30. et in qvolibet nodo lapillus paruus unus Rubin, cum rosulis paruis Aureis 30. et in qualibet rosula Lapillus parvulus Rubin unus: Deinde in qualibet manica nodi ex scoffio flauo 6 Nro 1
- A Vestis nova caerulea ex Attalico et cum 29 nodis, ex matre Perlarum aut Unionum, in qvorum qvolibet Lapis paruus Rubin auro inclusus Nro 1
- A Chlamys una ex bysso Regij coloris, cum subductura flava Tarchanellina, seu Brochato cum 6 nodis, qvolibet 7 instructo Lapillis Rubin Nro 1
- A Chlamys alia ex bysso nigro flauo Tarczanello seu Brochato subducta cum 6 nodis Aureis, in qvorum qvolibet minores Adamantes 7. medius tamen major reliqvis Nro 1
- A Chlamys una aestiva, ex panno sericeo subatri Color., nodis oblongis ex Scoffio Nro 1
- A Chlamys una ex bysso muliebris, cum subductura sobollina, et fimbrijs argenteis et aureis circumdata, cum nodis parvulis Aureis 30, in qvolibet Lapis parvus Rubin habetur Nro 1
- B Cinguli Turcici Persici operis, ex argento, et serico variegato contexti Nro 2

Tegumenta, Tapetes, Peristromata et Tellae:

- A Tegumentum Venetianum flauo Atthalico subductum acu elegantissime elaboratum, et ob raritatem Laboris sex Millibus aestimatum a Zrinianis Nro 1
- D Tegumentum sericeum in partibus ex Atthalico rubro, et in medio ex flauo ad Rosas acu pictum et nonnullis insertis minoribus perlis seu Unionibus Nro 1
- B Sericei Tapetes Venetiani Nro 5
- B Germanici operis Tapes ad formam Turcicam elaboratus ex Lana Nro 1
- A Tapetes Persici opera, quorum unus in medio laceratus Nro 2
- D Tapes similis Persici operis Nro 1
- C Nouorum Peristromatum Longorum, ex rubro Damasco, albâ telâ subductorum frustra Nro 30
- C Ex materia subviridi pro 18 Sellis, ad diuersos acu pictos flores superiora et inferiora folia Nro 18
- C Item ex simili materia et opere Tapes Nro 1
Item Rosae ejusdem operis Nro 11
- C Ex 24 sellis detracta superiora et Inferiora folia, aliquantum attrita Nro 24
- C Pariter minora folia simplicia Nro 12

Aureum et Argenteum Brocchatum et Byssus:

- B Ex Brocchato merasei coloris argentato Ulnae . Nr. 22³/₄
- B Ex Brocchato Aureo Regij coloris Ulna Nr. 1
- B Brocchati Rubri intertexti Ulnae Nr. 13¹/₂
- B Ex Brocchato aureo et argenteo flauo color. Ulnae . Nr. 4¹/₂
- B Brocchati Argentei caerulei Color. Ulnae Nr. 8
- B Ex Byssu nigro finno Ulnae Nr. 33

Cuspides, Fimbriae et Zonae pro Baldachino filo sericeo et argenteo intermixtae:

- B Ex Atthalico rubri et flauo coloris, ad Rosas acu pictas, pro Baldachino deputata frustra Nr. 7
- B Diversae Sericeae argenteae dependentiae, pro Baldachino destinatae.
- B Ex Serico merasei coloris et argento, minores fimbriae Ulnae Nr. 55
- B Item ex filo Argenteo et Aureo fimbriolae Nr. 6¹/₂

B Fimbriar. pro Sellis ex albo rubro et flauo sericeo Vlnae	Nro 23
B Ex rubro et albo serico maiores fimbriae Ulnae	Nro 21
B Item ex sericeo ejusdem coloris minores fimbriae ulnae	Nro 74
B Fimbriae ex rubro serico Ulnae	Nro 21
B Zonae ex rubro serico Vlnae	Nro 32
B Zonar. ex rubro et albo serico fasciculi	Nro 7
B Item aliae Zonae ex rubro et albo serico Ulnae	Nro 29
B Cuspidum argento et auro intertextar. altitudinis plus quam unius spitamae Vlnae	Nro 2 ³ / ₄
B Cuspidum minorum argento et auro intertextarum Ulnae	Nro 3
B Argenti Galloni Lotth	Nro 9

**Res ex Tela alba, aureo filo intertextae et similes
aliae:**

A Ceruicalia aureo et argenteo filo picta	Nro 4
A Item pro Ceruicalibus ejusdem labor. circumferentiae	Nro 2
A Pro Ceruicalibus ejusdem Laboris frusta	Nro 4
A Pro Ceruicalibus dictis frusta	Nro 2
A Mantile ex tela aureo filo pictum	Nro 1
A Linteaminum per totum aureo et sericeo filo pictorum Par	Nro 1
A Linteaminum aliud Par, qvorum unum per totum aureo filo contextum et fimbrijs aureis circumdatum, aliud vero contextura et fimbriis destituitur	Nro 1
A Ornamenta ad Rosas Aureo filo picta, pro Linteamini- bus	Nro 9
A In duobus frustis, ex Damasco Belgico, pro mappis facien- dis Vlnae	Nro 38
A Item ex simili Damasco Belgico in tribus frustis pulchri laboris, pro stropholis conficiendis Vlnae	Nro 140
A Rosae argenteo et aureo filo pictae pro Mappis	Nro 24

Aliae Res Perillustres:

D Lapis verus Magneticus, cum Cathenula ferrea ponderans Lotth 18 1/2	Nro 1
--	-------

- C Corneta argento et Auro Leonico pulchre elaborata cum suis Zonis et circumferentijs, cuspide Cuprea deaurata Nro 1
- C Bursa venatoria pro reponendis auibus, auro et argento acupicta, cum circulo argenteo Nro 1
- C Ventillabrum muliebri Struthionis cum manubrio ex Jaspide Lapidibus rubris et viridibus per totum ornatum Nro 1
- Cristae ex ardeis prout Croatarum moris est portare Nro 3
- Sobollinarum praestantiorum par Nro 1
- D Arcus et Sagittae Turcicae cum Thecis, aureo et argenteo filo contextis Nro 1
- C Lapis octoangularis Turcicus in forma Rosae, et in eadem rubri et virides 22 parui Lapilli, in medio verò unus magnus viridis pro cingulo Turcico Nro 1
- Armata ex Ligno Indico uniformia, aereis elegantibus figuris elaborata Nro 2
- D Cistula parva nigra pincernula cum sex Lagenulis vitreis, et suis cooperculis per totum incisis Nro 1
- C Horologium pensile magnum rotundum ab extrà cupreum deauratum Nro 1
- Figurae antiquitatum ex aere fusae Nro 4
- Cornua rariora et incognita Nro 3

A r m a :

- D Sclopi longi Tessini inaurati, ex Matre Perlarum ornati Nr. 2
- Sclopetum longum Florentianum, in extremitatibus ubique argento obductum Nro 1
- D Sclopetum Brixiense Nro 3
- Carabina Belgica in Extremitatibus argento ornata Nro 1
- D Paria pistolarum, inter quae unum Rákocianum, in Extremitatibus puro auro obductum. In toto Paria Nro 14
- Simplex Latus gladius Nro 1

ÁRPÁDKORI OKMÁNYTÁR.

Szabó József és Rómer Flóristól.

XXI.

A nyitrai káptalan bizonyítja, hogy Hodizlaus, és Herchk, Péter meg Heim Som helységből való három testvér egy részről, más részről Sadoch és Balázs testvérek bizonyos vérpénz és Zuchuiche patak mellett levő birtokra nézve egymás közt megegyeztek. 1272.

Capitulum Nitriensis ecclesie omnibus Christi fidelibus ad quos presentes litere peruenerint salutem in Domino sempiternam. Ad uniuersorum noticiam harum tenore litterarum uolumus peruenire quod Hodizlaus sacerdos de domanesa Herchk cum suis fratribus Petro uidelicet et Heym filiis Laurencii de villa Soum cognatis eiusdem sacerdotis ex una parte, Sadoch sacerdos et Blasius frater ipsius ex altera coram nobis constituti exhibuerunt nobis litteras Stephani Csiak Comitris Trenchiniensis ordine iudiciario confectas, super morte Laurencii nominati, quem dicebant per Blasium casualiter fuisse interfectum continentes quod dictus Blasius coram nobis parti aduerse pro morte prenominati Laurencii soluerit quatuor marcas partim in condigna extimaccione et partim in denariis prout per viros ijdoneos inter partes fuerat arbitratum. quas marcas prout fuerat obligatus plenariter persuoluit preterea dicto H. cum suis fratribus superius nominatis pro quadam particula

terre circa riuulum Zuchuiche vocatum existente. quam ex regia collacione possidebant pro qua eciam inter partes diucius fuerat litigatum. A predictis Blasio videlicet et Sadoch sacerdote sex marcas receperunt in eadem extimacione. predictam vero terram sepenominato Sadoch sacerdoti et Blasio eorumque heredibus et heredum successoribus coram nobis in perpetuum pacifice possidendam permiserunt. Assumpmentes litteras siue priuilegia domini Regis seu nostra tum eciam aliquorum iudicum litteras iudiciales super hijs prius habitas super facto certe superius dicto seu super morte Laurencii sepius nominati quas scilicet litteras seu priuilegia se amisisse confitebantur vires non habere permiserunt. Assumpmentes ut si quocunque modo reinuenire potuerint priuilegia prenotata sepefato Sadoch sacerdoti cum fratre restituere tenebuntur. Ut igitur huius rei series ampliorem obtineat firmitatem et potioris fidei fruatur argumento presentes litteras sigilli nostri munimine duximus roborandas. Datum anno ab incarnatione Domini millesimo ducentesimo septuagesimo secundo.

Birtokomban levő jól megőrzött hártýára irt eredetiről, melyen a nyitrai káptalannak vörös selyem zsinegen függő mondula alaku nagyobb pecsétje függ.

Szabó József.*)

XXII.

IV. (kun) László király Miklós comes Móric mester fiának a csehek ellen Roland nádor, Joachim tárnokmester és Egyed mester vezérlete alatt vívott nagy-szombati csatában bizonyított hősiességeért a szalai várjobbágyok és királyi udvarnokok Hegymagos földét oda adományozza. 1274.

február 22.

Ladizlaus dei gracia Hungarie Dalmacie Croacie Rame Servie Gallicie Lodomerie Cumanie Bulgarieque Rex Omnibus christi fidelibus presens scriptum inspecturis Salutem in

*) Bátrak vagyunk itt méltóságos Szabó József pápai praelatus és esztergomi kanonok urnak szives közléseért mély köszönetünket nyilvánítani.

S z e r k e s z t ő k.

omnium saluatore Regie benignitatis sublimitas recto pensans libramine merita singulorum et maxime illorum, quos sicut generosi sanguinis alta Nobilitas et morum innata probitas sic approbate fidelitatis constancia et Strennuorum actuum experientia efficiunt digniores dum eos digne retribucionis beneficio reffocillat Dum eis largitur quod merentur multorum mentes ad fidelitatis florem excitat et ad beneemerendi studia fideliter obsequentibus prebet exemplum et prestat operosam fiduciam seruiendi Hac igitur consideracione inducti cunctorum noticie declaramus. Quod cum vir Nobilis et honestus Comes Nicolaus filius magistri Mauricej magister pincernarium nostrorum dilectus et fidelis noster aprimevis adolescencie sue floribus avo nostro et patri nostro victoriosissimis hungarorum regibus ac nobis demum ex conspicuis actibus meruisset multipliciter complacere in omnibus Regni expeditionibus Dubijs se fortune casibus submitiendo et specialiter in memoriam reuocantes hoc seruicium ipsius, quod cum Boemorum Rex qui successione hereditaria. noster. et nostri Regni notorius inimicus captata teneritate nostre pupillaris etatis. fines regni nostri potentialiter adijsset Posonium Tyrnam et quedam alia Castra nostra prodicionaliter occupando et nos ad recuperandum ipsum Castrum Tyrnense quosdam Barones nostros Rolandum videlicet tunc Palatinum Joachynum magistrum Tauarnicorum nostrorum, magistrum Egidium et alios quosdam Nobiles Regni nostri misissemus et ijdem homines Regis Boemie ipsius Castri nostri violenti detentores de eodem Castro exeuntes ordinata acie predictis nostris Baronibus resistere voluissent, dictus magister Nicolaus fidelitatis fervore inductus consuete pauore mortis quolibet retroiacto prior inter omnes indie illius certaminis cum lancea sua ut leo intrepidus inaduersam irruens aciem et multos Deiciens miliciam exercuit virtuosam. sicut nobis ijdem Barones nostri recitant. Nos qui ex suscepti Regiminis debito metiri debemus merita singulorum vt quos fidelitatis inconuulse stabilitas et indefessus Deuocionis feruor insignit titulo meritorum eos attollamus fauoribus regijs et dignis premiorum remuneracionibus accendamus ad fidelitatis opera pociora. Quandam terram

Vdwornicorum nostrorum ac Castrensiū Castri Zaladiēnsis Hygmogus vocatam cum omnibus vtilitatibus et pertinencijs suis. excepta vna particula ipsius terre ad vnum aratrum et dimidium sufficienti a parte terre Comitis Laurencii de Topulcha existenti super qua particula. in Reambulacione ipsius terre per eundem Comitem Laurencium sicut in literis Vesprimiēnsis Capituli sub cuius testimonio eadem terra fuit reambulata contineri vidimus extitit contradictum. eidem magistro Nicolao et pereum suis heredibus heredumque suorum successoribus dedimus donauimus et contulimus Jure perpetuo irreuocabiliter pacifice possidendam In cuius terre corporalem possessionem eundem magistrum Nicolaum per Mychaelem fratrem magistri Thome aule nostre Notarij fidelem nostrum subtestimonio predicti Vesprimiēnsis Capituli fecimus introduci Mete autem eiusdem terre sicut in literis sepedicti Capituli contineri vidimus, hoc ordine distinguntur Incipit enim prima meta iuxta viam Wasarusuth¹⁾ vocatam deinde itur ad septemtrionem ad metas terre Vesprimiēnsis Capituli ubi sunt due mete angulares in loco qui dicitur Bylukaltala, deinde eundo versus orientem sunt tres mete sub arbore sorbi ²⁾ Exinde in valle Paputhalia iuxta vepres cuiusdam vinee sunt due mete Inde itur per eandem partem ad finem vinee hodvijlag Zeleyfee vocate et ibi sunt tres mete angulares Item parum procedens versus meridiem sunt quatuor mete infine vinee Chom Zelefew vocate. A quibus directe tendendo ad **Capellam** sancte Crucis ³⁾ sub monte Hegmogos sunt due mete, per quas separatur a terra Thaplycha, postea eundo versus meridiem usque ad Kuzepteteu vbi sunt veteres mete due, abhinc in loco Chelezenaya uerey ⁴⁾

¹⁾ Sz.-György hegy nyugoti részén mai nap is vagon egy szabad tér, mely Vásártérnek nevezetik. Bizonyos, hogy itt valaha vásárok tartattak, melyek a mostani Eszterházy herczeg uraságtól Gyulakeszibe tették által.

²⁾ Mai nap nem léteznek e tájon veres berkenyék.

³⁾ Sz.-Keresztről nevezett kápolna ma is létezik a szőlők között a kis-apáthi határban.

⁴⁾ Zeleso — vas?

sunt due mete veteres. A quibus descendendo in Humuzow aparte meridionali tanguntur due mete et ibidem prope Sunt alie due mete in vinea Vrbanus sub qua in monticulo sunt due mete a parte meridionali, a quibus descendendo in Eregetew iuxta vineam Anda sunt due mete et prope alie due mete, vnde descendendo, a parte meridionale similiter in Eregetew sunt due mete post quas sunt alie due mete prope **iuxta magnam viam** super quam itur in Apathy. Deinde iuxta vineam Petri sunt due mete a parte meridionali et due inde mete sunt super vepres vinee Bace sacerdotis. et in fine eiusdem in prato feredeuzeg vocato sunt due ubi determinatur. De terra Turdemez Inde itur ad nemus prope Turdemez ubi sunt commetanei cum magistro Mauricio populi de Turdemez vbi finitur cursus metarum ibi in maiore quantitate sunt possessiones magistri mauricij a parte occidentis. Vt igitur hec nostra donacio robur perpetue firmitatis optineat nec possit perquempiam lapsu temporum in irritum reuocari presentes concessimus litteras sigilli nostri dupplicis munimine roboratas. Datum per manus magistri Benedicti Strigoniensis ecclesie electi et prepositi Budensis Aule nostre vince-cancellarij Dilecti et fidelis nostri Anno domini millesimo ducentesimo septuagesimo quarto, octauo Kalendas marcij Regni autem nostri Anno tercio. Venerabilibus patribus Stephano Colocensi et Johanne Spalatensi Archyepiscopis, Lamperto Agriensi, Briccio Chenadiensi, Philippo Vacyensi aule domine Regine Karissime consortis nostre **Cancellario** Paulo Vesprimiensi aule nostre Cancellario Lodomerio Varadiensi Thimotheo Zagrabiensi. Dionisio Jauriensi et Petro Transsiluaniensi episcopis ecclesias dei feliciter gubernatibus. Dionisio palatino Comite de Oclich et Iudice Cumanorum Henrico Bano totius Sclauonie Nicolao Voyuoda Transsiluano Comite de Zonuk Johachino magistro Tauarnicorum nostrorum Nicolao Iudice Curie nostre Comite de Guechke Paulo bano de Zeurino Reynoldo Magistro dapiferorum nostrorum Comite. Zulgageuriensi, Herbordo magistro Agasonum nostrorum Comite de Barana Nicolao Magistro pincernarum nostrorum Comite de Bereg Moys Magistro Tauarnicorum domine

Regine Karissime consortis nostre Comite Symigiensi. Dedalo Comite Zaladiensi et alijs compluribus Comitatus Regni tentibus et honores.

Garai Miklós nádor eredeti s zöld selyem zsinegről függő Garai-féle pecséttel ellátott — 1410-ben kiadott leveléből, mely Szala megyei Tapolca mezőváros levéltárában őriztetik.

Rómer Flóris.

XXIII.

A nyitrai káptalan bizonyítja, hogy Bodó és Simon, ugy utóbb nevezettnek Lodomér és Bodor fiai, egresdi nemesek előttök személyesen megjelenvén vallották, miszerint szegénységi kényszerből rokonaik megegyeztével, egresdi birtokukat Sebestyén és Márton trencsényi várjobbágyoknak 3 mark finom ezüstért eladták. 1276, február 29.

Uniuersis Christi fidelibus quibus presentes patuerint Nitriensis ecclesie Capitulum. Salutem in omnium Salvatore, Significamus vobis quod Bodow filius Herbordi. Symon filius Nycolai cum lodomerio et Bodor filiis suis nobiles de Egresd ex una parte., Sebastianus et Martinus filii pentek iobagiones castri Trinchiniensis de Hleulan ab altera coram nobis personaliter constituti. ijdem Bodow, Symon, lodomerius et Bodor proposuerunt asserendo quod ipsi attenuati paupertatis grauaminibus et iacturis non habentes aliunde spem respirandi temporaliter ut resurgant ex permissione et de bona voluntate omnium consanguineorum suorum totam porcionem terre sue intra Egresd existente. Videlicet terram ad Hesum unius aratri sufficientem cum omnibus utilitatibus et pertinenciis suis hereditariam ut dicebant predictis Sebastiano et Martino et per eos suis heredibus heredumque suorum successoribus pro tribus marcis fini argenti ab eisdem plenarie acceptis. ut asseruerunt vendidissent perpetuo iure irreuocabiliter possidendam

penitus nullo contradictore existente. obligantes se ijdem nobiles de Egresd quod si eadem terra per aliquem processu temporum a Sebastiano et Martino vel ab heredibus suis repeteretur prefati nobiles et successores eorundem defendere tenerentur. Ut si ijdem Nobiles aut successores ipsorum ipsam vendicionem vellent detractare extunc ante litis ingressum tenerentur soluere sex marcas argenti iuxta obligacionem suam nichilominus ipsa vendicione Sebastiano et Martino nec non heredibus suis salua semper permanente. In cuius rei memoriam plenioram presentes concessimus litteras sigilli nostri munimine roboratas. Datum secundo Calendas Marcij. Anno gracie millesimo ducentesimo septuagesimo sexto. Stephano et Martino archidiaconis. Demetrio cantore. Bartholomeo lectore et Thoma custode existentibus.

A birtokomban levő s hártýára szépen irt eredetiről a nyitrai káptalannak kerek alaku kisebb pecsétje függ meggy- és sárgás színű selyem zsinórrol.

Szabó József.

XXIV.

IV. László király Benedek mester fehérvári kanonok, ugy Fülöp és többi testvéreinek, mivel az első őt a koronázáskor felöltöztette, Fejér megyei Csösz földét ajándékozza. 1279.

(L)adizlaus dei gracia Hungarie, Dalmacie, Croacie, Rame, Servie, Gallicie, Lodomerie, Cumanie, Bulgarieque Rex. Omnibus xsti fidelibus presentes literas inspecturis, salutem in omnium saluatore. Ad vniuersorum noticiam tenore presentium uolumus peruenire. Quod cum domino Rege Stephano karissimo patre nostro viam vniverse carnis, uocante domino ingresso in Regni gubernaculum et Regis solium iure et ordine geniture successissemus, et quibusdam bene merentibus licite et condigne donaciones possessionum ex Regali industria fecissemus, aliisque petentibus fere omnibus possessiones ex largitate puerili contulissemus, tamen postmodum habita congregacione nostra generali, quam anno domini M^o ducentesimo septuagesimo nono

secundo die sancti Johannis baptiste cum Hungaris et Cumanis habuimus pleno gubernaculo Regni adepti, nobis in eitate legitima constituto, quamplurimas donationes nostras censuimus retractanda, (?) et inter reuocaciones donationum nostrarum in eadem congregacione nostra, magister Benedictus albensis ecclesie Canonicus et magister Paulus frater eiusdem nobis significare curauerunt, quod nos eisdem quandam terram ducalem Chuuz vocatam in Comitatu albensi existentem tempore coronacionis nostre contullessemus. petentes cum instancia. vt collacionem dicte terre ipsis primitus factam eisdem relinquere, et ipsam collacionem, innouare et innovando confirmare dignaremur. Nos itaque deliberacione prehabita considerantes seruicia ipsius magistri Benedicti que post obitum Domini Stephani Regis patris nostri karissimi felicis recordationis in loco nostro katedrali albe scilicet in ecclesia beate Marie virginis gloriose, inpendit, in eo videlicet, quia ipso die coronacionis nostre nos beatorum progenitorum nostrorum sacris Regalibus ad coronacionem consecratis, induit indumentis, dictam terram ducalem Chuuz vocatam ipsi magistro Benedicto obhonorem et sollempnitatem coronacionis nostre in ecclesia beate virginis factam et per eum magistro Paulo et fratribus suis filiis Syster confirmandam et relinquendam censuimus iure perpetuo pacifice et quiete. Donationem nostram ipsi magistro Benedicto primitus factam, et fratribus suis, innouamus, stabillimus et presentibus innouando confirmamus. Mete autem dicte terre ducalis Chuuz vocate prout in literis Conuentus domus hospitalis de alba contineri vidimus hoc ordine distinguuntur. quod a parte orientali incipiendo a terminis terre nobilium de Bugud et transeundo lacum posteriorem vulgariter Mugsar vocatum venit in Insulam magnam, in cuius margine sunt due prime mete, quarum una separat terram ducalem, altera Vduornicorum de villa Chuuz. Tandem itur ad lacum exteriorem Eleusaar vulgariter appellatum et eundem transeundo, iuxta ipsum lacum a parte occidentis sunt alie due mete de in directe curritur ad duas metas circa quendam monticulum existentes. et similiter directe ab hinc eundo in planicie per-

uenitur ad duas metas in terra campestri existentes, a quibus metis dirigitur ad finem cuiusdam culte terre ubi sunt etiam due mete et exinde tenditur ad publicam stratam, et saliendo eandem sue (?) due mete super terra campestri et deinde per terram cultam transitur ad planiciem, et directe iuxta terram Supuna pervenitur ad terminos terre Wepsem ubi ipsa terra terminatur. In cuius rei memoriam perpetuamque firmitatem presentes concessimus litteras duplicis sigilli nostri munimine roboratas. Datum per manus discreti viri magistri Nicolay aule nostre vice Cancellarii dilecti et fidelis nostri. Anno domini M^o ducentesimo Septuagesimo Nono. Regni autem nostri anno septimo.

III. Endre király, 1291-dik évi, alább felhozandó eredetiéből.

XXV.

III. Endre király Pál mester székes-fehérvári olvasó kanonok hü szolgálatai jutalmául a fennebb XXIV. sz. a. közölt okmányt megerősítve kiadja. 1291, május 18.

(A)NDREAS dei gracia. Hungarie, Dalmaciae-Croacie. Rame. Seruie. Gallicie. Lodomerie. Cumanie. Bulgarieque Rex. Omnibus xpi fidelibus tam presentibus quam futuris presentes literas inspecturis salutem in omnium Salvatore. Ad vniversorum tam presencium quam futurorum noticiam harum serie volumus peruenire. Quod magister Paulus lector Albensis Ecclesie. fidelis et familiaris Clericus noster, ad nostram accedens presenciam exhibuit nobis priuilegium domini regis Ladizlai fratris nostri patruelis super collacione terre populorum ducalium Chuuz vocate in Comitatu albensi iuxta aquam Saar existentis. petens cum instancia. ut ipsum priuilegium ratum habere innouare, innouando confirmare et de nouo conferre ac donare ex munificencia Regia dignaremur. Cuius quidem priuilegii tenor talis est.

(L)adizlaus dei gracia Hungarie, lásd a XXIV. sz. alattit.

Nos itaque petitionibus ipsius magistri Pauli, iustis, modestis et legitimis fauorabiliter inclinati, considerantes fidelitates et seruicia meritoria ipsius magistri Pauli que nobis post

adepti Regni nostri gubernacula, cum feruore summe fidelitatis iugiter nobis famulando coram oculis nostre maiestatis exhibuit et inpendit, dictum priuilegium domini Ladizlay Regis, non cancellatum. non interletum (?) non diminutum non inliqua sui parte viciatum, de verbo ad verbum presentibus insertum, ratum habentes et acceptum innouando confirmamus et ipsam terram populorum ducalium Chuuz vocatam eciam per nos de nouo collatam ipsi magistro Paulo et fratribus suis et eorum successoribus reliquimus ex certa scientia iure perpetuo possidendam. Incuius rey memoriam perpetuamque firmitatem presentes concessimus litteras dupplicis Sigilli nostri munimine roboratas. Datum per manus discreti viri magistri Theodori albensis ecclesie prepositi aule nostre vice Cancellarii dilecti et fidelis nostri. Anno domini M^o. CC^o. nonagesimo primo. Quindecimo kalendas Junii. Regni autem nostri anno primo.

Kivül: Confirmacio Regis Andree cum deambulatione metarum. Későbbi kéztől: Metales super Csösz. A pecsét nélküli, kissé megviselt okmány találatik tekint. Békássy család tárában.

Rómer.

XXVI.

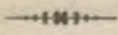
III. Endre király meghagyja az alországbiró és a többi bírónak, hogy András mester fiait: Andrást, Ivánkát és Miklóst, kik az azelőtt hűtlen Máté nádor, Csák mester és ezekkel tartóknak saját parancsára sok kárt tettek, mivel ő azokat felmenté, tehát őket el ne ítéljék. Buda, 1297. december 8.

Andreas dei gracia Rex Hungarie fidelibus suis vniuersis Judicibus in Regno suo pro tempore constitutis et specialiter uiceiudici Curie sue, salutem et gratiam. Cum nos Andream, Ivankam et Nicolaum magistros filios Comitis Andree, dilectos et fideles nostros et seruientes eorum, super omnibus nocumentis ipsorum Matheo Palatino magistro Chaak, et ad ipsos pertinentibus, seruientibus scilicet et cognatis, Durante discordia inter nos et eosdem Matheum palatinum ac magistrum Chaak illatis, que scilicet nocumenta ijdem pro fidelitate nobis obseruanda, de nostro precepto fecerunt, reddidimus expeditos,

fidelitati vestre firmiter precipiendo mandamus. Quatenus eosdem Andream Ivankam et Nicolaum magistros, et seruiennes eorum super omnibus nocumentis ipsorum modo premissis illatis, non debeatis contra quempiam iudicare. imo eosdem reddatis expeditos. Datum Bude tercio die beati Nicolai confessoris, Anno domini M^o. CC^o. nonagesimo septimo.

Hártya-szalagra nyomott igen csinos persét rommal Forgách grófok Széchényi levéltárából (a csomag, Nro 1. alatt) közli

Rómer.

A ROTTENSTEINI VÁR-ROM. ¹⁾

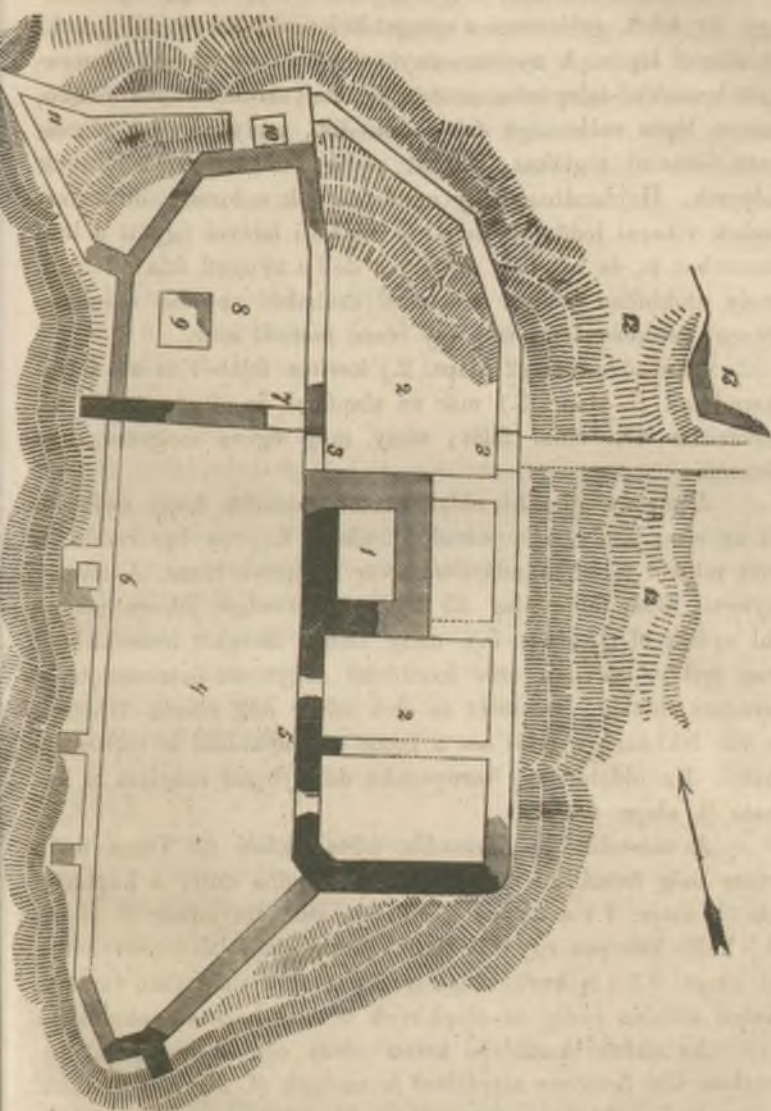
(Jécsai A. Lajostól.)

Ha a szőke Duna fölzúdult hullámainat hattyuként átmetsző gőzösön hazánk búskomor határköve, a hatalmas dévényi vár-rom alatt elsuhanunk, a Duna jobb partján emelkedő kopár Braunsberg vonja magára figyelmünket. A gőzös néhány perc alatt szembe hoz bennünket a hegygyel és tövén, meredek sziklán álló vár-romjával, mely az előidő méla tanujaként és a mulandóság szóló jelképe gyanánt tekint le magas polcáról az emberek serény tevékenységére.

Ez a rottensteini vár-rom. Csak bokrokkal borított meredek ösvényen juthatunk a partról föl a vár talapzatát képező sziklaszálra, és sajátságos meglepetés várakozik itt reánk, midőn a várt torony-omladék helyett egy egész vár romjai terülnek el előttünk.

¹⁾ Ezen Dévényhez átellenben, Austriában fekvő rom leírása és történetével kezdjük meg a várak leírását a vár-isme újabb igényei szerint. Legközelebb Bergh Károly és Hencz Antal építészekről s több másoktól hozunk magyarországi várak leírását és pedig egyelőre Döbrönte, Csesznek, Somlyó, Palota, Rezi, Csobáncz, Tátika, Szigligetét, ezek történetével együtt.

Szerk.

Az erőd egy hosszukás és keskeny mészkő sziklaszálon fekszik és négy udvarból állhatott hajdanában; majdnem a kello közepén emelkedik a főépület: a torony omladéka (1. alaprajz 1.)

A hosszudak négyszöget képező torony magassága mintegy 40' lehet, szélessége a nyugat-keleti oldalán 12, dél-éjszaki oldalán 8 lépés. A nyolcz sornyi csinosan faragott s jól összerakott homokkő-talapaton az összeillesztett szikladarabokból álló, három lépés szélességű fal emelkedik, melyben csak a csucsán láthatni téglákat, sarkát pedig faragott szikladarabok képezik. Hajdanában négy emeletes volt e torony, de a századok viharai ledönték keleti s éjszaki falával együtt a boltzatokat is, és ma már csupán a déli s nyugati fala áll fenn, mely utóbbiban még a földszinti szobából az első emeletbe vezető keskeny lépcsőzet egy része maradt meg.

Az első udvar (l. alapr. 2.) kerítés falából és a vár főkapujából (l. alapr. 3.) már az alapfalak is alig vehetők ki, kivéve a déli oldal falát, mely még egész magasságában fennáll.

A torony éjszaki oldalán volt második kapu nyílásán át az erőd főudvarába jutunk (l. alapr. 4.); ez bár romladozott mint a többi, mindazáltal a vár legépebb része. A torony nyugati falát folytatólag 13 lépés hosszúságú jókora magas fal nyúlik el (l. alapr. 5.), mely szinte faragott homokkőből van építve. A déli erős kerítésfal nagyrészt összeomlott: a nyugati oldalon, valamint ez első udvar déli részén lehettek a vár lakházai, a mint azt a falak omladékaiból következtethetni. Ez oldalon egy tornyocska dél-nyugati szöglete is látható (l. alapr. 6.)

A második és harmadik udvar közti fal Duna felőli része még fennáll, a másik azonban romba dült; a kapunyílás (l. alapr. 7.) a torony közelében van. Az udvar (l. alapr. 8.) kellő közepén egy kis torony némi alapfalai észrevehetők (l. alapr. 9.) s a kerítésfalak is igen rongált állapotban vannak, keleti oldalán pedig az alapkövek is csak bajosan vehetők ki.

Az éjszaki kerítésfal keleti része egy a negyedik udvarban álló őrtorony alapfalául is szolgált (l. alapr. 10.) Ezen toronyba, mely valamint a negyedik udvar (l. alapr. 11.) és egyszersmind a vár legéjszakibb kerítésfala majdnem egészen elpusztult — úgy látszik, hogy ide csak lépcsőkön lehetett a harmadik udvarból jutni, minthogy az ajtó helyét nem láthatni.

Az egész vár hossza 80 lépés, szélessége pedig 40; a főudvar hosszában 52, szélességére nézve pedig 20 lépés.

A természetképezte mély árok, mely a várt köríti (l. alapr. 12.), és jelenleg fal-omladékokkal el van borítva; tulsó partján kelet felé — a hajdani kapu irányában — még látható egy idomtalan omladék (l. alapr. 13.), mely talán az árkon átvezető hidhoz tartozhatott.

* * *

Ezen várat a nép sokfélekép nevezi el; többnyire Rottenstein-, Rothenstein-¹⁾, Röthelstein-²⁾, Wasserburg-³⁾, Ődes Schloss-, Losenstein-⁴⁾, Tempelherrenhaus- és Rother Kloster-⁵⁾nek.

Rottenstein nevét a legközelebb fekvő jelentőségéről szokták magyarázgatni⁶⁾, t. i. a szikla állítólagos vörhenyeges színéről, de a szikla közönséges mészkő levén, egy csöppet sem vörös, hanem sötétszürke; azonban a meredek kőszikla alulról nézve igen szakadozott és tördelt alakot mutat s ennek köszönheti a vár nevét, mert rott, lose szavaknak: „töredezett, lazán s összefüggetlenül összerakott“ az értelme.

Ambár Rottenstein neve a történet lapjain ninesen följegyezve, és az írott okmányok is csak igen gyéren említik, mégis maradtak reánk más hiteles s fontos okmányok: u. m. kövei, téglái s az építés-modor. Ezek pedig római eredetre mutatnak.

A torony talapzatköveinek szép egyforma faragása s helyes összeillesztése, valamint a főudvar kerítésfalában a kövek rakása; legkivált pedig az apró kavicscsal és tégladarabkákkal vegyített, mészdús vakolata a római építészet bélyegét hordozza magán. Római téglák is, bár gyéren talál-

1) Gettinger: Der politische Bezirk Hainburg. Pressburg, 1857. 38. l.

2) Archiv f. Kunde österr. Geschichtsquellen 1857. 357. l.

3) Albrecht: Rottenstein. (Archiv. f. Gesch., Statist., Lit. und Kunst. Wien, 1828. Nro 103 und 104.)

4) Gettinger f. i. h.

5) Kísétálás Posonból az austriai határra. (Sas II. 37. l.)

6) Nevezetesen Albrecht f. i. h.

tatnak, de mivel ezek mindenesetre a szomszéd hatalmas római város Carnuntum keleti részéből Hainburgból hozattak ide: csekély bizonyítékot nyújthatnak. Báró Sacken¹⁾ egy itt lelt római téglá bélyegét közli:

LEGXVAP

s ebből azt következteti, hogy ezen várda, mivel a XV. apollinariai légio már hogy Constantin (327—37.) előtt Carnuntumból Cappadociába tétetett át, tehát ezen császár előtt épült; de ezen vélemény a fennemlített oknál s az építmény építészeti modoránál fogva, mely a későbbkori római időre utal, aligha nem helytelen.

Különben Sacken — egyike azon kevés régiségbuvároknak, kik e várat figyelmökre méltatták — fekvése leírásánál azon nagy hibát követi el, hogy a Duna jobb partja helyett — a hol csakugyan fekszik — annak bal partjára helyezi, és azon szép hypothesisal hozza kapcsolatba, miszerint ezen vár a Dunán átvezető hajóhid — a melyet Marc Aurél 181. évi quád hadjárata alkalmával építtetett — erőde lehetett²⁾. E hidfő azonban Dévénynél keresendő, mint alább látandjuk.

364-ben Valentinian római császár bejárván ezen vidéket, a Quadok folytonosan növekedő hatalma ellen nem csak a Duna római, hanem tulsó partján is — in solo barbarico — új várak építését hagyta meg, a mi a Quadok ellenállása dacára meg is történt³⁾.

Rottenstein valószínűleg ezen rendeletnek köszöni megalapítását, mert fekvése ör- s kémhelynek igen alkalmas.

A Quadok 375-ben átkelven a Dunán és a Duna mellékén irgalmatlanul pusztítván, valószínűleg először is az ör-helyekre törtek, s azokat földülták. Hogy ezen pusztítástól ment maradt volna Rottenstein, alig hihető. Falain egy régi s borzasztó földulás nyomai vehetők ki, mert a toronynak alig negyedrészt magasságáig nyulnak a római falak, a többi

1) Sacken: Über die neuesten Funde zu Carnuntum. Wien, 1853. 5. l.

2) Sacken f. i. h. 6. l.

3) Ammianus Marcellinus c. XXX.

sokkal újabb időre mutat s oly téglák is találtattak, melyek bélyege egy husvétii bárány¹⁾; de mikor történt ez újraépítés, az meg nem határozható.

A középkorban egy család e vártól vette nevét, és már Lipót austriai és stíriai herceg 1200-ban „datum apud Hainburg III. Kal. Mart. indict. III.“ kelt okmányában, melyben nagyapja Jasemirgott Henrik által a bécsi Schotten című apátságnak adományozott birtokokat megerősíti — Henricus de Rotenstein mint tanu „de ordine ministerialium“ fordul elő²⁾.

1270-ben szinte említették egy Ulrich de Rottenstein s 1309-ben pedig egy másik Ulrich, de e család története annyira homályba van burkolva, miszerint még az sincs tudva, hogy mikor jutott Rottenstein birtokába, sem az, hogy mikor halt ki; de már 1411-ben V. Albert herceg a Hainburgban levő ugynevezett Gözenhoffal együtt Enzerstorfi Vilmosnak adományozta³⁾. Ezen család azonban, úgy látszik, nem volt sokáig Rottenstein birtokában, mert még a XV. században mint romban heverőnek említették⁴⁾, minél fogva igen valószínű, hogy második elpusztítása Hunyady Mátyás király idejében, Hainburg megszállása alkalmával történt.

Mátyás Hainburgot háromszori ostrom után 1482. sept. 30-án szerencsésen kézre kerítvén alsó-austriát is elfoglalta⁵⁾, de fényes diadala gyümölcsét 1490-ben bekövetkezett rögtöni halála következtében nem sokáig élvezhette.

IV. Frigyes császár az 1491-ki békekötés után a hainburgiaknak a megszállásnál tanusított bátor magukviseleteért egy Linzben 1493. aug. 19-én kelt okmányban „die Güter und Gründ mit Ihren nutzen, Renten, Zinsen, Gülden und Zugehörungen, so etwass zu dem Schloss und Herrschaft Rottenstein gehört hoben, und vns zugehören, Innzuhoben vergundt und erlaubt“ adományozta⁶⁾.

Frigyes 1493. aug. 19-én elhalálozván, fia s utódja I.

¹⁾ Sacken f. i. h. 5. l.

²⁾ Hormayr: Geschichte Wiens I. köt. XLVII. l. XVI. szám.

³⁾ Archiv f. Kunde österr. Geschichtsquellen 1857. 285. l.

⁴⁾ Albrecht f. i. h.

⁵⁾ Bonfin: Rerum Hungaricarum decas IV. tiz. VI. könyv, 454. l.

⁶⁾ Albrecht f. i. h.

Miksa császár ezen adományozást „am Erehtag nach St. Blasientag 1494“ határozatlan időre és Bécs-ujvárott 1506. júl. 31-én kilenc évre megerősítette; ez utóbbi okmányban a vár „vnser oed und zerbrochen Schlos Rottenstein“-nak nevezetik ¹⁾).

Frigycs császár Rottensteint a szent-györgyi és bazini Pető és Kristóf grófoknak is ajándékozta egy ízben, és Miksa császár Ulmban 1508. apr. 12-én megújítja a még el nem foglalt birtok adományozását ²⁾). Ezen adomány-levélben ugyan csak egy „Dörfel Röttenstein“ is említetik, de szövegéből kiteszik, hogy e helyen a rottensteini várról van szó.

1511-ben Boldogasszony születési napja utáni szerdán szent-györgyi és bazini gróf Pető Rottensteint Hainburg városának ajándékozta, a mit Miksa császár 1512. sz. Fülöp és Jakab napján helyben is hagyott ³⁾).

De már 1528-ban ismét új birtokost nyert a vár, t. i. I. Ferdinánd császár Prágában aprillió 9-én kelt okmányában Lamberg Jánosnak adományozá minden hozzátartozó magyarországi és ausztriai birtokokkal együtt. Kitűnik ezen okmányból az is, hogy Rottenstein annak előtte Enzersdorf János örökös birtoka volt, kinek leányát Lamberg János vette nőül ⁴⁾).

De úgy látszik, Lamberg ezen császári ajándékot igénybe nem vette, mert Hainburg birtokában maradt mind e mai napig. Azonban 1576-ban báró Puchheim Farkas és Margit, született szent-györgyi és bazini grófné fia György a köpcsényi urodalmához tartozó birtokok közt Rottensteint (Mons rottenstein) is emliti. A dévényi urodalom is folyvást követelte Rottensteint, mint hozzátartozó birtokot és még 1651-ben gróf Pálffy János Antallal kötött egyezkedésben engedtetett át neki némi föld ⁵⁾). Még az 1825/4-ki országgyűlésen is heves vita tárgya volt Rottenstein, de sikertelenül követeltetett vissza Magyarország részére s valamint előbb úgy utóbb Hainburg birtokában maradt.

¹⁾ Albrecht f. i. h.

²⁾ Archiv f. Gesch. stb. 1828. Nro 10³/₄.

³⁾ Albrecht f. i. h.

⁴⁾ Archiv f. Gesch. stb. 1828. Nro 10³/₄.

⁵⁾ Albrecht f. i. h.

A vidékiek, a mint fentebb említők, ámbár minden történeti alap nélkül a Templáriusoknak tulajdonítják Rottensteint, és még most is Templáriusok házának (Tempelherrenhaus) és Vörös zárdának (Rothes Kloster) nevezik, a mi anynyiban érdekes, mivel ezen vitézek Magyarországon vörös barátoknak neveztettek ¹⁾).

A vár egyik magasabb faláról láthatni Dévény romjait, s nem lehetlen, hogy a két vár a római időkben szorosabb összeköttetésben volt egymással, mert Rottenstein állíthatta helyre Dévény összeköttetését a fővárossal Carnuntummal.

Carnuntum roppant kiterjedésű város vala t. i. Petronelltől egészen Hainburgig nyult el. Ezen város Felső-Pannonia fővárosa s legerősebb és legfontosabb katonai állomása volt a Dunán túli Quadok ellen.

A Quadok K. u. 50 óta folyvást háborgatták a római határokat, de csak 177-ben készültek nagyobb beütésekre, midőn a Markomanok, Vandalok, Sarmaták és Svevekkal kötöttek véd- és dacsövetséget.

A római dunavidéket épen akkorában borzasztó járvány népteleníté s Marc Aurel személyesen sietett a sanyargatott és fenyegetett országrészek védelmére; 178-ban Carnuntumba érkezett s három évet töltve itt, szép hadsereget gyűjtött össze s ezzel 181-ben a Dunán hajóhidon átkelt és a barbarok hatalmát néhány ütközetben s egy eldöntő csatában csaknem tönkre tevén ismét Carnuntumba, és innen Rómába tért vissza.

Az egész hadjárat, a mint azt a Stomfánál fölfedezett római táborhely és a Lamacsban lelt római érmek és más régiségek bizonyítják, a Morva bal partján ment végbe, s így a hajóhid is itt keresendő. Dévény azon hely, mely Carnuntummal tözsomszédságánál s a Duna keskeny voltánál fogva legalkalmasabb pont volt az áthidalásra, mely még azon előnnyel is birt, hogy egy a meredek sziklaszálra épített várdából a hidat bármi nagy ellenség ellen lehete védelmezni. És csakugyan nem valószínűtlen, hogy Dévénynek ez alkalommal vettett meg alapja. De csaknem egész biztossággal

¹⁾ Kisétálás stb. 38. l.

állithatni, hogy azon 364-ben Valentinian által „in solo barbarico“ épített erődök között volt Dévény is, mert „in ipsis Quadorum terris“¹⁾ alkalmasabb helyiség nem lett volna található.

Midőn a Quadok pusztítva átlépték a Dunát, valószínűleg Dévényt is elfoglalták.

Dévény nevét 800-ban találjuk legelőször fölelítve, midőn Nagy-Károly német császár segítségével Uroff passai püspök Speculunumban (Dévény), Nitraván (Nyitra), Vetváron (Német-Óvár) és Faviánán (Bécs) új püspökségeket alapított²⁾.

Ezen név Speculunum minden esetre római eredetű, mert specula, speculum annyit jelent mint örtorony, mely elnevezés igen megillette Dévényt, később azonban Speculumból lett Speculunum.

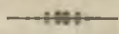
Azonban már 853-ban elvesztette volt régi nevét, és új nevével Dievinával találkozunk azon háboruban, melyet Lajos császár, Nagy-Károly császárnak unokája, a Morvák ellen viselt. Rotizlav a Morvák hercege Dievinában úgy megerősíté magát, hogy Lajos azt hiába szállta meg³⁾.

Dévény őstörténetére nézve sok érdekes új adatot közölt Ipolyi Arnold közelebb megjelent „Fehérhegység műemlékei“ című leveleiben, a Vasárnapi Ujságban.

¹⁾ Ammianus Marcellinus f. i. h.

²⁾ Salagius: De statu ecclesiae Pannon. Lib. III. cap. 10.

³⁾ Fessler: Geschichte der Ungern. I. 131. l.

AZ 1606-diki KASSAI ORSZÁGGYÜLÉS NAPLÓJA ¹⁾.

Közli Csery József.

Compendiosus extractus actorum Dietae Cassoviensis, celebratae Cassoviae per Confoederatos Status et Ordines sub Stephano Botskaj, a 24. Aprilis usque 11. Maji 1606.

Die 24. April. coepit Diaeta: Status convenerunt ad Capellam Aulae Principis, quo etiam Princeps cum Magnatibus advenit. Decantata est Cantio: Ara fortissima etc. alias Ein feste burg: sed in hungarico. Desuper Praedicans Calvinisticus Petrus N.²⁾ ex textu Ps. 116. Quid retribuam tibi Domine pro omnibus etc. Sermonem habuit, de magnitudine beneficii Divini, quod bello hoc acquisitum est: nempe libertate religionis: admonuitque Status, ut causae huic porro quoque, gladio suo et armis succurrant, et donec plenam religionis libertatem non stabiliverint, eum in vaginam non reconcant. Pro conclusione decantatum est: Da pacem Domine etc.

Ex post, consurgens Michael Kataj cancellarius, nomine Principis Statibus egit gratias, quod obsequenter comparuerint: Intellecturos eos ex relationibus Dominorum Illésházy et Mladossevits, quid ii a Carponensi Diaeta Viennam ablegati ibidem terminaverint? enitendum porro, ut pax bonis et tolerabilibus conditionibus concludatur: cum honestius sit mori, quam fucatam habere pacem. Ultro in laudem Principis effatus est, Eum sibi non privata autoritate Transylvaniae Principatum usurpasse, sed communi Statuum voto delatum accepisse: uti et in reliquo non privati sed publici studio

¹⁾ Ezen naplót Korpona városának követe Schreiber Mihály írta, ki személyesen vevén abban részt, adatai tökéletes hitelűek.

²⁾ Aligha Bornemisza nem volt. (Ráth.)

boni sua agere: pro quo penes Status vitam et sangvinem impendere paratus sit.

Eo conticente, dein Stephanus Illésházy peractae Viennam Legationis, una cum suis concommisariis, reddere coepit rationem: questus primum, rem difficilem et arduum habuisse progressum, adeo: ut nisi respectum habuisset Patriae, duorum Caesarum potentissimorum armis obnoxiae, infecto negotio redeundum sibi fuisset.

Lecti sunt deinde articuli tractatus Viennensis: superinde Illésházy palam questus est: se a nonnullis non sine sua gravi injuria sugillari, quasi Viennae non tam publicis rebus, quam suis privatis commodis studuisset; petiitque, ut hoc sibi palam diceretur, velle se scire eum, qui ita censere auderet! sed altum erat omnium silentium.

Die 25. April. Consessus habitus, cui praemissus sermo ex Thren: 3. De providentia et praedestinatione Divina, disputatum dein, an ad Sessionem cum votis Capitanei militares essent admittendi? et repugnantibus Statibus, tandem ad intercessionem Principis admissi erant, sed cum unico singulari quisque voto: Rédey Fer., Sennyei, Rákóczy Lajos et Dengeleghy.

Lecti sunt articuli Viennensis Transactionis: ubi intercessere Transylvani protestantes: quod etiam quarta religio, utpote Ariana, articulo de justo et aequo esset inserenda.

Disputatum est, de 1. 2. 3. et 4-o articulo, omnesque correcti, cum declaratione, quod insistendum sit immediate articulis Carponae sancitis: quod magna cum contentione animorum gestum est: Si quidem Status Magnatum ad bellum, status vero inferior nobilium ad pacem propius inclinaret. Quo multum contulit Concio Calvinistica (armata dicta) et Michaelis Kelemessy Personalis concitatio.

Die 26-a. In Consessu praemissa Concio, in eos directa, qui ob perpressas bello hoc, aliquas adversitates, mallent rursus Germanos dominari, et statum priorem redire: quos assimilat Judaeis in deserto, caepas Aegypti anhelantibus: disponuntur omnes ad aequanimiter ferenda haec, quae Decreto et voluntate Dei inevitabiliter fieri oportuit etc. Dein tractatum fuit de dislocatione Equitum Hajdonum, quorum ad 20

millia erant: capitanei autem sequentes: Rákóczy Lajos, Dengeleghy Mih., Desöffy János, Eleki János, Kemendy Mihály, Dekinyi András, Magyar Istvány, Rác Benedek, Horváth István, Kali Pál, Kali Vincze, Rác János, Rác Ábrahám, Nagy Ambross, Gönczy György, Budai Mátyás, Ujvári Miklós, Ujvári Imre, Kecskés András, Kapi György, Jancsy Pál, Nagy Ambross, Gagyí György, Somodyi György.

Die 27-a Aprilis. Relatio Illéshaziana reassumpta, ubi aliqui questi sunt, Illéshazium procul processisse: si quidem plenam concludendi potestatem non habuerit.

Cancellarius post haec legit literas Bassae Budensis, et Ali Begi quarum contentum erat: Caesar Romanorum instantanee pacem a nobis postulat, hoc fine ablegatus ejus duas capsas litterarum plenas nobis exhibuit. Informat nos, quod cum Hungaris jam pacem composuerit: Petimus, ut nos quo citius informetis, quomodo eam feceritis? et nuntium vestrum ad summum ad proximum Dominicum ad nos expediatis, quocum pacis hujus negotium tractare possimus. Juro vobis per Deum vivum, Creatorem Coeli et terrae, quod verbi mei tenax ero, et absque vestro scitu cum germanis pacem non inibo, quia fraudulentem eam quaerunt. Vestrae Dilectiones sint bono animo, nos enim et copiis, et munitione, et aliis quibusvis necessariis, bene provisi sumus. Ad haec Magnus Vezirius jam in procinctu est, jamque Belgradum proxime attinget.

Desuper conclusum fuit, ut nuntius Budam expediatur, et hoc officium Michaeli Czobor delatum est: qui 5-a Maji etiam iter ingrederetur.

Dein lecta fuit littera Mathiae Ducis citatoria ad Diaetam: qua se Governatorem Regni constitutum a Caesare, significat. Status audita ea reposuerunt, se a Principe suo nullatenus recessuros. Pro qua Declaratione Princeps per Legatum suum egit palam Statibus gratias, cum reciproca expressione: quod cum iis vivere et mori velit. A meridie solum privata tractabantur.

28-a Aprilis Paulus Nyári, statibus reliquit repartitionem et dislocationem militum: quae tulit approbationem.

Exceptae variae nobilium querelae, ratione Bonorum

sibi ademptorum, quae partim compositae, partim ad arbitrium Principis rejectae sunt.

Secuta articulorum conditorum Carponae, revisio: et quia ultimo articulo mentio fit querelarum contra L. R. Civitates: exurgentes quidem accusare coeperunt, quod nobiles in Civitatibus prohibeantur a domorum emptione, usu libertatum, Curia etc. Adversum hos, Civitates per ablegatos suos, seria contradictione usae sunt: quod siquidem belli hujus, secundum Religionem potissima causa fuisset, Libertas: aequum esse, ut et ipsae in suis libertatibus conserventur, neque per quemquam turbentur. Et clamore et conatu suo, eo deduxerunt Personalem Kelemessy, ut articulo illi addere debuerit clausulam salvis juribus municipalibus, privilegiis, libertatibus, et consuetudinibus.

29-a Aprilis Privata tractabantur: de restitutione spoliatorum: Sigismundus Balassa querelam posuit contra Illésházj, quod 1-mo suum hominem captivasset, 2-o apud Mathiam A. Ducem se incusasset, et in gravem indignationem adduxisset, 3-o quod omnibus viis nitatur bonis suis se spoliare, sibi que ea acquirere. Querela haec ad Magnates remissa est.

Eodem die edita sunt statuta, seu leges Militares: iuxta quas vivere teneantur milites.

Statuta haec hungarico idiomate conscripta, versantur circa subordinationem et disciplinam per milites observandam, cavendosque quosvis excessus. Subscriptio porro eorundem sic habet. Stephanus mp., Stephanus Illésházj, Valentinus Drugeth de Homonya, Paulus Nyári, Michael Kattay Cancellarius, Sebastianus Tökölyi, Georgius Druged de Homonya, Michael Czobor, Sigismundus Balassy, Christophorus Thurzo Com. p. Scep., Thomas Nádasdj, Georgius Szécsy, Georgius Warkucz, Rákóczj Lajos, Redei Ferencz, Joannes Desöfy, Dengeleghy Mihály, Somodyi György.

Die 30-a Aprilis nihil actum: sed exeunti e templo Principi Carponenses supplicuerunt; et verbo et scripto, pro remissione taxae, et respectu sumtuum occasione Diaetae Carponensis perpessorum: reposuit Princeps oretenus: Quidquid facere potero lubens faciam.

1-a Maji: Post unius horae quadrantis preces, Gyöngyös-

sienses Ministri querelam posuerunt, quod ibidem non obstante diaetali determinatione, per Papistas e Templo excluderentur, qui conscensa turri, et campanae signo convocato populo, armis se se tuerentur. Conclusum desuper ut Claustrum eis attribueretur.

2-a Maji: Ministri proposuerunt novem puncta, inter quae illud: ut Sáros-Patakini Collegium et Consistorium ipsis erigendum concedatur. Deinde, ne deinceps Calvinistae sed Augustani vocitentur.

3-a Maji: Prolata per nobilem quemdam Nagy-Bányensem querimonia; quod per ejaem Judicem et Magistratum, ad ferenda onera civilia adigeretur. Recruduit iterum querela communis contra Civitates: sed ex parte sua Civitates sua ut supra constanter tuebantur.

Consiliarii Principis questi sunt, se nullo stipendio fultos, sua pro Publico consumere: reposuit Princeps, sibi id curae futurum.

Die 4-ta Maji: Nihil actum: Quia Princeps cum aliis Magnatibus apud Dominum Tökölyi fuit: sicut heri etiam baptismo prolis Desöfianae adfuit, quae iam anni unius erat.

Die 5-a Maji: Michael Czobor, ingressurus iter Budam, petit a Statibus instructionem et cautelam sufficientem, in casum, si intermedio tempore, alia mens Principi interveniret.

Querela nobilis cujusdam contra Sigismundum Rákóczi, ratione bonorum suorum per eum occupatorum: Sed quia Sigismundus aberat, in causa publica in Transilvania, datus est huic negotio terminus unius mensis, quo elapso, si aliter non fieret querulanti satis, ad executionem procederetur.

Item, his nobilibus et Civibus, qui metu hostilitatum ad Káló se receperunt; ex quinque Comitatibus superioris Hungariae: protectio adpromittitur.

Item ratione Joannis Elekj, qui salis officialem Bajmoczii occidit, jus administrandum decernitur.

Die 6-a Maji: disputatum: an expresse in articulo trium Religionum mentio fieri deberet? Illésházio contra argumtante, et in genere omnibus Religionibus liberum exercitium asserente: dum e contra Tökölyi, tres specificè, nomineque tenus exprimendas assereret.

A meridie disputatum fuit, an sufficiat assecuratio Suae Mattis Caesareae? Illésházio cum plerisque affirmative consentibus, quod sufficiat. Nihilominus res ad Principem delata est, qui ita se declaravit. Se Diploma Suae Caesareae Mattis magni facere, neque Provinciarum in eo recensitarum mediationem contemnere: quia tamen experientia docuit, quomodo se Austriaca Domus annis superioribus erga Hungariam, et praecipue Transylvaniam gesserit? ideo arbitratur Princeps, istud consideratione dignum, et Statuum petitionem omnino attendendam: ne Electores Imperii, et Rex Poloniae pro assecuratione praestanda per Suam Caesarem Matrem requirantur.

Idem postularunt Cassovienses, non solum respectu interventorum ab anno 1604. sed et priorum actorum.

Die 7-a Maji: Splendido convivio Princeps excepit Status, cui etiam Dominae multae adfuerunt.

Die 8-a tractatum fuit de ultimis tribus articulis: et quia Illésházj ob aegritudinem adesse non potuit, conclusum: ut in ejus hospitio, praefatio super replica Statuum ad Archiducem Mathiam elaboretur. De Ablegatis Viennam mittendis, etiam tractatum sed nihil conclusum.

Supplicationes revisae, in specie Bartphensium: qui petebant sibi taxam relaxari, ob incendium suae Civitatis. Sed responsum: pro praeterito nihil remitti posse, bene vero pro futuro eorum habendam reflexionem.

Negotium Nobilis N. Bankj: contra Mladossovitsium, quod bona sua occuparet: Mladossovitius eum negat nobilem: at ille docet palam, et Mladossovitsium ad Diaetam citat etc. res haec die 10-a pacifice et amice composita fuit.

Hac die certi rustici vincti adducti sunt; qui Turcas tabellarios spoliatos occiderunt. Horum unus carnificis gladio executionatus.

Hodie item, tres germani milites, e Tokaiensi condam Praesidio, sub praetextu, quod artem pyxidariam discere velint, deprehensi incendium voluisse Civitati inferre, duo ex ipsis e mortario explosi sunt.

Die 9-a Propositiones Principis assumptae, et ea praecipue, vi cujus jubebat, ut quicumque mercatores Viennam, vel alio in Germaniam tenerentur, dimidium Summae Thesaurario

suo Paulo Deák intra octo dies in manus praesentent, sub poena confiscationis bonorum omnium, promittendo, quod si quando eo deveniretur ut solvere debeant, creditoribus suis: Regnum istud eis restitueret. Contradictum fuit acriter praesertim per Cassovienses, quod hac ratione Poloni Hungaros quaestores in Polonia detinebunt et arestabunt.

Relecta A. Ducis Mathiae ad Diaetam citatoria: Cujus tenor hic est: Mathias Dei gratia A. Dux Austriae etc. Spectabiles, Magnifici, Egregii ac Nobiles, sincere nobis dilecti! Non equidem dubitamus, quin jam litteras nostras priores 18-a hujus emanatas, una cum paribus Suae Mattis confirmationis articulorum hic conclusorum, tum etiam plenipotentiae nobis vigore undecimi articuli, juxta vestrarum obligationum verba concessae, acceperitis; atque ex illis intellexeritis, Suam Mattem, omnibus et singulis ad Suae Mattis fidelitatem redeuntibus, non solum gratiam et oblivionem omnium hoc disturbii tempore patratuum benignissime et liberalissime concessisse, sed insuper etiam ex articulis conclusis nihil plane immutasse: atque in eo, quod Suae Mattis personam concernere videbatur, Eandem omninode satisfacisse, et adhuc iisdem inhaerere plane resolvisse: ita, ut ex parte Suae Mattis, dubium nullum amplius resideat.

Percepimus autem ex litteris nonnullorum, magnam adhuc diffidentiam apud quosdam esse, quasi Sua Maiestas articulos praedictos non solum non confirmaverit, sed etiam nec servare intendat. Nos, qui haec omnia, maxime vero nunc plenipotentiam in manibus nostris originaliter habemus: certo vos assecuramus Suam Mattem nihil talis facturam, neque commissuram ut verbo suo Regio semel in lucem emisso, manusque propriae subscriptione et sigillo suo Regio corroborato, quidquam contra decorem Regii sui culminis et dignitatis faciat; atque ut hac in re minus dubitare liceat, jam a vicinis Regnis et Primariis selecti sunt certi, certissimi quique Commissarii, qui una ad hanc Diaetam publicatam sint adventuri, et juxta capitulationem factam, assecurationem suam superinde addituri: ut nihil metus, periculi, aut alicujus dispendentiae, sit vobis pertimescendum; quin omnes convenientem, salvum, securum, liberum accessum et re-

cessum ad hanc Diaetam habere, et in fidelitate sua permanere possint.

Quapropter, vos omnes et singulos, hisce nostris litteris rursus benigne admonere volumus, cum omnia jam ex parte adimpleantur, ut et vos in iis, quae vestras personas concernunt, tractatui huic concluso omnimode satisfaciatis, et ad Diaetam hanc publicam, quandoquidem ea ad solam articulo- rum omnium confirmationem, a Sua Sacra C. Rque Matte, indicta et publicata est, venire minime detrectetis. Ne hac dispendentia vestra ansam detis, ut Regnum hoc olim florentissimum tandem una cum nobilitate, ad exemplum vicinorum Regnorum nunc in potestate Turcarum existentium, sui praesentissimum exterminium sentiat, et tot millium Christianarum animarum, in diram perpetuamque servitutem immanissimi hostis abducendi, atque ad innoxium Christianorum sanguinem effundendum occasio praebeatur.

Speramus idcirca, vos huic benignae et paternae nostrae admonitioni facile accomodaturos, et ad antiquam laudatamque vestram, majorumque vestrorum virtutem et fidelitatem indubitanter accessuros, in eadem perpetuo et constanter perseveraturos.

Quodsi vero hanc Suae Mattis benignam, paternam et Regiam voluntatem, aspernari decreveritis: protestamur hisce coram Deo et tota Christianitate, nihil, neque in Matte Sua, neque etiam in nobis, quod ad pacifice sopiendos hosce tumultus, spectare videbatur, praetermissum fuisse; omnemque futuram sanguinis effusionem, et etiam Regni interitum, in vos solos redundare, atque vobis, et maxime iis, qui hujus causa fuerint, Deo O. M. et toti Christianitati desuper respondendum esse. Quando quidem vicinae provinciae, damnorum suorum propriorum a vobis illatorum, tanto libentius oblivisci volunt, quanto magis et Regno, et toti Christianitati ac Vestrae reconciliationi rursus consultum iri existimant. Ut adeo legatos suos, ad Diaetam mittere decreverint. De caetero vobis, ac vestrum singulis, gratia et benignitate nostra propensi manemus. Datum Viennae, ultima die mensis Apr. A. Dni 1606.

Deinde Magnates convenerunt, utpote: Illésházy, Nyári

Tökölyi, Balassa Sigismundus, Homonyai Valentinus, et Georgius Thurzo, Christophorus Vesselényi: una cum aliis Haidonum Capitaneis. Consultatio denuo super propositionibus, et in iis aliqua immutata. Lectum dein Regulamentum militare pro Hajdonibus, et eorum Capitaneis.

De Legatis Viennam expediendis actum: et Dnus Illés-házy requisitus, ut istud muneris iterum in se reciperet: qui recusabat eo quod ob praestitam operam, sinistre a quibusdam census et judicatus sit: addidit: se prius non cum plenipotencia, sed solum autoritate agendi, tractandi, mitigandi, missum fuisse: Jam vero nunc, ad praesentem A. Ducis Mathiae litteram, siquidem ad actum conciliationis praecipui ex Imperio, et provinciis aliis viri adfuturi essent; necesse fore mittere quempiam cum plena agendi potestate. Alioquin si solum replicam secum laturo sunt, nec proficisci quempiam necessum esse, sed mittenda solum replica, et ad arma redeundum. Haec prius bene expendenda status habent, postea Legatos mittendos. Quare

Die 10-a iterum in eo negotio consessus habitus. Mala nova de 15,000 tartaris, qui in procinctu erant in limitibus Transylvaniae, ad vastandam Silesiam et Moraviam. Ratione cuius rei requisitus est Princeps, ne eis transitum admittat.

Die 11-a Lecta Littera Bassae Budensis, qua significat, pacem successum habituram: petit itaque ad se die 10. hujus expediendos Ablegatos, offert officia sua, et significat, Vezerium cum apparatu quidem magno appropinguare, tartaros quoque ad vastandam Germaniam exivisse; sed cum pax jam jam coalescat, eos remittendos. Commemorat querelas Begi Szigethiensis contra Battyanium, quod ejus hajdones, in suo terreno rapinas exerceant: spondet se sine scitu Principis nihil conclusurum.

Articuli replicae iterum aliqui relecti, et correcti: contributio 2 florenorum imposita, quorum unum Dominus terrestris, alterum Jobbaggio solvere teneatur, exceptis domibus exustis ab devastatis.

Carponenses iterum damni per Diactam accepti intuitu petebant relaxationem, responso accepto per Illés-hazium coram Statibus: nullum esse, qui damnum aliquod non tulisset: sed

hoc Patriae donandum esse, nec eapropter onera publica et communia refugienda, imo de justo supportanda manere.

Respectu ablegandorum cum replica, Illésházius per Statum nobilium requiritur, ut in se Legationem assumat: sed ipse praeter causas jam mentionatas, fatiscentes vires, et aetatem obtendebat.

Iterum Litterae Mathiae A. Ducis lectae: uti et leges militares. Abligati Civitatum petebant dimissionem a Personali Michaelé Kelemesy: jussi sunt usque 10. horam diei crastinae praestolari.

Die 12-a Maii: Convenere Status in Capella; ubi Illésházius admonuit Status, quod quidem ipsi Tökölum cum replica Viennam ablegare velint; absque tamen plenipotencia. Viderint proinde, si Caesar et A. Dux contenti esse noluerint, ut ad arma illico refugiant. Status iterum Illésházium rogant, ne recuset adhuc fatigium hoc, cum ipsi rei totius negotium perspectissimum sit: plenipotentiam quoque respectu aliorum omnium articulorum, excepto de Religione, de Palatino, de assecuratione: ei duros concludunt. Ipse adhuc recusat.

Relecti iterum Articuli, et acta. Mercatorum, qui debita in Germania habent, ad dimidium solvendum isthic obligatio stabilita, ex motivo: quod idipsum in Germania et aliis Provinciis nunc in usu sit: frustra protestantibus Civitatibus montanis etc.

Rédey per Principem inter Magnates refertur.

Personalis, suo Statuumque nomine Principi gratias agit, rogando: Ipse Princeps Legatos quos vult Viennam expediat, et quidem qualibus cum voluerit, modis, cautelis, conditionibus: in quibus ei nihil Status praescribere voluit.

A meridie, ratione taxae et debiti Tökölani, Montanarum Civitatum ablegati coram Principe et Magnatibus se stiterunt. Ea occasione etiam Carponenses, suam instantiam repetierunt: dilati in crastinum, cum nihil agere possent, negotium Ruttkai commendarunt, qui et ipse nihil profecit.

Abligati Civitatum, per Scopusium iter suum sumserunt: Eperiessini, Cibinii, Leutschoviae honorifice habiti. Carponensis ablegatus Michael Schreiber, die 17-a Maji 4-a feria Pentecostes feliciter domum rediit.

FILCSONT-TÜKÖR-TOK A XIV-ik SZÁZADBÓL.

Ismerteti Rómer Flóris.

Az elefánt-tevecsont stb. faragványok már a legrégebbi korban divatban voltak, és az ékszereknek tekintélyes részét tevék. A fényűzés nöttével arannyal egyesülvén, nem csak kisebb eszközök, de az istenek nagy értékű szobrai is elefántcsont- és arany lemezekből rakattak össze, chryselephantinák, mint p. o. Jupiter Olympius szobra, melynek régi emlékek szerinti utánzása Luynes herczognek 300,000 francba került. A régieknél az elefántcsont-faragványok és a vésett arany készletek a gazdagságnak jelei valának, míg jelenleg ezen nemes anyag nagy mennyiséggel kés-beretvatok, botgomb, tekegolyó stb. készítésére használtatik.

A mint mai nap is vannak vidékek, sőt egyes városok is, melyek bizonyos iparterményei az egész világban legkeresettebbek, mint p. Genf órái, Rumburg vászna, a londoni tollkések és beretvák, a cseh üveg, a szász porcellán, a steier kaszák stb.; úgy voltak hajdan is egyes tartományok és városok, melyek maguknak az ipar bizonyos ágaiban hirnevet szereztek. Így került ki majd céhszerűleg Limoges olvasztó kemenczéiből a sok egyházi és polgári zománcos készlet, házi eszköz és piperecikk, mely a nagy világkereskedésben a XIII-ik században opera lemovitica, opera de limugis vagy az egytetemes opus lemovicense név alatt ismeretes volt. Hasonló módon készültek szintén majd céhszerűleg az írott hártycodexek kiesidel festményei az illuminatorok által, kik egyedül a diszitással, szépitással és virágoztatással (florare) foglalkoztak, a nélkül, hogy magához az íráshoz értettek volna, vagy avval egyáltalán sokat törődnének. Ilyformán emelkedett az V. században a filcsontfaragás a keleti góthoknál Olaszországban; a XIV. században pedig a filcsont- (elefántcsont-

arab nyelven fil=elefánt) faragók nagy társulata, kik állatsontból, főleg a rozmár soha nem sárguló fogaiból nagy mennyiséggel készítették a világpiacz számára mind azon csecsebecsét és szükségleteket, melyek a házban, harcban, egyházban — magán- és nyilvános életben szállításul, a lélek emelésül, kincstárak gazdagításaul használtattak.

De éppen azon középkor szigorú céhforma rendszere, a tökélynek lehető elérése, és az egyház dolgainak a világiaktól való szabályszerű elválasztása okozta azt, hogy a csontmetszők között mások egyedül a házi élet mesterséges faragmányait állíták elő, míg mások a fegyverek díszítését tekintették életük fő feladatának; még mások pedig kizárólag avval foglalkoztak, mi a magán vagy nyilvános isteni tiszteletnél szükségeltetett.

Az elsők különféle nász- és apró szekrénykéekkel, állványokkal, kenőcstartók, fésűk, tükör-keretek, ostáblákkal, és azokhoz való alakok faragásával, billikomokkal, szobrocskákkal tölték idejüket; mások harci- és vadászszarvak, kard- és tör-tok és fogantyú, nyereg, könyvfedők díszítéseiről gondoskodtak; még mások pedig szentségszelencéket, püspökpálcákat, díszszékek (a sella curulis utódjainak) ékítményeit, apró házi oltárkákat és ereklyetartókat készítenek, melyekkel az isteni szolgálatot élénkíték, vagy művészetük bámulatos tökélye által emelék.

Az egész művelt világon elszórva találjuk maradványait azon csontmetszők mesés iparának, melynek főszéke a keresztény világban kiválólag északi Franciaországban és Flandriában keresendő, főműhelyének pedig Abbeville-t kell tekintenünk. Az ugynevezett ymagiers-ek, a rómaiaknál eborariusok — hasonlólag mint a festők illuminátoroknak nevezettek — legnagyobb mérvben üzék mesterségüket, és keresett cikkeikkel eláraszták az ismeretes világ minden vidékeit.

Innen van az, hogy nem csak országos muzeumokban számos diptychon-, triptychonnal, ereklye-tartókkal, vadászszarvakkal stb. találkozunk; hogy majd minden régi egyháznak van ezen korból püspökpálcája stb.; hanem még a magánosok gyűjteményeiben is gyakran előfordulnak különös

kegyelettel ápolt, s őrzött filesont-emlékek; úgy annyira, hogy p. o. Pulszky Ferenc hazánkfia csak a fehérvárféle elefántcsont-emlékeknek egy külön munkát szentelhetett ezen cím alatt: *Catalogue of the Fejérváry ivories, in the Museum of Joseph Mayer Esq.*—by Francis Pulszky, Liverpool 1856.

Nemzeti muzeumunk ily faragmányokból igen diszes, több — maga nemében majd egyedüli — példányt bir a nagy értékű disznyergekben; igen csinosak az apró szekrénykéek, melyek némelyei kezdetleges művészetre mutatnak, míg mások valódi remekeknek mondhatók. Ott a műbecsü diptychák, triptychák, melyek az akkori művészet kellő színvonalán állanak stb.

Együtt van itt, mit a delnő, a harcfi, az ajtatoskodó kívánt; csak a vadászkürt, főleg a sólyom-vadászatnál gyakran még a nő kezében is megfordult ékes kürt hiányzik, bár annak is egyik ritka példánya egy rokon-nemzet büszkeségét teszi.

Leggyakrabban mégis előfordulnak a tekintélyes nagyságu fésűk, melyek hosszu, nagy fogai közti lapokon többnyire mennyasszonyi jelenetek ábrázolvák, és az érctükrök foglaltványai, ezek a sokféle kisebb nagyobb filesont szekrénykéekkel, melyek a gyűrűket, gombokat, csatokat, nyakláncokat, varró- és himző-eszközöket, azon sokféle aprósággal együtt tartalmazzák, mik a női világhoz valók, s mik elnevezésében és használatában mi férfiak oly ügyetlenek vagyunk — tevék a pipere-asztal elmaradhatatlan kellékeit. Ez a XIII. és XIV. században is így volt és mai nap még inkább úgy van; azért alig találni angol, francia és német országban régészeti tárt, melyben ezen remek metszések néhányai a tükrök kereteiül nem szolgáltak volna.

Nemzeti muzeumunk, különben ez effélékben elég gazdag, gyűjteményében ily érctükr-filesont-keretet hiában keresünk; azonban van egy Bakits János pesti ügyvéd csinos és megtekintésre méltó magángyűjteményében, melyet mint régiségkedvelő holmi lom közül megmentvén, a filesont-ismérőkkel szívesen közöl.

A tükr-foglaltvány hátsó részének rajzát, birtokos ur engedelméből, természeteti nagyságának három negyedében ide mellékeljük.

A csont maga fényes, de némely helyen megfakult, sőt meg is barnult. A fa tövéen keresztül, mintegy a középpontból egy átható repedés megy, mely az egésznek épségét fenyegeti. Felül jobbra az egyik torzalak hiányzik.

Az előlap, mely tulajdonképen a tükör befogadására szolgált, 2" 10"-nyi átmérőjű, és 3" mély körüreget foglal, melybe a fényesre köszörült érc-tükör feküdt. E körül fut egy 3"-nyi — a tükör felé kajszán mélyedő — szalag, mely mindkét oldalon átellenben, két vonalnyira van összehuzva, és az eresztékekkel együtt alkalmasint arra szolgált, hogy az elveszett, tán szintén diszesen metszett, kerek tükörfedőnek tartalékot adjon. Az egy vonalnyival mélyebb, 2" széles külső sima keret négy sarkán guggolnak a hosszufarku nagy fülű szörnyetegek, melyek más fogantyú hiányában alkalmasint fogóul is szolgáltak.

Az előlapon álló esinos dombormű azon szerelmi előállítás által veszi leginkább igénybe figyelmünket, mely ilyenmő tárgyakon gyakrabban előfordul, és a görög mythosban eredetét

lelvén, a középkor költői és szerelemdallosai által saját céljaikra meghonosítatott.

A mint a képről látni lehet, a koronás gyermekded Amor a fa ketté ágazó lombozata között ülven, lángnyilait két jobbra-balra ülő szerelmes nő szive felé irányozza, míg azok könyörgő kezeit emelvén, a dévaj istenkének épen nem látszanak ellenszegülni.

Ez a tény magyarázata, melyet sok minden felé tett kérdés és minden hozzáférhető kutforrás átkutatgatása után, tisztelt barátomnak Dr. Bock Ferenc aacheni kanonok urnak köszönhetek, kinek ilyenekben bő tanulmányozása és ismerete miatti állítása tekintélytől származottnak vehető. Ugyan ő mondja: hogy hasonló előállítások a szerelem korából főleg északi Franciaországban épen nem ritkák; sőt hogy épen Tharrand ur párisi magángyűjteményében találhatók tükörkeretek, melyek a motszések tárgyára nézve a fennleirottal majd ugyanazonosoknak tekinthetők.

Figyelemre méltó, hogy a művész a kör egyhanguságát a négyszög oldalalaival összalakítá, és a drága anyag minden darabkáját célszerűleg felhasználá az által, hogy a szögletekre a négy szörnyeteget alkalmazta ¹⁾.

Ha azt kérdezzük, mikor készült e becses dombormű? Ez olyan kérdés, melyre az elefántcsont-faragványok legműértőbb ismerői csak habozva felelhetnek! Mert, míg az építmények kora meghatározásában már annyira vagyunk, hogy a stilszerű műemlékeket mindig kisebb és határozottabb körökbe szoríthatjuk, úgy hogy bizonyos országokban alig fogunk félszázadokban, sőt tizedekben is hibázni, — a legkitünőbb fícsont-faragványokban az első tekintélyek is gyakran öt—hat században térnek el egymástól.

¹⁾Hadd álljon itt, amit mértő hazánkfia Pulszky ur emített kitünő munkájának 49. lapján egy XIII. századbeli francia elefántcsont faragványról mond: 48. A mirror case, with a scene from the mediaeval romance of the siege of the Castle of Love, or Genevra eloping with Sir Lancelot; around the edge are four monsters; egy tükörtok, a középkori románc: a szerelem erődje ostromának egyik jelenetével, t. i. Genevrának Lancelot lovaggal való elszökése; a karimán köröskörül négy szörnyeteg látszik. Ki nem ismer reá az általam leirt tükörkeret egyik rokonára!

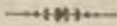
Ezen tétovának oka talán az, hogy a művészek a régi alakokat századokig szolgálilag lelkiismeretesen utánzák, úgy annyira, hogy egyedül a diszitmények- vagy építészeti mellékletekben lehet az idő meghatározására némi alapot találni; mely utmutató ezen műben szintén hiányzik, minthogy benne ilyenmü támpont teljesen nélkülöztetik. A sok majd egyenlő tárgyú és kivitelü faragmány azonban, mely minden felé elszórva található, egy percig sem hágy kétkedni arról, hogy ezen remekmü is az ymagiers-ek céhétől északi Franciaországban vagy Flandriában készült.

Tekintsük csak figyelve a ruházat nemes, szabad és épen nem modorozott redőzetét, a testek könnyüded hajlongását, a kezek bonctanilag nehézkes idomitását, magának a fának — mely tölgy legyen-e vagy bükk, stilizálása miatt meghatározni nem lehet — sajátságos lombozatát, a műkezelés finomságát és előrehaladottságát, és azon meggyőződés felé kényszerülünk hajlani, hogy domborművünk a XIV. század első tizedei korszakából származik, azon korszakból, melynek elején az Anjou-házból való királyok sz. István trónját elfoglalták.

E mellett, úgy látszik, tanuskodik a négy kúszó állatszörny is, mely götte formában a filcsont-keretet köríti, és nem csak ily művekben, hanem bördomborműveken és kicsided festvényekben bajor Lajos és IV. Károly császár idejéből gyakran előfordul, sőt még a XV. századba teendő hires győri Antiphonale sarkain is más alakban ugyan — de ugyan ezen modorban — látható.

Feltűnő még a kezelési rokonság ezen tükörtök és ama diptychon között, mely a nemzeti muzeumban az üdvözítő életéből remekül metszett jeleneteket ábrázol, és csinos csúcsivtől tetőztetik.

Minden esetre becses műdarabot ismertettünk meg, melynek az enyészettől, vagy valamely külföldi régiségi tárba való vándorlástóli megmentéseért Bakits urnak legnagyobb hálával tartozunk.

MIHÁLY VAJDÁNAK KÖVETI UTASÍTÁSA RUDOLF KIRÁLYHOZ.

Csukási Károlytól.

Mihály Vajda történetére vonatkozó számos¹⁾ és eddigelé közrebocsátott okiratok számát kívánám ez egygyel én is öregbiteni, mint olyannal, mely főkép előrelátó természetéről tesz tanuságot.

Báthori Zsigmond rögtöni elköltözése Siléziából és megjelenése Erdélyben²⁾ aggasztó helyzetbe ejtő a Vajdát, mind a császár és Bátori Zsigmond közt fenmaradó barátságos viszony, mind pedig a köztök támadható viszály esetére nézve.

Biztos tudomást kelle tehát mindenekelőtt neki szereznie mind Zsigmond, mind Rudolf egymásiránti gondolkozásmódjáról és lelkületéről; azért először Zsigmondhoz küldi követeit s miután annak a császár és a kereszténység mellett megmaradni akaró szándokát hírülvette, indítja csak meg követeit ezen utasítással Rudolphhoz.

Ezen utasítás első felében úgy látjuk őt fellépni, mint ki hiteles tudósítást kíván adni részint arról, mely okok indíták Zsigmondot Silézia elhagyására, részint pedig arról: mily lelkülettel viseltetik Rudolf iránt; a másodikban ellenben, mint ki Zsigmond számára bocsánatot eszközölni és köztük a békét fentartani törekszik.

Ez utóbbit annyival inkább állt érdekében valósitani, minthogy ellenkező esetben ő a magyar királylyal kötött szövetség ezen szavai folytán: „amicos Caesaris pro amicis, hostes et inimicos pro hostibus et inimicis habebit“³⁾ fegyvert

¹⁾ Hatvaninál III., 121. 131. 136. 137. 140. — Történ. tárban III., 123. — U. o. 146. köv. — U. o. 164.

²⁾ 1598. aug. 20-án Istvánfy. 1758-ki bécsi kiadás: 446. lap.

³⁾ Istvánfy 1758-ki bécsi kiadás: 444. l.

fogni kénytelenítettett volna Zsigmond ellen és ekkor elkerülhetetlenül a török áldozatává lesz, mint a kivel Zsigmond ez esetben a szövetséget bizonyosan megköti vala.

Míg ha a béke a két fejedelem közt fenmarad, habár nem is azon régibb s reá nézve minden esetre kedvezőbb viszony létezendik is ő és Zsigmond között, mely eltávozta előtt volt, de legalább a török ellen védve van¹⁾.

Ezen kívül meglehet, hogy ezen az események alakulásait figyelemmel kísérő és messze tervező embernek még az is lebegett szeme előtt e követség megindításakor, hogy fenmaradván Rudolf és Zsigmond közt a béke, nemsokára ő létesítheti a Josika István által megpendített eszmét, azok közé tartozván ő is, kik Zsigmondnak ingatag jellemét ismerték és ez okból hitték, miszerint az ujlag felvett fejedelmi méltóságot nem sokáig fogja viselni. Hogy voltak ilyenek, kitetszik Istvánfynak eme szavaiból: „quamquam non deessent, qui cum in brevi post eventus ostendit, solita naturae inconstantia laborare, nec ejus dolis credendum esse existimarent²⁾).

Instructio Nuncij Illustris ac Magnifici Dominj Michaelis Vajvodae ad Sacram Maiestatem Caes. Anno dominj 1598. 21. Novembris.

Felseges Chiaszar. az en Vram Hauasali Mihali Vajda Felsegednek alazatos szolgalmat ajanlia mint kegies Vranak, kiuan az ur Istentól felsegednek. io egeseget ellensegèn. giodedelmet es sok esztendeig szerenchis es bekesegecs birodalmat. Felsegednek en twlem levelet kwldöt izentis szoual.

Ertette az en Vram nagi keserw banattal es lelki fajdalommal. hogj felseged es az Erdeli Fejedelem közöt haboruság eset uona es hogj felsegednek Erdelire es az fejedelemre nagj haragja uona. Azert hogj orszagat felsegednek aduan es ismeg mas felöl meg tert es orszagaban bement. meli dolognak se kezdeteben sem penig el vegezeseben, az en Vram Mihali Vajda semmit nem tudot. Hanem csak hallotta Erdeliból elmenetelet, de mi szandekkal, mi okbul nem értette.

1) Mihály Vajda szerződését Zsigmonddal I. Horvát-Mihály új dologzat III., 344. és ugyanannak Rudolffali szerződését u. o. 360. és Istvánfy bécsi kiadás 444. lapján.

2) U. o. 452. l.

Megterte felőlis penig semmitsem tudot sem ertet. Hanem csak halotta, hogy meg iwt; Az országban minden rendek beuettek. Vralliak mind fejedelneket. es hozza halgatnak.

Az en Vram hogj megertette eszt az dolgot csudalkozot mi legien illien ualozasnak az oka mindgiarast Emberet kwdötte hozzaja meg kerdette. nichoda okokbul iwt meg es ha az keresztienseg mellet akare maradni.

Az elsőre aszt felelte. hogj reminsege kívül löttek mindenek. Herczegsege igen haszontalan uot, nem anij iovedelme az mint mondottak. meg csak tiszteseget lako helie sem uot. Az felseged Commissariussaj nem exeualtak az felseged parancsolatiat, meg igert summa penzet, az napra meg nem attak. Az mi Papatul, Hispaniaj kirality remensege uot kire felseged kegelmesen ajánlotta uot magat meg nem lot. Az Calmaroktul ualó levelis nem uot¹⁾. Vgj annira hogj minden allapotia niomorusagos uot. — Az masikra aszt felelte, hogy ha felseged beket hagj neki. es az előbbi kegielmesegeben tartia kesz mindenkor az keresztienségnek es felsegednek az pogani ellen fegiuereuel szolgálni. ueretis ontani. Ezeket izente az en Vramnak.

Valami legien azert az oka megüuetelének, es felseged rea ualó nehesztelesenek aszt az en Vram nem itelj hanem csak az felseged kegyelmes es bölcsj ítéletire hadgia.

Hanem csak azon köniörög felsegednek mind kegielmes Vranak felseged tekincse. az szegeni keresztieneket. az kiknek ebből az haborusagbul veszedelmök következhetik. Az pogannak penig minemw nagj örömere vagion az keresztienek fejedelmek között ualó haborusag (mostis ha az keresztienek fejedelmek egiesek uonanak az Törököt köniw uona megüerni) mert Varadnak megszállasajs csak ebbül következet.

Ha szinten felseged ellen ualamit vetet uonajs. es ha felsegednek melto haragia uagion ellenejs. tekincse felseged

¹⁾ Rudolf annak bebizonyítására, hogy ő csakugyan sürgeti a Pápát a bibor kalapért, úgy látszik megígérte volt Zsigmondnak, miszerint Romában tartózkodó követének ez ügybeni levelét vele közleni fogja, mi Rudolf fent említett követhöz intézett levelének ezen szavaiból világosan kitétszik: *Vt autem ipse videat, quam hanc rem diligenter curemus, responsum nobis statim mitti velimus.* M. Történelmi tár: V, 210.

ennek előtte való igaz iambor, hív es hasznos szolgálatiat. Emlekezhetik felseged kegielmesen. mikor Georgjt¹⁾ az Török meg veué az keresztienség megremüle. akkor szinten maga io akaratiabul felsegedhez. a Törököt elhadgia ki miat najj bekesegeben uot. es felseged hiusegehez hajla.

Szinan Bassa Chiaszar erejevel Havas Alföldebe be iwue. az egész orszagot ellepé erőssegeket épite. Akkor szemelie szerint beiwue az Erdeli Fejedelem és az en Vrammal egiuit az orszagbol ki uertek Szinan Bassat. Az erőssegeket mind uettek es az orszagot megsabaditak.

Themesuarat megszalla ő maga Lippat Jenót egieb szomszed várakat meg uütte.

Eger ala ki mene segitsegre mostis mind Taborba uot. és az en Vram segitsegeuel egiut Varad segitsegere kikwdöt magiar orszagba. kit mikor ertet az Török elment alola.

Azert kegelmes Vram illien io szolgat felseged meg ne vessen. hanem inkab atiaj kegelmeseket mutassa hozza es vegie szolgálatiat. Varadot is felseged adgia meg neki²⁾, mert Varad Erdel nelkuil el nem elhet. Nagiob kar is következhetik az mia az keresztienségben.

Az en Vram felsegednek alazatos szolgália hotig az keresztienség melöl el nem al. hanem örömet szolgat felsegednek és az keresztienségnek Az mint mostannis szolgalt ki felsegednek hiszkwk hogyj ertesere vagion De ha az Erdeli fejedelem ő neki ellensege leszen, nem szolgálhat, mert Havas Alföld Erdeliel birja magat. es egik az masikra semmi keppen nem tamadhat. Nem is illenek felseges Chiaszar, hogj ollian io tot es io akarat uites keresztien fejedelemre ki jsten után az en vramot ujonnan szekiben wltette, fegiuert fogna, es rea tamadna.

Azert felseged vegie kegielmesegebe az Erdeli Fejedelmet es meg ne haboricha. hogj felsegednek, es az keresztienségnek mint ennekelőtte egiut szolgálhassanak. Felsegedtwl. kegielmes valaszt uarok.

Ezen azonkori fogalmazat a győri káptalan országos

1) Győr.

2) Várad az 1598. oktob. 12. történt török megszálláskor Rudolfnak adott esküje mellett megmaradván, ez utóbbinak birtokává lett.

levéltárába úgy került, hogy, midőn Napragy Demeter a Vajdának Rudolf által kijelelt titkára és tanácsosa győri püspöknek neveztetett ki, elköltözésekor 200—300 darabra menő könyvtárával együtt, mely az urodalmi levéltárban őriztetik, számos korlátnoki irományokat is hozott magával.

Igy került tehát ezen követi utasítás is ide, sok más az erdélyi fejedelemség viszonyaira vonatkozó jeles okirattal, melyek közül jelenleg Rudolf követeinek Erdély átvételéről szóló okmányát is közöljük.

Az Erdély átadásáról szóló szerződés 1597 elején kötetett meg Prágában azon alkalommal, midőn Zsigmond 3 tanácsosának ¹⁾ kíséretében, a spanyol királytól megérkezett aranygyapjas rend átvétele végett oda utazott; de minthogy a benne foglalt pontok közül némelyek nem elég határozottan és világosan voltak fogalmazva, azért Rudolfnak Erdély átvevését végrehajtó követei oda utasítottak, miszerint egy az eredeti szerződést magyarázó okmányban azokat szabatosabban és érthetőbben igyekezzenek kifejezni; ez okmány a következőleg hangzik:

Nos Stephanus Szuhajj Episcopus Vacziensis, Praefectus Camerae Hungaricae Poseniensis, Nicolaus Isthwanffij De Kis Azzonfalwa Regni Hungariae Propalatinus, ac Bartholomaeus Pezzen Consiliarius Aulicus Sacratissimae Caesareae Majestatis etc. Rudolphj secundj etc. Dominj dominj nostrj clementissimj, ac eiusdem Majestatis nomine Legatj et Commissarij ad Illustrissimum Principem et Dominum Dominum Sigismundum Bathorij De Somlijo, Transyluaniae, Vtriusque Valachiae et Sacrj Romanj Imperij Principem, Siculorum Comitum, ac quarundam partium Regni Hungariae dominum, specialiter ac solemniter delegatj etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit vniuersis. Quod licet inter dictam Sacratissimam Caesaream Majestatem ab una, ac praenominatum Illustrissimum Principem Dominum Sigismundum partibus ab altera, certa pacta et conuentiones de et super cessione ac ad manus dictae Sacratissimae Caes

¹⁾ Bocskai István nagybátyja, Jósika István cancellárja és Kornis Gáspár az ország főkapitánya.

sareae Majestatis assignatione eiusdem Regni Transylvaniae superiorj Anno Pragae medio internuncij ipsius Illustrissimi Principis intercessissent, ac de eis certa instrumenta literalia edita ac confecta, atque illa utrinque confirmata essent, Tamen in literis seu instrumento pactorum dictae Sacratissimae Caesareae Majestatis quaedam postea capita seu Articuli inuenti essent, iuxta postulationem suam non satisfacere insertj, quae dictus Illustrissimus Princeps per nos velutj speciales suae Majestatis legatos et Commissarios magis ac dilucidius explicarij ac virtute plenipotentiae Nobis a dicta Sacratissima Caesarea Majestate domino nostro clementissimo datae declararij petiuisset, Nos ea capita siue articulos in hunc, qui sequitur, modum declarandos et explicandos duximus. Et primo vbj in literis suae Caesareae Majestatis continetur, illa Quinquaginta Millia Tallerorum soluenda esse ipsj Illustrissimo Principj de semestro in semestre, declaramus hanc solutionem anticipato dandam et soluendam fore, hoc est, ad initium cuiusuis semestris, non autem ad finem. Ac licet in literis suae Majestatis a die cessionis et egressionis e prouincia istius primi semestris initium sumendum esse proponatur, Tamen quia mora haec temporis non ex Illustrissimi Principis parte commissa est, ut dicto Illustrissimo Principj satisfactum sit, declaramus initium primi semestris a die prima Aprilis Anni praesentis esse computandum. Quod si autem sua Caesarea Majestas pro huiusmodi Quinquaginta Millium Tallerorum Summa, beneficia aliqua Ecclesiastica dicto Illustrissimo Principj dare et numerare curabit, iuxta duo illa semestria modo praemisso a die prima Aprilis incipienda: Nisj si inter suam Caesaream Majestatem et Illustrissimum Principem de alio meliorj modo prouentus beneficiorum administrandi postea conuentum fuerit. Deinde declaramus etiam et explicamus caput quoddam obscurius literis suae Majestatis Caesareae insertum, Nimirum quod sua Caesarea Majestas dictum Illustrissimum Principem etiam sacris ordinibus susceptis titulo Illustrissimi Principis, sicutj hactenus, ita tunc quoque afficiet et nuncupabit. Tum etiam quod Schaedae illae Mercatorum, quae de soluenda per duo praedicta semestria Quinquaginta Millium Tallerorum summa dicto Illustrissimo Principi dandae erunt, illae tunc assignabuntur, quando ipse Illustrissimus

Princeps Pragam profectus fuerit, aut quando ad duos Ducatus Opuliae et Ratiborij per Commissarios introducetur. Imo explicamus et declaramus per hunc modum, ac in fidem et Verbum suae Majestatis nos obligamus. Vtque sua quoque Majestas Caesarea dicta puncta seu capita modo praemisso intelligat, ac exequenda benigne curet, partes nostras diligenter et bona fide interponemus. Harum nostrarum vigore et testimonio literarum. Datum Albae Juliae. septimo die Aprilis. Anno Dominj Millesimo Quingentesimo Nonagesimo Octauo. — Stephanus Szuhaj Episcopus Vacziensis Praefectus Camerae Hungariae Sacratissimae Caesareae Regiae Majestatis Consiliarius ac in Transyluaniam Legatus m. p. (L. S.) Nicolaus Istuanffy Regni Hungariae Propalatinus ac Sacratissimae Caesareae Majestatis in Transyluaniam Legatus m. p. (L. S.) Bartholomeus Pezzen Sacratissimae Caesareae Majestatis Consiliarius Imperialis Aulicus et in Transyluaniam Legatus.¹⁾

Mihály Vajdának Napragy Demeter részére tett adománylevelét is jönak látom ide iktatni:

Nos MICHAEL Valachiae Transalpiniae Vaiuoda, Sacrae Caes: Regiaeque Maiestatis Consiliarius, per Transyluaniam Locumtenens, Et eiusdem Maiestatis Exercitus cis Transyluaniam et eius partium dicionumque fines Generalis Capitaneus etc. Memoriae commendamus tenore praesentium Significantes quibus expedit vniuersis, Quod nos Singularem et honorificum habentes respectum, cum aliarum magnarum virtutum, et in primis constantissimae fidelitatis multis grauaminibus, difficultatibusque et persecutionibus probatae et nobilitate erga Sac: Caes: Regiamque Maiestatem, tum multorum praeterea Seruiciorum, quae Caes: Regiaeque Maiestati, tum etiam huic regno Illustrissimus ac Reuerendissimus Dominus Demetrius Napragij Electus Episcopus, Cancellarius et Consiliarius regni Transyluaniae, exhibuit et impendit, ac in futurumquoque exhibiturus et inpensurus est: Totales et integras domos seu curias nobilitares in Oppido Gialu in comitatu Colosiensi existente habitas, Quarum quidem prima Emerici Zijkzay, Secunda Alberthi Almassy, tertia Stephani Thorda, quarta . . . mae

¹⁾ Eredetie a győri káptalan országos levéltárában XIV. 42. 1948. sz. a. van.

Similiter Thorda, quinta Benedicti Nagy, Sext
 quondam Melchioris literati, nunc vero c . . . praedicti Be-
 nedicti Nagy, Septim
 Nona Joan . . . Bessenieij lakij, vndecim
 gij literati Kaloh Gregorij Zerennieij,
 in oppido Gialu et comitatu Similiter Kolosiensi habitas
 et existentes, Quae quidem antea pertinebant ad praetactos,
 Sed ex eo, quod Sac: Caes: Regiaeque Maiestati datam fidem
 et iuramentum violarunt, Eidemque rebelles extiterunt, vna
 cum alijs regnicolis Nobi in notam infidelitatis incur-
 rerunt, ob idque Eaedem Domus, seu curiae Nobilitares in
 Sac: Caes: Regiamque Maiestatem primum eiusque collationem,
 per eum vero ad nos, nostramque collationem, deuolutae et
 redactae sunt, Totum item et omne ius regium si quod in
 eisdem domibus, seu curijs nobilitaribus, etiam aliter quali-
 tercunq; haberentur, aut aedem et Idem nostram ex quibus-
 cunq; causis, vijs, modis et rationibus concernerent collatio-
 nem, (így) simul cunctis suis cum vtilitatibus, et pertinencijs
 quibuslibet, terris scilicet arabilibus, cultis, et incultis, agris,
 pratis, pascuis, campis, foenetis, Syluis, nemoribus, montibus,
 vallibus, vineis, vinearumque promontorijs, aquis (így) fluuijs,
 piscinis, piscaturis, aquarumque decursibus, molendinis et
 eorum locis, Generaliter vero quarumlibet vtilitatum et perti-
 nentiarum suarum integritatibus quouis nominis vocabulo vo-
 citatis, ad easdem et idem de iure et ab antiquo spectantibus
 et pertinere debentibus, sub suis veris metis et antiquis limitibus
 existentibus, memorato Demetrio Napragij, ipsiusque Successori-
 bus clementer dedimus, donauimus, et contulimus, Imo damus do-
 namus et conferimus iure perpetuo et irreuocabiliter tenendam,
 possidendam pariter et habendam Saluo iure alieno, harum
 nostrarum vigore et testimonio litterarum mediante. Quas nos
 in formam priuilegij nostri redigi faciemus, dum nobis in
 specie fuerint reportatae. Datum in Ciuitate nostra Alba Julia,
 quinta die Nouembris. Anno Domini 1599.

Michael Vaiuoda. m. k.

(p. h.)¹⁾

¹⁾ Eredetie a győri káptalan országos levéltárában XI. 33. 1369. sz. a.
 Ezeken kívül Ráth Károly ur még számos eredeti fontos okmányt irt le
 azon levelek közül, melyeket Napragy püspök Erdélyből magával hozott.

A MARCALTŐI RÉGI KASTÉLY.

Ráth Károlytól.

Veszprém megye északnyugoti csucsában, hol négy megye: Sopron, Győr, Vas és Veszprém határai szögellenek, azon helyen, hol a Marcal folyócska a Rábába ömlik, már a Rómaiak idejében Mursella ¹⁾ nevű telep volt. A magyarok letelepedvén 891-ben a Dunántúlban is, midőn az itt lakó népektől a folyó és romban heverő telep neve után tudakozódtak, s megérték, hogy az Mursellának neveztetik, e nevet a saját nyelvökben fennlevő Marcal szóra változtatták, s mind a folyót, mind pedig a telepet így keresztelték el. A XIV-dik században a nemzetségi és birtokróli nevek kezdvén használtatni, ekkor tűnt fel a Marcal tövénél birtokolt nemes család Marcaltövi, Marcaltői elnevezése is.

E név első felvevője Bertalan volt, ki Marcaltövi vezetéknév mellett még a Bagaméri-t is használta. Gazdag és tekintélyes család levén a XIV. század elején második fiát Miklóst mint Slávonía bánját, harmadik unokáját szinte Miklóst pedig már mint nádort találjuk 1400-ban e családban, de csak egy helyen felhozva Fejér oklevélgyűjteményében.

A hires Garay családot a XV-dik század második felében szintén egy Miklós, mint cseszneki várnagy szolgált. ²⁾

1463-ban, midőn Hunyady Mátyás királyunk a török ellen hadat gyűjtött, Marcaltői Györgyöt itthon hagyni rendelé, ki több birtokos nemessel együtt a vele szomszéd Kesző vár őrizetére volt rendelve. ³⁾

Az említettem cseszneki várnagnak második fia Demeter, Szapolyai István nádornak, ki sokszor tartózkodott pápai

¹⁾ Forbiger Albert: Orbis terrarum antiquus. Nürnberg, 1853. 7. l.

²⁾ Nagy Iván: Magyarország családai. VII. 293.

³⁾ M. tört. tár IX. 165.

várában, udvari belső szolgája (familiaris) volt s midőn ez az 1499-dik év dec. 23-án Pápa várában végrendeletét elkészíteté, Hedvig neje, Orsolya nővérével, ugy Kapucsi Ferenc, Csikvánd birtokosa és udvari belső szolgával együtt ő is jelen volt. ¹⁾

1541-ben Marcaltői Marcaltői Péter és Miklós mint Győr megyei király emberei említetnek. ²⁾

Demeternek 4-dik fia volt Miklós, kinek nővére 1549-ben mint Csaby Péternek neje említetik. ³⁾

Miklós fia György, Győr megyének egyik nevezetesb és főbb birtokos tagja volt, ki az 1583-dik év martius hó 1-jén megkezdett pozsonyi országgyűlésen 80 denár napidíjjal követe volt a megyének. ⁴⁾ Ez Malomsokon nevezetes rész-birtokkal birt. 1587-ben Veszprém megyének ⁵⁾, 1593-ban pedig mint Mosony megyének alispánja említetik. ⁶⁾

A Marcaltői családnak nevezetes jószágai levén Mosony, Győr és Veszprém megyékben, Györgynek fia Miklós, ki 1580-ban született ⁷⁾, a XVII-dik század első tizedében elhátározta magában a Marcal mocsárában egy erődített kastélyt építeni.

A ki Marcaltő mezővárosát, határát és fekvését ismeri, bizonyára azt gondolja, hogy Marcaltői Miklós a most fennálló Amadeféle kastély mint a határ legmagasb, legemelkedettebb részén, vagy tán épen a mostani kastély helyén építette erődített házát! oh nem, hanem ott, hol a mult 1862-dik évben foganatba vett tagosztály előtt a nyáras erdő állt, mely hely akkor posványos volt, s melyhez hozzáférni, megközelíteni igen nehéz lehetett.

A török hódoltság ugyanis Győr megyében a Rába-, Veszprém megyében pedig a Marcalig terjedvén, Marcaltői

1) Cornides dipl. V. 145.

2) Győri káptalan sekrestyéjében 12. fiók, V. csomagban.

3) Győri kápt. orsz. lt. XVIII. 54. 3031.

4) Győr megye eredeti I. jk. az 1583-dik évnél.

5) Győr megye levéltára szerint.

6) Régi magyar nyelvemlékek. II. 268.

7) Győri káptalan országos levéltárában a 61-dik fiókban van egy valóságos levél az 1616-dik évről, melyben magát ekkor 36 évesnek vallotta

Miklós szabad magyar földön építetett, a török hódoltság ugyanis csak a falu aljáig, vagy még jobban meghatározva a nyugoti kertek alatt folyó Marcalig, mely ekkor közvetlen (a mostani vendéglő alatt) esett a Rábába, terjedvén, azontúl már a török nem parancsolt. Annak bebizonyítására, hogy hajdan a Marcal csakugyan az említettem helyen folyt, először felhozhatom a hagyományt, másodszor: ezelőtt vagy 12 évvel egy zsellér a falu alatt jó mélyen a földben egy egész malomfejet és zsilipet talált, s harmadszor: a tagosztály után a kertek, s különösen a plébánusé alatt egy ölnyi mély árok huzatván, a földet tiszta öntésnek találtam.

A Marcal által körülfolyt szigetben építeté tehát Marcaltői Miklós erődített kastélyát, még pedig mint alább bebizonyítom, az egyik részét az 1608 s másik részét az 1612-dik esztendőben. Első neje Zay Anna nemzetes Skárosi János özvegye volt, kinek anyja Amade leány lévén, e jogon a magtalan várkonyi Amade Mihály Pozsony megyei alispánnak 1608-ban történt halála után testvére Zay Katalin, özvegy Semberi Istvánnéval Poky Mihály Győr megye alispánját megnyerték arra nézve, hogy Amade Mihály ingóságait nekik meg fogja itélni, azonban ennek meggátlása végett Amade István és Leonhard az elhunyt testvérei, 1609 mártius 14-én Illésházy István nádortól Bazin várában egy ilyennemű ítéletet letiltó parancsot eszközöltek ki, mely Poky Mihály alispánnak el is küldetett.¹⁾

Miklós ugyan ezen 1609-dik év október havában Győr megye által a pozsonyi országgyűlésre követnek választatott azon kijelentéssel, hogy ha társat akarna, azt maga választsza, mely esemény Miklósnak nagy becsületére válik, midőn a megyének oly általános bizalmát birni szerencsés volt; díjul pedig 100 forint szavaztatott meg számára.²⁾ Vagy ezen, vagy a következő

1610-dik év elején neje Zay Anna elhalt, ki 1608-diki január 8-kán végrendeletet tett Alsó-Szelestei Szelestey Ádám, Turi György, Enessey István Veszprém megye főbirája, Pető

¹⁾ Eredetie a győri káptalan országos levéltárában, az 56. számmal jelelt fiókban.

²⁾ Lásd a megye eredeti jkönyvét.

Bálint esküdt, alsó-görzsönyi Csorgai István, dienesfalvai Cziráky László, felső-görzsönyi Sebestyén Mihály, Tapolczay György pápai lovas zsoldos katona, Jánossa Péter, Enessey Mihály vitézlő s nemes urak, és tisztelendő Kola János a szomszéd Szent-András helységének prédikátora jelenlétében. E végrendeletben általános örökösévé teszi férjét és gyermekeit azon kivétellel, hogy első férje rokon hugának Czéri Annokának az ő ingóságaiból menyegzőt szolgáltatassanak vagyis lakodalmát kitartsák.¹⁾ Minthogy pedig ezen végintézkedés tisztába hozatalára Marcaltői Miklósnak a jelenvoltak tanúteleire volt szüksége, Thurzó György nádorhoz folyamodott, ki az 1610-dik év június hó 15-én a fennemlített tanúk kihallgatását a győri káptalannak megparancsolta. Ez utóbbi testület Polosticai András olvasó kannonokat, győri püspöki helyettest és soproni kereszttest kiküldé, ki is a kirendelt nádori emberek közül Hatos Bálintot maga mellé véve július 22-kén a Marcaltői kastélyba mentek, hol a fennemlített tanukat Cziráki Lászlón kívül együtt találván, azokat kikérdezték és meghiteztették.²⁾ Ugyan ezen okmány és Győr megye jegyzőkönyve őt már ekkor (1610) Veszprém megye alispánjának mondja, ki a szeptember 30-án tartott Győr megyei gyűlésen mindazok ellen tiltakozik, kik ez időben a Marcal vizén révet állítottak s ott révbért s vámot szednek.

Második neje volt Török Anna.

1627-ben okleveles nyomára akadunk, hogy Lovász-Patona egyrészét is bírta,³⁾ 1628-ban pedig Bolerázi István zirci apát idézteti meg, Eszterházy Miklós nádor utján, mint Turi György fiának Benedeknek tutorát, mivel az apátságoknak Sol, Olaszfalu, Tevel, Kovács, Berény, Polány, Vejim, Előszállása, Karakó-szállása, Koppány, Borsát, Pencele, Ság, Szent-Király és Zirc részint lakott, részint néptelen Fejér és Veszprém megyékben fekvő falvait bitorolta, s mely jószágokat az apát 1616-ban II. Mátyás királytól kapott adományban.⁴⁾

¹⁾ Egykoru másolat a győri káptalan országos levéltárában a XIV. fiók, 42. csomag, 1919. sz. a.

²⁾ A nádor levele uo. 10. 28. 1114. sz. a. fellelhető.

³⁾ U. o. 20. 59. 3563. sz. a.

⁴⁾ U. o. 56. fiókban.

A következő 1629-dik évben Katalin leányát Csói Pathy Zsigmondhoz adta férjhez, ki is a menyaszszony részére február 21-kén a következő eredeti felvállást tette a győri káptalanban:

„Mivelhogy én Pathy Zsigmond, az nemzetes és vitézlő Marczaltöwy Miklós uram hajadon leányát Marczaltöwy Kata aszszonyt, hajadon fejjel magamnak választottam házas-társul, kinek tisztességes lakodalmára avagy elhálásunkra hagyattatott napra, mint rövid üdőt hagyván egymás között az lakodalomnak és elhálásunknak, melyre én az megnevezett Marczaltöwy Kata mátkám aszszony után menyeközre semminemű öltözetbeli ruhát és egyéb tartozandó eszközöket nem vihettem, hanem az én ipam Marczaltöwy Miklós uram ö kegyelme, és mátkám aszszony az ő kegyelme leánya Marczaltöwy Kata aszszony egyet értvén, ő kegyelmének adták én nekem bemutató, avagy utánna vivő tartozandó egy öltöző ruházatot, ugymint egy vörös virágos vont arany szoknyát, egy kis subát fekete virágos bársonyt, aranyos virágos vörös bársonnyal béllettet éppenséggel, egy arany láncot, egy bokor arany peracet, egy fejkötőt arany boglárral rakottat, ismég egy aranyos párta övet, kiket én az ő kegyelme leányának Marcaltövi Katának az én mátkám aszszonynak, elhálásunknak idején bemutatam, az mely nekem adott jókat adtak én nekem Marcaltövi Miklós ipam uram és mátkám aszszony 500 forintban, az mely megnevezett 500 forintig kötöm zálagul ő kegyelmeknek az én csói jószágomat ilyen conditióval, hogyha magtalan meghalnék, avagy maradékom nem maradna, és az én mátkám, ki jövőndő feleségem lejendő lévén, élni fog holtom után, tehát az én bátyai Pathy uraimék, és egyéb következő atyámfiai, elne vehessék az megnevezett csói jószágomat, míg az megnevezett 500 forintot megneem adják feleségemnek holtom után, az hol peng előbb halála történnék mátkámnak elhálásunk után magtalan, tehát én tartozzam és az én maradékom is Marcaltövi Kata kívül is, ki más feleségemtől való lehetne, Marcaltövi Miklós uramnak és maradékinak megtéríteni az megnevezett 500 forintot minden pör patvar nélkül, én avvagy maradékom; az hol peng én, avvagy az én utánnam való maradékim meg nem tartanák, és nem engednének, tehát

minden törvény folyása ellen, az én mátkám aszszony, Marcaltövi Kata aszszony és maradéki, és mind pengig Marcaltövi Miklós ipam uram ö kegyelme és maradéki ezen levelemnek erejével, nemine contradicente egy szolgabíróval és egy esküttel, az megnevezett jószágomhoz nyulhassanak és birhassák mind addig, valamig az én maradékim, kik más feleségemtől lehetnének, se pengig az én atyámfiái, kiket holtom után az én jószágom illethetne, el ne vehessék, míg az megnevezett 500 forintot, Marcaltövi Kata asszonymnak és maradékinak és ipam uramnak Marcaltövi Miklós uramnak és az ö kegyelme maradékinak meg nem adják.“

Reá nem sokára Marcaltöi Miklós meghalt, mert fia István 1630-ban már mint néhai M. Miklós fia említetik.¹⁾ István is elhalván 1634-ben már fivére Mihály — Kereszturi György és István nevében is — ellenmond a györi káptalan előtt Hathalmi Sándrin e család utolsó sarja végrendeletének, melyben ez az öket illető javakra nézve is intézkedett.²⁾

1645-ben már ki volt halva a Marcaltöi nemes család fiága, mi abból tűnik ki, hogy Várkonyi Amade Leonhárd alnádor ellenmondott gróf Csáky László Léva ura, birodalmi lovag, kir. tanácsos és komornyik, Pápai és Lévai főkapitány ellen, ki az egyedül öt illető Marcaltöi javakat felkérte és meg is nyerte.³⁾ Amade Leonhárd csakhamar visszanyerhette a Marcaltöi jószágokat, mert Csákyékat nem találtam a javak birtoklásában.

A Marcaltöiek kihalta után Marcaltö helysége is elpusztult, vagy tán a török tette tönkre, bizonyosan nem tudjuk, annyi áll, hogy a Fejérvári Eming a szomszéd Győr megyei Malomsok helység biráját 1648-ban Székesfehérvárott megfogatta és addig nem bocsátá el, míg Marcaltö pusztá falunak adóját, melyhez Malomsoknak semmi köze nem volt s határát sem használták, csak azért, mert egy földesurok volt, 10 forint adót fizettetett.⁴⁾

A Marcal szigetében a pusztá helység alatt levő kastély

¹⁾ Györi kápt. VII. jk. 428. 1.

²⁾ U. o. VIII. 52.

³⁾ U. o. IX. 126.

⁴⁾ M. történelmi tár VII. 73.

állott ugyan 1652-ben,¹⁾ s úgy vélekedünk hogy a törökök kiüzeteése után is, de tán addig, míg az Amade család a mostani kastélyt nem építeté, s lakhelyét a mocsáros helyről a helység melletti szép magaslatra át nem tevé, állott e kastély, hanem az ujnak építésekor ősi rosz magyar szokás szerint a törökös világban menhelyet nyujtott régi erősített kastély kövei, téglái felhasználtattak s így romba döntetett s még léte is feledésbe ment, a Marcal és Rába áradásainak üllepedéke pedig a romokat a földdel tette egyenlővé, s már csak a nép vénei beszéltek róla fiaik s unokáiknak.

* * *

Ezelőtt körülbelöl 30 évvel Horvát István Marcaltői jobbágy szilárd anyagból akarván egy uj házat építeni, a családban élt szájhagyomány nyomán tudván azt, hogy a parochiális templomtól nyugotra mintegy jó puska-lövésnyire a falu alatti urasági nyárasban régi épületrom van, azon kéreással folyamodott a Marcaltői urodalmi tisztartó Kinder urhoz, engedné meg, miszerint ő ott téglát és követ fejthessen. A nem itt született tisztartó Horvát Istvánt kinevette, azonban ez neki állott s az alapot kezdvén ásni a téglát haza hordta. Kinder az ásást eltiltván, a téglát elkobozta. Nem sokára változván a tisztartói állás, Horvát István ismét neki állott a romoknak, de Stetina József tisztartó, elődje eljárását követte. (Ezen másodszeri ásás közben találtak egy réz-tányért vagyis inkább fődöt, mely jelenleg régiség-gyűjteményemben van.) Ezután ismét feledés fátyola kezdé befödni a marcaltői régi kastély helyét, de 1861-ben a magva szakadt gróf Amade család leányutódi közt részben osztály, ugy Marcaltón tagosztály is eszközöltetvén, az uraság birtokában levő helység alatti nyáras a volt jobbágyság birtokába jutott.

Azon erdőrészt, hol a régi Marcaltői kastély állott Nagy József volt jobbágy birtokába jött, ki is, valamint többi polgártársai az erdőt levágván, a fák törzseit is kiszedni elhátározta és azok kiásásához fogott; azonban csakhamar meggyült a baja, mert vastag falakra akadt, melyek közé a

¹⁾ Győri kápt. orsz. lt. XV. 43. 2038. sz. a.

a fák törzsei behatolván, ez által munkáját igen megnehezítették. Azonban a kiásandó téglából szép hasznot reménylván, családja és cselédjeivel neki esett, s az alapfalakat ásni s az előkerült téglákat kihányni kezdték. Nagy lön a Marcaltöiek bámulása, midőn a kihányt egész és darab téglákon betüket, sőt számokat is találtak.

Ekkor vettem a hirt, hogy a marcaltői templom alatti erdőeskében régi falak alapjaira, feliratos téglákra, ágyudarabokra találtak. Hogy alapfalakat, ágyudarabokat találtak, az nem lepett meg, de a feliratos jegyes téglák emlegetése csakhamar a helyszínére vonzott, hol nagy bámulatomra csakugyan **régi, s pedig magyar feliratos téglákat találtam.**

A rom következő állapotban volt. Mintegy 20' hosszúságú és 10' szélességű tér vagyis két szoba helye 10 lábnyira ki volt ásva, s mivel viz adta fel magát, a további ásást meg kellett szüntetni. Világosan kitűnt, hogy az alapfalak alatt karózat van s arra építetett a kastély. E helytől mintegy 20 lépésnyire a kutat is keresték, a monda után, de meg nem találhatták.

Kihánytak gerendákat, keszői követ, sok mindenféle téglát és ágyudarabokat, az utóbbiból szereztem meg én is egyet, melybe 2 fontos golyó fért. A téglák közt találtam

Először: Keskeny s a most szokásosnál jóval kisebbekre, milyent a XIV-dik században vetettek, mint a cseszneki várfalaiban láthatni, mely mint bizonyosan tudjuk a XIV. század elején épült; ennek folytán bátran merem következtelni, hogy a Marcaltői család a mai kastély helyén állhatott középkori castellumának tégláit is beépíteték e XVII-dik századi erődített házába.

2.

NICOLAVS
MARCZAI IO
1 61 2

felirattal; megjegyzendő, hogy a második sorban levő L betűnek alja s a T betűnek felső részei az általam látottakon nem vehető ki, hihető, hogy a vetőláda e helye sérülést szenvedett.

3. Kétféle hosszukás és kisebb nagybetűs feliratos téglákra

MARCZ(ALTO)

6 1

és

MARCZ(ALTO)

6 1

sok keresés után nem találhattam épét ezekből, csak hiányosokat, nevezetesen, hogy a 4 utolsó betű, az évszám első és utolsó betűje mind a két felén hiányzik, itt is a fennebbi ok állhat.

4. Az építő vezeték- és kereszt-nevének első szótagai, úgy az évszámmal ellátott téglákra, melyeknek jegyei a vető vállu készítőnek ügyetlensége miatt megfordítva állanak:

Y	I	M		Я	A	M
8	0					1

azaz MAR(CZALTÓI) MIK(LÓS) 1608.

Igy tehát háromféle, a XVII-dik század elején magyar felirattal vetett téglát birunk s ez igen nevezetes. Ez volt fő s indító oka jelen cikkem irásának. Schwantner híjába mondá *Introductio in rem Diplomaticam* című művében: a Magyarok nem használták a magyar nyelvet sem köz sem magán ügyeikben; mert hogy többet ne említsek, csak a jelen és mult évtizedben e cikk írója egy 1395-dik évi magyarul írt határjárást; Szalay Ágoston, Hunyady Mátyás korabeli magyar köriratu pecsétet; Rómer Flóris 1606-ból magyar feliratos harangot fedezett fel, s ime most háromféle magyar feliratos téglát ösmertetek. S tán ez utolsó felfedezése a magyar régiségbuvárnak s már ki volna meritve hazánk e tekintetben? oh nem, hisz csak most kezdünk hozzáfogni a valódi rendszeres kutatáshoz!

Ne hagyjunk semmit se figyelmünkön kívül s akkor bámulatos eredményt tud felmutatni a magyar régész. Tehát mindent jól kell megnézni és megvizsgálni!

A BÉCSI BÉKEKÖTÉS 1606-ban.

Frankl Vilmostól.

A „bécsi béke“ elnevezés alatt ismeretes államszerződvény hazánk újabb történetének egyik legfontosabb, korszakot képező momentuma. Hivatva a politikai pártoskodások által szétszaggatott, vallási villongások által emésztett országnak, állami és vallási viszonyainak végleges rendezésével visszaadni a békét és nyugalmat: célját ugyan el nem érte; mert az ezen békekötést megelőző mozgalmak utóbb is időközönként megújulva, csak több mint egy század lefolyta után szüntek meg végkép.

Es így, habár ezen békekötés közvetlen hatása csak egy — sajnos — rövid időszakra terjed, s inkább fegyverszünetnek lenne mondható; oly fegyverszünetnek, mely az újabb ellenségeskedéseknek magvát, csiráját már magában rejti, mint minden oly egyesség, melyek egyedül a körülmények kényszerítő befolyása alatt, s nem a kölcsönös bizalom, nem az egyezkedő felek közös érdekei által hozatik létre.

Mégis, miután ezen szerződés legelőször kísérté meg a protestantismusnak elterjedése és a Habsburg dynastiának trónrajutása óta hazánkban jelenkező különféle pártoknak kibékítését; nem elnyomásuk, hanem igényeik elismerése és lehető kielégítése által; miután alapjául szolgált a XVII. és XVIII. század utóbbi egyezkedéseinek, alapjául a régibb közjognak; nyitányául politikai és vallási történetünkben egy új időszaknak: többszörös fontossággal és érdekekkel bír reánk nézve, ismerünk alaposan és részletesen ezen békekötés megalkulásának történetét.

I.

Magyarországnak állapota a XVII-ik század elején föltötte szomorú volt.

II. Rudolf prágai királyi lakában elzárkozván Magyarországgal nem sokat gondolt. Astrologiai és alchimiai tanulmányai közben nem érdemesíté figyelmére, hogy az országnak tetemes része török kézben, hogy a rendeknek ismételve emelt vallási és politikai sérelmei orvosolatlanul maradván, az elégedetlenség és ingerültség országszerte terjedett, félelmes arányban fokozódott — míg végre Bocskay fölkelését, és a fölkelés gyors elhatalmasodását vonta maga után.

A kincstár üres volt, a hadsereg és erősségek a legelhagyatottabb állapotban; nem csoda tehát, ha bizalmatlanságot és csüggedést találunk még a király hivei körében is; nem csoda, ha törökkel szövetségelt Bocskay a nemesség nagy része által lelkesedéssel üdvözlötetett, és fegyvereit diadalról győzelemre vitte.

Oly körülmények között a fölkelésnek elnyomására, a békének szükségéhez képest erőszakos eszközökkel visszaállítására gondolni sem lehetett. Magyarországot az ausztriai háznak megmenteni egyedül alkudozások útján, előnyös békekötés által lehetett. S e térre lépett Mátyás főherczeg, ki a magyar ügyeket ekkor bátyja helyett vezette. Már 1604. november havában több magyar főurat hívott föl Bécsbe, hogy a súlyos viszonyok között tanácsukat kikérje; a meghívottak között Thurzó György a dunáninneri részek főkapitánya is volt, ki azonban meg nem jelent, az idő rövidségén fölül magát még avval igazolván, hogy oka lévén Árva, Liptó és Túrócz megyéknek is a fölkeléshez csatlakozásától tartani, honnmaradását szükségesnek gondolta.¹⁾ A bécsi tanácskozmány részleteit nem ismerjük ugyan, de azon körülményből, hogy Mátyás december 5-én kelt levelével 1605. január elejére Pozsonyba országgyűlést hirdetett a király nevében²⁾, az adott tanácsok békés természetére következtethetünk. Ily szellemben adta tanácsát Thurzó is, kérvén a főherceget a fölkelőkkel mielőbb alkudozásokba bocsátkozni, mielőtt a fölkelés végképen elhatalmasodik s figyelmeztetvén őt „tam romanum imperium, quam alia orbis regna, alioquin

1) Thurzó Gy. november 16-án Mátyás főherczeghez intézett levele. Eredeti fogalmazatból.

2) Katona Hist. Crit. XXVIII. 285. Kovachich Vestigia Comitiorum 759. Kaprinay Hist. Diplom. I. 304.

validissima, ab intestimis bellis et insidiis majorem quam ab apertis hostibus saepius accepisse cladem et ruinam.“¹⁾

December 16-án Rudolf újra meghíván a rendeket a kitűzött országgyűlésre, biztosul Mátyást nevezé, őt „a tanácskozmányok, alkudozások és határozatokban teljes hatalommal fölruházá.“²⁾ A rendek mindazonáltal csak igen csekély számban gyülekeztek Pozsonyba; igen természetesen, mert a király hiveinek száma igen csekély volt, és ezek is a fenyegető viszonyok között tanácsosabbnak láthatták az események kifejlődését, a vihar elvonulását otthon bevárni. Rudolf ennél fogva január 25-én kelt levele által „az országgyűlést fölfüggeszté s azt alkalmasabb időre elhalasztá;“ időközben Mátyástól fogván a rendek függni és parancsot venni.

Azon kevesen mégis, kik Pozsonyban megjelentek Bécsbe utaztak s itt Mátyás főherceget fölszóllíták, küldjön követeket Bocskayhoz annak kitudása végett, mily feltételek alatt lenne hajlandó békességre lépni. Mátyás kitérőleg válaszolt, s avval menté magát, hogy erre nincs utasítása; megengedé mindazonáltal saját körükből, saját nevükben küldeni követeket. A tanácsosok éltek az engedélylyel és Napraghy Demeter veszprémi püspök Forgách Zsigmonddal Bocskayhoz mentek.³⁾ De e kísérletnek nem lett eredménye, mert a követek csak nagy nehezen tudtak Bocskaynál csak kihallgatást nyerni s miután sem Rudolf, sem Mátyás részéről megbízó levelet előmutatni nem tudtak, válasz nélkül elbocsátattak.⁴⁾ Thurzó ez alkalommal sem volt Bécsben, s miután ez időben személyesen nem érintkezhetett a főherceggel, annál sürűbben váltott vele leveleket. Még január elején, midőn az az országgyűlés létre nem jöttéről értesült, fölszóllítá őt, hogy országos végzések hiányában személyesen küldje szét a szükséges rendeleteket, nevezetesen küldjön segílyt is a bánya-

1) Thurzó Gy. december 15-én Mátyás főherceghez intézett levele. Eredeti fogalmazathól.

2) Kovachich Supplem. ad Vestigia Comitiorum. III. 329.

3) A kalocsai érsek február 17-én kelt levelében értesité erről Thurzó Györgyöt. Eredetiből.

4) Istvánfy Hist. Liber. XXXIV. 822.

városokba, melyek, Körmöcz a fölkeléshez csatlakozván, a legnagyobb veszélynek voltak kitéve.¹⁾

Mert a fölkelés ugyszólván akadálytalanul terjedett. Bocskay Szeredán és Szerencsen „Magyarország és Erdély fejedelmévé“ kikiáltva²⁾ ezen címek törvényes birtokosát, alig találva ellenállást, kiszorította az ország legnagyobb részének birtokából. És míg egyik várost a másik után, egyik megyét a másik után fegyverrel és fegyver nélkül hatalmába kerítette: azalatt ígéretekkel, adományokkal egyik főurat a másik után pártjára hajlította. Így Thurzó György után is kivetette hálóját; előbb közvetlenül levélben fölszólítja őt, állana az ő pártjára, a hol hazája és vallása szabadságáért fog küzdelelni, s ennek jutalmát is fogja látni.³⁾ De Thurzóra ez nem tett hatást, válasza így hangzott: ő hű marad azon eskühöz, melylyel magát királyának leköté, s Bocskay is ha nem akarja hazáját a polgárháborúnak általa szított lángja által fölemészttve látni, tegye le a fegyvert és térjen vissza királyához.⁴⁾ Bocskay ezért nem esett kétségbe. Thurzó Miklóshoz, hívéhez és Györgynek testvéréhez fordult, hogy ez igyekezzék őt hűségében megtántorítani;⁵⁾ de Thurzó testvérére ép oly kevésbé hallgatott, mint a fejedelem egy újabb, a dialektika minden fegyvereit fölhasználó levelére⁶⁾; sméltán megérdemlé azon magasztalásokat, melyekkel Lichtenstein Károly morva főur tántoríthatlan hűségeért elhalmozá.⁷⁾ Bocskay ekkép

1) Thurzó levele Mátyás főherceghez. Eredeti fogalmazatból.

2) Ekkor tájt azon hír szárnyalt, hogy Bocskay magát Kassán sz. László koronájával megkoronáztatta. Erről tudósítá legalább Forgách Zsigmond Thurzót május 5-én kelt levelében. Eredetiből.

3) Bocskaynak april 29-én Thurzóhoz intézett levele. Eredetiből.

4) Thurzónak május 5-én kelt válasza. Eredeti fogalmazatból.

5) Bocskaynak május 17-én Thurzó Miklóshoz intézett levele. Egykoru másolatból.

6) Bocskay ezen újabb levele fölöttébb nevezetes, mert bőségesen megismerteti azon plausibilis ürügyeket, melyekkel Bocskay fölkelését igazolni törekedett. Eredetije a nemzeti muzeumban őriztetik. Több más érdekes levéllel együtt talán közölhetjük egész terjedelmében — függelékül.

7) Lichtenstein K-nak Thurzóhoz május 7. intézett levele. Eredetiből.

kísérleteinek eredménytelenségéről meggyőződve, Thurzót arra kérte föl június 12-én, jöne Dersfyvel hozzá Székesfehérvárra, hogy itt vele a békealkudozások megindításáról előlegesen értekezék, ha pedig személyesen nem jöhetne, hatalmazza föl Dersfyt nevében is folytatni ez alkudozásokat.¹⁾ Létrejött-e ezen találkozás, vagy nem, arról nincs tudomásunk. Annyi bizonyos, hogy Bocskay azon utasításban, melyet Kassán június 20-án adott főkapitányának Homonnai Drugeth Bálintnak, hatalmas hangon szól és magára alkalmazza szent Pál mondását: „Az kivel az Isten vagyon, az ellen mind ez világ sem állhat.“²⁾ Thurzó György utóbb is közvetítőként szerepel több ízben a fejedelem és főherceg között, őszinte híve maradván ezután is Mátyásnak, őszintébb és kevésbé önző mint Illésházy, ki a békealkudozások ügyét most veszi kezébe.

II.

Mátyásnak mindinkább alkalma volt meggyőződni afelől, hogy Prágából segílyt, támogatást nem várhat, nem remélhet. Eképen egészen magára hagyatva, új buzgalommal ragadta meg a békealkudozások eszméjét, s körütekintett oly férfiu után, kit azokban közvetítőként sikerrel használhatna. S ily férfiuat hitt ő föltalálhatni Illésházyban, kit ildomossága — melyet kortársai, talán némi joggal, ravaszságnak szerettek nevezni — és ezen fölül azon kedvező személyes viszony, melyben Mátyás- és Bocskayhoz egyaránt állott; azon hatalmas befolyás, melyet a rendek nagy részére gyakorolt; azon részvét, melyet szerencsétlensége által maga iránt keltett; — a közvetítői szerepre kitünően képesített.

Illésházy ellen 1601-ben felségsértési vád emeltetett. Ez időben ugyanis több mezőváros — többi között Modor is — tetemes díj lefizetése után a királyi városok sorába fölvétetett. Ezeknek példáját Bazin és Szent-György is követni óhajtván, magát Illésházytól — mert nejének 140 ezer tallér erejéig beirva volt — kiváltani szándékozott. Ezt Illésházy állhata-

1) Bocskaynak Thurzóhoz intézett levele. Eredetiből.

2) Ujabb másolatját birja a nemzeti muzeum.

tosan ellenzé és bosszuságában az 1600-iki országgyűlés alkalmával, a veszedelmes előzményül szolgáló Modor követeit a tanácskozmányokból kizáratá. Illésházy ezért, valamint több más hatalmaskodási tényért, miután pöre több ízben megvizsgáltatott, Bécsbe idéztetett; de ő rosztat sejtjén Lengyelországba menekült, s míg — egy millió tallerra becsült — birtokai lefoglaltattak, ő Krakóban megtelepedett.¹⁾

Mátyás főherczeg május végén Prágából és junius 8-án Bécsből fölszóllítá a menekültet, igyekeznék junius 20-án nála Bécsben megjelenni, mi végre menlevelet is küldött számára.²⁾ Illésházy örömmel ragadta meg az alkalmat, mely biztos kilátást nyujtott nemcsak elkobzott javainak visszaszerzésére, hanem azoknak szaporítására is; oly tekintetek, melyek őt mindenekfölött indíthatták a följánlott szerep elvállalására, ösztönözhatték annak sikeres eljátszására.

Illésházy még Krakóból irt levelet Bocskaynak a békealku érdekében³⁾; és habár ezen első lépés, közvetlenül legalább, sikertelen maradott is, a fejedelem épen az által, hogy a hazájába visszatérőt örömmel üdvözölte, kincstárnokává, a dunamelléki vármegyék főkapitányává nevezé, kitüntette, gyaníttatni engedte békés hajlamait. Bocskayt az események fejlődése ekkor már meggyőzheté afelől, hogy nagyravágyó terveit egész terjedelmökben valósítani alig lesz képes. Magyarország és Erdély koronáját fejére tenni, azt függetlenül császártól, szultántól birni, ez volt tulajdonképen törekvése; „a vallás és az ország szabadságá”nak védelme, megmentése csak jelszó volt, nem cél. „Ürügy inkább, mint valódi ok a zendülésre, . . . és az okosabbak hamar átlátták, hogy Bocskay saját nagyobbodását . . . keresi;” mondja Ribini, egykor pozsonyi ágostai hitv. lelkész.⁴⁾

Bocskay ekkor már lemondván vérmesebb reményeiről,

1) Istvánfy i. m. Bél not. Hung. novae II. 102. V. Ö. Illésházy kitünő életiratát Hormayer 1821-ik évi „Taschenbuch“-jában, valamint a Jászay által: „A sz. k. városok szavazatjoga“ című munkájában közölt okmányokat.

2) Horváth M. Magyar. Tört. III. 401.

3) Majlath Gesch. der Magyaren IV. a jegyzetek közt.

4) Memorabilia Aug. Confessionis in Hungaria. I. 328.

igyekezetét oda irányozá, hogy magának legalább Erdélyt biztosítsa. Csak ebből magyarázható, miért nem sietett elfogadni a Belgrádnál táborozó Lala Mohamed meghívását, jőne haladéktalanul Zimonyba a szultántól számára hozott korona és zászló átvételére; ¹⁾ miért indult július havában Magyarországból Erdélybe, bár Nagyvárad, Eperjes több más fontos ponttal még királyiak kezében volt; s miért fektetett oly nagy súlyt arra, hogy fejedelemmé választatásának érvényességét az eddig vonakodó Szászok is elismerjék. Csak miután ezen kívánsága teljesült, ²⁾ vezette vissza seregeit október elején Magyarországra, hol átvette a török athnámét, mely által a szultán Magyarországot oly módon adományozá neki, mint Sulejman adta Szapolyainak. ³⁾ Ezután Pest alá indult, a nagyvezér ismételt fölhívása folytán a fejedelmi jelvényeket átveendő; ez november 10-én megtörtént, midőn Mohamed koronát is tett Bocskay fejére; ennek nem nagy öröme, mert sietett azt letenni s kijelenteni, hogy ő azt elfogadja ugyan, de nem a királyság, hanem egyedül a szultán barátsága jeléül ⁴⁾; a fejedelem viszont ugyancsak barátsága jeléül Lippát, Jenőt s több más erősséget ígért átadni a töröknek. ⁵⁾

Mert a török hasznát akarta látni a reá nézve kedvező viszonyoknak. Lala Mohamed Visegrádot elfoglalta és Esztergomot ostrom alá vette. Miután a fölmentő sereg Öttingen gróf vezérlete alatt vereséget szenvedett és vezérét is a csatatéren hagyta, Dampierre október 3-án az erősséget föladta. Érdekes itt Rudolfnak a választófejedelmekhez intézett egyik memorandumából azon Mátyás ellen intézett vádat kiemelni, hogy ez Esztergomot szándékosan engedé török kézbe jutni, ez által a békekötést előmozdítani remélvén; hogy Mátyás e végből ruházta a várparancsnokságot nem tapasztalt hadvezérre, hanem az ifju Dampierre; a fölmentő sereg vezérletét pedig

¹⁾ Hammer Gesch. des osmanischen Reiches. II. 686.

²⁾ Sepsi Laczkó Máté krónikája. Mikónál Erdélyi tört. adatok. III. 65.

³⁾ Katonánál XXVIII. 315.

⁴⁾ Sepsi Laczkó Máté i. h.

⁵⁾ Schmidt Neue Geschichte der Deutschen. XI. 205. és Hammer Khlesls Leben II.

a hadi dolgokban teljesen járatlan Öttingen grófra.¹⁾ Ily és hasonló vádak elégségesen jellemzik a Rudolf és Mátyás között főnálló viszonyt; érthetőkké teszik, hogy a császárnak, gonosz könyezete által élesztett bizalmatlansága mennyire zsibbasztólag hatott a főherceg buzgó és jószándéku igyekezeteire.

Míg a nagyvezér Esztergomot ostromolta, Ujvárt Bocskay hadvezére vivta: Homonnai Drugeth Bálint, hatalmas férfit most is, veszélyes vetélytársa az erdélyi fejedelmeknek utóbb. A Török ígéretekkel, ajándékokkal kísérté megszelidíteni, pártjára csábítani, de sikertelenül. „Oh én édes Istenem — jegyző naplójába — nem adtal és ne is adjon a te szent felséged nekem soha olyan aranyat, ezüstöt, örökségeket, drága kincset és nagy országot, miért téged megtagdnlak, országomnak hivségétől elállanék, és uramat eláruljam. Tartson meg szent felséged mindezekben.“ Midőn pedig szeptember 10-én Sinán basa Jahialy tijaát küldé hozzá azon kérdéssel, ha vajjon Ujvárt hamar beveszi-e, vagy szüksége van török ágyukra? továbbá, vajjon elmenjen-e Sinán Ujvár alól vagy ott maradjon; „az mezőben — ugymond maga — sok szót szaporítván, Jahialy tihaja sok szavára kemény pironogató szókkal azt felelém neki: bizony ti mindnyáján, sőt még a vezér is minden hozzá tartozó Törökkel, Tatárokkal Magyarországnak nem épülésére, se nem szabadítására, hanem nyomorgatására és romlására jöttetek, melyben ha sokáig előbb mentek, készebb vagyok az német mellé állani és reátok arccal ujabban feltámadni.“ Ezen expectorációhoz azután azt jegyzé a buzgó férfiú: „Meg busultam vala sok álnokságokon, és így kellett őket ijesztenem. Az kik ismerik az Törököket

¹⁾ Esztergom föladása miatt vizsgálat intéztetett, mint Mátyás október 12-én írja Albert főhercegnek; egy héttel utóbb azt jelenti, hogy a vizsgálat még be nem fejeztetett. November 30-án arról tudósítja, hogy azon ügy már két törvénynapon tárgyalatott; s még csak egy harmadik és utolsó törvénynapnak kell tartatni. De ennek megneveléséről Mátyás még öt—hat utóbbi levelében emlékezik; és ezen ügy ugylátszik soha sem lett befejezve. Brüsseli okmánytár III. 347 s kk. II. Nem csalódunk-e, ha azt hisszük, hogy talán valamely Mátyáshoz közel álló egyéniség volt compromittálva a dologban?

vélem együtt, azok tudnak ítéletet tenni ő rólok. Csuda nemzetség!“¹⁾

Illésházy inkább mint más átlátván, hogy „a török az ő álnoksága, szokása és természeti szerint nem jól cselekszik velünk,“ két irányban mutatkozott tevékeny- nek. Bosnyák Tamást szeptemberben a nagyvezérhez küldé „elégge eleiben adattam — ugymond — hogy nem ez volt azt végezés, hogy ő is minket és Magyarországot rontson, hanem hogy az németekre ment volna, és hogy még most is azt cselekedné, de nem akarja semmiképen.“²⁾ Azután Homonnaihoz fordult, hogy őt békés hajlamaiban megerősítse. „Ez napon hozták — halljuk őt magát — Illésházi uramnak egy levelét, melyben írja azt, hogy látván a törököknek hozzánk való nagy hitetlenségeket, és sok városoknak, faluknak miattok elpusztulását, sok szegény parasztnak gyermekivel, azonképen nemes asszonyoknak elhordását, accomodáljam magamat az németekkel való frigy tractaláshoz. Mely íráshoz képest főember szolgálímmal beszélgetvén én is irtam Illyésházi uramnak, hogy Nyitrára jöjjön, magam is oda megyek, hogy a dologról szemtől szemben bőségesen beszélgessünk és tractáljunk.“ Másnap Illyésházytól ismét levél érkezett hozzá, kérő, hogy csakugyan jöjjön Nyitrára, és két nappal utóbb Illésházyt is, Homonnayt is több főurral — köztök Jáнки György, Vizkeleti Tamás, Apponyi Pál, Bosnyák Tamással — Nyitrán találjuk³⁾; hol mindazonáltal a tanácskozmányok ugylátszik nem vezettek eredményre. Homonnait legalább nem sikerült Bocskaytól eltéríteni Illésházyinak; annálkevésbbé Basta és Kollonichnak, kik szeptember 17-én e célból egy Kómáromi polgárt küldöttek hozzá, ígérve „mindent — mint boszonzkodásában írja — az

1) Homonnai Drugeth Bálint naplója. Latinul közlé Katona XXVIII. k. Magyarul Náményi József a Tudománytár 1839. folyamában. 258. lap.

2) Trencsénből sept. 25-én Bocskayhoz intézett levele Majlátnál i. h. a. vezér ezen beavatkozást rosz néven vette. Az vezér panaszolkodik — irta Homonnai sept. 20. naplójába — nagy haraggal Illésházy uram ellen, hogy békét nem hágy neki, hanem reá irogat és az ő dolgába elegyíti magát. 316. lap.

3) Napló 260. lap.

cigányok, még azt is mit nem adhatnak.“¹⁾ A két vezér utóbb ismételte kísérleteit, míg végre Homonnai „elunván sok rendbeli hitlevél irogatásokat,“ szeptember 26-án két főszolgáját küldé hozzájuk, hogy megérthesse akarátjukat. A szolgák másnap visszaérkeztek, magukkal hozván Bastának újabb fölszóllítását, melyben Homonait nagy gyengéden fiának nevezte és fenyegette, hogy ha majd megveri, késő lesz a császár kegyelmeért folyamodni. Ez is hatás nélkül maradt s még ugyanazon nap irt levelet Bocskayhoz további segélyt sürgetvén.

De a törökök időközben annyira ajánlgatták segélyüket, és a bosnia basa hadával okt. 12-én valóban csatlakozott az ostromló Magyarokhoz, és Homonnainak tartania kellett attól, miszerint ha a kiéheztetett őrség Ujvárt földaja, ez a török kezébe esik; tartani annál inkább, miután kétségkívül volt tudomása azon édesnél édesebb levelekről, melyekkel Szinan basa az újvári kapitányt igyekezett a vár átadásának sürgető szükségességéről capacitálni²⁾. Ezért sept. 28-án újra fölkereste Nyitrán Illésházyt, hogy vele Ujvár iránt tanácskozzék.³⁾ Illésházy ezért meggyőző Mátyást, hogy előnyösebb, ha Ujvár a magyarok kezébe jut, kik a békekötés után azt ugy is visszaadják, mint ha ott a török állandó fészket rak. A főherceg ezen ügy elintézésére Cavriáni Ottávió főlovászmesterét küldé; ez Mátyás novében a tervet elfogadá, egyedül írásbeli biztosítást kívánván, hogy az erösséget a háboru befejezése után bármikor átveheti.⁴⁾ Október 15-én Illésházy Homonnainak táborába érkezett és még ugyanazon nap este bebocsáttatott a várba, hol a kapitánynyal az átadás iránt értekezett. Harmadnapra végre az erösség földatott; a német őrség kivonult s helyét Bosnyák Tamás foglalta el 200 fegyveressel, Magyarokkal, mert Homonnai a török azon kívánságának is, hogy Ujvárt felében török, felében magyar őrség legyen, állhatatosan vonakodott eleget tenni.⁵⁾

1) Napló 261. lap.

2) Szinánnak négy levelét újabb másolatban bírja a nemzeti muzeum.

3) Napló 320. lap.

4) Istvánfy i. m. XXXIV.

5) Napló i. h. 323. l.

III.

Midőn Illésházy az 1605-ik év második felében fölvállalt szerepéhez képest működését megkezdette, az utat már előkészítve találta — a török által; és Bocskay legbuzgóbb híveit is hajlandóknak a békére. Ő bennök bizonyára kevés volt a hazafiui érzés, de ezen kevés is elég volt, hogy visszaborzadjanak azon gondolattól: vérüket ontani a félhold diadalaiért.

Bocskay táborában nagy volt a boszorkodás a török hitszegő eljárása miatt; pedig igaztalanul, mert az csak magyar szövetségeseinek példáját követte, midőn épen nem mutatott nagy kedvet megtartani a Bocskay és a porta között julius elsején között szerződés azon pontját, melynek értelmében a töröknek Magyarországból semmiféle erősséget vivni nem volt szabad, hanem Stiriában kellett volna harcolnia.

Bocskay még mielőtt Erdélybe ment, vagy talán Erdélyben találkozott Forgách Zsigmonddal, s adta át neki azon pontokat, melyeknek teljesítése mellett békességre lépni késznek nyilatkozott. ¹⁾ Ugyancsak Erdélyben, nevezetesen Nagy-Enyeden kereste föl Thurzó György Bocskayt augusztus 26-án kelt levelével, meleg szavakban intvén őt a békére, valamint biztosítá, hogy a főhercegnél a béke létrehozása érdekében mindent megtett; minélfogva az alkudozások helyéül Lőcse jelöltetett ki, mielőtt pedig a béke-biztosok oda érkehetnének, Pogrányi Benedek küldetett hozzá. ²⁾ A tevékeny Thurzó szeptember első napjaiban Illaván Illésházyval találkozott s a békekötés ügyében értekezett, ³⁾ míg ugyanakkor

¹⁾ Thurzó György Mátyás főherceghez szeptember 4-én intézett levelében emlékezik erről, midőn őt kéri: modum et rationem invenire dignetur, quomodo videlicet Regnicolae de aquis ipsorum postulatis in scripto nuper per D. Sig. Forgách exhibito, contentis, de pleno assecurari possent. Eredeti fogalmazatból.

²⁾ Thurzó levele Bocskayhoz aug. 26. Eredeti fogalmazatból; és Mátyás főherceghez sept. 25. Eredeti fogalmazatokból.

³⁾ Thurzó szeptember 4-én Mátyásnak intézett levele. Eredeti fogalmazatból. És Mátyásnak szeptember 17-én kelt válasza, melyben Thurzónak köszönetet mond. Eredetiből.

Mátyás főherceg által is a békealkudozások tárgyában tartandó tanácskozmányokra meghívatott. ¹⁾

Bocskay midőn Erdélyből visszaérkezett, Sárospatakon október 23-án kelt körlevelében fölhívta a rendeket, jöjjenek táborába országgyűlést szándékozván ott tartani ²⁾. Sárospatakról Pestre ment mint láttuk, s az itteni szertartásos találkozás után közvetlenül újra utnak indult. November 14-én Vácon, 16-án Korponán volt, hol a tekintélyes számban összegyülekezett főurak, megyei és városi követek már várakoztak. November 19-én jöttek meg Mátyás biztosai Forgách Zsigmond és Pogrányi Benedek, magukkal hozván a főherceg választását Bocskay fölküldött pontjaira ³⁾.

Ezen pontok a császári válaszszal együtt a következők voltak:

I. Az ágostai, helvéciai és római katolikus vallás gyakorlata egyaránt szabad legyen; a két első ellen hozott országgyűlési végzések, névszerint az 1604: 22. tc. eltöröltesenek. — A király senkit sem sértett vallásgyakorlatában (ez volt a válasz) s ezt ezentúl sem fogja tenni; de a vallás ne használtassék ürügyül zavargások előidézésére.

II. A portával Bocskay közbenjárása mellett köttessék béke. — A király ezt nem ellenzi; jeleltessék ki a hely, hol a közös tárgyalás véghezmenjen, s egyelőre legyen fegyvernyugvás.

III. Választassék nádor az alkotvány értelmében. — E tárgy a jövő országgyűlés elébe való.

IV. Az ország sz. koronája őriztessék az országban. — A viszályok miatt ez nem lehet; a korona biztos helyen ⁴⁾ őriztetik.

¹⁾ Mátyás főherceg október 21-én és november 5-én Thurzóhoz intézett levelei. Eredetiből.

²⁾ A Korpona városához intézett meghívó levelet közli Csery J. Korpona városának ismertetése. Győri füz. II. 325. A Thurzó Szaniszlóhoz intézettet említi Kovacsich Suppl. ad Vest. Comit. III. 332. Miképgyülekeztek a rendek Korponára, miután a hely meghatározva nem volt; ez még földérettetésre vár.

³⁾ Katona XXVIII.

⁴⁾ T. i. Prágában.

V. A kamara eltöröltessék s országos kincstartó lépjen helyébe. Az egrí püspök s kamara-elnök Szuhay István számüzessék; a nagyváradí püspök Migazzi Miklós maradjon fogságban. — Nem lehet.

VI. A főpapok s általán a clerus száma leszállíttassék; címzetes püspökök se egyházi, se világi hivatalokat ne viseljenek. — A jövő országgyűlésre halasztatik.

VII. A főpapok világi ügyekbe ne avatkozzanak; az egyházi törvényszék jogköre korlátoztassék. — E kívánságnak nem lehet helyt adni.

VIII. A jezsuiták számüzessenek örökre az országból; az adománylevelekbe egy idő óta becsusztatni szokott záradék „az egyház jogainak épentartásával“ hagyassék ki belőlök. — Az országgyűlés elébe való.

IX. Közhivatalokat egyedül született magyarok, hitvallásukraí tekintet nélkül, viselhessenek; hazafusított külföldiek csak a harmadik ivadékban. — A kívánság utóbbi részét nem lehet megadni; de a hivatalok osztogatásánál magyarnak elsőbbsége legyen külföldi előtt.

X. A véghelyek csak a magyar országtanácstól függjenek, s ezen országtanács csak magyarokból álljon. — Megadatik oly kikötéssel, hogy német hadak is szállíttathassanak a véghelyekbe.

XI. A király távollétében az országgyűlést a nádor vezesse. — E kívánságban kevés hála rejlik Mátyás főherceg iránt.

XII. Azok, kik fölségsértésről vádoltatnak, csak a törvények értelmében, a törvény rende szerint ítéltessenek el; Illésházy s a többiek, kik a kamara által megfosztattak jószágaiktól, nyerjék vissza azokat. — A pont első része ellen nincs kifogás, a másodíkról hallgat a válasz.

XIII. Teljes amnistia a jelen mozgalmak részesei számára. — Igen a kegyelem kérőknek s a magokat hűségre esküvel kötelezőknek.

XIV. A Bocskayféle adományozások megerősítése. — Megtagadtatik.

XV. Az ország egyéb sérelmei is orvosoltassanak a legközelebbi országgyűlésen. — A királyi hatalom csorbítása

nélkül; különben is nem valószínű, hogy még egyéb sérelmei is volnának a nemzetnek, melyek orvosolatlan hagyattak.

XVI. Bocskay Erdély örökös fejedelméül ismertessék. — Csak életének idejére; esküdjön hűséget a királynak, s évenként hódolati díjt küldjön neki; Erdély követei vegyenek részt a magyar országgyűlésen; véghelyei erősíttessenek meg a török és szövetségesei ellen; Fogaras s a Mária Krisztínának lekötött jószágok jövedelmei szolgáltassanak ki pontosan a főhercegné számára.

XVII. Magyarország tiszai része Bocskayra szállíttassék. — Erdélyen kívül egyebet ne birhasson.

XVIII. A béke megalakulásának esetében két hónapi zsoldot kíván a fejedelem hadai számára; a jövendőre segédet pénzben, fegyveres népben, a török ellen. — A kívánság első részét nem lehet megadni; a másodikat igen, ha okot a háborúra nem Bocskay adandott¹⁾.

Forgách mielőtt a választ fölolvasta, előbb általános kifejezésekben hajlandónak jelenté küldőjét meggyezni a vallás-szabadság, nádor-választás, a kamaráról és a rendek egyéb kívánságairól hozandó határozatokban. Ezen nyilatkozat lelkesedéssel fogadtatott és remélni lehetett az egység létrejöttét. De midőn a tanácskozmányok részletekre tértek át, midőn november 24-én Forgách azt is kinyilatkoztatá, hogy a király seregeit el nem bocsáthatja, mielőtt a törökkel is megkötetik a béke; és sürgeté, hogy a kamarai tisztek hivatalaik további betölthetése végett lakhelyeikre szabadon visszatérhessenek, az elfoglalt erősségek és birtokok törvényes uraiknak visszaadassanak; — ezen és hasonló követelések a gyűlés által részint végkép elutasítottak, részint bővebb meghányás végett elhalasztattak. Hasonló sorsban részesültek Forgáchnak másnap előadott kívánatai, s a zajlongó rendek ezeknek csak csekély részét tették magukévá²⁾

Forgáchnak kettős utasítása volt, nyilvános és titkos; az előbbi a gyűléssel való, az utóbbik a Bocskayval külön kezdendő alkudozásokról szóllott. Ez utóbbi értelmében föladata

¹⁾ Ribini Mem. Aug. Conf. I. 341. Katona XXVIII. 451. Szalay IV. 445. Horváth M. III. 407.

²⁾ Istvánfy (XXXV. 542.) előadása összevetve Bocatius elbeszélésével. Bélnél II. 335. és Katonánál XXVIII. 428.

volt Bocskayt négy szem között figyelmeztetni arra, mennyire megfeledezett ő azon jótéteményekről, melyekkel a király által elhalmoztatott akkor, midőn Erdélyből száműzetvén, javai elkoboztatván mint menekült Bécsben tartózkodott; hogy a birodalmi fejedelmektől hiába vár segílyt, miután ezek ellenkezőleg azon esetre, ha a török szövetségtől el nem áll, a királyt hadaikkal támogatni ígérkeztek. A király mindazonáltal szívesen kikerülné a háborút s kész személyére vonatkozó kívánságait teljesíteni a következő módosítással: Erdélyt birja élethossziglan, de a rendek előtt esküdjék hűséget a magyar királynak és hódolata jeléül évenként illő ajándékokkal kedveskedjék s fogadja el mindazon föltételeket, melyek a fölolvastott királyi válaszbán említettnek ¹⁾).

Forgách, okunk van hinni, mindezt elég meggyőzőleg adta elő Bocskaynak, de mégis nem nagyobb sikerrel, mint a királyi választ a korponai rendeknek. Ezek is, a fejedelem is, abból, hogy a királyi engedmények maximuma, az ő kívánataiknak minimumát sem üti meg; valamint azon körülményből, hogy a király épen a korponai gyűlés tartalma alatt még a törökkel is kezdett alkudozásokat, s ezekből Bocskayt kizárni szerette volna, de sikertelenül: mindezekből a királyi békeajánlatok csekély őszinteségére vélték következtethetni. A gyűlés növekedő ingerültsége, a tanácskozmányok szenvedélyessége, Forgáchot is távozásra intették; a békealkudozások teljes fölbomlásától lelete tartani.

Ekkor Illésházy újra megkísérté befolyásának értékét. Kijelenté, hogy ő személyesen fogja a rendek kívánságait újra Bécsbe fölvinni, ott a főhercegnél azoknak teljesítését sürgetendő, kieszközlendő. Egyedül arra kérte a gyülekezetet, hogy köréből egyet rendeljen melléje, ki a küldetésben vele együtt eljárjon. A választás előbb Apponyi Pálra, és miután ez a megbizást el nem fogadá, Mladossevich Péterre esett ²⁾).

¹⁾ Pray Historia Regum Hung. III. 238.

²⁾ Istvánfy XXXV. 542. Nagy Bocskay dec. 10-én így ír erről a lengyel királyhoz. Celare non possum D. Sig. Forgách post varios tractatus ultro citroque habitos, rebus non plane conclusis hinc discessisse. Ne quid igitur eorum, quae ad scandalosos hos motus, pacem-

Mialatt a rendek a Bécsbe küldendő pontok összeállítása és formulázásával foglalkoztak: Bocskay a Rudolfra is nagybefolyású Mária főhercegnőhez, ki ekkor leányának a lengyel királylyal összekelése alkalmából Krakóban mulatott, követe által az ünnepélyre husz hordó magyar bort küldött és egy több tekintetben jellemző levelet. Szokásos előzmények után áttér a fölkelésről szólni. „Isten a bizonyágom — ugymond — a fölkelésnek nem én vagyok oka. Nyilván való dolog, kik és mily alkalommal idézték azt elő. Mitsem óhajtok inkább, minthogy ezen zavaroknak kedvező és tisztességes föltételek mellett kötendő béke által vége szakadjon.“ Fölkéri ennél fogva, hogy a béke ügyét hatásosan előmozdítani igyekezzenek. „Ez által — így fejezi be levelét — Istennek kedves, a kereszténységnek üdvös, engem pedig és a magyarokat örök hátlára kötelező szolgálatot fog tenni.“¹⁾ A főhercegnő békére inté a fejedelmet válaszában, a közbenjárói tisztet készséggel elvállalá, s értekezés végett meghívta őt magához.²⁾

A korponai gyűlés, dec. 3-án készíté el az Illésházy által Bécsbe viendő pontokat; ugyanazokat, melyeket Bocskay még a gyűlés előtt küldött föl, s melyeket a császári válaszzal imént felsoroltunk, azon különbséggel, hogy ez utóbbiakat, bőségesen okadatolva irták össze³⁾. Mielőtt a rendek eloszlottak, két emlékiratot dolgoztak ki — a fölkelés terjedelmes apologiáját; az egyik a német birodalmi fejedelmekhez, a másik a lengyel királyhoz volt intézve. Ezt is, amazokat is a rendek az emlékiratban, a fejedelem külön levélben fölkérték, hogy közbenjárásuk által Rudolfnál igényeik kielégítését sürgezzék s így a békesség visszaállítását eszközöljék.

que salutarem consequendam pertinent, ex parte nostra desiderari pateremur, ideo visum est nobis et regnicolis consultius ad suam serenitatem peculiare ea in relegatos expedire, — — qui operam darent, ut articulos suspensos et minus perspicuos coram sua Majestate explicent ac pro benigno assensu suppliciter instent. Katona XXVII. 476. lap.

¹⁾ November 26-án. Katona XXVII. 433. lap.

²⁾ Hurter: Geschichte K. Ferdinand II. und seiner Eltern. Schaffhausen 1852. V. 29. lap.

³⁾ Katona XXVII. 436—451.

Lengyelországba cancellárját Kátay Mihályt küldé Bocskay, Németországba pedig a kassai bírót Bocátius Jánost, tudós férfit, ki nevét inkább hátrahagyott iratai által örökíté, mint politikai működésének sikere által; mert ő is, Kátay is nem sok eredményyel járt el küldetésében ¹⁾.

IV.

Bocskaynak egy futára dec. 2-án Bécsbe jött, Illésházy és társa számára menlevelet kérő a főhercegtől, hogy ezek akadálytalanul utazhassanak oda, a békealkudozások folytatására kiválasztott helyre. A futár a kért menlevéllel rögtön visszaküldetett és a főherceg jó reménységben volt, támaszkodva Bocskaynak magán nyilatkozatára ²⁾, kedvező, biztató körülménynek tekintvén azt, hogy Illésházy személyesen határozta magát a békealkudozások vezetésére; „ezen ildomos és okos ember — azt hitték Bécsben — kétségkívül nem jöne, ha bizonyos nem lenne sikert és dicsőséget aratni.“ ³⁾ December 5-én ezen szellemben irt Albert főherceghez, s jelenté neki, hogy Illésházy megérkezését minden nap várja ⁴⁾.

Illésházy azonban nem sietett annyira mint a főherceg hitte. A korponai gyűlés eloszlása után még több napig, a következő év elejéig, Magyarországon volt, hol Bocskayval mind a békealkudozások, mind egyéb rendszabályok fogantatása iránt tanácskozott. Istvánfy Illésházy befolyásának tulajdonítja, hogy Bocskay hadainak a prédálást megengedé, az egyházi javaknak eladását és elzalogosítását megkezdé oly buzgósággal, hogy ily módon mintegy 145 ezer tallért gyűjtött össze. ⁵⁾

Január 5-én végre Illésházy és Mladossevich Bécsbe

¹⁾ Katona XXVII. 453—480.

²⁾ Zuemal weil der Botschkay sich so viel ererlet.

³⁾ Napló dec. 3-áról. Brüsseli okmánytár III. 200.

⁴⁾ U. o. III. 199.

⁵⁾ Istvánfy XXXIV. 516.

érkezett; két nappal utóbb, a főhercegnek kézbesítették megbízó leveleiket és megkezdettek a tanácskozmányokat.

Mátyás biztosai a következők voltak: Forgách Ferenc, nyitrai püspök, kir. cancellár; később esztergomi érsek és bibornok, utóbb is, most is a katolikus érdekek lelkes védelmezője. Trautson Pál, falkensteini gróf, neuwaldeggi Khrenberg Ulrich tudor, mindkettő előbb a császár titkos tanácsosa, később Mátyás örökösödési igényeinek támogatása miatt a prágai udvarból száműzetvén, Bécsben mint Mátyás főherceg főtanácsosai szerepelnek; miért is Rudolf ugyanezen év folytán eltávolíttatásukat ismételve sürgette, mit Mátyás mindannyiszor megtagadott azon oknál fogva „mert mindkettő, a magyar ügyekben kitünően jártas férfiu a főnforgó alkudozásokból, akár béke akár háború legyen végök, ki nem zárathatnak.“¹⁾ Preiner Sigfrid báró elnöke az alsó ausztriai kamarának; bethlenfalvi Thurzó György árvai főispán, kit mint őszinte békebarátot, s Mátyás föltétlen hívét már ismerünk; Loosdorf Bernát báró; Forgách Zsigmond nógrádi főispán, a nyitrai püspök testvére; Révay Péter túróci főispán, utóbb a szent koronának öre és jeles történetírója; végre Lippay János királyi személynök²⁾.

¹⁾ V. Ö. Hammer Khlesls Leben II. 15, 21.

²⁾ Istvánfy XXXIV. 516.

(Folytatjuk.)

ADALÉK A BOSZORKÁNYPEREKHEZ.

Rómer Flóristól.

(Vége.)

Aztis mongja hogi az mint az Vranak az nenni Szabo Gieörgine megh uallotta eö felöle. mit beszelt legien. Tot Janosne. hogi ifabat erdemlet uolna ez tanonak Vra. kiert megh szoleitotta ezen tano. Kiert rea haragut. es rea ment. harmad magauual. es egi rostaban kemenien megh rostalta: ki miat osztan sem ülhetet sem alhatot sem fekhetet hanem osztan hozai ment es feniegette hogi ha megh nem könniebeit raita. bizonj az predikatornak megh mongia. az Varro Aszonihozis ment es kerte azt ezen tano hogi szollion. neki hogj könniebeitsen ualamit raita, mert szemeuel latta hogi harmad magauual az Tot Janosne uolt ot és ő rostalta kemenien megh. Kire azt mondotta az Varro Aszonj, hogi igazat mondasze mert ugi uolt, hogi ő ment be harmad magauual read az szobaban, az többi penigh az pituarban uoltanak. de en Isten ugi segellien ot. nem uoltam. azutan könniebedet osztan ualamenire ioban megh: Aztis mongia hogi egikor mondotta az Varro Aszonj neki hogi no Aszoniom fogadom hogi nem faj immar ugi az kezed mint annak előtte, kire mondek azt tsak az Isten tugia, s. en magam. monda ismegh. de bizoni enis tudom hogi nem faj immar ugi.

96. Tano. Iuan Andrasne h. u. a. v. hogi eö semmit sem tud.

97. Tano. Szabo Mihali h. u. a. v. hogi egiczer mikor az Varro Aszonial egi hazban lakot uolt egi leania az kit azutan az Meszarosnak adot uolt, aual kinalta monduan ved el az en leaniomat, es en meg tselekeszem. hogi. 8. esztendeigh sem leszen giermeke. kire mondotam. hogi ne ad bar ennekem. Aztis mongia hogi Atsadi Janosne azt mondotta

neki egiczer Niulon hogi uegi egi tehenet es en megh tselekeszem azt hogi mindenszer kettöt borjazik.

98. Tano. Barna Janos, 99. Atsadi Gasparne h. u. a. v. hogi eö semmit sem tud.

95. (?) Tano Juhas Peterne m. e. v. h. horvat palnetol hallotta hogi Tot Janosne megh rostalta.

96. Matjas Kouacznak Az napa m. e. a. v. hogi egikor Matias Kouats meczetet uolt egi Ketsket le. es penzen ki adatta az husat, hanem ö maganak hagiöt uolt megh. uatso-rara. ualamj ket funtnit, oda ment hozzaiook az Varro Aszonj. es kert hogi agianak eö nekijis az husban. mondottak hogi bizonj nints töb. hanem a kit magoknak az tüzhöz tettek mondotta osztan hogi no attok megh. ez utan. mikor föl attak uolna az hust es ettenek. ki ment az leania az haz eleiben. es ot kin ugi let dolga. hogi olliat szikrazot az szeme. mint-ha az egesz uarason minden hazakot latot uolna: be menuen. azonnal megh mutatta Azonnal faini kezdetek az szemei reguel oda ment az Varro Aszonj es akkor osztan az ketske fagiaban kert, mondottak nekj hogi. bizoni nintsen. de ha mast meczenek le adnak osztan. megh nezte az leanianak az szemet, mondotta hogi nem eset ebben semmi. hanem mas nialaia uagion: Kertek osztan hogi megh giogieitsa. Kire azt mondotta hogi ha megh nem talaltal uolna mast felöle. először az fel szeme azutan az masik uezset uolna el es szinten Vak let uolna: azt akartak neki tselekedni. egikor mondotta az Varro Aszonnak. ez tano leania. Matias kouatsne. miért hogi igi uezstel engemet orsolia aszoni az szememmel. mert tudom hogi te dolgozod. mondot arra. hogi tudom hogi egiczer megh köl halnom. de Isten engemet ugi segelien. hogi nem. enim hanem mase. de ha hagiom uala nem neked. hanem az Vradnak tselekeszik uala ezt, azt is kerdette hogi tudode miért fait az Vradnak az laba. mondot az M. kouatsne bizoni en nem tudom. Azert fait azt mondotta az Varro Aszonj. hogi az Vrad az Varas haza elöt az gadorban ült. es Margit kosa Matene az pinczebeöl ieöt ki, es mondot neki, Matias kouats töltes egi icze bort, kire mondot. bizonj ahban nem iszol mert ennekem nintsen mast arra ualo penzem. mondotta Kosane, ne

teöltetnek megh. hagian tsak. annalis inkab fait Matias Kouatsnak az laba. talalta osztan egiczet az uczan az kosanet. Matias kouats kerte hogi leöj ennekem egi goliat. mert igen fainak az labaim. s. had keniem aual. megh mondotta M. kouats. lönek olliat. a kiuel mind eltigh megh erved mert haragszom en te read. kerdette miért, mondotta ierbe tsak az hazban es im megh mondom. be ment utanna. te gonosz aszonj. Te uoltal mind az en labamnak. s. mind az felesegen szemenek elrontoia. de ha megh nem giogieitasz. Isten engemet ugi segellien hogi ualahun lehet de altal lölek. az utan osztan megh giogiult mind az kettö.

Matias Kouatsis es szerent uallia mint az napa elő szamlalta.

97. Tano Aczady Gaspar m. e. h. u. nem tud.

98. Tano Ez tano Ezt is el Felejtette ugi mint Tot Jakabne, ugian azont vallotta az kit Varga pal valot az masik felesége felöl, hanem aztis hozza teszi azamint hogi az kinban igert az szegeni asszoni Buzat, es regel oda ment az Varro Asson es kerte az uratul, es az ura azt mondotta a dok ebet nem buzat inkab adnek egi szeket fat az hatadra kiuel megh egetnenek mind senmi edes Pal uram de czinalok fördöt megh giogiettjuk, ugian azon niaualjaban holt megl.

Balogh giorgne Ezt el Feleitötte hogi ezt hallotta eczer hogi az szölös pal haza elöt ösve talalkoztanak Tot Janosne az kosane mondotta hogi im hozzad akartam mennj mert az Varro Asszoni azt hanya az szememre hogi mi azt mondtuk uolna hogi az Varro Asszoni uesttette uolna megh Juan Andrast mondotta Tot Janosne hogi mi föl megiek. hiszem megh talal engemet, hiszen ö tugia ha uesttetteie auagi nem, mint Keuer engem bele Aztis mongia hogt mikor az Apati Lörincz hazaban laktanak uolna, es ket kertet fogtanak föl. hogi el tseplik az buzaikat, az urat ez tanonak el lötte az hideg. oda ment az Varro Aszonj. es kerte az Vrat hogi maga helet botsassa oda az tseplökhöz az ö Vrat miuel hogi az hideghöl. Kire mondotta. hogi nem botsatom mert ennekem attak az kerteket, hiszem masokis betegeölnek megh. de Isten megh giogittia: Arra mondot. Az V. Asszoni, hogi no bizoni nem tsepeölsz ez iden az utan mingiarast el dagadozot az Vram.

ugi hogi, nem hogi kereshetet uolna hanem megh az hazat is el köllött adni miatta.

99. Tano Takacz Janos m. e. s azt vallja hogij szemmit nem tud.

0001 (300) Tano Kalj Gergölj m. e. h. u. azt vallja hogi az mikor en kerettem valamit az kalamaris ladabol tehat mikor aual oda jöt uolna tehat ő löt dolga ostan hidnal hogi az derekja nem birta fejet taualis megh betegegolt uolt od ban fejet az patakne szobajaban oda ment kosa hozza ha mondotta had oluassak az feiedre nem fai ennekem az fejem hanem mas niaualjam van ennekem eröuel rea oluasot az fejemre ugj let ostan dolga czak nem megh boldodot az feie faiasual.

1. Tano Tuba Benedek megh esküt hüti utan azt vallja hogi mikor eö neki neminemő dologh miat peöri uolna it megieren. Miklos Peter Deakneual. tehat akkor igert uolna: Peter Deakne egi egi födelet Kosa Matenenak es az Varro Aszonnak. hogi ha mit tudnak tselekedjenek. az varro Aszonj erre nezve azt mondotta Tubanenak hogi iob uolna. ha ueztegh ült uolna: mert bizoni szegedre ültetünk. ezt penigh Takats Ambrusne is hallotta Kalnar Janosne is hallotta ez fedel dolgat.

Aztis mongia. hogi mikor Peter Deak el akarta uolna az mostani feleseget uennj. egi kis kenier hiat adot Kosa Matene ez tanonak hatta hogi ad neki Peter deaknak es el nem Kerülheti hanem el keöl uennj ugi mond. Aztis mongia hogi az felesegenek es egi kis giermekenek igen gonoszul uolt niaualiaiok Kosa Matene giogieitotta eöket, es azt mondotta: hogi ezt bizoni Tot Janosne tselekette ezekkel. Aztis hallotta az maga felesegeteöl. hogi ha akaria Tot Janosne megh nemethattia az teöruenj teuöket. Aztis mongia hogi az felesegetöl hallotta azt is hogi mikor ő az hadban ment uolt. es az felesege innel hazol buslakodot uolna raita. mondotta Tot Janosne. mit buslakodol azon ha attol nem tartanak. hogi it honis tsak uezsekedik uelem en azt egi szem pillantasigh. haza hozhatnam. es ugi uetnem az aito eleiben hogi ugjan meg dobbannek. Gaspar Tamasnenak mikor az leania gieöröt fogua uolt. azt mondotta Tot Janosne. hogiha ő innel segetsegei nem let uolna

feiere iartak uolna. Az felesege is ennel semmit többet nem tud.

2. Tano Andics Peterne m. e. h. u. a. v. hallotta Varro Assonnak az szaiaból hogi Csepi Dömötör meg nem tudgia giogiettani Takacz Janosne de en megh tudtam giogiettanj aztis hallottam Kötél verő Ferencz urtol hogi azt mondottam (?) ő neki az Varro Asson hogi ha Valakinek pörj uan megh keres engem tehat en azt czelekeszem az Karaczoni keskeniöt az aztal labahoz lakatolom es az hazat vissza soprom, nincsen töb hozza Takacz Mihalyt hallotta ezt az dolgot.

Azt megh el felette volt Tuba Benedekne. megh mondani hogi egiczer Tot Janosne Alom közben. egi Kalapos suegben. megh allot előtte es az feieben niomta azt az süueget, es az utan osztan megh süketölt bele közel fel esztendeigh tartot raita. mind tsak az feie zugot egikor ment hoza az nenj albert predikatorne es hogj beszelt nekj mint let dolga. megh hallotta Tot Janosne. oda ment es igen feddet. Kire mondott a ez tano. hiszem nem nevesztem. en senkit (?) kire mondot. Tot Janosne. hogi uak az a ki az rosta által nem lat.

3. Tano Bolerazi Görgjne; Matias Kouats, Bokerazi Görgi, Ihoz Benedek h. u. azt uallja semmit sem tud.

7. Tano Jorian Georgi h. u. a. v. hogi egiczer Istuan Deak el külte. hogi Horuat Mihalnet latta uolt. az erdő selen ment uolna föl az butioraua. hogi haza hoza. es mikor hitta uolna. haza mondotta. hogi en nem megiek. kerdem töle miért, azt monda hogi ugian azert iar hogi valahun el ueszesse magat. mert nem maradhatott az kuruak miat. mert engemet ez egelis mind az szentegihaz kereöl hordoztanak. mert engemet. Mind Juhaz Andrasne gieöteör. az Vram miat. ezen tano aztis mongia hogi horuat Mihalnetol hallotta azt is. hogi. Juhaz Andrasne föl ül az maga tehenere. s. ugi iargallia.

Ezt megh el felette uolt Farkas Tamasne megh mondanj, hogi egiczer mikor az Vizuarj Peter Kitsin hazaban lakot uolna. mentenek oda az Varro Aszonj es. Kosa Mathene. es kesztenek haniakodni szoual. mondotta Kosane. az Varonak. te ettel engemet megh te miattad uallom en az kint. erre

mondot az Varro Aszonj, egien Ez Vilagh eördöge megh en nem ettelek. amaz penigh. azutan is ugian tsak azt eröseitette. azt is mongia hogi egi kis fia igen riuo uolt. Kerdette az leanitol hogiha megis ruioe ez az giermek. mondotta hogi bizoni ruio. azt mondotta hogi riu bizoni. s. mind adigh riu. ualamigh en nekem megh nem fizet az babasagert, mind az koporsoiaigh sirt osztan:

8. Tano Ban Benedekne, Delan Ferencz. h. u. semmit sem tud.

10. Tano Farkas Pal. hiti utan azt uallia. hogi latta Kosa Matenet hogi kikeletben, mindenkor predikacio korban az kertek alat az Juh tsapast jaria. hol elöl s hatol. es egi hituan Fazokat hordoz kezeben. mit szed bele maga tugia be tekeröczik kemenien s nagj hoszulepeödöt ucszen reia: s. ugi iar.

Horuat Palne megh ezt elfelette volt, hogi mikor az leanianak Gieöröt teörvenie uolt, Adot uolt, Tot Janosne. az ö leanianak. j. megh holt embernek az allat, es othon ruha uolt rea kötve kiuel az hallotnak az allat föl kötik. es mikor megh holt az leania ez tanonak. haza hozta az ladaiat es abba találta ezt. kit az szentegihazhoz uit es az töb tsontok köze uetet, mind ruhastol.

11. Tano Kis Istuan. m. e. h. u. azt uallia hogi ma hallotta kis Balintnetol. hogi Horuat Andras Vduara mentenek. Kosa Matene es az Varro Assoni es Horuat Andras az uduaron feküt. megh rugtak az labat azt mondottak. hogi ez sem io helen fekszik az utan igen fait osztan az laba. taneitottak osztan hogi illien füvet szegi es megh giogiul.

12. Tano Szemlje Benedek m. e. h. u. a. v. Hogy föl jöt az Varro Aszon az Garadiczon be jöue az giules hazhoz, monda az Varro Asson az Konkoljnenak miert ugymond te hitelen Aszonj hogi ream uallottal, ha szemmi közöd hozzam az ö felekekre uallott volna, mi reank ne vallott volna, Miuel hogy ő kegyelmek ki boczatta az hazbol azokat az Aszoniokat, kezessegen monda arra Koczó Istvan miert hogi el boczattjak őket ugymond az Bestie Kuruakot, hanem szolgál-

tatnak nekjk, monda arra Szimon Ferencz Te sem vagy iob az Deakne vasnanal var csak ha azoknak mi történi, megh latot tejs mingiart mint jarsz.

Fejer Tamasne ez is elfelejttötte mikor Vizuary peter megh verte volna az feleseget, ez Tanonak hazanal volt, Kosa Matene mikor ki keszerte uolna az ajton, erközik be az Varro Aszony az pituarban monda az Varro Asson Isten el vestet uolna teged kosane, hogy ne szerezhetted uolna az leaniomat Vizvarij peternek, monda Kosane hazucz benne hogi en szörzöttem volna ugi mond, mert te magad rugattad megh az koporsot vele monda az Varro Asszony arra Hazucz Tüzre ualo Kurva mert en rugattan kosane visontok vissza monta Varro Asszonnak Teis olljan tüzre ualo vagi mint en.

Tano Vizuarij Miklosne megh e. h. u. a. v. Vizuari Miklosne szaiabol hallotta Kosanenak, hala Istennek nincsen szemmi heja az mi zaslonknak arra monta Vizuari Janosne eregi innen mert bolondoskodz.

Tano Salaj Giörgne, Tano Salaj Giörgij m. e. h. u. szemmit nem tud.

Tano Barat Istuan m. e. h. u. a. vallja hogy mikor az Varro Assont megh megh kötöztek uolna monda az Varro Asszonij tagecza megh kegielmet az kötest, kire monda Böröncz boltizar hadgiam edes meniem, no Böröcz Boldizar . . . nj megh hidgied Dögel le verem az marhadat. (A mint az sokszor változó helyes írásból is kitetszik, két külön kéztől származik a vallatás.)

**Bátori Zsófia — II. Rákóczy György erdélyi
fejedelem özvegye — Bars megyét meghívja,
fiának Ferencnek Zrinyi Ilonával történendő
lakodalmára.**

Illustrissimi, Reverendissimi, Admodum Reverendi, Spectabiles,
Magnifici, Generosi, Egregij et Nobiles Domini nobis
obseruandissimi.

Istennek ezaránt való rendeléséhez, s az közönséges
római anyaszentegyháznak szokott folyásához mind két rész-
ről való akaratok megegygyezvén, alkalmaztatta életének folyá-
sát, az mi első szülöttünk szerelmes fiunk Rákóczi Ferencz,
Erdélynek választott fejedelme, kívánván azzal is, hogy nagy
emlékezetű édes eleinek egygyetlen egy maradéka s ága levén,
következendő hosszú üdökre jó emlékezeteket, nemzeteket
Isten áldásából az házasságbeli kötelesség által terjeszsze.
Kire nézve anyai javallásunkbul jedzette el magának az Mél-
tóságos Gróf Zrinyi Péter Horvát országi Bán uram szerel-
mes hajadon leányát Gróf Zrinyi Ilona asszont, mely laka-
dalmi solennitásnak az jövődő martius havának első napját
meg irt Bán uram s több jó akaró atyánkfiai tevezésekbül is,
Zborói Kastélyunkban Makovicza vára alatt rendeltük meg-
lenni. Minek okáért hogy annál becsületesebben legyen, ke-
gyelmeteket is kérjük nagy becsülettel az megirt napon és
helyen üdején becsületes attyokfiai által jelen lenni ne nehez-
teljen, Kegyelmetektül kedvessen vesszük Kegyelmetek je-
lenlétét, és jó választ várván kívánjuk Isten tartsa és éltesse
Kegyelmeteket sok esztendeig jó egészségben. Datum in Arce
nostra Munkács 2. Januarij, 1666.

Earundem Dominationum Vestrarum

Affectionata
Sofia Bátori mk.

Bars megye levéltárában 19. csomag, 14. szám alatt
levő eredetiéről közli Botka Tivadar.

Régi női-öltöny s ágyneműek elnevezése.

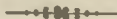
Nemes Burján Erzsébet a győri káptalan előtt bevallja, hogy vitézlő Sokorui Jánosnál atyja nemes Burján Mihály által letett arany s ezüst holmiját, fehérneműit kézhez kapta a következő bizonyságok jelenlétében, u. m.: Komáromi István a győri őrség hadbirája, Pázmán Ferencz a győri őrség naszádos kapitánya, szerecseni Szegi Gergely Győr városa birája, Selyem Antal győri katona és Ötvös János polgár előtt, felmentvén Sokorui János és utódit a felelősség alól. 1605. Május 16.

Ez okmánynak szokásos káptalani bevezetését és befejezését mellözve, egyszerűen csak az ingóságok lajstromát közöljük mostani helyesirással.

Elsőben 4 uj sáhos vászon abrusz, 3 uj vánkoshéj kék fonállal szőtt, 1 reczés ágyra való lepedő, 2 sáhos vászon kendő-köszkenő, 1 aranyas rostos ráfogó köszkenő, 1 előkötő veres selyemmel, 1 előkötő reczés, 1 előkötő patyolat aranyas, reczés, 1 uj orczatakaró verős selyemmel varrott, 2 patyolat keszkenő, egyik aranyas, másik selyemmel varrott, 1 fél ümögpatyolat, 1 vánkoshéj paplan formára, 1 vánkoshéj vörös selyem szél vagyon benne, 1 török futa kö, 1 darab uj patyolat, 1 hitvány fedél, 1 vörös kamuka szoknya arany prémmel, 1 asztra való vörös szőnyeg, 2 gyöngyös aranyas fedél, egyik keskeny három gombu, másik széles aranyas gyöngyös, 1 ümög fodorra való aranyas izlogos csipkekötés, 1 fertály ezüst fonál, ismét 24 arany forint, ismét 4 magyar forint, 1 öreg párna.

A győri káptalan VI-dik számú eredeti bevallási jegyzőkönyve 232. 233-dik lapjáról közli

Ráth Károly.

A pannonhalmi régiségtár.

Milecz Jánostól.

A pannonhalmi őrs monostor nagyszerű könyvtárának egy része jól rendezett régiségtárrá van átalakítva, mely tar-

talma után ítélve elég becses darabokkal rendelkezik. Célszerűnek tartám előleges ismertetésül belőle a következő nevezetesebb hazai régiségek közlését.

1. II. Rákócy Ferenc fejedelem rézből készült cimere, melynek felső részén a következő felírás olvasható: „D: G: FRANCISCUS: RAKOCZI: PRINCEPS: TRANSILVAN: ET: REGNI: HUNG: CONF: ST: DUX:“ Kiegészítve így hangzik: Dei: Gratia: Franciscus: Rákóczi: Princeps: Transilvaniae: Et: Regni: Hungariae: Confoederatorum: Statuum: Dux. Alul látható a fejedelmi koronás cimere, az erdélyi három nemzet jelvényeivel; legfelül a Székelyek nap- és holdja, alul a Magyarok sasa és a hét kerített vár (Beszterce, Brassó, Kolosvár, Medgyes, Nagy-Szeben, Segesvár, Szász-Sebes), a közepén pedig a Rákócyak cimere. — A „Dux Conf. Statuum“ cím után következtetve 1705 után készíthetett.

2. Zrinyi Ilona a munkácsi vár hős-szellemű védőjének vetéllője (szövő eszköz), mely a jegyzőkönyv szerint 1690-ig Munkácson őriztetett. Az egyik oldalán látható Munkács vára; a másikon pedig a fejedelemnő képe. Az egész vetéllő vasból készült, a rajt látható rajzok és cífraságok különben gazdagon megvannak aranyozva.

3. Egy sárgaszinü, citrinből (cseh topáz) készült 1½'' magasságu csinosan köszörült botgomb, mely a jegyzőkönyv szerint, az Erdélyiektől 1704-ben II. Rákócy Ferenc fejedelemnek ajándékozott botot ékesíté.

4. Egy selyem gomb, mely a szerencsétlen gr. Nádasdy Ferencnek, ki Bécsben lefejeztetett, (1671) ruhájáról való.

5. 6. Egy régi, majdnem 13'' hosszáságu vaskulcs, mely egykoron a félelmes kincs-sovár Podmanickynak várkulcsa volt. Találtatott 1832-ben ásás alkalmával a Bakonyban fekvő, egykor oly félelmes rabló várban, egy más, alig 1'' hosszáságu kis késecskével, mely szintén e régiség tárban őriztetik.

7. 8. Két óntányér. Az egyik 7'' átmérőjű, a közepén III. Ferdinánd császár képével, ki lovon ülve hajadon fővel, páncélba öltözve hosszuszáru lovagszímákban ábrázoltatik és egy kéz háta megett koronát tart, a háttérben pedig egy bástyákkal s tornyokkal megerősített város látszik. A kép körül

ily felírás olvasható: „FERDINAN^D. III. D. G. RO. IM. S. A., azaz: Ferdinandus. III. Dei. Gratia. Romanorum. Imperator. Semper. Augustus. A tányér szélén hat, koszorúkkal kerített körben, szintén a császár látható, lovon ülve, de már koronázott fővel s diszöltözetben.

A másik tányér az előbbinél valamivel kisebb. A szélén négy, koszorúval szegélyezett képben, Ádám és Éva paradicsombeli esetei vannak ábrázolva. A közepén Noë látható, két mással, térdelve midőn áldozatot mutat be az Urnak. A háttérben az Ararát emelkedik a fennakadt bárkával és fölötte a szivárvánnyal. A fellegekben pedig az Isten, koronával fején mintegy lebegni látszik. Legalul ilyen írás olvasható:

✕ NOE ✕ GIENG + AVS ✕
 DER + ARCH + GETR +
 OST + OPFERDT
 · 16 · GOTT · 19 ·

9. Egy rézből készült kis ivóedény a XVI. századból, mely belől egészen és a külső széle dúsan meg van aranyozva; a két ellenkező oldalán koszorúkkal szegélyezett, aranyozott körökben a következő felírás olvasható:

Von Eisen Kupfer wird gemacht
 Zu Herrn grund ¹⁾ sehr tief in schacht.

10. 11. Van egy fehérmázos, kék és sárga tulipánokkal kicifrázott cserép tányér; a szélén zöld koszorúban ez olvasható: „PAP. D. 1680.“ Egy kékszinű fehérvirágos korsón pedig ily felírás van: „* ANNO 1656 * * IACOB² * KUNOVICI³ DH⁴“ azaz: Anno 1656. Jacobus. Kunovicus. Dominus. (?)

¹⁾ Urvölgye, Herrengrund Zólyom megyében.

(Folytatjuk.)

Eszterházy Mihályné belső javainak specifikációja 1694.

Ilyen címet visel egy régi kézirat, a báró Perényi család nagyszőlősi levéltárában, melyet közölni annál inkább érdekesnek tartom, minthogy ez okmány tanúságot tesz arról, hogy nagyjaink közt e korban nem kis mértékben divatozott nemzeti szép nyelvünk s némi felvilágosítást nyújt arról, mily nemű tárgyak képezték akkor mágnásnőink kényelmi és fényüzési cikkeit. Ez irat hű másolatban következő:

„Néhay Tekint. és Ngos Eszterházy Mihál ur meghagyott Eözvegye néhaj Nemzetes és Ngos Pereny Borbála asszony Ingo Javainak száma, mellyeket Tekint. és Ngos Eszterházy Dániel és Eszterházy László Uraimék Tek. és Ngos Perény Pál uramnak assignáltak hütök szerint Anno 1694. die 13. Septembris.

1-mo. 12 egybenjáró czifra pohár, kivől s belől aranyozott, fedeles. 2°. egy reczés felső lepedő. 3°. egy fain selymes vánkoshaj; 4°. 1 selymes ezüst arany fonallal varrot vánkoshaj; 5°. egy selyemmel varrot vankos haj; 6°. 1 selymes aranyal varrot asztalkörül való kendő. 7°, 8°, 9°. 3 szőr selmes abrosz. 10° egy selymes felső lepedő. 11° kij vankos selyemel és aranyal varrot. 12° 1 fehér varratos felső lepedő. 13. egj szőr selmes lepedő. 14. 1 szőr selmes kendő. 15° 1 fehér varassos kendő. 16. 2 fejer régi kendő. 17° 1 selmes kendő. 18°. 1 fehér varatos kendő. 19° 1 fehér régi kendő. 20° 1 selmes varassos fölső lepedő. 21° 1 fejeeres fölső lepedő. 22. 1 selmes scofumal varrot fölső lepedő. 23°. 1 fejeeres fölső lepedő. 24. 1 strajfos és selmes fölső lepedő. 25. 26°. 1—1 fejeeres felső Lapedő. 27. Egj köz Abrosz. 28° 1 alsó reczes abrosz; 29. 1 paraszt abrosz; 30° 1 reczes alsó abrosz. 31. egj közöns. abrosz. 32° 1 paraszt kendő. 33. 1 abrosz. 34. 2 paraszt abrosz.

Következnek azon Jók, mellyeket Eszterházy László Adam producált: 1°. Selmes fölső Lapedő. 2°. Asztal körül való paraszt kendő. 3. Zöld selmes felső lepedő. 4° 1 fejeeres felső lepedő. 5. Asztalra való reczes abrosz; 6. szőr selmes felső Lapedő. 7. szőr selmes kis vankos haj. 8. Egj

paraszt abrosz. 9° 1 szőr selmes vánkös. 10° 1 aranyos selmes alsó abrosz. 11° fejjeres alsó abrosz. 12° 1 paraszt abrosz. 13°. Egj Selmes scofumos vánkös. 14. Egj paraszt abrosz. 15. 1 fejjer selmes varros felső Lapedöre való. 16°. 1 selmes aranyos asztalkörül való abrosz. 17. 1 selmes aranyos fölső lepedő. 18. 1 vörös selymes asztalkörül való kendő. 19° 1 kis fejjer selmes vánkoshaj; 20° 1 parasztkendő. 21. 1 paraszt abrosz. 22° 2 Zöld Selmes vánkoshaj; 23. 1 skófümmal varrot vánkoshaj; 24. 1 pár aranyos alsó ingvál. 25. aranyos vörös szoknya vállastól. 26° Egj nyusttal bélelt feketemente, Barkoczi. 27°. 1 gyöngyös fejjetű. 28° 1 pár gyöngyös fülre való. 29° 1 gyöngyös fekete galler. 31° 1 par gyöngj kezzre való perez. 32. megent 1 par perez gyöngjek közt Igazkövekből. 33°. 1 gyöngjös nyakra való. 34. 1 pár feketeüveg fülbe való gyöngjös Űvegh, gjöngj a végén. 35° ket gyémántos gjürü, edgyik törött, másik egész. 36° 6 rubintos pártára való aranj Boglár. 37° 5 kisseb rubintos aranj boglár. NB. egy arany fonalból varrot öv.

Vagyon másoknál: Lengyelnél palástra való 15 bárs. pin. Eszterházi Dániel ur ad 2 réf atlaczott. — Coram me Adamo Viczay. Nicolao Vajda. Vice Judice Nobilium Cottus Castriferrei.“

Közli Lehoczky Tivadar.

Adatok Hunyady és Capisztrán 1456-dik évi táborozásához.

A magyar történetirót érdekli mind az, mi hazánkra vonatkozik, hogy a valót felhasználhassa, a hamis állításokat megcáfolhassa.

Az Anzeiger für Kunde der deutschen Vorzeit, mely honunkban aligha sok kézben fordul meg, 1863. 6. száma 251. levelén hoz három 1456-ban nürnbergi kapitányoktól — kik a török elleni kereszt-háboruban részt vettek — irt eredeti levelet, melyek iróink figyelmét minden esetre megérdemlik, és azon érdekes időpontra némi világosságot vethetnek, vagy cáfolatokra is alkalmat adandnak.

Első levélben a sereg állásáról, számáról szólnak. Ez Bécsből íratott 1456. sept. 15-én.

Az ezen levélhez mellékelt csatolvány a török hadi készületet és Belgrád ostromát rajzolja. A győzelmet egyedül a népnek és Kapisztrán Jánosnak tulajdonítja ezen emlékezetes szavakban: Auch wisst, dass die, die das felt und streit gehalten haben, das ist gewest der geistlich vater Johannes Capistran mit dem gemeinen volk auss stetten und dorffern vnd merkten. Vnd bey jn vnd vnder in ist gewesen kein her noch edelmann, auch der gubernator von in entrunnen ist vnd die weil auf der Saw in einem Scheff vmbgefahren ist. Hetten jn die creutzer, Sie lyessen in nicht ein augenplick leben, wann er gern geschen het, das sie alle erschlagen weren worden. Das hat got vnderstanden.

Ezen állítás úgy hiszem nem csak merész, de sértő is; s remélem fog találkozni magyar író, ki itt a hibát, vagy rosz akaratot leleplezi! Hogy ezen levél részletenkint besugva volt, kitetszik azon magasztalásokból, melyekkel a nürnbergi kapitányok Czilleit tetézik, s annak vendégszeretetét kiemelik, míg a Magyarokat gyalázzák; mert ezek és a Rácok a Németeket nem szivelhették.

Második levélben, mely 1456-ban október 15-én Futakon kelt, azt írják: wern wir noch ein kleyne czeyt aussen pliben, so wern sije von den Reyczen vnd den Vngern erslagen worden; den ess sint vil Vngern vnd andre lewt, dye den Turken alss mer hetten czu ein herrn alss den kunig.

A harmadik levél Péterváradhoz közeli Sz.-Mártonból íratott november 4-én; ebben a magyarok összesereglését, királyuk iránti növekedő vonzalmat és az ifju gubernator által a királynak átadandó várakról tudósítják a nürnbergi tanácsot.

Minden esetre oly érdekesek ezen levelek, hogy egész kiterjedésben való közlésük valamely honi gyűjtelék munkában kívánatos lenne.

Rómer.

Szent Vitalis temploma.

(Fejér megyében.)

Istvánffy Miklós történeti művét olvasván a XXIII-dik könyvben az 1566-dik évnél a következőkre bukkantam: „ . . . profecti ex castris inspectante Caesare ad Varsanum, quod extrema in parte Bacaniae Silvae est, castra posuere, quae erant plaustris et longo impedimentorum ordine, in speciem iusti exercitus instructa: quum Itali et Ungari, allatis duntaxat quinque dierum cibariis, ac relictis caeteris sarcinis, expeditiores atque agiliores essent. — Sequenti die ad sancti Vitalis templum desertum, in edito ac pulcherrimae rotunditatis colle situm, e regione arcis Turcicae, quam Ungari ab ave Monetula, Chocam (Csókakői vár, Fejér megyében) vocant, pervenere.“

Midőn ezt olvasám, épen akkor a móori zárdában (Fejér megyében) voltam s minthogy az említett tér közelében laktam, vágy gerjedt fel bennem szent Vitalis templomának romjai felkeresésére.

Egy vasárnapon isteni szolgálat tartása végett Seréd nevű ezelőtt egy századdal újra telepített faluba mentem, melynek határában is keresvén az Istvánffy által emlegetett kies dombot, azt a Móorrol Serédre utazónak balra, a falu mögött Csóka nevű várnak irányában fel is leltem. E dombon én hamarjában több darab nem közönséges téglát találtam, mellyek közül egyet Ráth Károly urnak elküldöttem, ki azt Rómer Flóris és Hencz Antal építész s conservator uraknak megmutatván, azok állíták, hogy az régi templom vagy kápolna kikövezésére használt veresre festett téglá legyen. Jobban szemügyre vevém tehát a dombot s arról a csókakői plébános ur s másoktól is kérdezősködvén, megértém, hogy annak tetején, négyszög alakban levő árkot régi temetőnek nevezik, s még most is a sirok nyomait mutatja; a domb oldalain szántóföldek vannak s azokon számos mindenféle tégladarabok s építési anyagok találhatók. A falu öregjei beszélik, hogyha az említett domb körül egy kissé mélyebben szántanak, az eke minduntalan szép téglákat hány ki s hogy

régenten a dombon romfalak voltak láthatók, de a melyek a mostani Serédi templom építésekor lerontatván, ennek falaiba felhasználattak. A csókakői plébános ur még egy Hunyady Mátyás király által veretett aranyat is mutatott, melyet azon dombon találtak.

Végzetlen örvendek, hogy egy régi elpusztult templom helyét felfedezve, ez által a hazai archaeológiának egy kis szolgálatot tehetni szerencsém lehetett.

Szaszinek Mór, áldor.

Nyalábvárában (Ugocsa megyében) történt ásatások.

Ugocsa megyében a Tisza balpartján emelkedik egy régi lovagvár, melynek neve Nyaláb; most már romokban hever, de egykor szép napokat élt s zajosan uralgott az alatta elterülő Királyháza feletti magaslaton. E vár falai közt 1858. és 1859. többen a vidék birtokosai közül ásatásokat tettek s fen a vártetején levő falak közt régi sirokra akadtak, melyekben következő értékesebb ékszerek heverték a szétporlott emberi csontok közt. Egy 40 ujj hosszú vékony arany láncz; egy másik 10 ujj hosszú, apró kövekkel s kapcsokkal ellátva, nyakláncznak is használható. Egy kő nélküli zománczos arany gyűrű; egy vékony kis arany gyűrű; 6 darab pártára való rococo boglár, ebből 4 darab gyöngyös, 2 üveggel diszitett. Egy zománczozott nyakék, egy pár csókolózó galambot ábrázoló, két rubin kövel, 1 zománczozott arany nyakék csokor formájú 5 kis rubin kövel. 1 arany füzöttű; 5 darab gyöngyös boglár; 1 értéktelen medaille; 24 szem fekete granát, (talán olvasóról); 45 darab arany csillag (koporsóról), 41 darab arany félhold; ez utóbbiak is a koporsó elporlott deszkái közt találtatván, valószínűleg annak diszitményeül szolgáltak; egy réz karperecz alaku karika; egy párta-alaku aranyból készült fej-ék, melyen belül e szók: „Comitessa de Zéch“ (Széchi) vésve valának; találtattak azonkívül több ezüsttel átszőtt ruha-foszlányok s gyönyörű, ép, nagy női hajtekercesek,

miket N.-Szőlösön magam is kegyelettel szemléltem. Később ismét találtak 42 csillagot, egy köves, arany kucsma-boglárt, 14 aranyozott attila-gombot, egy ketté tört réz keresztet, egy szt. István, László és Imre mellképével ellátott medaillet s egy kard fémszerelvényeit.

Lehoczky Tivadar.

Régi magyar díszkard.

Ezelőtt vagy 40—50 évvel Dalmátországban, a zárai kerület Knin prefecturája területén, a földben találtott egy régies kardvas, melynek két lapján kettős sorban 134 mellkép-medailleson látszik, mindannyi névfelirattal, köztük valamennyi magyar király, egész Hunyady Mátyásig. E király utolsó lévén rajta, ez a XV-dik századra mutat, mint készítési időre. Ezen kard több év előtt Bécsbe vitetett egy fegyverkovácshoz, tisztogatás és felszerelés végett, hol a boltban megforduló tárgy-ismerőknél általános bámulatot gerjesztett. Érdemes ősz tulajdonosa azonban semmi áron nem akart, s nem akar megválni családi ereklyeként őrzött kincsétől; minthogy azonban a dolog szokatlan saját-sága s hazánkra való vonatkozása által különös nagy érdeknek látszik, a tulajdonost, kivel e nyáron fordóben találkoztam, igen kértem s rábirtam azon ígéretre, hogy ha időszerint szülőföldjére visszatér — mely Lesina, a hasonnevű dalmát sziget kis fővárosa, — hol e kard ősi birtokocskáján gondosan elzárva nyugszik, annak leírását, rajzát, vagy gypslenyomatát szives leend a honi régészet érdekében megküldeni ¹⁾.

Báró Mednyánszky Dénes.

¹⁾ Örömmel fogjuk acélmetszetben közleni ezen felette becses régiséget. Egyszersmind felkérjük a lapok t. c. szerkesztőit, hogy e sorokat figyelemgerjesztésül becses lapjukban felvenni sziveskedjenek.

KÁROLYI ZSUZSÁNNA ERDÉLYI FEJEDELEMNŐ LEVELEI FÉRJE BETHLEN GÁBORHOZ.

Millecz János félegyházi tanártól.

Az itt alább közlött levelek, kis bérces hazánk, Erdély egyik nagy fejedelmnöje, a szellemdús Károlyi Zsuzsánnától származnak, ki történetünk lapjain közönségesen a magyar gazdasszony nevezet alatt említetik csak fel¹⁾, ki valóban mind azon kellékeket, melyek egy magyar hölgyben különösen megkívántatnak s föltételezettek, magában öszpontosítani tudta. Istenfélő vallásos hölgy, hű házastárs, nyájas, vendégszerető, hona jóléteért buzgó s azt a mennyire rajta állt előmozdítani törekvő, a balsorstól földre sujtottak iránt könyörületes, az ilyeseket vigasz vagy segítség nélkül soha el nem bocsátó, az alsóbb rendűek iránt leereszkedő és végre korának legjelesebb gazdasszonya vala, ki erdélyi fejedelmnö létére épen nem tartá gyalázatnak vagy méltósága alattinak a konyhát, a szakácsokat és a kulcsárokat illető ügyekbe avatkozni.²⁾

Bethlen Gábornak 1605-ben lett nejjévé Bocskay István erdélyi fejedelem befolyása folytán, ki hogy a fiatal³⁾, maga felől már akkor a legszebb reményeket gerjesztő s maga iránt mindenkit lekötelezni tudó Bethlen Gábort részére annál inkább megnyerje, Károlyi Zsuzsánnát, ki egyike vala a leg-

1) Engel: Geschichte des Ung. Reichs. Tom. IV. p. 430. Szalay: Magy. Tört. IV. k. 546. l.

2) Katona XXX. p. 482.

3) Bethlen Gábor született Illyén Hunyad megyében 1580. s így 25 éves volt.

szeretetreméltóbb hölgyeknek s leánya Károlyi László és Zrínyi Klárának, a fejedelemnek pedig vérszerénti rokona¹⁾, részére nőül megkérvén, menyegzőjüket oly pazar fényvel tartá ki, milyennek kevésszer vala szemtanuja Erdély.²⁾

Bethlennek 17 évig vala neje, s a szellemdús hölgy kellemes társalgási modora, nyájassága és vendégszeretete által annyira megtudá hódítani Erdély nagyjait s nagyrészt a magyarhoni uraknak, hogy a Bethlenház egyike lön a legkeresettebbeknek s ritka nap mult el, hogy házánál több vagy kevesebb személyből álló vendégkoszorút ne lehetett volna találni, s az ily vendégségek alkalmával, amint már magában értetődik a fejedelemnő játszá a gazdasszonyi szerepet.

Az 1621-dik év vége felé betegeskedni kezdett s férje tanácsából Kassára vonult, hol nemsokára meg is halt a legnagyobb fájdalmakkal küzdve³⁾ 1622. juniushó 2-án, és Gyula-Fehérvárott eltemettetett⁴⁾. A legnagyobb pompával véghezvitt temetés alkalmával az emlékbeszédet Bőjthi Gáspár tartá felette⁵⁾. Csak neje holta után érezte Bethlen, hogy mit vesztett e hölgyben, mert semmivel sem tölthet be többé az ürt, mely szeretett hölgye elhunytával támadt szívében. Később is, midőn Brandenburgi Katalinnal összekelt, csak búbanat vala osztályrésze. De a jámbor vallásos fejedelemnőt, a jó s hű házastársat és a kitünő magyar gazdasszonyt legjobban fogják jellemezni saját levelei, melyeket két évvel kimulta előtt irogatott Kassáról férjének s annál inkább megerősítendik a fennebbiek igazságát. A levelek rendben így következnek⁶⁾:

1) Bőjthi Gáspár Engelnél. Monum. Hung. 259. l.

2) Bethlen Farkas: Hist. de reb. Transsilv. Tom. VI. p. 326.

3) Istvánfi: Histor. Lib. p. 531. így ír: „Bethlenius autem ipse tunc Cassoviae substitit ubi Carola conjunx gravissimis exhausta doloribus animam exhalarat.“

4) Benkő: Transsilv. Tom. I. p. 267.

5) Bod Péter: Magyar Athénás. 46. l.

6) A pannonhalmi könyvtárban található másolat után vannak közölve. Az eredetiek Gyula-Fehérvárott a Battyániféle gyűjteményben tálatatnak.

I.

Károlyi Zsuzsánna levele férjéhez, melyben bocsánatot kér az általa véletlenül elhozott levelek miatt, melyeket azonban bizonyos füleki katonáktól már utnak indított Erdély felé; továbbá engedélyt kér férjétől egy levél-írásra Thurzó Kristófné mellett az országnak; végre sürgeti rimaszombati gazdájuk megnevesítését. Rima-Szombat 1620. juliushó 22-én.

K ü l c i m :

Az én szerelmes Uramnak az Felséges Iktári Bethlen Gábor Urnak Erdély Országának Fejedelmének, Magyar Országnak egy részének Urának nékem szerelmes Uramnak adassék ez Levél.

Az én tellyes életemig való hü és igaz szeretettel való szolgálatomat ajánlom Kegyelmednek mint szerelmes Uramnak az Úr Istennek szent Áldási légyenek Kegyelmedön.

Én édes Szerelmes Uram! Én Kegyelmed ellen igen nagyot vétettem; de kérem Kegyelmedet mint szerelmes Uramat, hogy Kegyelmed nékem meg botsásson; mert láttya az Ur Isten hogy felejdékenységem miatt esett, kin magam is nagyon busultam, hogy a Csehek Adós Levelét¹⁾ és több réám bizott Levelét a mellyet Kegyelmed én réjám bizott, eltaláltam hoznia; azért valamennyi Levelek én nállam voltanak, mind el küldöttem Kegyelmednek s bécsináltam és el is küldöttem valami Füleki Katonáktól. Kegyelmedet kérem édes szerelmes Uram, hogy én nékem írja meg Kegyelmed, ha Kegyelmednek kezében adtáké avagy nem, mert bizony addig a szüvem helyén nem leszzen. Magam állapotja felől Kegyelmednek azt irhatom, Istennek légyen hálá ide Rimaszombatba²⁾ békével jöttünk, noha bizony igen nehéz útunk vala, mert felette igen vert az esső bennünket; de immár Istennek hálá jobb útunk vagyon, mert itt esső sem volt. Szerelmes Uram a felöl is akarok irni Kegyelmednek: nya-

¹⁾ A fejedelemnö itt hihetőleg azon szövetségi kötlevelet nevezi adóságlevelnek, melyet a csehek 1620. aprilishó 25-én a fejedelemnek küldöttek s a végvárak föntartására 50,000 tallér fizetésére kötelezték magokat. L. Katona XXX. p. 341—354. Horváth M: Magyarok tört. III. k. 194. l.

²⁾ Gömör vármegyében.

vallyás Thurzó Kristoffné¹⁾ irt egy Levelet ma utánam, azt írja, hogy jó akaróival beszélvén azt adták volna tanátsul eö Kegyelmének, hogy én az Országnak iratnék egy Levelet mellette, az mely Levélnek az mássát ideis küldötte, hogy mi formán irassam; de én a Kegyelmed híre nélkül nem mertem meg cselekedni, más az penigh, hogy én velem oly ember se vólt a ki meg tudta volna írni az mint kívánta vólna, hanem visszaküldöttem. Kancellarius Uramnak²⁾ irtam egy Levelet, hogy ha Kegyelmed megengedi irassa meg eö Kegyelme; azért ha Kegyelmednek ellene nem lészen édes Szerelmes Uram, had írják meg, ha mi hasznát vészi a Szegény Aszszonyom, az mellett Kegyelmedet is kérem én édes Szerelmes Uram, hogy Kegyelmed is légyen minden segítségével eö Kegyelmének. Effelöl is akarok írni én édes Szerelmes Uram, hogy a Kegyelmed itt való Gazdája, a kinél Kegyelmed szállott, mostan én is itt vagyok, noha bizony igen nehéz, mert én azt akartam vólna, hogy bár másutt attanak volna nekem szállást, mert hogy akkor Kegyelmeddel voltam itt s most csak magam vagyok, kére nyavallyás, hogy Kegyelmednél törekedném mellette, hogy a Házát Kegyelmed nemesitené meg, mert maga személyében Nemes, én is kérem Kegyelmedet nemesitené meg, minthogy más is van oly Ház, a ki nemes, az kit még Mátyás Király nemesített vólt meg, a kinél szállott vólt, Kegyelmed is nemesittse meg azt a Házát, hogy Kegyelmednek jó híre neve is had maradna meg abból is. Kegyelmedet kérem szerelmes Uram, irjon Kegyelmed maga egészséges állapotja felöl énnékem. Kegyelmed mondá édes Szerelmes Uram, hogy valami Kendereket hoznak Erdélyből s köteleket veressek belölle, Kegyelmedet kérem írja meg Kegyelmed rendszerént, mitsodás köteleket kellene belölle veretni, Tartsa meg az Úr Isten Kegyelmedet jó egészségben s engedje az Ur Isten, hogy rövid nap Kegyelmedet láthassam jó egészségben. Datum Rimaszombath die 22-a Julii anno 1620. Kegyelmednek szeretettel szolgál az Kegyelmed szolgáló Leánnya, az Felséges Bethlen Gáborné

Károli Susanna.

¹⁾ Zsuzsánna Erdődy Tamás leánya. L. Lehotzky Stenmatographia Tom. II. 414. l.

²⁾ Pécsi Simon.

II.

Károlyi Zsuzsánna tudósítja férjét a kassai állapotok felől, említvén az építkezés nehézségét a szükséges anyagok hiánya miatt s írja, hogy egészsége naponként javul; végül pedig sűrgeti férjét a többszöri levélírássra.
Kassa 1620. júliushó 27-én.

Az én tellyes életemig való hiv és igaz szolgálatomat ajánlom Kegyelmednek, mint szerelmes Uramnak, az Úr Istennek szent áldási légyenek Kegyelmeden.

Édes Szerelmes Uram! az tegnapi napon jutottam ide Cassára türhető állapotban, itt is mind békességes állapotban találtam az idevalókat, Kegyelmednek ithonn való állapot felől semmit sem tudok írni, mert a mint Kegyelmed innét Cassáról elmene, azon szerént találtam mindeneket, senki semmit nem épített, mert az építés nem fér a nyakokra, én az Udvar biróval eleget beszéltem, de ő aval menti magát, hogy nem lehet semmi modja az építésben, mert a Camarásokat egynehányszor találta meg, de semmiben elő nem mehet miattak. Az mi kevés Jószágot Kegyelmed a Camarások kezéből ki vett vólt is, ismét azon szerént Parantsolnak a Jobbágyoknak, mint mikor kezek alatt vólt, most is azoktól a Jobbágyoktól kültek kopjákat Besztertzére, Meszet is sohonna tsak egy marokkal se hoztak, aval mentik magokat, hogy a Marha felette igen beteges vólt, mostan immár modunk nints az építésben édes Szerelmes Uram, mert tsak egy szál fa nintsen, egy tsep mész is nintsen, s a takaradásnak ideje penig rajtak vagyon, de azért ha a takaradásnak idejét annyira elvégezhetik meg hidje Kegyelmed édes Szerelmes Uram, hogy bizony gondunk lészen réája ha szónkat fogadják. Magam állapotja felől Kegyelmednek azt irhatom édes Szerelmes Uram, Istennek szent neve ditsértessék türhető állapotban vagyok, immár a szám is naponként gyógyul, tsak hogy bizony nékem nehezebb, hogy Kassán vagyok, hogy sem mint mikor útban voltam, Kegyelmedet kérem édes Szerelmes Uram, hogy irjan én nékem egészséges állapotja felől, mind penig affelől mikorra várjuk Kegyelmedet haza. Édes Szerelmes Uram, bizony panaszkodhatnám Kegyelmedre mert miolta eljöttem Kegyelmedtől tsak egy Levelét is Ke-

gyelmednek nem láttam, hanem a hol első éjjel megháltam vala, akkor láttam Kegyelmednek egy kis Levelét, azután nem láttam, édes Szerelmes Uram: Kegyelmedet édes Szerelmes Uram kérem, hogy Kegyelmed mondja meg Kohányi Uramnak hogy a Felesége igen jól vagyon, a hideg is elhagyta eö Kegyelmét. Kegyelmedet kérem édes Szerelmes Uram, hogy mi rollunk is ne felejtkezzék el Kegyelmed, ide haza mi szorgalmatos gondot viselünk édes Szerelmes Uram, tsak hogy Kegyelmed ne felejtkezzék el rollunk. Tartsa meg az Ur Isten édes szerelmes Uram sok esztendeig jó egészségben. Datum Cassoviae 27-a Julij a. 1620 Kegyelmednek szeretettel szolgál a Kegyelmed szolgáló Léánnya a Felsőges Bethlen Gábornó

Károli Susanna.

III.

Károlyi Zsuzsánna írja férjének, hogy a tőle kérdezett pohárszék felől mitsem tud mondani, mivel a kassai tárházban sehol sem található; többek állítása szerint egy szekér elvitte volna már Erdélybe. Továbbá a nála használatban levő asztali s más szükséges eszközökről számot ad az azokról tudakozódó férjének s öt edesgetvén Kassára, igéri, hogy szíve szerénti konyhamester leend akkor, ha öt megfogja látogatni. Kassa 1620. julfushó 29.

Az én tellyes életemig való hü és igaz szeretettel való szolgálatomat ajánlom Kegyelmednek mint Szerelmes Uramnak az Ur Istennek szent áldási légyenek Kegyelmedönn.

Megadá énnékem István Déák a Kegyelmed Levelét édes Szerelmes Uram, a melyből értem Kegyelmed mit irjon az Pohárszék láda felől, de a Pohárszék itt bizony nintsen, Ormáncözit István Déák mindjárást felhivatta, még addig én velem szembe se völt, én is penigh mingyárást felhivattam Ormányközit, de eö azt mongya, hogy itt az én szállásom előtt állatt egy üres társzekér, arra tétette fel, s Veselényi Uram is látta, hogy feltétette. A társzekér immár nem tudom, ha a Kegyelmed köntösös Szekere volt é, vagy Huszár Uram szekere, de bizony az én szekerem nem volt. Azt mongya Ormáncözi, hogy Szabó Legények voltak a Szekér körül, s

fekete börláda is volt a Szekerem, én velem penigh a féle bőr láda sem volt, én mindazonáltal keményen firtattam Szabo Bernátot, de esküszik, hogy ő nem látta, az én szekerem oly rakott volt penigh édes Uram, hogy a bizony réá nem fért volna, mert a magam ládaiban is az Huszár Uram Szekerére vitettem benne, más az, hogy az én társzekeremen lakatis volt, a szabom is immár elment volt az inassaimmal az Kotsin. Talám a Huszár Uram szekerére tötték, ott kell keresni valahol; de ott vagyon mert én bizony itt mind felkerestem István Déákkal, de itt sohult se Tárházba, se másutt sehol sintsen. Talám valamiképpen a Huszár Uram szekerére tötték s ott vagyon. Azt tudja talán, hogy az én ládám volt, ugy ha tétette a maga szállására, minthogy magamnak is volt ott ládám az eő Kegyelme Társzekerén, minthogy a magam szekerére nem fért. Itt én nállam édes szerelmes Uram mennyi ezüst tál vagyon írja Kegyelmed, hogy meg irjom édes Uram de emlékezhetik Kegyelmed réája, hogy Kolosváratt csináltatott Kegyelmed az én számomra harmintz ezüst tálát ez előtt két esztendővel, a mellyet Kegyelmed Szilasinak ¹⁾ ki sem ada, hanem nekem ada, azért az mind meg vagyon, hanem hogy most Besztertzén az Öreg Palatinusnét ²⁾ vendégeltük, akkor vezett el egy benne a mellyet én Kegyelmednek meg nem mertem mondani, látván Kegyelmednek sok busulását. A mi az Bánfiné ³⁾ tálát illeti, én nekem Kegyelmed többet nem adott tiz tálnál és hat tányérnál, igaz hogy vala több is kettő vagy három tála még, de eltörött vala mindenik s azt Kegyelmed Jeszternitzinek adá. A csészék is az mely Bánfinéje volt, azt is Kegyelmed ugyan akkor a több ezüstel rontatá el, a két gyertiatartót még mikor fel mene Kegyelmed akkor, emléközém Kegyelmednek felölle, hogy én nekem tsak egy gyertyatartom vagyon, az is rosz, hanem Kegyelmed adná nekem, Kegyelmed akkor nekem engedé az

1) Főajtónálló volt.

2) Gróf Czobor Erzsébet m. h. 1626. L. Lehotzky: Stenmatographia I. Tom. 112. l. neje vala Thurzó György nádornak, ki elhunyt 1616-ban élte 49-ik évében. U. o. II. Tom. 414. l.

3) Károlyi Euphrosina Bánfi Mihály kolosmegyei főispán neje. U. o. II. Tom. 31. l.

enyimmel együtt csináltattam belőle két jó gyertyatartót, a mely most is nállam vagyon, Irja Kegyelmed hogy a kis szeges ezüst palatzkot Kegyelmednek küldjem, azért im meg kültem Kegyelmednek Irja Kegyelmed édes szerelmes Uram azt is, hogy a mely két gyertya tartót a szegeletes palatzkokkal együtt volt azt is küldjem, azt én bizony nem láttam, s itt én nállam nintsen is édes Uram, István Deáktul hallottam, hogy Fejérváratt maradott volna, azt mondják. Az étek melegítőt elkültem, de az is nem az én háló Házomban volt, az Kegyelmed hálójába találta meg azután harmad nappal, hogy mi elmentünk az Ajtónálló; azt is én réám fogták. Az Bánffiné tányéra hat volt, de minthogy Kegyelmed a vendégségkor ki adta, egy hijjával adták bé az Pohárnokok, a melyet Kegyelmednek akkor is meg montam volt édes szerelmes Uram ha Kegyelmed réá emléközik. Az Kegyelmed leveléből a mint értem édes Uram az tálokból ide igazitnak, de itt elhidje ennél több nintsen, a mint Kegyelmednek meg irtam, ide bár ne igazittsanak. Magam állapotom felől Kegyelmednek t irhatom édes Uram, hogy türhető állapotban vagyok, a am is gyógyul, a Doctort tsak egy hét mulva is felküldhetem, ha lesz kitől. értem a Kegyelmed Leveléből édes szerelmes Uram hogy Kovicsocki megjött, tsak jött volna minden jóval; Irja Kegyelmed azt is, hogy Császár Követi bé érkeztek volna eddig, agya az Ur Isten bójöveleteket minden jora. Az Homonnai György halálát igen bizonyal beszéllek ¹⁾. Taros mit irt Kegyelmednek, Szalai Györgytől oda kültem. Egy Nemes Ember is beszélle, az mely bort vitt volt bé az háború előtt, az is mongya, hogy azon éjjel holt meg, a mikor ő ott volt az falujában, Ujabban ismét békültek, ha ugy vagyon é vagy nem. A mi kevés Pénzt ez ideig a Tisztartók bé adtak im Kegyelmednek fel külte Hop Mester Uram: Az borokban még egy sem költ el, hanem azt is meg parantsoltuk, hogy ki osszák Kortsomára, a Pénz penigh a melyet fel kültünk

¹⁾ Homonnay György országbiró volt s egyike vala Bethlen leghevesebb elleneinek, † 1620. Lehoczky: Stematogr. Tom. II. 103. l. Hadviselését Rákóczy Györggyel L. Gróf Mikó: Erdélyi történelmi adatok. III. kötet. 242. l.

fl. 800 itt is hattunk benne, a mivel a Konyhát tartják, mert most suhunnan se várhatunk edes Szerelmes Uram. Kegyelmed irjan nékem egészséges Állapotja felöl, hogy én Kegyelmedet mikorra várjam haza, mert bizony szívem szerént Konyha Mester lennék akkor a Kegyelmed hazajövetelekor. Tartsa meg az Ur Isten jo egészségben Kegyelmedet édes szerelmes Uram. Datum Cassoviae die 29-a Julii a. 1620. Kegyelmednek szeretettel szolgál az Kegyelmed szolgáló Léánnya a Felséges Bethlen Gáborné

Károli Susánna.

IV.

Károlyi Zsuzsánna levele férjéhez, melyben örömét fejezi ki azon barátságos viszony miatt, mely a hatalmas császár és férje között létezik; tudósítja még férjét a dézsmát illetőleg, sürgetvén az a miatt mutatkozó zavarok elintézésére. Végül a szeretet leggyöngédebb ömlengései között biztatgatja őt a gyakori levélíráásra. Kassa, 1620. juliushó 29-én.

Az én tellyes életemig való hü és igaz szeretettel való szolgálatomat ajánlom Kegyelmednek mint szerelmes Uramnak az Ur Istennek szent áldási légyenek Kegyelmedönn.

Édes szerelmes Uram! a Kegyelmed Levelét én nékem megadá, melyből értem a Kegyelmed egészségben való létét, kin bizony szívem szerént örülök, Értem a Kegyelmed Leveléből édes szerelmes Uram, hogy a Császártól Levél érkezett volna, és minden jo akaratját igéri eő Hatalmassága a Magyar Nemzethöz, kinn bizony tartozunk hálákat adni az Ur Istennek, hogy a Pogányokból is támaszt jó akarokat. De azon bizony inkább örülnék én édes Uram ha a békesség végben mehetne, mert azt én jól tudom, hogy a Császár ajánlásának ugy neki édesedik Kegyelmetök, ha szintén Ferdinand¹⁾ kívánná a békességet is, immár arra valo képpest meg nem békéllik Kegyelmetök. Kegyelmed parantsolta én édes Uram, hogy a Király szin bársony Mentét mind penigh a Monthlit²⁾

¹⁾ II. Ferdinánd magyar király.

²⁾ Köpeny, a „Mantel“ német szóból.

mind béllésestől az Készületet is elkültem Kegyelmednek édes Uram a Kegyelmed parantsolatja szerént. Hogy a magunk Jószágában mi magunk bortsássunk Dézmásokat ne a Camarások, azért én a Camarásokhoz elkültem volt, de igen nehesztelik ő Kegyelmek, mert azt môngyák ő Kegyelmek hogy a minémü Dézma adó helyek vagynak, vagyon olyan helyis benne, hogy a Császár számára Kilentzedet is attak, az Urak számára tizedet, én azt izentem, hogy külön rakatom, tsak hogy azt nem akarom, hogy a mi Jóságainkban más Dézmások légyenek, hanem a magunk Gondviselőji mert a Dézmásoknak az ök dolgók csuda, az szegény Jobbágyan tsak tartatják magokat, eő Kegyelmek azt monták, hogy az előttis a Jobbágyásokért támadott fel a Császárra Magyar Ország, azt penigh én bizony elhittem, hogy azért mondják, hogy a magak Tarsolia teliék, de Kegyelmed édes szerelmes Uram Rainerre ne irion érötte, hogy ő azt mongia, mert tudja Kegyelmed az eő természeteket, azért inmár én nem tudom mihez tartsam magamat, mert ezek mind a Császarioknak adták pénzért, kit ajándékon az Dézmaságot, azért Kegyelmed édes Uram parantsoljan mind nekem, mind penigh nekik, mihez tartsuk magunkat. Kegyelmedet kérem édes Uram, ha Mirbot meghozta volna azt a kevés selymet, és egyetmást. Kegyelmed mindjárt küldje el. Iria Kegyelmed édes szerelmes Uram, hogy minémü szép ajándékokat küld Cseh Király¹⁾ a Császárnak, és a Varró-ládát Kegyelmed megcserélte én nekem, azt Kegyelmednek édes szerelmes Uram megszolgálom abbéli hozzám valo jó akaratját. Azt is iria Kegyelmed édes Uram, hogy el nem felejthet Kegyelmed engömet, bizony én nekem is gyakran jut Kegyelmed eszenben édes szerelmes Uram, söt én el nem felejthetem Kegyelmedet, de Kegyelmed szerelmes Uram gyakorta elfelejt engömet, mert vagyon is mire képpest Kegyelmedet kérem édes szerelmes Uram irjan nekem gyakorta egészséges állapotja felöl, mert bizony énnékem egyéb vigasztalásom nintsen, hanem tsak az, az mikor a Kegyelmed Levelét látom. Tartsa meg az Ur Isten Kegyelmedet édes szerelmes Uram. Datum Cassoviae

1) V. Frigyes rajnai választó és I. Jakab angol király veje.

die 29-a Julii 1620. Kegyelmednek szeretettel szolgál az Kegyelmed szolgáló Léánnya az Felsőges Bethlen Gáborné

Károli Susánna.

V.

Károlyi Zsuzsánna tudósítja férjét azon örömről, melyet érez, hogy oly jó egészségnek örvend; majd panaszolkodik a minden részről mutatkozó baj miatt, mely még inkább neveltetik a tisztartók gondatlansága által s ezek miatt nem történhetik meg az építkezés. Irja még, hogy egy kemence kalácsot s kenyert is sütött számára, hogy szájszebe már begyógyult. Végre felemlíti egy Vitzmándi nevűnek erőszakoskodását jobbágyán s kéri férjét az elnyomott védelmezésére. Kassa 1620. augusztus 5-én.

Az én tellyes életemig való hű és igaz szeretettel való szolgálatomat ajánlom Kegyelmednek mint szerelmes Uramnak az Ur Istennek szent áldási légyenek Kegyelmedönn.

Édes szerelmes Uram! A Kegyelmed Levelét estve késsön hozák meg, melyből értem a Kegyelmed égésséges lételet, kinn szivem szerént örülök, kérem is az én Istenemet, hogy eö Szent Felsőge sok esztendeig Kegyelmedet meg tartsa jo egésségben. Ir Kegyelmed édes szerelmes Uram, az ithon felöl valo épittés felöl, bizony szerelmes Uram mi rajtunk semmi el nem mulnék, tsak volna mod benne, de még eddig semmiben modunk nem volt, mert a takarodás vagyon mostan a szegény népen, másik penigh a Marhának nagy betegsége, ki miatt még eddig semmi modon nem lehetet az épittés, mert most itt szintén ugy betegedik a marha, mint Erdélyből irták vala, hogy a lábára nem álhat, hanem mostan immár édes szerelmes Uram minden felöl érette vagyunk, Kömiveseketis elküldött Palatinus Uram, mert itt tsak Kömivesek is nintsenek. Hopmester Uramat ma botsátottam ki, a Kegyelmed parantsolatja szerént a Jozságban. Ó néki is meghagytam, hogy meszet indittson ha lehet, de a Tisztartok igen gondviseletlenek és szofogadatlanok, mert a mig ithon nem voltunk is, mind Palatitz Uram mind az Udvar Biro váltig szolgalmaztatta őket hogy ha mi dolgokban előmehetnének, de semmit benne nem fogadtanak. Kegyelmednek egy Levelet kültem fel, abbol Kegyelmed megértheti, hogy nem az itt

valo Gondviselőken mult, hanem másokan, az kiknek békellett volna szolgáltatni. Azért én rajtam bizony semmi el nem mulik édes Uram. Téglá is bizony nints édes Uram, a Városnak is mindegy Nro 12. ezer volt, a mellyet most hordatok bé, de bizony azt is magunk szekeren, s lovain, mert nints min, ha most a szegény emberrel dolgát elhagyhattuk, igen rosszul lészen dolgunk. Mostan mind a szántás, mind a hordás rajtok vagyon azért valamire elégségesek vagyunk mi bennünk fogyatkozás nem lészen. Bizony Palatitz Uram is szíve szerönt forgodnék, de az ő Kegyelme szovát is ugy fogadják, mint szintén az többit. Ir Kegyelmed édes szerelmes Uram, hogy a Király Követi mivel jöttek, de annak bizony sem izi sem büzi, ha csak aval jöttek s egyébbel nem. Irja Kegyelmed azt is édes Uram, hogy szánnya az Ur Isten az minémü Kenyérrel él Kegyelmed, de bizony sokszor emlegetjük Kegyelmedet, de a Kegyelmed Kenyérere senkinek gondja nints, azért sokszor emlegetem Kegyelmedet, hogy a mi némü Kenyérrel én ithon élek, csak olyan Kenyere is nintsen Kegyelmednek. Irja Kegyelmed azt is hogy Czipora valo lisztre gandom légyen, de még most arattyák annak buzáját édes szerelmes Uram, de én magam sütöttem Kegyelmednek egy Kementz-Kalátsot és egy Kementze kenyeret is sütöttem Nro 3 Zsák szitált lisztet is küldöttem, de ha sütő Mihály kezében adják, bizony hamar el kél, hanem Bornemisza Pálnak irtam hogy gondját visellye, mert aval a Kegyelmed asztalán sokáig megérik ha gondját viselik, ha ugy nem költik, hogy 40 visznek fel egy ebédre tizenkét embernek. Irja Kegyelmed hogy valami Csipkét és kötést küldött én nékem az Kopitet (?) is meg külte, Kegyelmednek mint szerelmes Uramnak meg szolgálom Kegyelmed hozzám valo jo akarátját. Nem tudom Bisztrai István hová lött, talám agyon verték. A szám felöl Kegyelmednek azt irhatom, hogy immár meg gyógyult, nem is gyogyitja már a Borbélj, tsak hogy nem merem még el botsátani, lássam ha meg ujul a nagy hévségben vagy nem. Kegyelmedet kérem édes szerelmes Uram, hogy irjon nékem maga egészséges Állapotja felöl, a felöl is mikorra várjam Kegyelmedet, ha Kegyelmed haza jö, bizony jo Kenyérrel tartom Kegyelmedet, de én a

Táborban nem készíthetek ¹⁾ most igen szép Kenyérrel élek édes Uram; mert mikor el mentem volt, az Öreg Aszszony-nak meghagytam volt hogy gondja légyen a buzára, s gondja is volt réája, Kegyelmednek megszolgalom édes Uram, hogy a mely négy lovat Vitzmándi elvitt volt a Jobbágyától, ide jött réam, ugy siránkozik, hogy imé halva lészen, ha nem küldi meg néki, parantsolja meg Kend Vitzmandinak. Tartsa meg az Úr Isten Kegyelmedet édes szerelmes Uram sok esztendeig jo egészségben s engedje az én Istenem, hogy rövid nap láthassam jo egészségben Kegyelmedet. Datum Cassoviae 5-a die Augusti 1620 Kegyelmednek szeretettel szolgál az Kegyelmed szolgáló léánnya az Felséges Bethlen Gáborné
Károli Susánna.

P. S. Édes szerelmes Uram küldjön Kegyelmed én nékem a Kegyelmed Kenyeréből, én is kültem Kegyelmednek az én Kenyeremből.

VI.

Károlyi Zsuzsánna levele férjéhez, melyben tudósítja, hogy Farnosi Munkácsban erősen tartja magát; s hogy Ballingh János engedélyt kér felégetésére; továbbá felhatalmazást kér férjétől a szüretet illetőleg, nehogy újra szeggyent valljon, mint kevéssel előbb a szathmári udvarbíróval; és sürgeti hogy a beteges Rédei Pált bocsássa fel Kassára, mivel Czeglédi orvos talán segíthet rajta; végre tudtára adja, hogy a már sokszor sürgetett levelet megírta a cseh királynénak. Kassa 1620. augusztushó 13-án.

Az én tellyes életemig való hű és igaz szeretettel való szolgálatomat ajánlom Kegyelmednek mint szerelmes Uramnak az Úr Istennek szent áldási légyenek Kegyelmedönn.

Édes szerelmes Uram! Alvintzi Uram az Kegyelmed Levelét mostan megadá, melyből értem a Kegyelmed jo egészségben létét, kinn az én Istenemnek nagy hálákat attam, kérem is eő szent Felségét, hogy ezen jo egészségben Kegyelmedet megtartsa. Kegyelmednek az ide alá való állapotrol semmit nem tudok írnom, mostan hozák ezen orában Bethlen István Uramnak Levelét, az melyben kér eő Kegyelme, hogy

¹⁾ Bethlen ez időtájban háborúskodott II. Ferdinánd német császár és magyar királylyal.

a Kegyelmednek szolló Leveleket Kegyelmednek sietséggel felküldjük, azért im Kegyelmednek megkülfem, édes szerelmes Uram Bolling Jánosnak is ezen órában hozák Levelét, a melyben írja, hogy eö Kegyelme Fornosi Munkátsi Comendáns igen erőssen tartja magát, de az Vár Népében sokat kirekesztöttek, a Fő Porkoláb feleségét is kirekesztették, Bolling Jánosnál vagyon; az Majorság felöl is ir, azért én megirattam néki, hogy mind Ungvárra vigyék, az is írja, hogy a Várat, ha megengedjük é, hogy égesse el, de én az Kegyelmed Kedve hire s akarátja nélkül meg nem engedtem. ¹⁾ Hanem Kegyelmed parancsoljon felölle mit kellessék tselekedni, két fákonit²⁾ is kéretnek oda, azt is írja meg Kegyelmed édes szerelmes Uram, ha adassak é vagy nem. Im már minthogy a szüret is közel vagyon, én meg parantsoltam Ó Kegyelmének, hogy mind a Várhoz valo szöllöt mind pedig a kik benne vannak a Várban, azokat is mind megszedetem. Azért Kegyelmed édes szerelmes Uram küldjen ide nékem egy petsétes Instructiot hogy ha kinek parantsolak szomat fogadják, a féle dolgokbol, mert mostanis én egy szép szégyent vallottam, magam bizony egyiknek is olyant nem parantsolak, az ki Kegyelmednek kárára volna, ott fenn létemben Kegyelmed meg parantsolta vala, hogy a Szathmari Udvar Birora mennyi élést vessünk, iraték néki, de ő azt monta, hogy a Camara adott néki Instructiót s ő a Camarásoktól füg, a mellyet bizony nagy gyalázatnak tartok, onnét semmit nem adnak édes Uram, mert azt mondja, hogy nints mit adni én nem is erőltettem reája. Az mi az élés dolgát nézi, arra énnékem szorgalmatos gondunk vagyon, az Erdélyi éléssel talám eddig Utban vagynak. Kegyelmednek afföl is akarok irni édes szerelmes Uram, Péter Pap³⁾ jelente nékem hogy Rédei Pál igen beteg volna, Kegyelmednek ott fenn létemben is emlékeztem vala, hogy Rédei Pál Uramat Kegyelmed haza botsátoná, bizony énnékem most is nem irt,

1) Balling János egy kissebb csapat vezére volt; midönn Ungvár 1619. September 20-án megadá magát, a fejedelem öt tevé bele várnagyul, L. Mikó: Erdélyi tört. adat. III. k. 224. l.

2) Ágyut.

3) Alvinczi Péter kassai predikátor. L. Bód Péter: Magyar Athénás 5. l.

sem nem izent, de halván olyan nagy beteges Állapotját, kérem Kegyelmedet, hogy Kegyelmed bocsássa el ide édes szerelmes Uram, talám a Kegyelmed Doctora, avagy Czeglédi Uram, minthogy mostan itt vagyon, talám valamit használhatna eö Kegyelmének, ott is Kegyelmed semmi hasznát nem vészi édes Uram tudom, hogyha meggyógyul, ismét Kegyelmedhez felmégyen, minthogy Kegyelmed megirá édes szerelmes Uram, hogy Kegyelmed felviteti. Irtam Sogor Uramnak eö Kegyelmének, hogy Aszszonyom Nénémet felküldje ide hozzám, mind penigh Rédei Pálnét felhozza ő Kegyelme talám egyhétre kelve ide jutnak ő Kegyelme, ha Kegyelmed alá bocsátja Rédei Pált, parancsollja meg Kegyelmed néki, minthogy én nekem felkelletik mennem, ne tartson ellene benne, hanem a feleségét had vigyem fel oda velem, minthogy tsak magam vagyok, hiszem ha én el nem veszek, ő is el nem vész. De Kegyelmed édes Uram meg ne jelentse Rédei Pálnak, hogy én irtam volna Kegyelmednek felölle, hiszem könnyebb lészen Rédei Pálnak hogy a Felesége ott fenn lészen, nem gondolkodik annyit felölle. Kegyelmed parantsolta édes szerelmes Uram, hogy a Cseh Királyné Aszszonynak Levelet irassak ¹⁾, azért im megirtam és Kegyelmednek felkültém édes szerelmes Uram, én az nevetem meg nem irattam

¹⁾ Erzsébet I. Jakab angol király leánya. Bethlen a fejedelmöt ezen levélírássra azért sürgette, mert 1620. mártiushó 31-dike óta komasági viszonyban valának V. Frigyes rajnai választó és cseh királylyal. Ki midőn Robert (Károly Lajos) fia megszületett, Bethlent kérte fel, hogy válalná el a keresztatyai szerepet. Bethlen engedett kérésének s hogy ez még is az ország akarattal látszassék történni, Kassán gyűlést tartott, és a rendek közmegegyezéséből, mivel maga akadályozva volt az elmenetelben, a dúsgazdag Thurzó Imrét küldé el Prágába helyetteseül, ki mártius 31-én a fejedelmi gyermek keresztelésénél csakugyan helyt is állott. A szertartások végeztével Thurzó, Frigyes üdvözlésére menvén, előmutatá a Bethlentől küldött ajándékokat; Frigyesnek ugyanis egy ázsiai eredetű fehér lovat királyilag felékesítve; a gyermeknek pedig egy művészileg készített s drága gyöngyökkel kirakott kardot és az anyának egyiptomi lenből szőtt gyolcsot, mely különféle szövetrajzokkal felékesítve vala. L. Kazy: Hist. Regni Hung. 175. 176. l. Katona XXX. p. 302.

sem penigh a Titulusát, hanem Kegyelmedre hagytam édes Uram. Egy Petsétnyomot is csináltassan Kegyelmed ott fenn édes szerelmes Uram, Kegyelmednek megszolgálom; de tsak akkora légyen, mint a Kegyelmed kis petséte, az kinn a mi Czimerünk vagyon s arrol megtudják csinálni. Kegyelmedet kérem édes Uram, énnékem irjan Kegyelmed maga egészséges állapotja felöl, mind penigh az indulásom felöl idején tudósittson Kegyelmed. Tartsa meg az Ur Isten Kegyelmedet édes szerelmes Uram jo egészségben sok esztendeig. Datum Cassoviae die 13-a Augusti ao 1620. Kegyelmednek szeretettel szolgál az Kegyelmed szolgáló léánnya a felséges Bethlen Gáborné

Károli Susánna.

VII.

Károlyi Zsuzsanna tudósítja férjét, hogy néhány nap elmultával el fog indulni Erdélybe, hogy az elelmi szereket csak akkor inditandja utnak, ha az Erdélyiek meg fognak érkezni; majd panaszolkodik a rossz termés miatt, mivel három majorságban alig termelt vetni való, miért is tanácsolja férjének, hogy a búzát jó lenne egy helyre hordani, mert idő folytával igen felrughat az ára. Végül említi, hogy Rainer Menyhértnél egy csinos lovat talált és szeretné megszerezni; de 125 frt. alább épen nem akarja adni, Kassa 1620. augusztushó 19-én.

Az én tellyes életemig való hű és igaz szeretettel való szolgálatomat ajánlom Kegyelmednek mint szerelmes Uramnak az Ur Istennek szent áldási légyenek Kegyelmedönn.

A Kegyelmed Levelét én nékem megadák, a melyből értem Kegyelmed mit irjon, az én felmenetelem felöl, bizony édes szerelmes Uram a mi Kegyelmedhez való szivességemet nézi, bizony örömetst mennék, de soha akkor a napjára meg nem indulhatok édes szerelmes Uram, ha az Ur Isten egészségemet adja estvén szombaton vagy Vasárnap okvetetlenül megindulok, de nem reméllem hogy elébb meglehessen indulásom, mert igen készületlen vagyok az Uthoz, más az, hogy ha szintén indulni akarnék is, de addig meg nem indulhatok, hanem ha Lovaink közzé egyet szerzünk, mostan érette vagyunk.

Az élés indításában is igen szorgalmatoskodunk édes szerelmes Uram, még az Erdélyi élésekkel el nem érkeztenek, kinn bizony nem keveset busulok, már száma nintsen mennyiszter irtam a Tisztartoknak, nem annyira mint Bethlen István Uramnak eö Kegyelmének, még bizony semmit nem hallunk felölle, de mihelyt érkeznek, Kegyelmednek mindjárást értésére adom, az itt valo éléseket is azok nélkül meg nem indithatom, mert modom nintsen benne, hogy azok nélkül megindithassom, nem is akarom penigh, hogy ugy szakadozva vigyék. Az mi ez élés dolgát nézi; édes szerelmes Uram, én tudom annyi buzával menyünk oda fel édes Uram, mert három Majorságban is nem lett Kegyelmednek annyi buzája, tsak a ki vetni valo meg maradjon, hanem ha Kegyelmed jo akaratja volna édes szerelmes Uram, én tsak fejer lisztet vinnék hiszem oda fenn is elegendő buza vagyon, a szegénységet most aval nem fárasztanok, mert ithon is sok dolgunk mulik el édes szerelmes Uram. Tudom édes szerelmes Uram, hogy ott is bé takarodtanak eddig, lészen buzánk ott is, de én nékem bizony nem tettik édes szerelmes Uram, hogy innét a buzát elviteti Kegyelmed, mert itt bizony most is kevés buzánk lett, másunnan is inkább ide kellene hozni a buzát, mert én elhittem édes szerelmes Uram, hogy árra lészen még a buzának. Kegyelmedet kérem édes szerelmes Uram, hogy idején tudósittson engemet azokról, hogy ugyan kellekik é buzát vinnünk fejer liszten kívül, avagy nem? a kopják felöl panaszokkadik Kegyelmed édes szerelmes Uram, azért bizony még Szombaton mind elvitték inset, hogy itt tsak egyis nem maradt. Szinten mostan találtam édes szerelmes Uram egy lovat Rajner Menyhártnál, a lo igen gyengéd, tsak negyed fü lo, de vagyon az magassága annyi, mint akármellyikk, tsak hogy igen vékony, a vékonysága is nem annyira vagyon, hogy oda nem foghatnok, de soha külömben nem adja fl 125. Rádulj Lászlót és Osztroj Istvánt kültem volt oda, de soha külömben nem akarja adni, azt mondja Rádulj László Uram, hogy nem drága, jó ló lészen benne. Kegyelmednek affelöl is akartam édes szerelmes Uram irni, hogy miben lett a Kegyelmed állapotja, én nékem még semmit nem ira felölle, azért irjon Kegyelmed édes Uram,

Kegyelmedet kérem édes Uram, hogy erre az én Levelemre adjan hamar Választ, az egy buzán kívül mindent egyebet elegendőt vihetünk, de az buzával nem tudom mehetünk édes Uram, mert hiszem ott fenn is elég lészen. Tartsa meg az Ur Isten Kegyelmedet édes szerelmes Uramat jó egészségben sok esztendeig. Cassoviae 19-a Augusti 1620. Kegyelmednek szeretettel szolgál az Kegyelmed szolgáló Léánnya, az Felsőleges Bethlen Gáborné

Károli Susánna.

VIII.

Károlyi Zsuzsánna levele férjéhez, melyben értésére adja, hogy egymásután két rendbeli levelét vette s köszöni, hogy róla megemlékezett, midőn a téli köntöst elküldte számára; mivel nemsokára szükség leend már a bëllet köntösre. Tudtára adja továbbá, hogy egy lovat vett 100 forintért, azon ló pedig, melyet elküldött megsántult; jóllehet a legnagyobb gondot fordította rá. Majd panaszolkodik, hogy mi elelem sem érkezett még Erdélyből, a mit pedig Szamos-Ujvárról hoztak, nem lehet használni. Végre pedig kéri, hogy a postákat nagyobb gyorsaságra sürgesse és tudtára adja utazási tervét.

Kassa 1620. augusztushó 24-én.

Az én tellyes életemig való, hű és igaz szeretettel való szolgálatomat ajánlom Kegyelmednek mint szerelmes Uramnak az Úr Istennek szent áldási légyenek Kegyelmedönn.

Kegyelmednek két rendbeli Levelét máj napon adák meg édes szerelmes Uram, egyiket Praedicatio előtt, másikat, Praedicatio után. Irja Kegyelmed édes szerelmes Uram, hogy hármát küldött Kegyelmed, de még az egyiket meg nem adták, valahol hordozták, én bizony Kegyelmednek kültem tsak az elmúlt héten is hat rendbeli Levelét, de veszem eszembe az Kegyelmed Leveléből, hogy bizony kevés jött a Kegyelmed kezében az én Levelemben. Irtam volt Kegyelmednek, hogy mi modon mennyek fel, ha lészen é kerésem¹⁾ oda fen vagy nem? de Kegyelmed semmit nem ira felölle, egyéb dolgokrol is sokakrol irtam édes Uram Kegyelmednek, de semmi válaszom nem jött, Kegyelmednek a Muntlit megszolgálom édes szerelmes Uram, hogy annyi sok dolgai között nem felejkedett el rollam. Immár ezután meg is kellettik

¹⁾ Keresetem.

a bérelt köntös. Hogy Kegyelmed Rédei Pál Uramtól megnyerte hogy Eötsém Aszszonyt felvihessem, azt Kegyelmednek meg szolgálom, de modom immár nintsen benne, hogy felvihessem, mert azt reméltem, hogy Aszszonyom Néném ez előtt harmad vagy negyed nappal is ide érkezik, de még el nem jött eö Kegyelme, még penigh haza kellett volna küldenem az Eötsém egyetmásáért, de immár nem lehet fel vinnem, minthogy még itt sintsen, más az hogy beteges állapottal is vagyok. Az lovat hogy Kegyelmed meg szerette édes szerelmes Uram, azt Kegyelmednek, mint szerelmes Uramnak meg szolgálom, én is vettem vala egyet fl. 100. de igen gyermek ló, én vissza nem adom, hanem vezetéken vitetem, azt mondják hogy esztendőre, kettonél is jobb lészen ezeknél is a Lovaknál, az mely lovat penighlen Kegyelmed küldött, az igen sánta, azt mondja Aradi, hogy mihelyt a Városbol ki hozta mingyárást sántálni kezdet a ló s az felülö felöl az első lába nagyot dagatt, bizony igen bánom hogy az egyik lába nagyobb az hármánál; Ezt azért irtam meg édes szerelmes Uram hogy Kegyelmed ne mongya azt, hogy mi sántítottuk meg, mert bizony a Kegyelmed hátos Lovaira is nints nagyobb gondviselés, mint én ezekre viseltetek gondot, mindjárást megsütögettettem a lovat, az ki félénk is volt, immár az ló meg gyógyult, tsak hogy az egyik szeme ki veszett, de Ménesbe jo lészen. Kegyelmed édes szerelmes Uram írja meg az mely szekeret vártam, felvigyuk é vagy nem? mert ha Csötörtökre meg nem írja Pénteken fel indulok s itt marad. Irja Kegyelmed szerelmes Uram hogy indulásomat meg írjam, azért ha valami akadályom nem lészen, Pénteken megindulok, ha Pénteken nem is, de okvetetlen Szombaton megindulok, ha oly betegem is hogy fel nem ülhetnék, még is magamat feltétetem, és ugyan meg indulok. Kegyelmedet kérem szerelmes Uram, hogy én nékem mingyárt írja meg, mihelyt ez Levelemet Kegyelmednek meg adják, hogy ha kérésem lészen é, mert ahoz képest kellene énnékem indulnam. Még bizony szerelmes Uram semmi éléssel Erdélyből nem érkeztenek, hanem Ujvárról¹⁾ hoztanak valami бүдös

1) Szamos-Ujvár Belső-Szolnok megye.

tikmonyat¹⁾, egyéb élet is a melyet Kegyelmed parantsolt elhoztak. Irtam volt Kegyelmednek más Levelemben, hogy nem szükség innét annyi buzát vinni, mert itt bizony kevés buza lett, azért effelől is irjan Kegyelmed. Nám oda fenn elég buza vagyon immár, fejér lisztet, buzát is fejér Cziponak valot vitetek mintegy Cubul 50. fejérlisztet is vitetek mintegy 25. köblöt szítáltat. Magam állapotja felől Kegyelmednek azt írhatom édes szerelmes Uram, hogy én nékem bizony most is semmi állandó egészségem nintsen. Értem az Kegyelmed Leveléből az Kegyelmed jó egészségét, kinn az én Istenemnek nagy hálákat adtam, kérem is az Ur Istent, hogy ezen jó egészségben Kegyelmedet sok esztendeig megtartsa, Kegyelmedet kérem, szerelmes Uram, hogy ezen Levelemre mindjárt adjon választ, az Postáknak is parantsoljan Kegyelmed, hogy ne hozzák ilyen késedelmesen a Kegyelmed Leveleit, mert negyed napra hozzák ide a Kegyelmed Levelét; minthogy penigh Rédei Pálnét fel nem vihetem édes szerelmes Uram, Kegyelmed botsátaná haza, mint-hogy készületlen is volt a feljövetelhez, tudom bizony költségből is igen meg fogyatkozott. Kegyelmed azt is írja szerelmes Uram, hogy utamat meg irjam mint rendelem bizonyosan Kegyelmednek még nem tudom írni, de meg hidje Ked édes szerelmes Uram, hogy én el sietek, ha az útnak gonosz volta engedi, egy nap ide Szendrőben megyek²⁾, akkor Szendrőből indultam meg s ebédre Sepsiben jöttem³⁾. Kegyelmed nékem semmit se ír maga állapotja felől, egy Levelében azt írja vala Kegyelmed édes szerelmes Uram, hogy ez tiz nap volt Kegyelmed felől emlékezet most penigh Kegyelmed semmit nem ír felölle, itt igen vélekedésben vagynak az emberek, Kegyelmed írjon édes szerelmes Uram a fellől is. Tartsa meg az Ur Isten jó egészségben Kegyelmedet édes szerelmes Uram engedgye az Ur Isten hogy rövid nap meg láthassam jó egészségben Kegyelmedet, Datum Cassoviae die 24-a Augusti a. 1620. Kegyelmednek szeretettel szolgál az Kegyelmed szolgáló Léánnya az Felsőges Bethlen Gáborné

Károli Susánna.

1) A tojás hazánk némely vidékein így hivatik.

2) Szendrő, Borsod megye felső részén.

3) Szeps m. v. Abaujban, Cserháti járás.

KAMICHÁZI HORVÁT MÁRK, HORVÁT-
ÉS DALMÁTORSZÁGI BÁN *stb.* MÁSKÉP
VZDOLYAI MYSLENOVITH MÁRK
SIRKÖVE NAGY-VÁSONYBAN.

Rómer Flóristól.

Ezen füzetek II. kötete 57-ik lapján ígértem, hogy Kinisi Pál sirkövén kívül, a másik épebb vásonyi siremléket is fogom közleni. Ily műdarabok közlésének szükségességéről annál inkább győződtem meg, mivel tapasztaltam, hogy illő helyeken fel nem állítatván, lassankint vagy a legváltozás, vagy az emberi oktalanság- és rombolási dűlhnek áldozatául esnek.

A ki a régiek azon szokását ismeri, melynél fogva, főleg a templomok és kolostorok alapítóinak, joguk volt saját alapítványaik falai közé temetkezni, és temetkezési helyeiket márvány lapokra vésett, gyakran igen díszes faragványokkal örökíteni, ki önszemléletből vagy olvasás után tudja, mennyi ily emléket lehet külföldön még mai nap is a szegény falusi templomok kül- és belfalain felállítva, mint szent ereklyéket nemzeti feltékenységgel őrizve látni, s ki a kor szellemét felfogva tudja, hogy mind ez nálunk is épen így volt, és hogy a hatalmas főúr, ha egész életét csatatéren vagy a királyi udvarban is töltötte volna, az örök álmodni várkapolnájába vagy falusi jószága igénytelen imolájába vitetett; — bámulni fog azon, hogy nálunk, ezen, mint magunkat rendezesen czimezni szoktuk, par excellence történelmi nemzetnél, aránylag oly kevés siremlék létezik. Siremlékeink mind-egyikével egy lap a honi történelemből, egy darab művészetünk emléklapjaiból elveszett; — elveszett talán csak mi reánk nézve; meglehet, hogy hajdanta némelyei, az utóvilágtól újra

kiásatván — illően tündökölni fognak; de a melyeket még birjuk, siessünk őket legalább rajzokban fentartani és szaporítani, hogy így egészen el ne veszhessenek.

Van szerencsénk egy általános bünbakunk a tatár — a török pusztítások. Saját szégyenünket ezen dúlókra kenjük, de azt mélyen elhallgatjuk, és bölcsen elnézzük, hogy a hol még tatár nem pusztíthatott, hová a török lábát sohasem tette, szintén csak ugyan azon szomorú tapasztalást teszszük, s hogy legújabb időben, mintegy szemünk láttára naponkint ilyenek történnek, és történni fognak, mind addig, míg az ősi maradványok becsülése nemzeti törvénynyé nem emeltetik, míg minden egyes műdarab a nemzet oltalma alá nem helyeztetik.

Igazságtalannak akar valaki czimezni? és tán túl szigorúnak is? — Bár igaza lenne. Meglehet, hogy maga ilyenmivel soha sem törődött; meglehet, hogy gunyoros élc tárgyaktól nyilatkozott, és gyakran összműveltségét és az európai polgárosodása színvonalán való állását már ez által is bizonyítja — hogy a mi magyar — neki egyszersmind barbár is? Természetes, hogy oly korcsal szóba sem állhatunk; — de a ki még szülőföldjéhez ragad, kinek még szent azon dicső férfiak hamva — kik a magyar nevet világhírűvé tevék — az be fogja vallani: hogy még keveset is mondtam.

Évek óta kutatok, és sem a szőlőházon örökint álló gyönyörű ép faragmányt, sem a lépcsőnek, talpfallal fedőnek, kapubálványnak, vagy járdának felhasznált műdarab nem kerül el figyelmemet; a várak, kolostorok, régi templomok szomszédságában kerestem a márványtöredékeket — és gyakran találtam őket az uraságok urilakjaiban — tisztjeik udvaraiban, parasztok kunyhói falában vagy pitvarában. — Egyet soha sem fogok feledni, hogy egy dicső nemzetség két érdekes márványsirkövét oly helyen találtam, melyet csak a legrejtettebben keresünk fel!

Várhatja-e az saját porának tiszteltetését, nevének fennmaradását, ki őseinek emlékét ily módon gyalázza? — Tudom, hogy a grófi vár jelen nemeslelkű birtokosát nem illetheti ezen vádom, — hanem kötelme akármely őse hibáját jóvá tenni — és azt, mi szentségtörő módon a templomtól, vagy a

sirkertből oly botrányos módon eltulajdonítatott — újra a templom falába visszarakatni!

Kik saját nagy őseiket oly kevéssé tudják tisztelni, mikép várhatják azt, hogy unokáik neveiket valaha elpirulás nélkül említsék!

* * *

Kinisi Pál sirkövének hiányos töredékei mellett fekszenek a nagy-vásonyi urodalmi magtárban, legalább a végső enyészettől mentve, a pörnép rombolásától védve — Myslenovith Márk sirköve, sokkal könnyebben kiegészíthető, töredékei, melyeket néhány év előtt lehető pontossággal lerajzoltam.

Myslenovith, mennyire Kinisi emlékével összehasonlítható, eléggé mutatja fegyverzetükbeni egykorúságát.

Sisakja eleje denévérszájú ékítménnyel bir, meg fülvédői rákfark modorban összeillesztvék; arczát a rombolás tőlünk irigylé — de gyanítható, hogy a szakált nélkülözte, mint ezen korban többnyire divat vala. Mell- és hasvértete igen diszes, az elsőnél felfelé lépcsőzetesen növekvő lilimokban végződő ékítménnyel. A hónakat védő rózsák ékesebbek mint Kinisiénél, a lándzsatám sem hiányzik a jobb oldalon. Mig Kinisi sirkövén nyaklánc helyett szalagra fűzött ékköveket szemlélünk — itt gazdag, nehéz láncról egy hatágú csillag lógg. A könyök-, valamint a térdhajlás mozgékony vérteténél megvannak oldalt a kagylóalakú fülek; a hosszú, egyenes, hatágú taréjba végződő sarkantyú a rákfarku, madár-csőrü hosszú lábfedőhez van alkalmazva. A hónaljig érő egyenes pallóst tartó, a jobb csipetől a bal szár felé irányozott szíjon különbséget vcszünk észre a Kinisietől; mert emez egyszerű és érez gombokkal ékesített — Horváté három felé elágozván, felső ága kardkötőtül szolgál, és még egy hosszú darabja a bal kar mögött elnyul; — az alsó két ága pedig a kardhüvelye felső negyedéhez van illesztve. Kezefeje vaslemezekkel védett kesztyűkkel van fedve, jobbja fogja azon lobogó erős rudját, mely fejallj gyanánt feje és dereka alatt elterül, s melynek lebegő czafatjai végeit a felső bal szögben repkedő angyal tartja. Ezen keze mellett fekszik a páncélhasító rövid

nyelü csákány. Balja az alúl háromkarélyu, egyenközü oldalu paizson nyugszik. Horvát cimere: jobbra néző koronás fejú oroslány, melynek csak serénye és két elő lába van meg; ezek közt kiterjesztett szárnyat tart; a jobbik felső szögben hatágu csillag áll, mellette ezt övedző félhold látszik; az oroslány előlábai között ötágú liliom áll. A paizs szijai, mint a többi siremlékeken is divatos, a kard alsó része mögött jobbra-balra kanyarulnak.

A vitezség jele, az oroslány a zászlós ur lábai alatt emelkedett fővel nyugszik.

Az egész faragvány nagyon diszes, és eléggé tanusítja a szobrászatnak hazánkban ez időbeni magas álláspontját; azt hiszem, hogy ezen emlék a külföld akármily ilynemü művével méltán vetélkedik. Sajnos, hogy az arc és az alsó végtagok egyes részei csorbítvák — valamint, hogy néhány bár nem lényeges rész elveszett. Ez leginkább a köriratra nézve némileg hátrányos, minthogy a bajnok előnevét, valamint halála évét a köven nem olvashatjuk.

A mint ezen beeses emléket rajzoltam, még ezen felírást találtam:

. . . . ET MAGNIFIC⁹·NDA MARCVS · MYSLEN
 DNI · WLADISLAI · HVGAR·
 BOHEIE · REG(IS) CRO . . . DALM^ACIE
 CAPITANEVS · 90S (comes) · SEGNIEŃ · DNI . . . CVS · HO-
 NORE · GE ORIA · HAVD · MODICA · QVI
 VITA · FIVIT · I · CIVI(TA)(TE) ZAGAB

Midőn a régészetet különösen kedvelő barátom Dr. Arányi Lajos 1836-ban ezen követ a helyszínen látta, egyedül a törzs volt meg térdekig, a lobogó és paizs egy részével; — Kinisi kövéből is az alsó darab hiányzott ¹⁾. — A köriratból barátom ezeket jegyzé fel: DNI WLADISLAI · HVGAR BOHE és GLORIA · HAVD · MODICA QVI VITA · FIVIT · I · CIVITATE · Z

¹⁾ Ezen siremlékről nem is tesz Döbrentei említést, hanem Régi M. Nyelv Emlékek II. köt. IV. lapján álló 3. jegyzetben azt mondja: hogy Kinisi követ 1824-ben kastélyja (tehát a város közepén álló vár) romjai közt látta; — ha csak a sz. Mihály templom és kolostor romjait nem nézte Kiuisi várának, mit Döbrenteiről feltennünk nem szabad.

Kimondhatlan vala tehát örömöm, midőn a Czechféle kéziratokat rendezvén, mintegy véletlen egy gyűjtélék munkára akadtam, melyben sok érdekes újabb és régiebb feliratok találhatóak. Kijegyeztem, mi Horvát siremlékére vonatkozik:

„Zu Vasonkeö (seu Nagy Wásony) im Veszprim. Ktat.

In der Mauer der St. Michaelis Kirche ¹⁾ ist ein grosser länglichter Quadr. Marmorner Grabstein, worauf in halb erhabener Arbeit ein Ritter in ganzer Rüstung und Lebensgrösse, in der rechten Hand eine Militärfahne mit der Linken aber sein Wappen-Schild haltend, und auf einen nach der Länge unter seine Füsse gestreckten Türken; aufrecht stehend ausgehauen ist. Rings um, auf dem Rande des Steines in einer Einfassung ist folgende Inschrift: HIC IACET MAGNIFIC. N. D^S. MARCVS MISLENOVITH D. VZDOLYA. I. DNI WLADISLAI HVGAR. BOHEIE REG(IS) — CROATAE DALM^ACIE . . . BANVS GLORIA HAVD. MODICA QVI VITAM FIVIT · I · CIVIAE ZAGABE DNI AN · MDXII⁴ továbbá a másik levélben: Zu Wásonkeö (seu Nagy Vásony) Weszp. Ktat. stand einstens ein Grabstein in der St. Michaelis Kirche des berühmten Helden Grafen Pauli Kinysij mit folgender Inschrift: EREXIT VASONIA CLAVSTRA etc. •

Nem kétlem, hogy gyűjtő ur eme verseket Eggerer munkájából kiírta, de a kövön soha sem látta.

Ezen kéziratnak nincsen évszáma — azonban eléjő benne még egy 1818-diki sirkő; a gyűjtő nevét Mocsy Elek, Pápán, megtaláltam; de azért mindenesetre Czechnek is kell hálát mondanunk, hogy e több tekintetből érdekes felírás gyűjteményt megmentette.

Bármily örvendetes az, hogy ezen irás másolása által Myslenovith (Horvát) Márk előneve és halála éve megmentetett, mégis kitetszik az irásból, hogy még a kő felső jobb szöglete, midőn Mocsy az emléket látta, meg volt; — alsó része, melyet

¹⁾ Jelenleg rom, mely a kapzsi uradalmi tisztre, ki 1848-ban a templom köveit eladta, s így e dicső emléket végleg pusztította, örök gyalázatot és kárhozatot szőrand.

rajzban is közöltem, akkor hiányzott, vagy Kinisi kövéhez tartozónak gondoltatt, mivel a töröknek lába alatti elterpeszkedését Horvát kövéhez vette, holott a török az irás nélküli Kinisi emlékhöz tartozik; mi már a lábbeli hosszabb és más formájú voltából is kitetszhetett volna. L. idézett helyen Kinisi köve rajzát és leírását.

Ennyi elég legyen magáról az emlékről. Elmondom azt a keveset is, mit legszorgalmasb kutatásom dacára a hozzáférhető forrásokból merithettem. Remélem, hogy Horvát véreink saját irodalmi kincseinkből többet fognak ezen kitünő országnagyról napfényre hozni; — nekem elég az, hogy egy nagy földijök, kit büzkeséggel magunkénak is vallhatunk, nyughelye remek földjét közölhettem — és ezáltal az erántam évek előtt tanusított rokonszenv-, vendégszeretet- és barátságért a köteles hálát, ha csak némileg is, leröhattam.

Kit Fényes Elek M. O. geographiai szótára IV. k. 280. l. Kinisi Pál társának nevez, azt Döbrentei Gábor Régi M. Nyelvemlékek II. k. IV. lapján Horváth Márk név alatt, mint Magyar Benigna asszony, Magyar Balázs leányának és Kinisi Pál özvegye második férjének mutatja be — és így világos: hogy a vásonyi templomban felállított siremléknek alaposabb és természeteseb oka van, mint egyedül a két nagy férfi közti barátság.

Kinisi 1494. november 20-kán halt meg Sz.-Kelemen mezővárosában, hullája Vásonyban temettetett el; — egy év múlva 1495-iki András apostol előestéjén Ulászló király által kiadott adománylevélben kamicsházi Horváth Márk említetik mint Magyar Benigna második férje¹⁾. A hatalmas mag-

¹⁾ Ezt bizonyítja az 1496. jun. 10-én Budán kiadott level: *Ad uniuersorum noticiam harum serie volumus peruenire, quod fidelis noster Egregius Marcus Horvath de Kamichacz aulicus noster, Maiestatis nostre accedens in conspectum in sua ac genereose Benigne alias relicte condam magnifici Comitis Pauli de Kynys Judicis curie nostre et Com. Temesiensis . . . nunc vero consortis sue personis exhibuit. R. M. NE. II. V. lap. Horvát Márkkal, ennek osztályos atyafiaival Máté- és Andrással, és ezek által János és Péter nevű testvéreivel osztotta az alig özvegyen maradt, de kinek minden áron férjhetnékje volt, Benigna asszony terjedelmes birtokát. Jerney: a magyar nemzet napjai a mohácsi vész után 380.*

talán asszony hamar felejtette hirneves férjét, kihez tán inkább atyja akarata, mint szive kötöte vala. Új életpárjának, és ennek János és Péter nevű rokonai számára kieszközlé, Kinisi érdemei tekintetéből, az örökségi jogot vásonyi és talán adonyi uradalmára is.

Bizonyos, hogy Horváth-Mislenovith Márk régi Horvátországi családból származott, és hogy azon elterjedt hatalmas család egyik ágának ivadéka volt, melynek birtokai hazánk délnyugoti részében feküdtek. Már 1392-ben találjuk Mislenovich János zágrábi főispányt, és Horvátország Vice-Bánját¹⁾ ki Márkunk egyik elődje lehetett; de a vezérek, Vajdák között is többször akadunk ezen nagy névre. Kamissáczki²⁾, Klissai és Vzdolyai³⁾ előnevei eléggé tanusítják Dalmáthónból való származását és ottani birtoklását is, mely még inkább onnan kitünik; mert Ulászló király által épen azért neveztetett ki Dalmát- és Illyrország kormányzására, mert Balassa Ferenc ellen a miatt kifogás volt, hogy e tartományokban fekvő jószággal nem birt.

1500-ik évben ismét találkozunk Kamicházi Horváth Márkkal, mint a király udvarnokával, aulicus Regie Maiestatis, ki az 1498-iki 22-ik törvénycikk értelmében azokhoz számíthatott, kiknek kötelemük vala népeiket saját zászlójuk alatt a király táborába vezetni⁴⁾.

1505-ben a budai vár kapitányságának tekintélyes hivatalát viselé, és mint olyan a forrongó rákosi országgyűlés határozatait írta alá⁵⁾.

1) Lehoczky R. Hung. Status et Ord. I. 91.

2) Istvánffy IV. könyvének 32. lapján írja: „Marcum Mislenovitium e Camissatio Croatiae nobili loco ortum;“ 38. lapon pedig „e Camissacia Dalmatiae regione ortus?“ Camissatia oder Camissatium eine Provinz in dem mittelländischen Dalmazien, in welcher nebst andern die Stadt Scardona liegt. Zeiller Hung. per Stübel Pars. II. p. 858. Klissától é-k-nek Kamenitzát találtam, nem ez-e a Kamiczác? határozzák a közelebbi írók.

3) A kamarai levéltárban létező 1506-iki és 1507-iki okmányokban vásonyi birtokáról de Vásonekői-nek is cimeztetik.

4) Corpus Juris 1500-ik év 21. tc.

5) Kovachich Suppl. ad Vestig. Comit. II. 333.

Még ugyanazon évben¹⁾ kineveztetett a fennemlített okból Balassa helyett Dalmát és Illyricum kormányzójának: „Uladislao sine mora indicatum, ut alium ejus loco (Balassa Ferenc helyett) mittere vellet; quod cautum legibus esset, ne qui bonis carerent, cum magistratum (Dalmatiae et Illyrici praefecturam) gerere possent. Quod ille (Uladislaus) re comperita haud cunctanter concessit, revocatoque Balassio, Marcum Mislenovitium e Camissatio Croatiae nobili loco ortum, qui arcis Budensis praefecturam obtinebat, Botto (ki Balassával ezen hivatalra küldetett) collegam futurum eo ablegavit; sicque animos Provincialium facili negotio pacavit.“ Istvánffy IV. könyv. 32. lap.

Mínthogy Döbrentei így ír: „Mikor hala meg Kamichazi Horváth Márk, nem tudni“ kiviláglik, hogy sem közlött kövünket épebb állapotban nem ismeré, sem Istvánffy munkáját nem forgatá; mert a fennemlített kiegészített sirkőfölrás, melynek helyes voltában kételkednünk semmi alapos okunk nem lehet, világosan örökíté a . . . VITAM FI(ni)VIT DNI. AN. MDXII szavakkal. Megerősíti ugyanazt Istvánffy IV. könyvének 38. lapján mondván: „Sub id tempus (1512) cum Andreas Bothus et Marcus Missenovitius e Camissacia Dalmatiae? regione ortus qui praefecturam Illyrici gerebant, quos Pannonico nomine Banos vocant, Andreas quidem in arce sua Stenishacia morbo diuturno oppressus; Marcus vero dum equum currentem circumageret, eius lapsu luxata cervice repente exanimatus e vivis excessissent, Uladislaos curam reliquere alios ei Magistratui praeficiendi.“

Ezen idézet szerint Horvát Márk 1512-ben meghalt volna²⁾; nem tudjuk már most minek vélni azt, mit Döbrentei többször említett értekezése V. lapján mond: „hogy Benignának 1509-ben már harmad férje Kereky Gergely volt, bár ugyanezt bizonyítja egy ezen évbeli irat is, melyben feria proxima ante festum beati Georgii Martyris Benigna osztályt intéze el

¹⁾ Istvánffy 1502. évnél, Lehoczky 1504-ben mint dalmát-, horvát- és tótországi bánt említi f. i. munkájában — még Kerchchich Bánságát 1508-ra teszi, mi valószínűbb; mert különben 1505-ben nem említett volna mint budai várkapitány.

²⁾ Jászay idézett munkájában ezen évet kétségbe vonja.

Horvát Péter és János fenmaradt testvérek és új férje Kereky Gergely közt. — Ezen ellenmondást csak az által lehet megigazítani, ha vagy azt felteszszük, hogy ez idézett, de közelebbről ki nem jelentett okmányban az évszámot hamisan olvasták, vagy hogy a férjeiben válogató, rossz szívű asszony Horvát Márk férjétől egészen elvált, és Kereky Gergelyvel új házasságot kötött. Ha ez így állna, megint nem értjük, miért temettetett el Márk Vásonyban, ha csak rokoni testét oda nem hozatták.

Ennek felvilágosítása minden esetre érdekes lenne, és remélem előbb utóbb fog is sikerülni, ha iróink figyelme értekezésem által némileg felébresztetik, és valakinek a Zichy grófok palotai archivumában — honnan tárgyunkra vonatkozó más érdekes adatok is napfényre kerültek — még lappangó okmányokat sikerülne nyilvánítani.

Pray Specimen Hier. II. 81. lapon levő jegyzetben Frangepán Ferenc kalocsai érsek 1543, in festo S. Vincentii kelt végrendeletében róla még a következőt lehet olvasni: Item a Marco Horváth habui 400 aureos, et nescio quas Cuppas ex argento, quas dimisit mihi in morte sua, rogans ut erigerem ei missam perpetuam, quam hucusque non feci, licet singulis diebus dicatur missa pro ipso, lego, ut satisfiat de rebus meis, et ordinetur ei Missa diurna: Nicolaus autem Akus bene scit quae sint illae res, et quantum valeant.

Horvát-Myslenovits János és Péter utódjai még tovább is éltek Vásony vidékén.

Budai Esaiás MO. Lexiconának II. k. 233. lapján említetik Horvát Márk, ki Batthyany Ferenc kommandálásából tevődött a Somogyban Szigeth vára kapitányává.

Tekintetes Ányos István urtól hallottam, hogy 1620 táján Myslenicz-Horvát nőutódjai a vásonyi uradalmat az akkor gróffá lett Zichy István komáromi várkommandánsnak 6000 ftért eladták. Ekkor Myslenicz egyik leányát nőül bírta Ányos Kristóf; de a majorság elosztásán nővérevel összezörrenvén, reá állottak, hogy a jószágot inkább eladják. Ezen nővel kapta Ányos az adonyi urodalom $\frac{1}{3}$ részét is.

Hadd álljon itt egy törökkori levél, melyet a tihanyi vajda egyik Mislennek küldött, s mely tudós Czinar Mór

állítására szerint eredetiben Tihanyban őriztetik: „Te Hamis és Pogány kurafi Apáti¹⁾ Mislen miért hogy az te adodat fel nem küldötted én már az fell talút²⁾ Milivojnak adtam és tudom megh látogat benneteket es az mi nemü adót Veszpremben adtatok hid megh Mislen verrel vetetik ki veled rövid üdön hamis Pogány Racz kurafi 2-da Febr. 1668.

Vrad Tihani Vaida és Kaposi Milivoj.“

Az ellen oldalon: „Nagysagos Uram, a mint ez levelből migh erthetj Nagisagod Ha rijajuk nem vigyaz Nagiságod, ezök njavaľjások, mihelt az idő Tavaszra fordul méntön elmennik onnan Apatirol. Hanem Nagiságod ez levelnik mássá küldgije Nagisagod, hogyi mint lizén állapotjuk es mihöz Tartsák magukat masik az hogi az Tihonj Vajdával is veget lászson Nagisagod felölünk, hogi ha ütet illitie az az Ado avagi Nagiságodat és igi osztan méntül hova hamarebb lihet jo levelit ertesse üket Nagiságod migh heljben vannak ezök Utan Isten Nagisagodall.

Ezen level mutato Embörtül alá kulthetj Nagisagod ez levelnek mássát illjen okon hogj ha méeneki szántam, avagy ném, mivel hogj igen felnék.“

Itt általam csak a másolat másoltatván, a helyesírásért nem kezeskedhetem.

Ez mindaz, mit legjobb akarat mellett gyűjthettem. Minden további kutatás eredményének füzeteinket szivesen tárva tartjuk.

1) Szalában több Apáti van; egy a tihanyi félsziget nyelvéhez közel állottnak templom romja — és a házhelyek ma is láthatók; — de ezt nem szabad itt értenünk, hanem talán inkább a Vásonyhoz közelebb fekvő Monostor-Apáthit.

2) A T á l o d i pusztán mai nap csak a pálosok kolostora és templomromja látható a leggyönyörűbb forrás mellett, hová a vásonyi tisztviselők nyaranta többször kirándulnak.

A LUDÁNYI NEMZETSÉG OKMÁNYAI.

Véghelyi Dezsőtől.

(V é g e.)

VII.

Mátyás király Beatrix királyné beleegyezésével, Ludány László magva szakadtával a koronára szállt Ludán kastélyt és több falvakat Daworanczky Miklós, fia János és testvérei Péter és Györgynek adományozza. 1481. Zágráb, február 22.

Nos Mathias dei gracia Rex Hungarie Bohemie etc. Memorie commendamus tenore presencium significantes quibus expedit vniuersis Quod nos attentis et consideratis fidelitate et multimodis obsequiorum generibus fidelis nostri Egregij Nicolai Daworanczky per eum primum sacre dicti Regni nostri Hungarie Corone tandemque maiestati nostre, in diuersis bellicis expeditionibus nostris sub locorum et temporum varietate cum summa fidelitatis constancia et animi sui sollicitudine exhibitis et impensis Castellum Ludan vocatum ac possessiones similiter Ludan necnon Harabor Wlmek Naghdawar Chythar¹⁾ felsewbadak et Alsobadak nuncupatas Item medietates possessionis Alsodworen et Molendini in fluuio Nittra ibidem decurrenti, omnino in Comitatu Nitriensi existentes et habitas, que alias quondam ladislai filij Petri de prefata ludan preuigni sui preuissent sed per defectum seminis eiusdem ad sacram dicti Regni nostri Hungarie Coronam consequenterque Maiestatem nostram iuxta antiquam et approbatam eiusdem Regni nostri consuetudinem rite et legitime deuoluta esse perhibentur, Item Totum et omne Jus nostrum Regium

¹⁾ Mária királynő Forgács Balázs részére 1386-ik évben kiadott adomány-levelében Csitárt a ghimesi vár tartozékai közé sorozza. Fejér: Cod. dipl. T. X. V. I. p. 279—283.

si quod in prefato Castello ludan possessionibusque prescriptis qualitercunque eiam alias haberemus aut nostram ex quibuscunque causis vijs modis et rationibus concernerent Maiestatem Simulcum cunctis suis vtilitatibus et pertinencijs quibuslibet Terris scilicet arabilibus cultis et incultis Agris pratis pascuis Campis fenilibus Siluis Nemoribus Montibus vallibus vineis et vinearum promontorijs aquis fluuijs piscinis et piscaturis aquarumque decursibus Molendinis et Molendinorum locis Generaliter vero quarumlibet vtilitatum et pertinenciarum suarum integritatibus quouis nominis vocabulo vocitatis sub suis veris metis et antiquis ad prefatum Castellum Ludan prescriptasque possessiones de Jure et ab antiquo spectantibus et pertinere debentibus Premissis sic vtprefertur stantibus et se habentibus Memorato Nicolao daworanczky ac Johanni filio eiusdem et per eos Petro et Georgio fratribus suis ipsorumque heredibus et posteritatibus vniuersis de consensu et beneplacita voluntate Serenissime domine Beatricis Regine Consortis nostre carissime dedimus donauimus et contulimus Immo damus donamus et conferimus Jure perpetuo et irreuocabiliter tenendas possidendas pariter et habendas Saluo Jure alieno Harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante. Quas in formam nostri priuilegij redigi faciemus dum nobis in specie fuerint reportate. Datum Zagrabie in festo Kathedre beati Petri apostoli. Anno domini Millesimo Quadringentesimo Octuagesimo primo Regnorum nostrorum Anno Hungarie etc. vigesimo tercio Bohemie vero duodecimo.

(L. S.) Ad Relacionem Vrbani prepositij Thesaurarij Regij.

Eredetie igen finom börhártyára írva, ép állapotban, — a pecsétnek csak nyoma van.

VIII.

A nyitrai káptalan bizonyítja, hogy Báthory István országbíró 1488. Budán július 28-án kelt parancsa folytán Zwby Györgyöt ez évi szeptember 7-én Nagy-Dawar birtokba minden ellenmondás nélkül bevezette. 1488 szept. 26.

Nos Capitulum Ecclesie Nitriensis Memorie commendantes Tenore presencium significamus quibus expedit vni-

uersis Quod Nos literas virj Magnificj domini Comitis Stephani de Bathor Judiciscurie Serenissimj principis domini Mathie dei gracia Regis Hungarie Bohemie Dalmacie Croacie etc. ducisque Austrie Introductorias pariter et Statutorias nobis Amicabiliter sonantes honore quo decuit recepimus in hec verba Amicis suis Reuerendis Capitulo Ecclesie Nitriensis Comes Stephanus de Bathor Judexcurie Serenissimj principis dominj Mathie dei gracia Regis Hungarie Bohemie Dalmacie Croacie Austrieque ducis etc. Amiciciam paratam cum honore, dicitur nobis in persona Egregij Georgij Zwby dictj de dawran, Quomodo ipse in domynium totalis possessionis Naghdawar appellate in Comitatu Nitriensi existentis ac Molendinj In fluuio Dawar In territorio eiusdem possessionis Naghdawar decurrente habiti ipsum Exponentem donacionis prefati dominj nostri Regis titulo concernentium legittime vellet introire Super quo vestram Amiciciam presentibus petimus diligenter quatenus vestrum mittatis hominem pro testimonio fidedignum Quo presente vnus ex electis Juratis Nobilibus dictj Comitatus Nitriensis tanquam homo Regius, quem nos Juxta vim et formam generalem Noui decretj Illac serie presencium, accedere petimus Ad faciem dicte possessionis Naghdawar Consequenterque Molendini ibidem habiti vicinis et commetaneis eiusdem vniuersis inibj legittime convocatis et presentibus accedendo Introducat prefatum Exponentem In domynium eiusdem possessionis et Molendinj Statuatque easdem et committat eidem simulcum cunctis earundem vtilitatibus et pertinencijs quibuslibet premissis Jure ipsi incumbente perpetuo possidendas Si non fuerit contradictum Contradictores vero si qui fuerint Euocet eosdem Contra Annotatum exponentem Regiam in presenciam ad terminum competentem Racionem contradictionis eorum reddituros Et posthec huiusmodj Introductionis et Statucionis seriem Cum contradictorum et Euocatorum si qui fuerint vicinorumque et commetaneorum qui premissis Statuacioni intererunt, nominibus, terminoque assignato vt fuerit expediens prefato domino nostro Regi fideliter rescribatis. Datum Bude feria Secunda proxima post festum beate Anne matris Marie Anno domini Millesimo Quadringentesimo Octogesimo Octauo. Nos itaque Amicabilibus petitionibus prefatj

domini Comitis Stephani de Bathor acquiescentes vnacum Ipolito de Sijss Electo Jurato Nobile pretactj Comitatus Nitriensis tanquam homine Regio vnum ex nobis videlicet honorabilem Magistrum Stephanum de Baan Socium et Concanonicum nostrum ad premissam Statucionem perpetuam faciendam nostro pro testimonio fidedignum duximus transmittendum. Qui tandem exinde ad nos reuersi nobis consona voce fide eorum mediante retulerunt istomodo Quomodo ipsi die dominico proximo ante festum Natiuitatis beatissime Marie virginis Nouissime preteritum ad faciem dicte possessionis Naghdawar Consequenterque Molendinj Ibidem habitj vicinis et commetaneis eiusdem vniuersis videlicet Nicolao petro luca ac francisco de kysdawaran Georgio de Jeez Gaspare Korlath de Wezeken ladislao Erdelij de kysrepen Mathia et Blasio de Septhencz alijsque quampluribus inibi legitime convocatis et presentibus accessissent Memoratus homo regius presente dicto nostro testimonio Introduxisset prefatum Georgium Zwhij exponentem In domynium eiusdem possessionis Naghdawar et Molendinj Statuissetque easdem ac commisisset eidem Simulcum cunctis earundem vtilitatibus et pertinencijs quibuslibet premissis Jure ipsi incumbenti perpetuo possidendum Nullo penitus contradictore inibj Nec demum Coram nobis in Capitulo apparente, diebus legitimis a Regno statutis Ibidem permanendo lege et consuetudine eiusdem Regni approbatis requirendo. In cuius rei memoriam firmitatemque perpetuam presentes literas nostras priuilegiales pendentis et autenticj Sigilli nostri munimine roboratas prefato Georgio Zwhij obseruata communi iusticia duximus concedendas. Datum vicesimo die diej Introductionis et Statucionis predictarum Anno domini suprascripto.

Eredetie bõrhartyára irva ép állapotban, — a pecsét, mely egyez a Magyar tört. tár II. k. 40. sz. alattival, két sárga selyem-zsinóron függ.

IX.

A Garan-völgyi convent bizonyítja, hogy Kremezinyi György, a Ludányi erősített kastély parancsnoka, a fentebbi adományozásnak Ludányi Anna (füsi és ludányi Cseh Jánosné) és Ludányi László (Hinkó fia) nevében ellenmondott. 1481. június 12.

Nos Conuentus Monasterij Sancti Benedicti de Juxtagron Memorie commendamus Quod Nobilis Georgius de Kremezijn Castellanus Castellj sew fortalicij Egregij condam Petri de Lwdan per eundem olim Petrum dominum scilicet suum Castello in eadem Lwdan existente constitutus, In Egregiorum Hijnkonis de eadem Lwdan et Ladislai filij eiusdem necnon domine Anne filie prefati olim Petri de Lwdan nostram veniens in presenciam per modum protestacionis et prohibicionis nobis significare curauit In huncmodum Quod prout ipse protestans, ipso eodem condam Petro domino suo emedio sublato et ab hac luce decesso reuera percepisset Egregij Nicolaus ac Petrus et Georgius Zwchij de Doworan dictum Castellum sew fortalicium Lwdan modo premissis ad manus suas assignatum necnon vniuersa Jura possessionaria eiusdem condam Petri de Lwdan hec eorundem Hijnkonis et ladislai, necnon Nobilis domine Anne filie eiusdem Petri vputa scilicet possessiones eandem Lwdan necnon Harabor Wlnek Nagdoworan Chijthar felsew Bodok et also Bodok nunccupatas Item medietates possessionis alsodoworan et Molendinum in facie eiusdem possessionis In fluuio Nitra decurrenti omnino In Comitatu Nitriensi existencium habitorem a Serenissimo principe domino Mathia dei gracia Rege Hungarie et Bohemie etc. domino scilicet nostro graciousissimo per defectum seminis In preiudicium Jurium eorundem Hijnkonis necnon ladislai et domine Anne Impetrassent ffectaque huiusmodi protestacione prefatus Georgius de Kremezijn nominibus et In personis prefatorum Hijnkonis de Lwdan, necnon Ladislai filij eiusdem et dicte domine Anne filie olim Petri de Lwdan prefatum dominum nostrum Mathiam Regem a donacione et collacione prefatos vero Nicolaum necnon Petrum et Georgium Zwkwij de doworan iamdicta et alios quoslibet ab Impetracione dicti Castelli Lwdan ac dictorum Jurium possessionariorum necnon

porcionum possessionariarum vsuque fructuum et quarumlibet earundem vtilitatum percepcione et percipifaccione Seque ipsos quouis quesito colore In domynium earundem Intromissione qualitercunque iam factis vel fiendis prohibuit contradicendo et contradixit Inhibendo coram nobis Testimonio presencium mediante. Datum Secundo die festi beati Barnabe Apostoli Anno domini Millesimo Quadringentesimo octuagesimo primo.
 Átirva az alább XI. sz. alatti okmányban.

X.

Bátori István országbíró megparancsolja a nyitrai káptalannak, hogy Babindali János, Kis-kálózi Vitályos és Miklós, Hindi András, Gyarmati Márton és neje Katalin asszony — földi Batka Dénes leánya — kértére tartana vizsgálatot; ugyanis Családi László és Péter Babindali Jánosnak Nyitra megyei Babindal és Kernye helységek közt fekvő Monyoróalja nevű szántóföldjeit jobbágyaik által elfoglaltatták, továbbá nevezett Családyak Kis-kálózi Vitályos és Miklósnak Kálóz faluban levő szántóföldjeit környei jobbágyaikkal felszántatták és használják, mégis Szent-György nap körül Hindi Vég János és Albert Hindy Andrásnak Hindi házához tartozó — a Körös vize mellett fekvő — szántóföldjeit, rétjeit és kaszálóit elfoglalták és birtokolják; végre Szigeti Imre, Gyarmati Nagy Benedek és fia Zorárd fennemlített Gyarmati Mártont és nejét Katalint, midőn Bars megyei Mérlegből haza Gyarmatra mentek volna, megtámadták és kegyetlenül megverték, a nevezett Hindi Csuka Miklós, Hindi Péter, Márton, Valkázi Tamás, Füsü Benedek, Gyeredi András és Ambró kijelelt királyi emberek közül Hindy Péter és Csuka Miklós, továbbá a káptalan részéről Pál presbiter (Paulum presbiterum et rectorem altaris beati Ladislai Regis et confessoris) az ügyet megvizsgálták és az illetőket megidéztek. Buda, 1483 febr. 19.

XI.

II. Ulászló király levele a Garan völgyi conventhez, melyben írja hogy: Exponitur nostre Maiestati In persona Generose domine Anne filie condam Petri de Lwdan nunc

vero consortis Egregij Johannis Cseh de ffijs alias de predicta Lwdan, Quod licet Nobilis Georgius de Kremezijn Castellanus Castelli Lwdan, dicti condam Petri Lwdanij In Comitatu Nitriensi existentis habiti per dictum Petrum Lwdanij patrem scilicet ipsius domine Exponentis constitutus In anno cuius iam vigesima octaua Instaret reuolucio preterita In personis Nobilium condam Hijnkonis de eadem Lwdan ac Ladislai filij eiusdem, necnon condam domine Katherine consortis Annotati Petri Lwdanij et dicte domine Exponentis Serenissimum principem condam dominum Mathiam Regem Hungarie, nostrum scilicet pie recordacionis predecessorem a donacione et collacione dicti Castelli Lwdan, et possessionum Lwdan predictae, Hrabor, Ewrmenecz, Chijthar vtramque Bodok vocatarum, omnino In Comitatu Nitriensi existentium et habitatarum Nobiles vero Nicolaum et Petrum de Kijsdoworan ab Impetracione seque quomodocunque et sub quocumque colore eorundem Intromissione facta vel fienda et alios plerosque Coram vobis prohibuit et prohibendo contradixerit prefata domina; meghagyja tehát a fennevezett gyülekezetnek, miszerint Ludányi Anna részére ugyan e convent 1481-ki ellenmondást és letiltást magában foglaló levelét adja ki. Budán, 1512. ápril 27. (Átirva az alább említendő okmányban.)

XII.

A Garan völgyi convent Ulászló király 1512. Budán ápril 27-én kelt levél kerestetési parancsa folytán átírja Ludányi Anna részére ugyan e convent 1481. június 11-én kelt ellenmondási és letiltó levelét. 1512 május 29.

XIII.

II. Lajos király megparancsolja a nyitrai káptalannak, hogy miután nemes Babindali Mátyás — néhai János fia — Nyitra megyei Babindali helységbeli bizonyos szántóföldjei birtoklásában Családi László- és Pétertől háborgattatván, jogai védelmére egy 1483-ik évi idéző parancsra volna szüksége, azt nekie kiadják. Budán, 1518. július 26. (Lásd az alább felhozott XIV. számú okmányt.)

XIV.

A nyitrai káptalan II. Lajos királynak Budán 1518-ik év július 26-án kelt parancsára jelentést tesz a Babyndalyak birtokán történt hatalmaskodásnak megvizsgálásáról (lásd X. alatt) és ezen ügyben történt idézés- és intésről. 1519. febr. 1.

XV.

II. Lajos király megparancsolja a nyitrai káptalannak, hogy vitézlő ludányi és jabloncai Cseh Jánosnak nejét Anna asszonyt és Ferenc fiát az ezeket örök-joggal illető egész Ludányi kastély, s az ezekhez tartozó Ludány, Wrmijnecz, Krebran, Csitár, Bodok, Nagy- és Kis-Dovoráni részbirtokokba, pazalai.... wczky....., Rafael, György, Wijzoczáni Péter királyi emberek közül egyiket kiküldendő tagja maga mellé vévén, vezesse be. Budán, február 15-én 1520. (A nyitrai káptalan eredeti papírra irt jelentéséből, melynek egy része hiányzik, valamint a pecsétnek is csak töredéke van meg az okmány hátulján.)

XVI.

A nyitrai káptalan jelenti II. Lajos királynak, hogy Budán az 1520-ik évi február 15-én kelt parancsa folytán, Jeromos mester kanonok társukat kiküldék, ki Pazalay királyi embert maga mellé vévén, Ludányi Annát és fiát Ferencet a fennirt birtokokba bevezették, ellenmondván Kis-dovorányi Zsigmondnak László fia, ugyan László fia nevében. 1520. (Lásd a XV. számnál.)

XVII.

A nyitrai káptalan bizonyítja, hogy előtte nagy-endrödi Zobonya János — néhai László fia — a maga, továbbá György, Lázár, Gáspár és László fiai, úgy testvére Zobonya Miklós — néhai György fia — szinte a maga, valamint Gábor fia nevében is személyesen megjelenvén, vallották, miszerint ők Nyitra megyei Kelecsényi — őket örök-joggal illető — birtokukat Kisdavoráni Rafaelnek 17 magyar forintért eladták. 1522. december 21. (Eredetie papíron, pecsét-nyommal.)

XVIII.

I. Ferdinánd király megparancsolja a nyitrai káptalan-
nak, hogy vitézlő kozmafalvai Dolgos Ambrust és fivérét Já-
nost, úgy ennek Tamás és Péter fiait hű szolgálataikért meg-
jutalmazni kívánván, vniuersa Bona possessiones porcionisque
et quelibet Jura possessionaria Egregij Francisci Cheh de
Lwdan, tam hereditaria quam impignoraticia omnino in Comi-
tatu Nitriensi existencia habita Que ex eo quod licet Idem
franciscus Cheh de Lwdan, Tempore felicis ingressus Maiesta-
tis nostre In hoc Regnum nostrum Hungariam vnacum alijs
fidelibus nostris nobilibus dicti Comitatus Nitriensis coram
fidei nostro Generoso Johanne Kaczianner parcium Regni
nostri Superiorum capitaneo, ad omnem fidelitatem nobis ob-
seruandam se se Jurciurando astrinxerit, Sicque nos tunc pro
vero ac legitimo Rege ac domino suo agnouerit, Tamen de-
mum postposita fide et fidelitate sua nobis vt prefertur Jure-
iurando prestita Johanni de Zapolija alias comiti Scepusiensi
Notorio hosti nostro ac hujus Regni nostri adhesisse ac in
Castro Trincziniensi vnacum Nonnullis Infidelibus nostris, et
parcium regni nostrj superiorum grassatoribus inhabitasse et
nunc inhabitare, et illinc simulcum dictis infidelibus nostris in
Bona fidelium nostrorum Excursionibus ac in illis direpciones
et depredaciones fecisse dicitur, per hocque Notam perpetue
Infidelitatis manifeste incurrisset Juxta antiquam et approba-
tam Regni huius Nostri Hungarie consuetudinem atque legem
ad nos et consequenter collacionem nostram Regiam rite et
legittime deuoluta esse perhibentur et redacta, Item totum et
omne Jus nostrum Regium, si quod in prescriptis possessioni-
bus porcionibusque et Juribus possessionarijs quomodocunque
haberemus aut nostram quibuscunque de causis vijs et Racio-
nibus concerneret Maiestatem Simulcum cunctis earundem
vtilitatibus et pertinencijs quibuslibet terris stb. megajándé-
kozta; tehát Elekchy (?) Szilva Zsigmond, Kaplái Ferenc
vagy Pogrányi Dénes királyi emberek közül egyet kiküldött
társuk maga mellé vevén, az iktatást eszközölje. Esztergom,
1528. február 25-én. (A nyitrai káptalannak alább idézendő
leveléből.)

XIX.

Bátori István nádor megparancsolja a nyitrai káptalan-
nak, hogy miután ő nagyságos betlenfalvai Turzó Elek ország-
bíró előterjesztésére vitézlő kozmafalvai Dolgos Ambrust hű
szolgálatiért ludányi Cseh Ferenc nemesnek Vniuersa Bona
possessiones et quelibet Jura possessionaria vsque ad Nume-
rum 32 colonorum siue Sessionum Jobagionalium tantum se
extendentia, in comitatu Nitriensi et alias vbiuis et In qui-
buscunque Regni huius comitatibus existencia et habita, Que
ex eo, quod Idem Franciscus Cheh Immemor fidelitatis sue,
quam Maiestati Regie domino Nostro Graciosissimo debebat,
Joanni de Zapolya comiti Scepusiensi adhesisse et in castro
Thrinchiniensi et antea inhabitasse et Nunc quoque Ibi esse,
Illincque vnacum alijs Infidelibus Maiestatis sue Excursiones,
ac direpciones et depredaciones In Bonis Maiestatj Regie fi-
delium fecisse, et Nunc quoque facere dicitur, Juxta antiquam
et approbatam Regni hujus Hungarie consuetudinem, atque
legem, ad Maiestatem Regiam consequenterque . . . hac pre-
senti Maiestatis sue absencia Ex graciosissima eiusdem annuencia
collationem Nostram legitime deuoluta esse per-
hibentur et redacta . . . kozmafalvai Dolgos Ambrusnak aján-
dékozván, vezesse be, kiküldött társuk kúrti Pogrányi Mihály,
István, Dénes, Kapládi Ferenc vagy csepeli (?) Szilva Zsig-
mond nádori emberek közül egyet maga mellé vétén. Budán,
1528. mártius 22. (Az ép eredeti papirra van írva, pecsété
töredezett.)

XX.

A nyitrai káptalan jelenti I. Ferdinánd királynak, hogy
fenntebbi (XVIII. szám alatt) levele folytán a Dolgos család
részére szándékolt beiktatásnak a személyesen jelenvolt ludá-
nyi Cseh Ferenc és vitézlő davoráni Davoráni Rafael ellen-
mondottak. 1528. július 17.

XXI.

I. Ferdinánd király megparancsolja a budai káptalan-
nak, hogy ludányi Cseh Ferenc hűtlenségi vétkééről, ki a sze-
mélynök előtt Tordai János ügyvédje által azt állította, misze-

rint ö non sponte . . . sed coacte, Metu Capitaneorum Castris Thrijnchijniensis, ad predictum castrum Thrinchiniense Intraisset Ex quo ipsum franciscum Cheh In causam attractum, capitanej Thrinchinienses continuis Mijnis, Quod scilicet domum suam funditus distraherent Resque et Bona sua diriperent et ipsum In causam attractum captiuarent captumque In ipso castro Thrinchiniensi tamdiu conseruarent quo ad ipsorum placeret voluntati Minati fuissent et Quod Idem In causam attractus Neminem depredasset, Neminique damna de ipso castro Thrinchiniensi Intulisset per hocque in totali premissa actione et adquisicione dictorum actorum, Innocens esset penitus et Immunis stb. vizsgálatot teljesítsen. 1529. (Papirra irt ép eredeti okmány, 2 pecsét-töredékkal.)

XXII.

Ferdinánd király megerősíti ludani Cseh Ferenc és Dolgos Ambrus közt a nyitrai káptalan közbejöttével 1530-iki december 21-én kötött adoptionalis szerződést, a melyben franciscus Cheh et Domina frusina consors eius, oneribus et grauaminibus Annae puellae filiae, ceterarumque prolium suarum in futurum procreandarum, Ambrosius uero Dolgos Joannis Kozma fratris sui uterini, ac Thome et Petri filiorum ipsius, aliorumque proximorum et consanguineorum suorum super se ipsos receptis et leuatis, in uniuersis bonis, possessionibus, porcionibusque et quibuslibet Juribus ipsorum possessionarijs ad praedictum castellum Lwdan pertinentibus Tum hereditarijs, tum impignoraticijs in Nitriensi et alijs quibuscunque comitatibus existentibus habitis, tam uidelicet hijs, quae praefatus Ambrosius Dolgos, ceterique fratres sui supradicti ex donacione nostra tenuissent et possedissent, quam etiam illis que post interitum Nobilium quondam Raphaelis et francisci Daworani, in ipsum franciscum Cheh, et Dominam Frusinam consortem, ac Annam puellam iure hereditario et successorio nouiter condescendisset, cum omnibus eorundem utilitatibus et pertinencijs quibuslibet, quendam contractum et fraternam unionem, seu adopcionem inter se, heredesque ac posteritates eorum uniuersos, sub certis clausulis et conditionibus, ac ex

causis et rationibus inferius in Tenore earundem litterarum dicti Capituli Ecclesiae Nitriensis clarius expressis in perpetuum fecisse dinoscuntur stb. Insbruk, 1532. február 12.

XXIII.

Bátori András országbíró, Szatmár és Szabolcs megyék főispánja, megparancsolja a nyitrai káptalannak, hogy vitézlő Zsámbokréti Boldizsár a csejtei vár tiszttartóját in dominium totalis porcionis possessionariae Magnifici domini Christophori orzagh de Guth Comitis Comitatus Newgradiensis et prefati Regie Maiestatis pincerne in possessione wijthkocz vocata in pertinencijs castri Thapolchan ac Comitatu Nitriensi existentis habite, ipsum exponentem ex concambiali permutacione cum prefato domino Christophoro orzagh loco porcionis eiusdem exponentis possessionariae in possessione Ezdege in dicto Comitatu Nitriensi existente habite factae perpetuo Jure concernentis legitime uellet introire super quo amiciciam uestram harum serie hortamur et auctoritate Judiciaria qua fungimur requirimus diligenter, Quatenus Vestrum mittatis hominem pro testimonio fidedignum quo presente Benedictus palojthaij de Sambokreth uel Andreas de Redek, aut Dominicus de Baraczka, sew Georgius de naghbassan, alijs absentibus, homo Regius ad id transmissus, ad facies dicte possessionis Wijtkocz, consequenterque porcionis possessionarie prefati domini Christophori orzagh in eadem habite vicinis et commetaneis eiusdem vniuersis Inibi legitime conuocatis presentibus accedendo, Introducat stb. Pozsony, 1555. julius 17. (Lásd a XXV. számot.)

XXIV.

A nyitrai káptalan bizonyítja, hogy Báthory András Pozsonyban 1555-ki julius 17-én kelt bevezetési parancsa folytán Ilméri Orbán mester kanonok-társuk Redek András király emberével Zsámbokréti Boldizsár csejtei várnagyot Országh Kristóftól cserélt Vitkocz birtokba Kakasfalvai Obrys Ambrus, Nagy-Bassányi Máté Nyitra megye főbírái, továbbá Paczalay Miklósnak Kakasfalvi, Mérei Gáspárnak Kis- és Nagy-Dovo-

ráni és Babindali Gergelynek Vásárdi jobbágysai jelenlétében ellenmondás nélkül bevezette. 1555. szeptember 9-én.

XXV.

A nyitrai káptalan bizonyítja, hogy Báthory András országbíró Pozsonyban, 1555 július 17-én kelt iktatási parancsa folytán Redeky Endre királyi és Ilméry Orbán káptalani emberek Sambókréty Boldizsár csejteji várnagyot Losonczy István temesi főispántól részére adományozott witkoczi rész-birtokba 1555 szeptember 9-én minden ellenmondás nélkül bevezették. — 1555.

(Eredetie bőrhártyára írva, ép állapotban, — a pecsét veres, zöld, sárga, fehér, kék selyem-zsinóron függ.)

Eredetiei a Szulyovszky-család levéltárában.

GRÓF SZÉCHYEKNEK KÖSZEGIENI TARTÓZKODÁS- ÉS BIRTOKLÁSUKRÓL.

Szopori Nagy Imrétől.

Közös érdekekkel vétetett hazánkban mult évi november 30-án a magyar tudós társaság egyik ülésében Hajnik pozsonyi tanár urtól felolvasott értekezés, Széchy Máriáról.

Mi, távol a fővárostól, csak hiányos, a lapokban közölt, kivonatokból tudhattuk meg ezen értekezés tartalmát.

Igenis távol vagyok attól, hogy ezen értekezésnek valamely egyes részét kérdés alá vehetném, vagy hogy ahhoz valamit hozzáadhatnék; sőt miután annak tökéletességéről azáltal, hogy legközelebb a magy. akadémia Értesítőjében kiadásra érdemesíté, meggyőződünk volna, még nagyobb tapssal fogadjuk a jeles értekezést.

Helyesen tartja az értekezés, hogy Széchy Mária Kőszeg várában halt meg itteni rokonainál, s hogy innét vitetett teste örök nyugalomára a felső-lendvai ősi kriptába.

Erre biztos adatul szolgálván egy általam a kőszegi levéltárban fellelt levél, el nem mulaszthatom azt közleni, — tartalma ez:

Nobiles, Prudentes ac Circumspecti Domini
Domini ac Amici mihi honorandi, salutem et servitiorum
meorum promptitudinem

Ex literis Illustrissimi Domini Comitissae Caspari Szeceji etc. sub 31. praeterlapsi mensis Julij ad me perscriptis intellexi, quod domina Comitissa Maria Szechy relicta vidua condam Francisci Veselenij pia memoriae, adhuc in vivis petierit in solito familiae suae tumulationis loco nimirum Felső Lindua sepeliri, quod si testes authentici adfuerint, qui hanc petitionem ex ore ipsius perceperint, poterit huic sua petitioni, nempe illuc deponendo corpus omnino satisfieri, sine tamen praejudicio Jurium suae Majestatis sacratissimae, quod pro directione Dominationibus vestris insinuandum duxi, — mihi vero Inventarium transmittere et res illius inventas, clausas usque ad ulteriorem ordinationem relinquere velint. Caeterum dominationes vestras Divinae protectioni commendo manens semper Dominationum vestrarum

Vienna 4. aug. 1679. ad servitia paratissimas
Civitati Gynziensi Leopoldus Comes a Kollonicz
Episcopus Neostadiensis Eques s. k.

Kivül: Kőszeg sz. kir. város tanácsának czimezve.

Ime itt találkozunk a már ekkor hazánk ügyeire nagyban befolyással bíró Kollonicssal, akkori német-ujhelyi püspökkel s későbbben esztergomi érsekkel, kinek Széchy Gáspár gróf, unoka-huga Széchy Máriának kivánságát, eltemetési helyére nézve, előterjeszté. — Kollonicz már ekkor nyitrai püspöki állomásáról lemondott, s német-ujhelyi püspök lett; az okát ezen cserének olvashatjuk Szalay László M. O. történetének V. kötete 146-ik lapján lévő jegyzetben. — Kollonicz fenközölt levelében mint a maltai rend vitéze nevezi magát, Eques'nek.

Mint hatalmas befolyással bíró egyénhez, — ámbár nem viselt ekkor honunkban hivatalt, — elégnék tartotta Széchy

Gáspár mégis Kollonicshoz folyamodni; s az akkor már szabad kir. Kőszeg város bizonyosan eleget tett az udvarnál befolyással bíró ujhelyi püspök kívánatának, — s ennek hatalmas szavára Széchy Mária földi maradványait a kőszegi várból elvitetni engedé. — Érdekes volna a levélben érintett leltár; a feltalálás esetére közleni fogom azt is.

A levél szerint tehát Széchy Mária, Vesselényi nádor özvegye, 1679-ik évi július utolsó napjaiban halt el; mert Széchy Gáspár levele Kollonicshoz azon év jul. 31-én költ, s miután feltehető, hogy unoka-huga kívánságának előterjesztésével Széchy Gáspár mitsem késett.

Nem áll tehát az, mit Nagy Iván: „Magyarország és Erdély képekben“ czimű munka III. köt. 83-ik lapján Széchy Máriáról mond, hogy ez 1670-ki bukása után börtönbe jutván, nemsokára lelki bujában meghalt, — ő rokonainál Kőszegen volt ‚bellebbezve,‘ s még a murányi capitulacio után majdnem 10 évig élt.

Ennyit Széchy Máriáról, ki Kőszegen rokonainál halván meg; erről néhány sorban előlegesen megemlékezvén, reá térek már most kitűzött tárgyamra, s mindenekelőtt elősorolom Kőszeg vár és a hozzátartozó urodalomnak a XVI. és XVII-dik században zálog-birtokosait.

Történelmünk tanítja, hogy I. Mátyás királyunk halála után Kőszeg vár tartozmányaival együtt ismét a Habsburgok, mint osztrák főherczegek, birtokába került (l. Szalay III. 379 l.), mire mutat különösen egy okmány, melyet Garády 1857-ki ‚Uj magyar muzeum‘ I. köt. 188-ik lapján kivonatban közöl; mely kivonatra csak azt vagyok bátor megjegyezni, hogy az általam betekintett eredeti okmány szerint nem a királyi felség, hanem a császári felség általi szabadalmak megerősítéséről értesíté 1514-ben Kyrchmüller György, Miksa császár titkoka, a Kőszegieket. — Érdekes ez okmány több tekintetben, s ez ökből azt közzétenni szükségesnek vélem, tartalma ez:

Edler gestrennger Ritter, lieber Herr,
mein willig dinst zuuor.

Ich fueg euch zuuernemen, daz die Erbern vnd fursichtigen Richter vnd Rat der Stat Günsz mit Iren freihaiten so

sij von Römischen Kaisern Khunigen, auch Kunigen zu Hungern haben, vor kayser. Majestät erschinen. Vnd sind Ire freihait in offen Rat gelesen vnd gehört worden, darauf haben kaij. Majestät bewolhen Ire freihait zu bestetten, vnd daz Ich deshalb brief aufrichten solle, —

Verrer haben ettwönich beswerde, von gemainer Judischait eingelegt, darauf wil Ir kayserliche Majestät, so dieselb ijeto aus Friaul khumbt, genedigen beschaidt thuen, vnd dieweil nu Euch als kaijs. Majestät Hauptman zu Gunsz geburt, die Stat dieweil die an der Confin gelegen ist, in guetem willen zu behalten. So wellet kaijs. Majestät beuelch nach dieselben von Gunsz beij Irem alten Herkhumen, vnd in guetem willen bedennghen, vnd wol beuolhen haben, auch vor den Juden lüstighait, vnd Vbertramug, so uil Euch muglich ist, verhuetten, Vnntz Ir kaijs. Majestät ainen emittlichen beslusz dar Innen thuet, solhs hab Ich Euch kaijs. Majestät beuelch nach nit verhalten wellen. Dann dar Innen Ich Euch guts willen beweisen kan oder mag findet Ir mich allzeit willig. — Datum Gretz den xxiiij tag Majj Anno domini etc. quarto decimo. (1514.)

Jörg Kirchmüllner
Secretarj m. p.

Kivül: Dem Edlen vnd gestrenngen Ritter Herrn Petrum Moraxi Commendator zu Weijlberg Rö. kaij. Mt. Rat vnd Hauptman zu Gunsz in ab Seinem Verweser daselbst.

Szinte azon korbeli irás: Litterae Secretarij Majestatis nomine, ad Capitaneum arcis köszegh. ut Civitas köszegh a Judeis molestari non permittatur propter antiqua privilegia.

Másoltam Köszeg város levéltárában levő eredetiről.

I. Ferdinánd király, mint német császár Jurisics Miklóst Köszeg vára vitéz védelmeért megjutalmazandó, a köszegi urodat Jurisicsnak birtokába adta. — Jurisics Miklós ennek folytán Köszeg bárójának „freyherr zu Güns“nek is czimezi magát az általa kiadott okmányokban, ugy fiának is, Ádámnak e czim adatott a köszegi Benedek-rendüek templomában lévő siremlékeu. *)

*) Lásd Rosznár Lékai Paulinus munkáját. Garády ur, ugy látszik, nem ismeré Rosznárnak ezen egyebiránt már ritka munkáját, — közölvén

Idősb Jurisics Miklós után Weispriach Jánost ismerjük mint Kőszeg zálogbirtokosát, ki Kőszeg várt s tartozmányait 12,000 frtért birta zálogban; Weispriach János ez időben hatalmas ur volt hazánk nyugati részén. — Egy a sopronyi levéltárban létező okmány szerint (l. M. Tört. tár I. k. 148. s köv. l.) „freyherr zu Koblstorf und Hauptman vnd Span derselben Herrschafft und Spanschaft Oedenburg in Hungern“ czimmel élt.

Ezen Weispriach János után — a Kőszeg városi titkos levéltárban 116. sz. alatt lévő okmány sserint — Weispriach vője birta Kőszeget zálogban, neve azonban nem említetik.

Egy okmányt másoltam le a Kőszeg városi levéltárból, mely a mai napig is „Pogány“ név alatt ismeretes — kőszegi határral dél-nyugotról ütköző — szőlők birtoklási viszonyára vonatkozik; mely okmány 1550-ik évben Teufel Kristóf nevében van kiadva, ki az okmány elején így nevezi magát: „Herr Cristof Teuffel zu khrottendorff Rö:kaijs: Majestät etc. Hauptman vnd phanndt Innhaber der Statt vnd Herrschafft Güns.“ Ezen Teufel Kristóf lehetett tehát vője Weispriachnak, mit azonban adatok hiányában bizonyosan nem állíthatok.

Weispriach vője után megemlítetnek a fennidézett okmányban mint Kőszeg zálogbirtokosai ifj. Jurisics Miklós és János, idősb Jurisics Miklós unoka-öcscsei, kik Kőszeg várt és tartozmányait 31,656 forintért birták zálogban.

A Jurisicsok kihaltával 1576-ban 60,000 frtért Devecseri Choron János báró vette ki zálogban Kőszeg várt és tartozmányait, ki szinte hatalmas és nagybirtoku ur volt; ő birta ekkor Kabold várát s tartozmányait szinte zálogban, valamint a Jánosházi urodalom is az ő tulajdona volt. Ő vala 1571-től 1584-ig Sopron megye főispánja.

Choron Jánosnak fia nem lévén, leányát Margitot darabosi Nádasdy Kristóf vevé nőül, ki már mint özvegy a kő-

Jurisics Ádám és nő-testvére siremlékeni iratot; valamint Kőszeg vára 1532. ostromának egykoru leírását (Uj magyar muzeum 1857. 190. lap), melyeket Rosznár fentebbi munkájában már közölt; — valamint az Uj magy. muzeum 1857. I. köt. 182-ik lapon közölt osztály-levele a német-ujvári grófoknak szinte már ki van adva. Fejér: Codex Dipl. Tom. V. vol. 2. 593. l. és Tom. VIII. vol. 3. 321. lap.

szegei urodalmat 1586-ban 160,000 frtért zálogba kivevé; ezen özvegy a kőszegi uodalomnak több évig lehetett birtokosa, mert a darabosi Nádasdy-család Kőszeget temetkezési helyéül választá (I. Kőszegi titkos levéltár 91. sz. a. okmány).

Choron Margit özvegy darabosi Nádasdy Kristófné után következtek 1616. a Széchyek, mint Kőszeg zálogbirtokosai.

Széchy Tamás gróf ugyanis Kőszegét már igenis tetemes összegért, u. m. 246,253 frtért vehette ki csak zálogba.

Gróf Széchy Tamás II. Mátyástól nyerte zálogba a kőszegi urodalmat, utánna fia Dénes is megtartá azt zálogképen.

A XVI-ik században, valamint a Széchyek zálogbirtoklása alatt, Kőszeg város és a vár a hozzátartozott s alább elősorolandó falukkal együtt mint Alsó-Austria tartozmányai tekintettek, s ügyeik a német törvények szerint kezeltettek.

Végre 1649-ben III. Ferdinánd király, miután már Kőszeg és tartozmányai honunkhoz törvényesen visszakebelezettek, gróf Széchy Dénesnek, — gróf Széchy Tamás és ghimesi Forgács Margit fiának — tekintve ennek a 30 éves háboruban, ugy Rákóczy György elleni hadjáratban azon hű szolgálátát, hogy a harcza egy osztály lovast vezetett, Kőszeg várát s ahoz tartozó urodalmat, névszerint az ő várt (a mai ó ház, altes Haus) a hegy tetején, Nagy-Bajom, Frankó, Locsmánd, Kis-Zsidány, Felső- és Alsó-Szakony, Tömörd, Asszonyfa, Gencs, Ludad, Pösze, Doroszló és Lukácsháza falukat, a vár melletti allodiumot és a város kapuja előtti kertet, a vámszedési, husvágási, census szedési és tizedelési jogot oda adományozta a 246,253 frt zálogsummában és 34,000 frt felülfizetésért.

A vasvári káptalan ennek folytán kiküldetett a király által egy Pozsonyban máj. 12-én 1649 ben költ rendelettel, hogy gróf Széchy Dénest a fentebbi jószágok birtokába beiktassa.

A vasvári káptalan 1650-ben a helyszínére kimenvén, miután időközben gróf Széchy Dénes elhalt, ennek Draskovics Sára nejétől született fiait Pétert, Györgyöt, Gáspárt, ugy leányait Mária-Margitot és Juliánnát, Mankóbüki Horváth Ferencz mint vasvármegyei jegyző és kiküldött királyi ember közbejöttével beiktatta Kőszeg vár és uodalom birtokába.

Az akkor már szab. kir. várossá emelt Kőszeg város a beiktatásnak az óvárra, a város határában levő birtokokra, és a kir. kisebb haszonvételekre nézve ellenmondván.

Ennek folytán a Széchy testvéreknek, különösen Péternek, igen sok perlekedésük volt sz. k. Kőszeg várossal, különösen a bormérés, és a várkapuja előtti — a Széchyek által gyakorolt — vámszedést illetőleg; míg nem ezen vámszedés per utján megszüntetett, a Széchyek bormérési joga pedig egyedül a vár területére szoritatott.

Vége a posonyi káptalan előtt 1681-ben a felek egyességre léptek, s a Széchyek és sz. kir. Kőszeg város közt a birtoklási és egyéb jogi viszonyok véglegesen megállapítottak.

Itt megemlítendőnek tartom, hogy egyike a fennevezett Széchy testvéreknek, u. m. György, a Zrinyiféle összeesküvésbeni résztvétellel vádoltatván; ennek következményeitől magát felmentendő, — úgy egyéb tartozásaira nézve a kir. kamarával ezen Széchy György 1672. aug. 15-én egyességre lépett (l. az erre vonatkozó nyilatkozatot kőszegi titk. ltár 112. sz. a.)

Gróf Széchy azonban ezen egyesség szerinti kötelmeinek nem tévén eleget, azért a fiscus annak kőszegi urodalombani osztályrészét lefoglalta, — s azt elsőben Széchenyi Györgynek, utóbb gróf Draskovics Miklósnak zálogba adta, — kitől ezen javakat gróf Széchy Péter a zálogösszegben, a fiscus beleegyezésével, magához váltotta. (L. kőszegi titk. ltár 117. sz. a. okmányt.)

A Széchyek birták tehát Kőszegvárt és urodalmat mindaddig, míg nem a fennevezett Széchy Péter, György és Gáspárban a Széchyek fiu-ága a XVII-ik század végén kihalt, s ezek halála után egyedül a nők, u. m. Julianna férjezett ipolykéri gróf Kéry Ferenczné, Mária-Margit pedig férjezett Kis-Sennyei Sennyey Ferenczné örökösödtek Kőszeg vár és urodalomban.

Kik közül Julianna Kéry Ferenczné elcserélte ezen birtokrészét Eszterházy Pál kaboldi urodalmával, oly módon, hogy Eszterházy még 38,000 frtot tartozott fizetni. (Az okmány a cseréről 1695. iratott, azonban a csere már előbb eszközésbe vétetett.)

Széchy Mária-Margit férjezett Sennyeyné gyermekei:

István, Ferencz, Sándor, Pongrácz és Borbálya férjezett Orosz Zsigmondné pedig ugyan azon évben cladták kőszegi urodalombeli birtokrészüket 28,000 frtért szinte hg Eszterházy Pálnak.

Mely cseréhez, s illetőleg eladáshoz azután 1-ső Lipót király 1695. maj. 6-án költ adománylevelében királyi beleegyezését adá. (Lásd ugyanott 125. sz. a. okmányt.)

Mégcsak a beiktatásnál ellenmondásokat sorolom elő; ugyanis hg Eszterházy Pál a vasvári káptalan által a kőszegi urodalomba 1695. aug. 3-án beiktattatván, — a beiktatásnak ellene mondtak gróf Batlhányi Ádám és Ferencz, az első Zrinyi család utáni örökösödési jogánál fogva, — a második ezen, ugy azon oknál fogva is, hogy anyja Illésházy Katalin a Széchy családból származott.

Hogy a Zrinyi család a Széchy családdal rokonságban állt, ennek bővebb bizonyítékául közlöm itt ifj. gróf Zrinyi Miklós hazánk nagy fiának egy 1661. okt. 12-én Bezeredy György Sopron vármegyei alispánhoz intézett levelét, melyet néhai Bezeredy ker. táblai elnök levéltárából valék szerencsés lemásolhatni, ime a levél tartalma:

Generose domine amice nobis observande.

Servitiorum meorum paratam semper commendationem.
Isten áldgja kegyelmedet kívant javaival. Ugy tezet eő Főlségének Császár és kegyelmes koronás király Urunknak, hogy az mi — és az interessalt Leányágh nevével valo divisionalis acquisitionk Szechy fiuy aggal, amicabilibus medys inkább sopialtassék, hogy sem Törvényessen decidaltassék, azért is eő Főlséghe Kaloczay Ersek, és Udvari Cancellarius, az — szerint Judex Curiae Uraméknak deferalta kegyelmesen, hogy — az amicabilist közöttünk tentallyak, adtanak is ezen dologhban keöszögh varosaba Terminust, ad dies 8, 9, et 10. futuri mensis novembris ily conditioval, hogy ha amicabilibus medys azon kérdés közöttünk nem sopialtathatik, Iteleő mester Rabby István ur, az Szakony compromissum szerint, penes mandata Divisionalia pro cedallyon, mely dologrol mind az urak, mind mester ur, az szerint certificaltanak az Interessalt Parsokat. Kegyelmedet nagy szeretettel kérjük ily Terminusokban lévén ezen acquisitionk dolga, ne

nehezteljen 7. Novembris megh nevezet küszögh varosaban jelen lennj, és cooperalni, per omnem possibilitatem, hogy azon kérdés amicabilibus medys sopialtathassék, mely ha praeter expectationem nem succedalna, ottan törvényessen is Isten és az igasságh szerint segellye jelenlétével decidalnj. Mely kegyelmed abbely jó akarattját alkalmatosagh adatván remuneralnj igyekezzük kegyelmednek az mint nem kételkedem jelen leszen is kegyelmed. Tartsa Isten kegyelmedet kedves jó egészségben. Datum Viennae Austriae 12. octobris 1661. Generosae Dominationis vestre amicus paratissimus. Comes Nicolaus a Zrin s. k.

Ki vül: Generoso Domino Georgio Bezeredy, Comitatus Soproniensis Vice Comiti etc. Domino amico nobis observando.

Zárt alaku levél, igen kis alaku veres viaszú pecsét, — paizs minden foszlányzat és korona nélkül, a paizs felett két betű N. Z. — Az egész levél Zrínyi saját kezű írása.

Közlöm végre családтанunkhoz némi adalékul, azon fenérintetem okmányt, melyből darabosi Nádasdy családnak ugy Kőszeg város s a Széchyek közti viszonyt érdeklők ki-
tűnnek, — az okmány tartalma a következő:

Mi Telekesi Török János és Gersei Petthő Margit Aszoni, Adgiuk Emlekezetekre mindeneknek, az kiknek illik, ez mi levelünknek Rendibenn, megtekentuen az Nemes koszöghj varasnak Hozzank elejtol foguast valo meghmutatott io Akarattjat, es kedves zomszedsagat, kivaltkepen tekintetvnk leuen erre is, Hogj Nemzetsegvnknek, ugjmint Nádasdj Familianak nagj resze, az Eö kegyelmek varasaban leuö Templomban szokot temetetni, Ez okokbul Eö kegyelmeknek, meltok volnank arra Ha mivel tudnank kedveskednj, mert Istenben elnjugodott Nadasdj Lászlónak Temeteservl is, Eö kegyelmeknek, semmi nemeö fizetést nem adtunk; Im azert az minemó kertünk vagion, azon varosi mezö közepett, mellj kert az előtt is, varasi Polgar Embere Bedöcz-h Jacabe volt, és az mi Elejnk Cchoron Janos vette uolt azon embertől bizonios arron Eörökbenn, az mellj kertet ket kiczhin Patakoczká ugj mint karan karab (?) alol es az kö szölö alatt ualo kutbol ióvó vizek keörniöl folljak, melljben egy Pusztá Halasto is vagion, Azon kertet annak okaert adgiuk hozza

valo Hataraua! es megjieuel, a melljel az mi eleink birtak az Nemes es Beöczhóletes kószeögj varasnak es meghmara-dekynak Eörökbenn, illjen Conditio alatt, Hogj Eö kegyelmek ugj birhassa, mint saját Eörököket valamint Eö kegyelmeknek ió Teczesek, Es Ennek utanna sem magunk zemeljebenn, sem attjank faj, auagy maradekjnk, akarkik lennenek. Annak fölöttö a kószeögj varban lakozo Zechj Familjabul valo urak auagj Ez vtan, az varnak keövetkezendeö uraj, kik lennenek, megh ne haborethassak Eö kegyelmeket semmi nemeö rendbeljek Teörvenniel auagj Hatalommal akarnak ez mi donationkrol molestalni es keresnj, ez leuelónknek ereje által keresettjeknek Hele ne legien, magunkra veven, minden terhet azon kertnek Donatioiarul, — magunk és maradékink Eö kegyelmeket mindenek ellen megoltalmaznj tartozunk, holott elejtöl fogva azon kert nem dependealt, az keöszeögj varhoz. Hanem az mi eleinknek penzen vett sajátjok leven mijs ugj attuk mint zabad Eörökönket, az Nemes keöszeögj varasnak Eörökbenn. Ennek nagjub bizonsagara és Erösse-gere adgjuk ez mi levelvntek, kezvnk Irasawal és Peöczhe-tvntekel megh Erössetetven. Datum in Castello Zeczhen Anno Dominj 1626. 7. die Maji.

Joannes Teöreök de Telekes (P. H.) (P. H.) Petö Margit Gersei
s. k. s. k.

Kivül: Telekösy Török János és Gersej Pethö Marghit asszony levele az kertrül. (Egykoru irás.)

Nyilt alaku levél, két ép pecsét az aláírások mellett papirral fődött zöld viaszra lenyomva. — (Az eredeti, mint már felebb is emlitém, a Köszege városi titkos levéltárban.)

A BÉCSI BÉKEKÖTÉS 1606-ban.

Frankl Vilmostól.

(Folytatás.)

A korponai gyűlés küldöttei haladéktalanul és komolyan megkezdették a békealkut, melynek siettetése Bocskaynak most már nem kevesbé állott érdekében, mint Mátyásnak. Állása nehéz volt természeténél, tarthatlan a viszonyoknál fogva. Az alsó nemesség, hiveinek legnagyobb része, indisciplinált tömeg, szabadságot sürgetett, féktelen szabadosságot óhajtott; győzelmet aratni áldozatok nélkül szeretett volna. A fejedelem vitézei, parancsszavára nem hallgatva, ellenségként garázdálkodtak országszerte. „Némelyek — ezek saját szavai — az országot nem csak földúlták, kóborlották, hanem ugyan úgy megrablották, hogy semmi török tatár ellenség inkább meg nem rabolhatta és pusztíthatta volna, ... semmi pogányság szörnyűbbet nem cselekedhetett volna.“ Azután a megyék nem fizetvén az adót, kincstára annyira szegény volt, hogy hadait sem fizethette rendesen¹⁾. Mindehez hozzájárult még az is, hogy a nemességből többen megbuktatására szövetkeztek²⁾.

Azért míg egyrésztől elismeré szükségességét a törökkel való egyezkedésnek³⁾, másrésztől bizonynyára Illésházyt is oda utasítá, hogy a békét minél előbb megkötni igyekezzék. Ezt gyanítanunk engedi azon körülmény is, miszerint Illésházy Bocskay nevében mindenekelőtt fegyverszünetre lépett Mátyás főherceggel, mely január 15-étől június 24-ig tartván, időközben a béke véglegesen megkötessék; addig pedig a „status quo“ föntartassék.⁴⁾

¹⁾ Bocskay I. Rákóczy Lajosnak Kassáról 1606. jan. 10. Eredetiből.

²⁾ Volt... az nemeseknek elég ártalmas praktikájok ellenünk, melyet kezekben is kaptunk és legyen Istennek hála az ő kívánságuk szerint abban elő nem mehettünk. Bocskay I. Rákóczy Zsigmondnak Kassáról 1606. jan. 4. Eredetiből.

³⁾ A fővezérrel való... tractálásunkra minekünk gondunknak kell lenni, és azon leszünk, hogy elaltatván őket megcsendesedjenek és megaludjunk velek. Bocskay Rákóczy Zsnek 1606. jan. 4. Eredetiből.

⁴⁾ Mátyásnak a fegyverszünetet kihirdető oklevele Katonánál XVIII. 485.

A további alkudozások sikerére nézve kedvezőek voltak a kilátások. Illésházy legalább minden jót remélt és reméltett másokkal¹⁾. Elég ildomos volt ugyan a törökkel nem szakítani, és jónak látta a budai basát biztosítani, hogy „semmiképen az hatalmas török császár és Nagyságtok hire nélkül meg nem békülünk az németekkel és valamit végezünk velek Nagyságtoknak mindjárást tudtára adjuk²⁾”; de ugyanakkor határozottan kijelenté egy bizalmas levelében, hogy a török segélyigéretei daczára „mind Bocskay mind a magyarok készek ismét a keresztények mellett élni, halni és az országot a királynak átadni. Viszontag semmit nem kívánnak mást, hanem hogy őket az előbbi juribus et libertatibus megtartsák, mint az régi szent királyok, és ne cselekedjenek úgy velek, mint ez ideig... Istennek hála jó reménységen vagyok benne, hogy minden jót végezhetünk ő felségével, minthogy semmi újat, semmi méltatlant nem kívánunk.“³⁾

Mindamellett az alkudozások nem folytak főnakadás nélkül. A kezeink között lévő adatok elégtelenek ugyan az egyes mozzanatok felderítésére, de Bocskay követeinak egy január 20-án Mátyás főherczeg biztosaihoz intézett válasziratából kiviláglik, hogy az előbbiek legnagyobb sulyt azon pontra helyeztek, mely szerint „Magyarország ezentul csak magyarok által kormányoztassék.“ Ezen követelésük jogos voltát és szükségességét tüzetesen bizonyították. Hivatkoztak arra, hogy idegenek okozták országuk romlását, a török kezeibe juttatták erősségeiket. Panaszkodtak, hogy a magyarok egészen

¹⁾ A többiben is — ugymond — reménységünk vagyok, hogy az Isten jó békességet ad. Illésházy Szentiványi Jánoshoz. Bécsből 1606. január 14. Eredetiből.

²⁾ 1606. jan. 16. Bécsből. Eredetiből.

³⁾ Illésházy ezt Jan. 21. írta Bécsből a Rómában tartózkodó Verancsich Faustus, egykor esanádi püspöknek. Levele elején szenvedélyes szavakban kikel Micátius és Szuhay püspökök, mint a fölkelés előtti időkben k. kincstárnokok ellen. Végül Verancsichot ezen jellemző szavakkal kéri, hogy térjen vissza hazájába: „Talán ezután a püspökök nem lesznek harmincadosok s vámosok. Nán, sz. Mátét is Christus elhitta volt a vámról, s ugy azután kegyelmednek is helye leszen a püspökök között, mihelyt ők is csak papok és püspökök lesznek!“ Eredetiből.

mellőztetvén, immár a harmincadosok is nagyára németek; a véghelyek parancsnokaivá, sőt még a hajduk kapitányaivá a nemzeti nyelvet nem értő idegenek neveztettek. Megengedik ugyan, hogy az örökös tartományok pénzsegélylyel járulnak az ország védelmezéséhez, de ezt csak saját érdekükben tesszik, s a történet bizonyítja, mint védelmezték Magyarországot. Ha pedig azért segítik a hazát, hogy azt szolgaságba hajtsák, inkább lemondanak a segélyről. Ennélfogva ismételve követelik, hogy Magyarország magyarok által kormányoztassék. Szükség esetében lehet ugyan német kapitányokat hozni az országba, de az ország kormánya mindenkor magyarok kezében legyen. Kivált a felső részekben, nevezetesen Kassán ezen túl sem német őrség, sem német kapitány, sem végre káptalan ne legyen. Miután pedig a főherceg Forgách Zsigmond által ígéretet tett, hogy ő felsége az ország törvényeit épségben tartani fogja, hiszik, kifejtett jogos követelésük teljesítését mi sem fogja akadályozni; számos törvénycikk világosan rendelvén, hogy az országos hivatalokra magyarok neveztessenek.¹⁾

A fejedelmi biztosok ugyanaz nap egy másik emlékiratban a Bocskay személyét illető pontokat fejtegették. A fölkeletést, mondák ők, nem Bocskay, nem a magyarok idézték elő; hanem a német kapitányok és „spiritualium quarundam personarum inquietudo, quae non docendo, sed armis conscientias et cogitationes Hungarorum possidere satagebant.“ Bocskaynak, midőn Belgiojoso erősségeit ostrom alá vette, alig volt serege, s csak Isten segítségével verte szét a német hadakat.

Fölfogásuk szerint Bocskay kívánatai nem voltak méltánytalanok, tekintve kivált azt, viszont mit enged át ő a királynak. Bizonyos dologként állították, hogy a sultán szerfölött kegyeli a fejedelmet; esküvel ígerte, hogy nem csak Magyarország, hanem Cschország és más tartományoknak fogja urává tenni, és megvédeni minden támadás ellen, minek bizonyosságaul most is a véghelyi török csapatokon fölül 5000 tatárt és 2000 jancsárt küldött rendelkezésére.

Bocskay a tiszántuli rész átengedését kéri Szatmár és

¹⁾ Eredetiből.

Tokaj erősségekkel. Ő felsége Erdélyt ajánlja neki és azon részeket, melyeket Báthori Zsigmond birt volt. Már pedig ezek a folytonos háboruk alatt annyira elpusztultak és elszegényedtek, hogy jövedelmeikből sem azokat megvédelmezni, sem magát illően ellátni nem képes. Kiemeli az emlékirat, hogy ő felsége a Tiszán túl csak Tokajt és Szatnárt birja; és ezen két erősség föntartására többet költ évenként 50,000 tallérnál. Pedig a királyi kincstárnak Szatmár és Tokaj csak 5000, a Tiszán tuli kerület többi része pedig mintegy 8000 tallért jövedelmez. És így nincs elégséges ok az érdekelt kérelem visszautasítása által hátráltatni a béke megkötését; főleg miután Bocskay igéri, hogy azon részeket Erdélylyel együtt a magyar korona főnhatósága alatt fogja birni, s fiága kihalta után arra visszaszállani fog.

Végre tekintetbe kell venni azt is, mily jelentékeny területet fog Bocskay visszaadni a királynak, melyet ez csak huzamos háboru által szerezhetne meg. A fejedelem Vas, Soprony, Szala, Mosony, Pozsony, Nyitra, Trencsén, Bars, Hont, Nógrád, Zólyom, Túrócz, Liptó, Árva, Szepes, Abauj, Sáros, Torna, Gömör, Borsód, Zemplén, Ung, Bereg és Heves megyéket fogja visszabocsátani. Ez eléggé bizonyítja Bocskay őszintén békés hajlamait, míg viszont a németek magatartását eléggé jellemzi azon körülmény is, hogy nélküle akartak békét kötni a törökkel. ¹⁾

Miképen válaszoltak ezen két előterjesztésre a királyi biztosok, nem tudjuk. Hihető, hogy ezek és a főherceg tanácsosai is egyaránt sürgették Bocskay igényeinek lehető kielégítését. Ily véleményben volt Thurzó György is, kivel Mátyás az Illésházy-féle pontokat és a tanácsosok opióiját közlé avégből, hogy nézeteit nyilvánítsa. Thurzó az

I. pontra nézve melegen ajánlá a vallásszabadság szentesítését; a

II-ra megjegyze, hogy miután a porta Bocskay nélkül békét kötni vonakodik, mindkettővel meg kell egyezkedni és pedig ha máskép nem lehet, kevésbé kedvező föltételek mellett is, miután ezeket a jövő országgyűlések megváltoztathatják.

¹⁾ Eredetiből.

III. Bocskay pártja következetlen, midőn sürgeti, hogy az országot a nádor és ne kormányzó igazgassa. Előbb panaszkodtak, hogy fontosabb ügyekben Prágába kelle fordulni; most pedig ezen bajon segíteni ohajtván a főherceg, hajlandó volt elvállalni a kormányzói tisztet. Csudálja tehát, hogy a rendek a nádori méltóságot elébe teszik a kormányzónak, miután kormányzó nem létében, a nádor fontosabb ügyeket királyi határozat nélkül nem intézhet el. Hiszi mégis, hogy ezek kifejtetvén Illésházy és Bocskay mást fognak határozni. Jogos mindazonáltal ezeknek azon kívánsága, hogy a personalis praesentia ezután a rendek által választassék; az ez időszerinti személynök mégis ok nélkül el nem mozdíthatatik.

IV. A koronára nézve egyetért a tanácsosokkal.

V. Hasonlag a kir. kincstárnokra nézve, azon hozzáadással, hogy Migazzit és Szuhayt kihallgatás nélkül ő felsége el nem ítélni; bírójuk a jövő országgyűlés legyen.

VI. A püspökökre nézve maradjon az előbbi határozat. Az helyes, hogy ezentul csak valóságos és nemes püspökök lehessenek tagjai a k. tanácsnak. A prépostságok és apátságok ne kapcsoltsassanak jövőben püspökségekhez, hanem önállólag adományoztassanak. Modor, Sz. György és Bazin ügyét a jövő országgyűlés döntse el.

VII. A sz. székeket eltörölni nem lehet, de igen is kell az elharapózott visszaéléseket.

VIII. Miután a jezsuitákon kívül elég számos pap van Magyarországon, a jezsuitákra nincs szükség, s kiűzetésüket illetőleg egyetért a rendekkel. „Cum alias Jesuitae — ugymond — adeo sint exosi, parum quid itaque in promovendis Ecclesiae rebus proficere poterint; alias etiam Apostolis per filium Dei demandatum erat, quod si in aliquibus locis eosdem recipere nollent, sed eos ejicere conarentur, ut in alia loca et regiones fugiant, discedantque; quod etiam Patribus Jesuitis sequendum merito esset.“ (!)

IX—XV. pontokra nézve egyetért a tanácsosokkal.

A mi Bocskay személyét illeti, ha igényeinek kielégíttetése által a zavaroknak vége szakad, a kívánt két megyét megadhatni neki. Többiben szintén egyetért a tanácsosokkal¹⁾

¹⁾ Opinio G. Thurzó super articulos Bocskaianos. Eredetiből,

Ezen opinióból is kiderül, bár szerzője egyike volt a legszabadelvűbb főuraknak, hogy voltak oly pontok, melyekre az udvar engedékenységet semmi esetre sem vélte kiterjeszthetőnek.

Azonfelül a kiegyenlítendő differenciákat nem egyedül nagy horderejű elvkérdések képezték, hanem oly kérdések is, melyek bár másodrendű fontossággal bírtak a békealkura, de lényegesek voltak az alkudozókra nézve.

Mint említők a fegyverszünet a birtokviszonyok „status quo“-ját föntartotta ideiglenesen. Bocskay szentesített ki-vánta azt véglegesen. Ezen rendszabály, ha foganatosíttatik, a kat. egyházat sújtja leginkább. Az egyháziak hivei maradván a királynak, Bocskay az egyházi javakat részint hiveinek jutalmazására, részint a kincstár fölsegélésére használta. Így a kolosi prépostságot Homonnai Bálintnak adományozta; a gazdag széplaki apátság Kassa városának jutott. A szepesi káptalan egy helységét Tabó György kassai polgár vette zálogba 12 ezer m. forintért. A lethonkövi perjelség terjedelmes javait Legedy Márton, a szkalkai apátságát Bornemissza János nyerte. A sz.-mártoni apátság három mezővárosát Illésházy iratta át 24 ezer forintért a nagyszombatiaknak.¹⁾ És így tovább.

Könnyen érthető, hogy ezen egyházi javak tényleges birtokosai nem igen voltak hajlandók azokat visszabocsátani élő kezeikből jogos birtokosaik „holt kezeibe;“ érthető, hogy Bocskay helyesen vélte amazok barátságát leginkább az által biztosíthatni, ha ezeket elnémítania sikerül. De érthető az is, ha ily követelések még azon széles körön is tul estek, melyet Mátyás engedékenysége vont Bocskay igényeinek.

Azután Illésházy, midőn a közügyeket tárgyalta erélyvel és tapintattal, saját magán érdekeiről sem feledkezett meg teljesen. Jó szolgálatai elismerésül, jutalmául Bazint és Sz. Györgyöt kérte a főhercegtől. Mátyás nem utasíthatta ugyan vissza ezen, kétségkívül sürgetőleg ismételt kérelmet, de mégis korainak tarthatta teljesítése által Illésházy megjutalmazását akkor, midőn a békealkudozásokat még nem látta az ohajtott

¹⁾ Napló jan. 30. Brüsseli okmánytár. III. 205.

stádiumban. És így azon ígéretre szorítkozott, hogy ha majd megkezdett igyekezetei az ohajtott siker által koronáztatnak, kérelme illő tekintetben részesülni fog.¹⁾

Ily körülmények okozták, hogy a tanácskozmányoknak február elején még nem volt eredményük. Bocskaynak nem csekély elégedetlenségére, mert féktelen hadai nem egy alkalommal emlékeztették azon igazságra: „per quod quis peccat, per idem punitur et ipse.“²⁾ „Mintegy hat hete már — panaszkodik a lengyel királynak — és a hosszú huzás halasztás miatt csak azt látjuk, hogy nap nap után mulik, pusztá szavak fölötti vitákkal töltik az időt; a véghatározat a helyett, hogy világos lenne, kétértelmű szavakba burkoltatik; az adandó biztosítás, ezen legfontosabb tárgyról mélyen hallgatnak, azt nem is érintik;“ mi annál kellemetlenebb, miután a törökök folyvást sürgetik, nyilatkoztassa ki, vajjon a békét föntartani, vagy pedig a háborút folytatni kívánja-e? Kéri tehát, sürgesse a császárnál a végelhatározást.³⁾

Midőn Bocskay ezen levelet február 11-én Kassán írta, a császári végelhatározás, melyet sürgetett, már biztosainak kezeiben volt. Február 9-n mindkét fél biztosai a következő pontokban állapodtak meg:

I. A vallásügy azon állapotban maradjon, melyben I. Ferdinánd és I. Miksa idejében volt, eltöröltetvén az 1604. 22. t. c.

II. A béke Bocskayval és a törökkel egy időben fog megkötetni, addig is fegyverszünet legyen.

III. A jövő országgyűlés nádort fog választani, ez a király és kormányzó alatt fog állani.

IV. A korona ha nem Magyarországbán, Austriában fog őriztetni.

V. A k. kincstárnok ezentul magyar és világi lesz. Szuhayt ítélet nélkül nem lehet számüzni. Migazziért Illésházy és Mladossevits közbenjárni fognak Bocskaynál.

¹⁾ Istvánfy. XXXIV. 516.

²⁾ Így 1606. ján. 19. Rákóczy Lajost a besztercebányaiak panaszaírói értesíti, a garázdálkodó csapatok megfenyítését elrendelvén. Eredetiből.

³⁾ Katonánál XXVII. 490.

VI. A király tetszése szerint nevez püspököket; az országtanácsnak tagja csak nemes és főispán-püspök lehet; főispán pedig csak régi szabadalommal bíró püspök.

VII. Az egyházi ítélőszékek visszaéléseit a jövő országgyűlés fogja megszüntetni.

VIII. Bocskay küldöttei a jezsuiták kizárásához ragaszkodnak, a király pedig jogaihoz az adományi záradékokra nézve.

IX. A hazafüsitott idegenek magyaroknak tekintendők, hivatalok osztogatásánál mégis tekintet lesz a született magyarokra, valláskülönbség nélkül.

X. A közhivatalok az országtanács közbenjvetelével fognak osztogattatni.

XI. A király távolléte idejére Mátyás főherczeg neveztessek teljhatalmu kormányzóvá.

XII. A korponai követek által sürgetett bizonyos peres ügyek a jövő országgyűlésen fognak elintéztetni.

XIII. Ezen szerződés megerősítése után amnestia adatik; a rablott ingó javak birtokosaiknak visszaadatnak.

XIV. Bocskay adományozásai érvénytelenek; a zálogbirtokosok kárpótlásáról az országgyűlés fog határozni.

XV. Külföldieknek beirt birtokok és erősségek magyarok által, ha a beiratási összeg leolvastatik, mindenha beválthatók.

A mi Bocskay személyét illeti: Erdélyt fejedelmi joggal és címmel fogja birni, valamint azon magyar részeket is, melyeket Báthori Zsigmond birt volt. Következő feltételek alatt: 1. Erdély Magyarországba kebeleztve maradjon. 2. Bocskay a magyar főnhatóság elismerésének jeléül évenként ajándékokat küldjön a királynak. 3. A magyar országgyűlésre követeket küldjön. 4. Bocskay halála után mind Erdély mind az ahoz kapcsolt részek Magyarországhoz visszacsatoltassanak. 5. Évégből Bocskay és rokoni irásban mondjanak le igényeikről. 6. Az erdélyi rendek, az erősségek kapitányai is esküvel fogadják, hogy Bocskay halála után a magyar királynak fognak hódolni. 7. Bocskay ígérje meg, hogy ha bármily gonosztevők magyar területről Erdélybe menekülnének, azokat kiadni fogja. Hasonlóképen fog cselekedni viszont a király

is. 8. Magyarország többi részeire semmiféle igényt nem tartand. 9. Azon pénzeknek, melyeket veretni fog, egyik oldalára a király képe fog jönni. 10. A békepontok megerősítése után mindazon elfoglalt erősségeket és javakat, melyek az Erdélyhez kapcsolandó részeken kívül esnek, a királynak vagy előbbi birtokosaiknak haladéktalanul visszaadja. 11. Erdély és a kapcsolott részek azon lakói és királyi városai, kik és melyek a királyhoz hivek maradtak, vallásuk és szabadalmaikban ne háborgattasának, elfoglalt javaik pedig visszaadassanak. 12. Erdély minden részeiben akkép megerősítendő, hogy Magyarországnak veszélytől tartania ne kelljen. 13. A fejedelem igyekezni fog az oláh vajdát a király hűségében megtartani, vagy visszavezetni, ha eltért volna. 14. A király, főherceg és az ország tudta nélkül a törökkel alkudozni vagy egyességre lépni nem fog, valamint mindazt, mit a király és török között alkotandó béke iránt az utóbbival tárgyalni fog, a királynak vagy főhercegnek idején tudomására hozandja, és igyekezni fog, marcius vagy april végeig a török nyilatkozatát megszerezni; viszont a király is a török béke iránt Bocskayval értekezni fog. 15. Ezen egyességet Bocskay saját aláírásával és pecsétjével erősítve, sz. György ünnepe előtt átküldje a főhercegnek, valamint a király is esküjüktől feloldozza az erdélyi rendeket.

Ezek után még hátra van, hogy azok, kik Bocskayhoz csatlakoztak, a király hűségére visszatérjenek. Evégett a főherceg Rudolf nevében mindazoknak, kik az april 24-re hirdetett országgyűlés tartama alatt hűséget esküdnek, az 1604 oct. 15. óta történekről általános bocsánatot és feledést biztosít, Kivétetvén mégis Balassa Imre, a jövő országgyűlés által fogván ítéltetni, valamint a király és más uraknak számadásra kötelezett tisztei ezen számadásokra köteleztetnek. Mindezeknek kellő biztosítása végett az egyességet Csehország és Austria, Morvaország és Stíria Ferdinánd főherceggel jótállani fognak, hogy ő felsége a békekötés pontjait hiven és sértetlenül fogja megtartani, valamint Magyarország rendei is újra hűséget és engedelmességet fognak fogadni a királynak, jó egyetértésben élni a szomszéd tartományokkal. Ha pedig a törökkel tisztességes föltételek mellett nem eszközölthet-

nék béke, egyesült erővel és fokozott buzgalommal fognak ellene küzdeni.¹⁾

Ezen egyesség, mint említők, február 9-én lett megállapítva; Rudolf március 21-én jelenté ki okmányilag hozzájárulását, megújítván egyszersmind Mátyásnak Magyarország teljhatalmu kormányzójává való kineveztetését.²⁾

V.

Bocskay türelmetlenül várta a bécsi alkudozások eredményét, és midőn a február 9-iki egyességről értesült,³⁾ habár azon engedményeket, melyekre Rudolf hajlandó volt, ki nem elégitőknek találta, vagy talán épen ezen okból március 7-én kelt leveleiben Kassára april 16-án tartandó gyűlésre hívta össze tanácsosait és a hozzá csatlakozott terület rendeit;⁴⁾ míg három nappal utóbb március 10-én Rudolf császár is april 24-ére országgyűlést hirdetett Pozsonyba.⁵⁾

Bocskay ugyanekkor az erdélyi rendekkel is közlé azon pontokat, melyek személyére, mint erdélyi fejedelemre, vonatkoztak. „Tudván — ugymond — az elmúlt időkben az német nemzetség miatt türhetlen iszonyu romlást, akarván mindaz két uton, kiben minden respublikáknak megmaradása szokott kerestetni, mind hadakozás- és békességre való tractálás által valaha jobb állapotot szerezni, haddal is érette valamit próbálnunk kellett. ... Tractálással pedig... minemü kivánságuk és resolutiójuk legyen ott fön az erdélyi fejedelemség állapotja felől, minekünk is azok igen alkalmatlanoknak tetszenek... akartuk... arról per voces liberás az kegyelmetek suffragiumit érteni.“ Fölsorolván az ismeretes pontokat, figyelmezteti a rendeket, hogy az okmányban kellő garantíáról említés sem tételik. Ezért fölhivja az erdélyi rendeket, hogy: véleményüket nyilvánítsák, s azt követeik által

1) Katonánál XXVII. 495.

2) U. o. 516.

3) Illésházy „Péter deák uramat, mihelyt alájöttünk Bécsből, ugyan Szombatból elbocsátotta Kassára, mind az bécsi végezéssel egyetemben, és innmár ahoz képest tették az gyűlést.“ Pálffy Kata Thurzó Györgyhöz 1606. márc. 29. Trencsén Eredetiből.

4) A Thurzó Györgyhöz intézett meghívó levél eredetijéből.

5) Kovachich Suppl. ad Vestigia Comit. III. 333.

Kassára megküldjék; gondoskodjanak szükség esetére hadaik elküldéséről; a székelység 2000 veres gyalog puskást és ugyanannyi kopjás lovast állítson ki; a nemesség 500 lovast, ugyanannyi gyalogot; ezen hadak készen felszerelve várják a fejedelmi parancsszót. Azonfelül a tartomány biztosítására a székelység még 500 gyalogot és 200 lovast állítson a kormányzóság rendelkezésére, sőt az otthon maradó székelység és nemesség kész legyen szükség esetében fejenként fölkelni. Végre az adó megfizetéséről és az országos jövedelmek szaporításáról gondoskodjanak. A fejedelem mindezen pontokra kikérte a rendek véleményét és határozatát.¹⁾

„Si vis pacem, para bellum,“ gondolta Bocskay, s úgy tett. A békét bizonyára őszintén ohajtotta, azt tagadni nem lehet; de egyedül oly föltételek mellett, melyek saját nagyra-vágyását és pártfeleinek igényeit egyaránt kielégítendőek voltak. Ezt maga sem tagadta, és azt hitte, hogy amit fegyverével kivivott, megtartani és biztosítani úgy fogja, ha az alkudozások daczára is fegyverét le nem teszi. Ez commentárja az erdélyi rendekhez menesztett fölhívásnak, valamint azon hadi készületek és mozdulatoknak, melyekkel ez év első hónapjaiban súlyt és nyomatókat kívánt kölcsönözni békeajánlatainak; a mint a prágai és bécsi kormányra kétségkívül az sem maradt hatás nélkül, hogy ez időtájt a kielehettetett Tokajt, kapitánya Rueber György átadta Czobor Mihály, Bocskay kapitányának.²⁾

Illésházy az egyesség létrejötte után ugylátszik nem sokára elsietett Bécsből, hogy Bocskayt a megállapított föltételek elfogadására hajlítsa. Ugyanezen czélból küldé hozzá Mátyás főherceg is egyik bizalmas emberét, Lippay János personálist,³⁾ loyális, de egyszerű férfit, kiben bizonyára hazafiui buzgalom több volt, mint államférfiui tehetség.

¹⁾ Kassán március 9-én kelt Eredetiből.

²⁾ A tokaji ostrom és feladás érdekes leírását l. Sepsi Laczko Márk. Krónikájában. Erd. Tört. Ad. III. 80. A feladás napját eddig március 22-kére tették. De ez nem állhat, miután, mint alább látni fogjuk, Bocskay erősíté, miszerint Tokaj föladatott, mielőtt január 15-én kötött fegyverszünetről tudomása volt.

³⁾ Istvánfi XXXIV. 516. l.

Lippay Illésházyval utazott, s ez utóbbinak betegeskedése, valamint az utak bátortalansága, és az egyesség hírére fölbőszült hajduk részéről fenyegető veszélyek okozták, hogy nem előbb mint március 16-án esti 8 órakor érkeztek Kassára.

A fejedelem Illésházyt másnap, Mátyás küldöttét egy nappal később fogadta; amazt szívélyesen, ¹⁾ ezt illő ünnepélyességgel. Kocsiján hozatta őt palotájába, melynek aajtájánál várta s jobbját nyujtá barátságosan. A fogadó teremben együtt voltak kitünőbb tanácsosai: Illésházy István, Magóchy Ferencz Barchay János, Mladossevits Péter, Sennyey Miklós és Eörvendy Pál. A fejedelem leülni s fejét földni készteté Lippayt s csak miután ezt vonakodva megtette, mondhatta el rövid szavakban, hogy a főherceg minden jót kíván s levelet küldött ő nagyságának. A fejedelem rögtön átvette és elolvasta a levelet, s miután kevés ideig gondolataiba elmerülve állott, kérdezé, nincs megbizva-e szóval is előadni valamit? A küldött erre vett utasításai ²⁾ értelmében kérte s buzdította a fejedelmet, hogy ő és pártfelei is a békeföltételeket fogadják el és tartsák meg hiven. Ezután a fejedelem ismételve kérdezé, van-e még valami mondandója? s tagadó választ nyervén, a király és főherceg egészségi állapota iránt kérdezősködött. Lippay teljesen megnyugtatót őt.

Ekkor újra elővette, olvastatta a levelet. Fölötte fontosak — mondá — ez ügyek és bővebb meghányatást igényelnek; azért is, mert Illésházy és Mladossevits nem csak az ő, hanem a magyar és erdélyi rendeknek is nevében lévén Bécsbe küldetve, amazoknak jelentését ezeknek távollétében át nem veheti, annál inkább, mivel a rendeket már nélkülül is gyűlésre összehívta. A főhercegi küldött ennek szükségességét nem tudta átlátni, s megjegyzé, hogy miután a nevezettek mint a fejedelem és rendek teljhatalommal fölrüházott ³⁾ biztosai az egyességet immár létrehozták, annak meg-

¹⁾ Illésházy uramat fejedelem igen jól fogadta volna, beszélé Gosztonyi Péter. — Ezt írja Pálffy Kata Thurzó Györgynek. 1606. april 7. Bajmócz. Eredetiből.

²⁾ Ezt nem ismerjük.

³⁾ Valóban úgy volt, a mint azt a biztosok okmányilag is kifejezték. A február 9-én általuk kiállított békeokmányban olvassuk: Nos Stephanus

erősítése a tanácsosok és néhány közel lakó főur jelenlétében is eszközöltethetik. De Bocskay más véleményben volt. Ő nem akar — felelt — azon önkénnyel kormányozni, melylyel Báthory Zsigmond a császárral kötött szerződésének elfogadására kényszeríté a rendeket, fegyverrel is, ha önkényt nem voltak hajlandók. Ezért szükséges bevárni a rendek összejövetelét és megegyezését.

Ezen beszélgetés alatt Tokaj megadásának alkalmából örömlövések történtek. Illésházy és Sennyei az ágyuzás okát kérdezték, a fejedelem azt mondá, hogy az Eperjesieket akarja megörvendeztetni. Lippay megragadta a jó alkalmat s azon kérdést intézé a fejedelemhez: vajjon a fegyverszünet pontjai ellenére, miért nem bocsátotta Pogrányi Jánost, a főherceg küldöttét sem Tokajba, sem Eperjes- és Váradra? Bocskay szokása szerint ismét kitérőleg azt válaszolá, hogy Tokaj megadta magát, mielőtt a fegyverszünet megkötéséről értesült, a többi véghelyekre nézve mindazáltal ezentúl lehetőleg alkalmazkodni fog a fegyverszünethez. A beszélgetés további folyamában csudálkozását fejezé ki, hogy épen főkövetelésére nem kapott választ, hogy a főherceg nem nyilatkozott még aziránt, mikép szándékozik ő felsége róla, és gyermekeiről, nevezetesen leányairól — ha ilyeneket birni fogna — gondoskodni? Hasonlag az adandó biztosításról sem történt említés. Mindezekről a főhercegnek komolyan kell gondolkodni. Ő (t. i. Bocskay) ismeri jól a prágai viszonyokat, tudja, hogy ott sokat szoktak ígérni, de keveset megtartani. Állításának igazolására Báthory Zsigmondot hozta fel és kérdező Lippayt, ha vajjon volt-e már valaha Prágában? — ha nem volt, ne is kísértse meg őt az ellenkezőről meggyőzni akarni. Lippay rendkívüli naivsággal felelt: Prágában ugyan még soha sem volt, de hosszabb ideig tanult Páduában, s így a fejedelmet csak az isteni és emberi igazság és törvények

Illésházy... ac Petrus Mladossevith.... memoriae commendamus, quod cum nos... ad Mathiam Archiducem Viennam ablegarint... ex plenipotencia a memorato Ill. Principe illicque adherentibus Hungaris tractandi, agendi, articulos mitigandi, plenarie et irrevocabiliter concessa ac confirmata, hos articulos conclusisse etc. Ujabb másolatból.

szellemében kívánja meggyőzni. És ezzel vége szakadt az audientiának.¹⁾

A legközelebbi vasárnap Bocskay ebédre hívatá Lippayt. Ebéd előtt őt és Illésházyt egyik belső terembe vezeté, s leültetvén mindkettőt, az előbbtől azt kérdezte: ismerte-e őt már előbb is? És midőn Lippay akkép válaszolt, hogy bár több ízben látta őt, vele beszélhetni nem volt alkalma, „tudd meg, — mondá a fejedelem — én ezen méltóságot, melylyel a gondviselés fölruházott, nemcsak nem kerestem, de keresésére nem is gondoltam. De látván, hogy a rendek gondviselés szerüleg s teljes bizalommal személyemet hiszik egyedül alkalmasnak az ország szabadságai kivívására, az isteni akarat és nemzeti kívánságnak nem lehet ellenállanom. Mert magam is tapasztaltam, ő felségének külföldi származásu tisztai mint támadják meg a magyar nemzetet nem csak birtokaiban, hanem vallásában is és lelkiismeretében; ezen segíteni jó módon nem lehetvén, kötelességemnek tartottam a rendek fölszólítására fegyvert ragadni; és pedig nem a király, (ki mindenkor legkegyelmesebb uram volt), hanem a jog és szabadság eltiprói ellen. A törököt csak végső kénytelenségből hittam segítségül. Végveszélyben végső esz-közökhöz kell nyulni. És ha azt nem teszem, Belgiojoso és más tisztársai részéről végromlás várja az országot!”

Lippay azon ellenvetést tette, hogy mindez nem igazolja az erőszakos föllépést. Ha valaki sérelmet szenvedett, fordult volna a királyhoz, vagy főherceghez s bizonyára orvoslást nyer. Ezt — folytató Bocskay — Belgiojoso akadályozta meg; fegyverrel ment ellene, s így fegyverrel kelle magát védeni. De bármi történt, ő nem idegenkedik a békekötéstől, ha ez jó módon és igényeinek méltányos kielégítésével történhetik. De Erdély és a kapcsolt részekkel lehetetlen megelégednie, miután teljesen elpusztítva és kimerülve vannak. Sőt ha nem is lennének, Szatmár nélkül el nem fogadhatná. Végre Sárospatakra vonatkozólag, ez őt illeti, legközelebbi rokona lévén utolsó birtokosa Dobó Ferencz anyjának. Lippay újra közbeszóltott: ha joga van, törvény útján keresse. Mire Bocskay

¹⁾ Lippay Jánosnak Kassáról 1606 március 18-án Mátyás főherceghez küldött jelentése; mely nem érkezvén Mátyás kezeihez, a Bécsbe visszakerkezett Lippay által ujlag benyújtott. Ezen példány eredetijéből.

ingerülten kardjára ütve, mondá: „itt van a jog és igazság!“ Ezalatt megérkezett az ebéd ideje.

Másnap, március 21-én, a fejedelem Illésházyt küldé Lippayhoz, azon fölszólítással, hogy a mit szóval előadott, nyujtaná be írásban is. Ezt haladéktalanul megtette. „Mivelhogy Mátyás herceg — mond Lippay — ...az korponai gyűlésből küldött artikulusokra úgy resolválta magát, az mint ismerte nyomorult hazánknak... és az magyar nemzet szabadságának állandó megmaradásának legalkalmasobbnak lenni“ kéri a fejedelmet, hogy a végzést ő és főbb pártfelei megerősítsék.

A mi a Tiszán-tuli megyék és Szatmárnak kivánt átengedését illeti, a király azokat esküje és az ország törvényeinek ellenére át nem adhatja az országgyűlés tudta nélkül, „hanem mikor az egész ország együtt leszen, valami méltó és lehetséges leszen, kész felségeddel mindent cselekedni. Igenis átengedi Erdélyt és mindazt, mit Báthory Zsigmond birt s birodalmi herceggé nevezi. A főherceg kéri, elégedjék meg ezekkel.

Sürgeti a fegyverszünet szoros megtartását.

Mintán pedig abban történt megállapodás, hogy az elfoglalt jószágok jogos birtokosaiknak visszaadassanak; a főherceg ennek végrehajtását kívánja, nevezetesen Kornis Boldizsár és Sennyei Pongrác, valamint mindazokra nézve, kik a királyhoz hivek maradtak.

Hasonlóképen Kollonich Siegfriednek és Perényi Zsófia örököseinek adassanak vissza javaik; Forgách Zsigmondnak pedig Somoskö vára, melyet a fejedelem az egyesség megtörténte után adományozott Hagymási Kristófnak.

Kéri, hogy mint ígérte a törökkel való békekötésben a közvetítői szerepet tényleg vállalja el.¹⁾

Két nappal ezen irat benyujtása után, Bocskay újra magához hivatá Lippayt. Az értekezés tárgyát most Eperjes és Váradnak élelemmel való ellátása és Pogrányinak oda küldése képezé. Beszélgetés közben kezeibe vette a fejedelem a Bécsből hozott békefeltételeket s megjegyzé: „sok van itt megírva, minek megtartása majd nehéz lenne.“ A főhercegi küldött megkísérté elosztatni ez aggodalmakat. Sokan vannak, —

¹⁾ Lippay jelentéséhez mellékelt példányból.

mondá — kiket azon pontok megtartása illet, s ha okosan elosztatnak a kötelezettségek, könnyen lesznek teljesíthetők. De a fejedelmet ez ki nem elégíté. „Nagy fát — válaszolá — nem lehet egy ütésre kivágni. A következő országgyűlésre magam is elmegyek Pozsonyba, s ott Mátyással megkötjük a békét; tudom, mi ketten jól fogunk egyetérteni. De a tárgyalások azután ne a várban, sem a falak alatt, hanem szabad mezőn tartassanak.“ Ha pedig a békét semmiképen nem lehetne megkötni, s folytatni kellene a háborút, van még 75 ezer darab aranya, és ez elég arra, hogy három évig hadakozhassék a császár ellen.

Hosszas eszmecsere után mégis hajlandónak nyilatkozott Eperjesre küldeni Pogrányit, hogy kitudja, vajjon az őrség megakarja-e tartani a fegyverszünetet vagy sem. Pogrányi csakugyan elment; az őrség igenlőleg nyilatkozott és így a fejedelem kiadta a kért assecuratiót.¹⁾

Március 26-án Lippay másodizben ebédelt a fejedelemnél. Étkezés előtt a fejedelemtől új engedélyt akart kieszközölni, hogy Pogrányi Váradra is elmehessen, de eredmény nélkül. Az ebédre Memhet tihája is hivatalos volt. Az orthodox török ur vonakodott bort inni s csak sört kívánt. De Bocskay vagy ellenszenvből ez utóbbi ital iránt, vagy talán tréfát akarván tenni, török vendégének poharába sör helyett malagai bort öntetett, s fölébe sörhabot. Memhet tihája nem vette észre a cselt, s csakhamar fejébe szállott a szokatlan, erős

¹⁾ Ennek lényeges tartalma ez: „Nos Stephanus... significamus... quod cum... Stephanus Illésházy etc. ac... Petrus Horváth Mladossevith... ad... Archiducem Mathiam... fuissent ablegati, cum eodem... Archiduce... concluderunt, ut... induciae praefigantur... hocque tempore... ea praesidia, quae... una cum civitate Eperjes in manibus suae Majestatis existunt, a nemine... obsideantur, vel... infestentur... utque in civitate Eperjes... commeatus... demptis armis et pulveribus... pacifice intromittantur, utque... ab omnibus excursionibus, velitationibus... ex ambabus partibus penitus supersedeatur... hoc adjecto... ut in dicta civitate Eperjes, homo noster continuo resideat, qui custodiae civitatis commeatus importandi et aliorum... curam geret, hominibus... de salvi conductus literis providebit... Quocirca... mandamus, quatenus... inducias... observare... ac observari facero velitis... 28. martii 1606.“ A Lippay jelentéséhez mellékelt példányból.

ital. A tüzes nedv fölmelegítette, s a vendégek nem csekély multságára szenvedélyes szavakkal megtámadta Illésházyt s Lippayt. „Ti németnek szolgáló, békéltető bestyék, sokszoros halált érdemeltek, mert a magyar nemzetet, most, midőn szabadságát kivivta és magát a leghatalmasabb császár védelme alá helyezé, ismét a német igája alá hajtani akarjátok.“ Ezután Bocskayhoz fordulva folytatá: „Emlékezzék meg Magasságod, mily esküt tett császárunknak, hogy koronát, zászlót, és jogart vett tőle, ragaszkodjék továbbra is erősen kaftánjához, tartsa szilárdul a megragadt horgonyt és ha a maga s nemzete fönmaradását óhajtja, ne csatlakozzék többé a némethez.“ És fenyegetésekkel akarta elijeszteni Bocskayt a békekötéstől. Ez bizonyosan megsokalta már a tréfát, és lecsillapítandó a dühöngőt, mondá, hogy igen is jól tudja, mit ígért a sultánnak, és azt meg is tartani kívánja.

Március 28-án végelhatározását közlendő magához hivatá a fejedelem Lippayt. Néhány tanácsos jelenlétében fogadá őt. „Szolgálatomat ajánlom a főherceg urnak — így szólítá meg — és bocsánatot kérek, hogy oly soká itt tartóztattalak; de a tárgy fontossága nem csekély időt igényelt.“ Azután előterjesztésének minden egyes pontjára sorban elmondá határozatát szóval. Lippay kérte, adná át ezen válaszát írásban is, mire a fejedelem meghagyta, szerkeszsze azt ő, s azután átnézés végett adja át neki. Ugy történt. Lippay irata ezután a fejedelem tanácsában újra meghányatott, és Illésházy kezéből némi oldaljegyzéssel ellátva, visszaadatott.

Bocskay a következőkbe foglalta össze megjegyzéseit: A mi a bécsi kötés megerősítését illeti, „azért hogy az ország is küldte... az követeket Bécsbe... és minthogy az Erdélyiek is benne vannak... szükség volt, hogy értsék azok is, mi válaszszal jöttek meg a követek, azért kellett gyűlést is tétetni nekik... ő felségét kéri (Bocskay) hogy csendességgel várja meg immár a terminust.“

Bocskay személyes kielégítésére nézve arra hivatkozik, mennyi végházat mennyi néppel kell ellátni az erdélyi fejedelemnek, s mily roppant összeget igényel a tartomány védelmezése. Már pedig Erdély és azon részeknek, melyeket neki átengedni akarnak, jövedelmeiből „még csak maga is

udvara népével és szolgálival együtt csak oly módon sem élhetne el belőle, az mint akkor, mikor még csak uri állapotban volt, Erdélyben magát s szolgálit tartotta, annakokáért ő felsége másképen gondolkodjék... contentálása felől...“

A fegyverszünetet kész megtartani, a mint az Eperjesieknek *salvus conductust* már is adott, a Váradiaknak adni fog; a hajduk leszállítására gondja leszen. „Tokajt pediglen azért kellett ő felségének kezéhez venni, mivelhogy a töröknek való megadáستól, az mint immár a benne valók *practicáltak* is vele, féltette.“

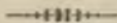
Az elfoglalt jószágok visszaadására nézve, mihelyt a békekötés megerősítetik, „Mathias herceg urunk ő felségeért, ő felsége úgy cselekszik, az mi legjobb és az közönséges országnak és nemzetünk állapotjának megmaradására való leszen.“

Kollonichnak felesége és gyermekei elhalván, Sárospatakra semmi joga, hanem Dobó örökösöket illeti. Somosköt illetőleg „az békesség derékképen *concludáltatván*, nem fog Forgách Zsigmond uram abból semmi fogyatkozást vallani.“

„Az törökkel való frigy *tractálásban* és véghezvitelében... minden tehetségével azon leszen... ő felsége miatt fogyatkozás ne essék.“¹⁾

Lippay ekkép befejezte küldetését. De még három vagy négy napig Kassán mulatott, kieszközlendő Pogrányi részére az annyiszor sürgetett engedélyt, hogy szabadon mehessen Váradra, s onnan visszajöhessen biztosan. Miután Bocskaytól erre nézve is kedvező ígéretet vett, visszasielt Bácsbe.²⁾

(F o l y t a t j u k.)

¹⁾ A Lippay jelentéséhez csatolt példányból.

²⁾ És itt írta meg azon „*humillima relatió*“t, melyet négy melléklettel a főhercegnek benyújtott, s a melynek eredeti példányából vettük a küldetéséről elmondottakat.

KORPONA VÁROSÁNAK ISMERTETÉSE ¹⁾.

Csery József egyetemi könyvtárnoktól.

(Folytatás.)

1633. Nussdorfer András a bíró. Wippacher János a német lelkész. — Kereszteltetett 107 tót, 18 német; meghalt 66 tót, 21 német; eskettetett 16 tót, 2 német pár; gyónt 1679 tót, 440 német.

1634. CVstoDI nos o IesV, ne pereaMVs: sangVIs tVVs aspersIt nos. (Sartorius). — Gyónt összesen 1815. — Götzl György a bíró.

1635. Rucska Gáspár a bíró. — Kereszteltetett 81 tót, 10 német; meghalt 60 tót, 9 német; egybekelt 20 tót, 8 német pár; gyónt 1676 tót, 412 német.

1636. II. Ferdinánd király Bécsben január 3-án kelt okmánya szerint négy országos vásárt tartani enged, t. i. Dorottya szüz napján, mely február 6-ára; — Exaudi vasárnapján; — Péter és Pál ünnepén, mely június 29-ére; — Simon és Judás apostolok napján, mely október 28-ára esik.

Május 15-én Drechsler Boldizsár bíró elnöklete alatt, a városi tanács, az egész község és a nemes urak gyűlést tartottak, akarván Sartorius Lőrincz tótlelkésznek martiusban történt halála után alkalmas, tiszta evangéliumi tudományu, erkölcsös és feddhetetlen életű férfit választani, és így a lelkésztől megfosztott egyházat mással ellátni, hogy általa az Istennek az igazi tisztelet, és az üdvös haszon ezen keresztény városnak megadassék. Minthogy pedig Sartorius Lőrincz és Wippacher János közt elsőbbség végett többnyire perek, czivódások és sok egyenetlenségek voltak; nehogy ezentúl a két tiszteletes ur közt ilynemű surlódások történjenek, és hogy inkább az áldott békesség, őszhangzás, és őszinteség legyen szivükön: egy akarattal azt határozták, hogy ezentúl német és tót lelkészeknek mindenben egyforma díjuk legyen, és mindegyik minden héten külön-külön 2 m. frtot, és 50 denárt kapjon minden rendes és rendkívüli mel-

¹⁾ Folytonosan Nyizsnyánszky Menyhért kézírata, és más adatok után.

lékjövődelen kívül, meghagyatván nekik, hogy mint helybeli iskolafelügyelők, a tanulmányokra és az ifjuságra gondot fordítsanak, nyilvános vizsgákon jelen legyenek, tanodai Rectort, és társait az ifjuság körül fordítandó szorgalomra ugy intsék és sürgessék, a mint rendes felügyelői hivataluknál fogva legjobban tehetik.

Ezek után tótlelkésznek jött Lány Dániel, a híres Eliásnak, Magyarorszában első evangélikus Superintendensnek fia, ki a felső tudományokat Wittenbergában tanulta gróf Thurzó György költségén. Dicséretesen végzett akadémiai tanulmányai után hazájába jött, és 1599-ben születési helyén Mosóczon Turócz vármegyében iskolai Collegának kineveztetett, hol 1605-ben már Rector volt. Innen ugyanazon hivatalra Bánóczra hivatott meg, Korponán pedig 1636. július 20-án kezdte meg hivatalát.

A tót templomban kereszteltetett 91, meghalt 59, összeházasodott 17 pár. A német templomban kereszteltetett 27, meghalt 19, összekelt 3 pár.

1637. VenI ChrIste IVDeX IVstIssIME! VenIo. (Lány). — Stimmel Kristóf a bíró. — Az országgyűlésre, mely szeptember 21-én kezdődött, követek lettek Kustra Mihály és Csermáky János. — A tót templomban kereszteltetett 80., eskettetett 28 pár, meghalt 99., gyónt 1654. A német templomban kereszteltetett 19, eskettetett 5 pár, meghalt 14, gyónt 405.

1638. DeVs eXerCItVVM reX sIonIs.46. (Lány). — Csermáky János a jegyző. — Martius 15-én III. Ferdinánd Pozsonyban, hártján függő pecsét alatt kiadott oklevél által megerősíti a helybeli szabóknak német nyelven felterjesztett czéhczikkeiket¹⁾.

Született 90 tót, 15 német; házasult 21 tót pár, 4 német pár; temettetett 97 tót, 16 német; áldozott 1732 tót, 448 német.

1639. EXVrgIto IehoVa! et DIssIpbVntVr InIMICI nostrI. (Lány). Drechsler János a bíró. — Született 87 tót, 16 német; egybekelt 25 tót, 4 német pár; eltemettetett 85 tót, 19 német; az Ur vacsorájában részesült 1362 tót, 403 német.

1640. AnnVM Corona DeVs benIgnItate tVa: et esto paX In tVrrIbVs nostrIs.65. 121. (Lány). — Treuttler

¹⁾ Eredetie egyetemi könyvtárunkban.

János a bíró. — Csermáky János a jegyző. — Martius 27-én Wippacher János németlelkész, midőn hivataláról lelépett, 3 frttal; Grosman György, midőn próbabeszédet tartott, 4 talérral tiszteltetett meg. Dreitlernek, midőn Grosman végezt Háj-ra ment, reggeli adatott, = 85 denár. — Kereszteltetett 86 tót, 10 német; összeházasodott 26 tót, 1 német pár; meghalt 64 tót, 22 német; áldozott 1765 tót, 242 német.

1641. DeVs aVXILIVM In trIbVLatIonIbVs. (Lány). Született 87 tót, 13 német; házasult 33 tót, 4 német pár; temettetett 103 tót, 16 német; gyónt 1665 tót, 292 német.

1642. IesVs ChrIstVs CIrCVMCIsvs, sangVIne aCqVIsIVIt Captos. (Lány.) — December 14-én Palásthy Gábor, (másképp Kramer vagy Kalmár) Andrásnak fia 22 éves, nemes, Érsek Samu tanácsnokot éjjel fejszével agyonütötte, ki per utján halálra ítéltetett. — Kereszteltetett 100 tót, 18 német; egybekelt 18 tót, 1 német pár; meghalt 59 tót, 13 német; áldozott 1393 tót, 310 német.

1643. Inter braChIa SaLVatorIs IesV ChrIstI et VIVere CVpIo, et oCCVMbere VoLo. (Lány). — Született 89 tót, 12 német; eskettetett 33 tót, 3 német pár; temettetett 122 tót, 17 német; az Ur vacsorával élt 1414 tót, 267 német. A tótok részéről körülbelül 50 kisdéd himlőben halt meg, mert a himlőoltás akkor még ismeretlen volt.

1644. IesVs In pLenItVDIne teMporis natVs eX sangVIne VIrgInaLI. Gal. 44. (Lány). — II-ik Rákóczy György miután a Kassa melletti táborba gyült felső megyei, kivált protestans nemességtől január közepén Magyarország fejedelmének kiáltatott ki, a háborut Kállói várából február 17-én nyilvánosan kihirdette, okúl adván, hogy a nemzeti s vallási szabadság helyreállítása végezt ragad fegyvert. — Kereszteltetett 155 tót, 13 német; meghalt 285 tót, 30 német; összeházasodott 21 tót, 2 német pár; gyónt 2285 tót, 321 német. A döghalál 185. ragadott el.

1645. BeLLVVM, pestIs atroX, abeant e fInIbVs, hostIs, AVrea paX reDeat, aVraqVe prosperIor. — IesVs faVVs DIstILLans In ore: CantVs reCreans In aVre, IVbILVs laetIFICans In CorDe. Bernardi. (Lány). — Julius 19-én

Bisztriczky András tanácsnok és Csernáký János jegyző jelentést tesznek, hogy e város részéről Rákóczynak 20 fegyverrel jól ellátott gyalogot adtak át Morvaországí Hódoliban. — Született 78 tót, 15 német; házasult 27 tót, 2 német pár; az Ur vacsorájában részesült 1538 tót, 353 német; eltemtetett 111 tót, 14 német.

1646. Iohannes TreVtLer a CVnCtlS InCoLIIs aLtera VICE InIbI IVDeX DeLIgItVr. (Lány). — Treutler János a bíró. III. Ferdinánd a békekötésben meghatározott országgyűlést május 1-jére kihirdette. Már többnyire össze is gyűltek az ország rendei, midőn a király részint nejének halála, részint fiának cseh királylyá koronáztatása miatt, a gyűlést augusztus 24-ére halasztotta. Erre korponai követek lettek Kustra János és Podmaniczky Gábor. — Született 78 tót, 9 német; egybekelt 36 tót, 3 német pár; meghalt 88 tót, 9 német; áldozott 1803 tót, 231 német.

1647. Iohannes KVstra In CoMIItIIs eXIstens Vt IVDeX honoratVr. (Lány). — Kustra János a bíró. Fröhlich Dávid Magyarországnban es. kir. Mathematicus, Késmárkon augusztus 26-án kelt levele kíséretében, a korponai tanácsnak jövő évre szóló általa készített kisebb német naptárral tizenhat példányban kedveskedik, melyet ő a tanácsnak ezen szavakkal adá át: „nektek vitézljő és óvatos uraknak jelen naptárt nyilvánosan felajánlani akartam, hogy várostokat én is kitünőbbé tegyem, és annak híret Pannonián keresztül, Sauromatákon túl is terjeszszem.“

September táján Lány Dániel Galgóczra ment lelésznek, hol ő a Nyitramegyeiek tiszteletreméltó Seniora volt. Innen 1657-ki december 2-án mint szónok Besztercebányára Erzsébet templomba ment, és ott 1665-ik november 17-én meghalt. Munkája: *Igneae veritatis columnae pars generalis et specialis. Wittenbergae et Lipsiae 1654 és 1659 4r. 1).*

September 16-án gróf Pálffy Pál országbíró mint királyi biztos jött Korponára, hogy mindazt, mi a garázdálkodó török ellen bátorságos megmaradásra szükségeltetnék, saját

1) Czwitterger. Horányi. Wallaszky. Klein Joh: Nachrichten der evang. Prediger.

szemeivel megtekintené és megtétetni parancsolná. Mindenek előtt meghagyta az összehívott tanácsnak, hogy az ó-városban a templom melletti házakat, mint veszedelmeseket, elrontsa. Másnap Szittnyán keresztül Selmezcze utazott.

September 24-én reggeli 9 óra tájban kitért lobogókkal Devics falu felől nagy számú Törökök közeledtek a városhoz, és csak akkor vették észre, midőn a város körül szétfutva raboltak, és az alsó városi kapunál dobjaikat és sípjait hangoztatták. A tarisnyavári őr nem vette észre őket az épen akkor keletkezett sűrű köd miatt, valamint Csábrágh, Szittnya és Bozók várai sem hirdették a szokott ágyulóvéssel a közeledő veszedelmet, csak az előtte való napon hallottak a távolban néhány lövéseket, mire a következő éjjel annál erősebb örség rendeltetett. Tetézte a szerencsétlenséget az, hogy a szarvasmarhák akkor épen a városon alúl legeltettek. A nemes urak, kik ügyes lovasok, majd mindnyájan távol valának. 10 fegyveres polgár szinte akkor Ujbányán volt Pilárik Jeremiás tótlelkészért. A városbeliek közül legtöbben a földeken és szőlőkben dolgozva széjjel voltak. A honmaradt néhány polgár az egészen váratlan nagy lármára fegyvert ragadva az ellenségnek ellenállandó, zászló alatt kirándult Zobrák felé, és az akasztóhegyre; de az a zsákmányt elhajtva bűntetlenül már eltávozott. Másnap a vizsgálat megtörténvén negyvennégy különféle rangú s nemű személy hiányzott, és vagy négyszáz darabból álló tehéncsorda hajtatott el a pásztorral együtt. Göczel György tanácsnok, 70 éves harmadnapra megtaláltatott a szőlők közt meglöve, és haza hozatva tisztességesen eltemettetett. — Ezen csapás után azonnal tudósították gróf Pálffy Pált, s királyhoz is nyújtottak kérvényt, melyben védelmökre legalább ötven magyar lovast, és néhány kisebb ágyút, azután a szenvedett kár tekintetéből az adó némely résznek elengedését kérték.

Október 9-én a török megint berontást kísértett meg; de mivel a szomszéd parasztok, kiket a multkori hanyagság végett Hont vármegye komolyan megdorgált, korán észre vették és jelt adtak, a Korponaiak ellenálltak nekik, és így semmi kár nem történt.

Október 25-én Pilarik Jeremiás tótlelkész kezdte

meg hivatalát. — Kereszteltetett 101 tót, 9 német; temettetett 57 tót, 6 német; eskettetett 26 tót, 4 német pár; gyónt 508 tót, 230 német.

1648. O ple IesV aeternI VnIgenIte gnate patrIs, Da paCeM VnIVersIs honorantIbVs te In spIrltV et VerItate. (Pilarik). — Nussdorfer Pál a bíró; Rosennauer András a jegyző. A városi tanács elhatározta; hogy a városi kapuk bizonyos órában bezárattassanak, és kulcsaik a bíróhoz vitessenek. — Született 91 tót, 17 német; temettetett 34 tót, 7 német; összekelt 17 tót, 4 német pár; az Ur vacsorájával élt 1715 tót, 316 német.

1649. ReDIIt GerManIae aVrea paX, perpetVIIs sVspIrlIIs aC VotIs eXpetIta. (Pilarik). Ezen chronostikon alatt értetődik az osnabrücker béke, melyet III. Ferdinánd a múlt évi októberben kötött, és ez által a harmincz éves háborúnak véget vetett. — Drechsler István a bíró; Rosennauer András a jegyző, egyszersmind országgyűlési követek.

A pozsonyi országgyűlés, mely január 25 ére volt egybehíva, azt határozta, hogy a haza oltalmára a törökök garázdálkodásai ellen, és nevezetesen a határok erősítésére bizonyos számú lovasok és gyalogok szedessenek, és a határokon lévő védhelyeken oszttassanak el. Ennek következtében Korponára harmincz gyalog esett¹⁾.

Ugyanazon országgyűlés határozata szerint Hont vármegyének székhelye a törvény és igazság alkalmasb kiszolgáltatása végett Selmező városából Korponára tétetett át, Zólyom vármegye hatósága és e városnak jogköre sértetlenül fennmaradván.²⁾

Ő felsége a múlt évben kért néhány ágyút a Korponiaknak május 15-én megadta. A felső városi kapura a császári sas reá festetett.

Friedelius Mátyás német lelkész hivataláról lemondván, eltávozáskor 4 frtot és 50 denárt kapott, állomására csőd hirdettetvén. Próbabeszédeket tartottak: egy iskolamester Privigyéről; Rotarides János rector szinte Privigyéről; Pilarik Ézsaiás; és Cseh Dániel lelkész Libetbányáról. Az első 3 frt.

¹⁾ 1649: 3.

²⁾ 1649: 80.

60 den.; a második három napot számlálva, 13 frtot 85 den.; a harmadik hat napot számlálva 22 frt. 73 denár; a negyedik három napot számlálva 14 frt. 39 denárral tiszteltetett meg. A választás Pilarik Ézsaiásra esett, ki midőn ezt elvállalta 10 frtot kapott. Későbbben e hivatalról lemondván, helyébe Cseh Dániel hivatott meg, kinek 5 frt. 40 denárt adatott; a küldöttség 1 frt. 21 den.; elhozatala után vacsora 9 frt. 63 den.; hivatalának bevezetése napján szinte vacsora 8 frt. és 8 denárba került.

A városi tanács 85 forintból és 82 denárból álló füstadót, mely ezelőtt régóta Zólyom királyi várát illette, a körmöczy kincstárnál tette le, honnét az Eszterházy grófok vették fel.

A tót templomban kereszteltetett 87.; meghalt 77.; házasult 30 pár; áldozott 1496. A német templomban kereszteltetett 12.; meghalt 26.; házasult 1 pár; áldozott 257.

1650. EX Vrge qVaeso DoMIne et spIrItV orIs tVI InterIbIt antIChrIstVs. (Pilarik). — Bisztriczky András bíró alatt az idegen borok mérése 12 frt. büntetés alatt megtiltatott. — A törökök berontásai békételenítették e várost, kiknek ellenállására a vásárok jövedelméből lőpor vásároltatott. — Született 87 tót, 11 német; temettetett 54 tót, 10 német; egybekelt 32 tót, 2 német pár; gyónt 2831 tót, 267 német.

1651. Ne CeDe MaLls. (Pilarik). — Nussdorfer, máskép Diósy Ábrahám a bíró. A nemesek és a polgárok közt az egyenetlenségek kikerülése végett, gróf Pálffy Pál nádor előtt, Bajmocz várában, két ezer forint büntetés alatt fentartandó kiegyezkedés történt. Szónokoknak és huszonnégyeseknek a nádorhoz tett utra 58 frt. 90 den.; Farkas András nádori titoknoknak a kiegyezkedés szerkesztéséért 180 frt. adatott.

Mártius 16-án a plébániai templomnak ujitása elrendeltetett. Alku szerint az építész száz tallért, tizenkét véka gabonát, tiz akó sert, egy mázsa hust kapott, továbbá két segédet, a nagyobb gerendák emelésére pedig a polgárok segítségét ígértek. A száz tizenhét fontos toronygomb zászlóval és rúdjaival 35 frt. 10 den.; e gombnak megmaranyozása 18 frt.; Bécsben vett bádog 54 frt.; azon bádog kiverésére két ezer

szeg 3 frt. 60 den.; = összesen a torony építése 675 frt. 77 denárba került.

Pilárik Jeremiás tótlelkész Breznóbányáról a próbabeszédek tartására meghívást kapott. Erre egy tanácsnok, huszonnégyesek és néhány nemes tisztelgett nála, kérvén ötet, hogy maradna köztük állandóan. Pilárik némely nehézségeket adott elő: 1) hogy gyenge és segítségül kíván egy segédet; 2) kíván egy külön pinczét, melyben az egészsége fentartására megkívántató italt tarthatná; 3) kíván egy külön konyhát; 4) neheztel, hogy a malomból rossz lisztet kap. — Október 30-án a tanácsnokok, huszonnégyesek, a nemes urak, és a városi község által tartott gyűlésben erre némelyek azt felelték, hogy a segédpap tartásába a város csekély jövedelme miatt, bele nem egyeznek, és saját zsebekből sem ígérhetnek semmit. E nyilatkozatra a nemes urak megharagudván, a gyűlésből kimentek.

Azután a tanács és a község a szóbanforgó lelkész urhoz követeket küldött, kik vele eképen végeztek: 1) A pincze, a felállítandó konyha, és a molnárok által kiszolgáltató jó, s tiszta lisztről kívánsága szerint lesz gondoskodva. 2) Azon beszédek, melyek szerdán tótul, csütörtökön pedig németül ugyanazon tótlelkész által tartattak, megszüntetnek, és ugyanazon napokon csak böjtnben a szenvedésekrőli beszédek lesznek tartandók. 3) Temetések kétfélék lesznek: ünnepélyesek és kevésbé ünnepélyesek. Ünnepélyesek, midőn minden haranggal; kevésbé ünnepélyesek, midőn három kisebb haranggal fognak harangozni. Ezeknél a tiszteletes urnak rövidebb beszédért, vagy búcsúztatásért 25 denár; amazoknál az egész beszédért 1 frt fog járni. 4) Azon, másutt alig szokásban lévő megköszönések, melyek eddig némelyek kérésére az ünnepélyes temetés alkalmával, midőn a templomból vagy a temetőből visszajött, a házban tartattak, nehogy a tiszteletes ur annyi fáradozás után elgyengüljön, jövendőben, leginkább ha tiszteletes urnak így fog tetszeni, elhagyandók lesznek. Végre a mi a harangozást illeti: az ünnepélyes temetésre nagyobb harang fog húzatni, és az még a halott el nem temettetik, legföllebb csak kétszer fog napjában ismételtetni. Minden harangozásért 25 denár fog járni,

melyből az egyházi 5 denárt az öntendő harang számára az egyház ládájába tesz le; 5 denárt pedig a harangokat húzó tanulóknak ad husra. A harangozás mind a gazdagoknál, mind a szegényeknél különbség nélkül ugyanazon nagyobb harang egy oldalára való 80 ütésből fog állani. Kevésbé ünnepélyes temetésre csak három kisebb harang fog huzatni szinte nem többször, mind háromszor napjában. És ekkor mind a harangozásért, mind az éneklésért az iskolásoknak 25 denárt fog adatni úgy, mint a tiszteletes urnak. — Ezekben Pilarik megnyugodott, és az elmenetelről lemondott.

Kereszteltetett 102 tót, 13 német; meghalt 92 tót, 13 német; eskettetett 25 tót, 2 német pár; az Ur vacsorájával élt 2205 tót, 159 német.

1652. DoMIne affLIctos protege. (Pilarik). — Schindler György bíró alatt az határozatott, hogy este kilencz órakor harangoztassék, a kocsmák bezáratassanak, a csavargók és zajgók pedig elfogattassanak.

Mivel a török nem nyugodott, a városi tanács september 2-án Podmanyitzky Gábor tanácsnokot, és Rosenauer András jegyzőt megbizta, hogy a gróf Csáky László országbíró és főispán elnöklete alatt tartandó Zólyom vármegyei közgyűlésen, ezen részek, leginkább pedig Korponának, — (mely a többi városok közül legelsőbben van a török bántalmaknak kitéve, és a többieknek előfalául szolgál) oltalmazása és véderőveli ellátásának szükségét adják elő.

Ezen kérelemnek és tanácskozásnak az volt eredménye, hogy a vármegye a városnak segítségére száz gyalogot küldött. Ez meglévén, a tanács, a nemesek és a polgárok közülésében september 17-n ilyen rendet szabtak: 1) E katonák eltartására mind a polgárok, mind a nemesek külön-külön kenyeret adjanak: első ízben csak egyet, azután a meddig szükség leend egy hétre mindeniknek kettőt. 2) Erdődy István vezér, husra hetenkint 1 frt. 50 denárt, és három kenyeret kapjon. 3) A két városi kapu közül mindeniknél két tized, azaz husz gyalog, a külvárosi kapuknál pedig a többi hat tized álljon őrt. 4) Vasárnapokon nagyobb számmal legyenek felfegyverkezve azért, hogy az idegenek, leginkább pedig a kémkedő parasztok azt látván nagyítva híresztelhessék.

5) A polgárok szokott módon személyesen együtt örködjének ezen vármegyei katonákkal. 6) A vármegyei katonák mindég felfegyverkezve járjanak a városban.

Született 92 tót, 6 német; összeházasodott 26 tót pár, német egyszem; eltemettetett 73 tót, 8 német; áldozott 1967 tót, 154 német.

Rotarides Menyhért Kosch-ról hozatott ide német lelkésznek.

(Folytatjuk.)

A POZSONYI CSIZMAZIÁK MAGYAR CÉH- SZABÁLYAI 1602-ből.

Közli Mersits Miklós.

A Kőszeg városi csizmaziák 1627-ben folyamodtak a városi előjárásághoz, hogy eszközölné ki Pozsony városától az ottani csizmaziák céhszabályait. A pozsonyi csizmaziák e megkeresésnek engedve, céhszabályaikat Pozsony városa következőleg közölte:

Mi az fölséges Magyar királyoknak Pozsony szabad városának Polgár Mestöre, mind az több tisztességes tanácsbeli Birákkal és Esküttekkel egyetemben adjuk mindeneknek tuttára az kiknek illik, hogy mi előnkben az egész tisztességbeli tanácsnak és törvényben ülőknek személy szerént előnkben állanak az tiszteletes Tharnóchi Lázár, Thamaskowyths Simon, Chizmazia János itt való polgárok, és Barthallich Péter, Grubisych Gergel az mi Várasunkban lakozók, kik Csizmazia Mestereknek mondatnak, jelentették minékünk ki méltó tisztességes dologra, mivel hogy űk nyilván való Mesterséget megtanultak, és az egész emberi társaságot eszekben vévén, hogy ezfélekből áll és tudományoknak külömbségével és gradusoknak, és törvényeknek kötelével, minteggy kerétéssel kernyül lévén, sok esztendőre szaporodgyék és erőssen megtartassék. Viszontak hogy az ördög, az ű mesteriségével az törvényeket, és az tudományokat, és azoknak rendit észvesztéseket, értetlenségeket szokot támasztani min-

denütt és serkenteni, azért afféle gonoszoknak eleit akarván venni, és az ü Mesterségek közül azféle zürzavart eltávoztatni, és az tanulásnak rendit, az ü módgyok szerént, és magok között egyebek, kik netalántán ü utánnok ugyan ezön tudománynak Mestörit, szolgálakat és tanulókat ezekben megtartani, és minket ugymint ez Várasnak rendeltetött Mesterit mivelhogy fáradsággal és gondokkal terheltetnek, hogy valamennyire segétenők el végezvén tökéletesen magokban, ez várasnak nagyobb méltóságával egyéb csizmaziáknak szokások szerént az csizmazia mesterségben, megerősítenők üket: Nekünk ugyan könyörögvén, kivel tartoztak, hogy nem csak az üközettek való végezéseket helyen hadnák, de még az mi méltóságunkat is, az mellyek nekünk az régi szent királyoktul vannak engedtetvén, kikkel mi élünk, mint bizonyos törvényekkel, mint egyéb czébeliek is szoktak élni, hogy öket megékessétenők és megerössétenők, kiknek könyergésekre ugymint ki igazsággal eggyez, és az várasnak javára lenne, minthogy méltó is, mi tölünk meghalgattatnak, mi ez fölyül megmondott Pozsonyvárasnak Polgármestöre, és eskütt birákkal egyetemben, az kiknek az ü tisztök szerént, tudományoknak megtartása, és rendeknek az mi polgárink között, miért hogy a Várasnak nevedése, és az kösségnek hasznának közönséges gondgyaviselese mi reánk néz, és az mi utánnunk való maradékokra: Ez jelen való czehet be vettünk, és az benne való törvényeket, végezéseket és articulusokat, az mi levelünkben be pöcséttettük (megtartván pedig minekünk és az mi maradékinknak az üdőnek szükséges voltáért, és az megnevezett Várasnak hasznáért üket megjobbítani beviteni, és megkissebéteni, ujjakat szörözni adunk hatalmat) mellyet mi az megnevezett Czéhnek engettük és megerössétettük, hogy mindenek ennek utánna, valakik Csizmazia mívet üzni és gyakorlani akarják, és az mesterséget itt várasban, és annak birtokába megtörhetlenül tartsa meg az ez Czéhnek végezésit és rendit, melly végezések és rönttartások, így követköznek articulosok szerént:

I.

Hogy valaki Csizmazia Mestörré akar lönni, mindeneknek előtte, az tisztelendő tanács uraknál azon leszen, hogy

az Polgárok közibe adgya magát, és be irassa, és az Várasnak szokása szerint megesküdgyék, az mellyekre az Polgárok kívánnyák.

II.

Hogy az Czéh Mester és az több Csizmazia Mestörök előtt nemzetség levelét és tanuló levelét előhossa, hogy eze- ket meglátván, az ü mesterségeknék megmutatására, az Mes- terektül egy napot kérjen, és Mester remeknek kit hínak, tudni illik az minemü mívet eleiben adnak, az az egy papucs kapczástul megcsínálja, és ha az Mesterek helyen hadgyák, és jovalják Mesterségöt: az Czéh Ládájában egy aranyat tegyen le, és közötték mívet adnak neki.

III.

Hogy az megnevezött és mely napot kért, mindenöket, az ü Mestersége szerint megmunkálkodgya, és az Czéh Mes- ternek itéleti szerint az több Mestörökkel egyetemben, az ü munkáját megpróbálván, és ha helyen hadgyák, az ü értöke szerint, egy ebédet készítsen az Mestereknek, és az Czéhnek Ládájában tizenhat forintot tegyen le, az Mestereknek közön- séges hasznára.

IV.

Hogy ha az ü mesterségöt helyen hadgyák, hogy Jám- borul kitanulta, be álhat osztán az több Mestörök kezibe, de ugy, hogy törvény szerint megházasodgyék, és az Mestörökkel minden terhet közönségessen viselleyen, és mindön módon az Mestereknek rendi szerint szabja, és tartsa magát mint jámbor.

V.

Hogy igyekezeti azon legyen, hogy mind ez föllyül megmondott dolgokat, egy esztendő forgása alatt véghez vigye, de addig az ü Mesterségének mívét ne üzhesse, se penig tanuló Inast, se legönt ne legyen szabad tartani, miglen az Mestöröknek törvényit rend szerint be tellyeséti.

(Vége következik.)

A BODONHELYI ERŐSÍTETT KASTÉLY SOPRON MEGYÉBEN.

Ráth Károlytól.¹⁾

Tisztelt barátim s hallgatóim! Megbocsássatok, hogy most is — éppen úgy, mint multkor — nem egy büszke sziklavár történetével járulok elétek, hanem egy rég elfelejtett, romba dőlt s földdel egyenlővé tett erősített kastély történetével, viszontagságai elősorolásával állok elő.

A Török a XVI-dik század közepén behódítván Győr megyének Sokoró-aljai járását, a Rábaközi birtokosok kénytelenek voltak önerejükből falvaik- és jószágukat megvédeni, annál is inkább, mert a kormány csak a főbb várakról gondoskodván, egész megyék tárva nyitva állottak a török portyázók előtt. Vidékünkön csak Győrött és Pápán levén királyi őrség, e két vár között a Rába vonal megvédése tekintetéből a középponton Bodonhelyen a Rábaköz oltalmára Nádasdy Tamás nádor Sopron megyei terjedelmes jószágai fedezése végett egy erősített kastélyt építtetett.

Ily kisebbszerű váracsák, palánkok és erősített várkastélyok csak a viharszerű pusztítások, u. m.: falu-égetés, a népnek megrohanása és rabságra hurcolása, szóval az erős portyázások meggátolására szolgáltak, de nagyobb erő ellenében, mint például 1594-ben, a midőn a Tatárok Rábaközbe berohantak, az őrség nem állhatott ellen, s így a falvakat kirabolták és azután felégették.²⁾ Ugyanez év sept. 29-én gróf Hardegg Ferdinánd Győrt Szinán basának feladta, mire a Veszprém megyei várak őrségei, u. m.: Nagy-Vázsony-, Devecser-, Ugod-, Tihany-, Csesznek- s a Pápaiak megfutván, nem csoda, ha Bodonhelyt is ott hagyták³⁾ a zsoldosok, mely helyeket azután a Törökök néppel megerősítének. Ez utolsó szavak azonban Bodonhelyre aligha alkalmazhatók, mert Nádasdy Tamás — a nádor fia — mindjárt Pápa üressen hagyása után a Rába vonal megvédése és új végházak felállítása

¹⁾ Felolvastatt a Dunántúli történetkedvelők III-dik összejövetelén, Répce-Szemerén Sopron megyében, az 1864-dik év május hó 19-én.

²⁾ Petthő Gergely: Rövid magyar krónika. Kassa, 1729. 137. l.

³⁾ U. o. 138. l.

érdemében egy tervet nyújtván be a királynak, nem említi, hogy Bodonhelyen a Török megfészkelte volna magát, de katonai szempontból sem tehető fel, miszerént Sopron megye torkában, egy kis elszigetelt s félreeső helyen a Rábán túl, mely védvonalukon kívül esett, őrséget hagytak volna.

Nádasdy Tamás ekkor 1594. a Mihályi, Vági és Keszői magány kastélyoknak őrseggeli ellátását szorgalmazta a királynál ¹⁾ s Bodonhelyről szót sem tesz, mi azonban nem zárja ki, hogy azt maga vitézlő néppel nem rakta volna meg, sőt inkább nem is tehetjük fel, hogy Nádasdy Tamás — Győr és Pápa török kézben lévén — a Bodonhelyi erősített kastélyt üressen hagyta s helyre nem állította volna.

A zsitvatoroki béke 1606. sem hozta meg kívánt nyugalomát hazánknak, így lassankint a Rába vonalat mindig jobban jobban kellett erősíteni a megyéknek. Már a fennebb említett békekötés előtt 1581-ben építette Győr megye a Mérgesi kastélyt a helység előtti dombra; 1615-ben a Mэфői, Csánaki és Kis-Baráti határok szögellésénél, ott, hol mai nap a nagy kereszt áll, emeltetett a hegy tetején Világosvára, Marcaltői Miklós Veszprém megye alispánja 1608—1613-ig rakatta lakházát, kastélyát Marcaltón a falu alatti mocsárra, 1634-ben a győri káptalan Patonán egy erősített kastélyt építtetett, melyek mind magány védhelyek valának.

De térjünk vissza Bodonhelyhez.

1639-ben késő ősszel, november havában gróf Eszterházy Miklós nádor ide és Csécsénybe rendelte a Győr megyei részletes felkelést, az ugynevezett particularis insurrectiót, de a megye a Győri várparancsnoknak előterjesztésére következő határozatot hozott: „mivel a Dunai kelökhöz inkább szükségeltetnék a vigyázás, mint Bodonhely- és Csécsényhez, annál is inkább, mivel Bodonhelyen őrség is vagyon, azért Szigetközben a kis Duna partján három helyen husz-husz emberből álló figyelő csapat állítassék“ ²⁾

1654-ből nevezetes adatunk van Bodonhelyről, t. i. az egyház-látogatás jegyzőkönyve, melyből kitünik, hogy Bodon-

¹⁾ Nádasdy Tamás jelentése a királyhoz, az egyetemi könyvtárban Pray kézíratai XV. 131—134.

²⁾ Győr megye 1639. nov. 24-ki nagygyűlésének jegyzőkönyve.

hely mezővárosának és véghelynek földesura gróf Nádasdy Pál meghagyásából Kis Bertalan ág. evang. superintendens és Sárvári prédikátor Vitnyédi György seniorral január 21-kén Bodonhelyen megjelentek Szucsányi György lelkésznél s meghivatván Szekeres János helybeli bíró távollétében Szígyártó Benedek helyettes bíró, Répási Jakab egyháziát, a kastély őrségéből a vitézről rendből Csapó Mihály, Vas Péter, Benczei Tamás, Sokorai Ferenc és Illés Jánost, a hallgatóságot kikérdezték, kik lelkészükről egyhangulag a következőleg nyilatkoztak: . . . „ez ideig ő kegyelme az egyházi szolgálatnak minden rendében hiven eljárta s nincsen is abból a hallgatóságnak reá semmi panasza. A mi külső magaviseletét illeti, itt minden embernek eddig az ő becsületét megadta, hanem — igen illedelmesen jegyezvén meg, hogy — megiszsa szegény a bort, mint szintén magunk, de akkor sem háborog senkivel is.“

De bezzeg a lelkész nyilatkozata a hallgatóságról nem hangzott ily kedvezően, kikről így szólt: „..... a prédikálásnak hallgatásában hol többen, hol kevesebben, hol tizen, hol huszan vagynak, de az ur vacsorájával nem élnek, és a miótáttul fogva itt vagyok, három katonánál több nem gyónt; tisztességesen — még eddig türethöképpen — meg volt fizetésem is a szerint.“

De nem is lehettek jó emberek a Bodonhelyi kastélybeli katonák, mint egy más adatunk tanúsítja; ugyanis az 1649 : 50. t. c. értelmében a győri káptalan Patonai jobbágyait határörökké tevén, szerződésre lépett velök, melynek 11-dik pontjában ezt olvassuk: „..... Patona ne legyen (olyan véghely, mint) Ugod, Devecser és Bodonhely, hogy minekünk (a győri káptalannak) orcánkra ne keljen az gonoszságnak rút híre, mert mind mostan s mind azután kiszek leszünk azon Patonánk földét pusztán birnia inkább, hogysem országunk és szomszédink káraival az latrokat, dulókat, nyuzó fosztókat, rablókat, könnyen lézzegő, heverő, tekergő, hitvány roszz csavargó és könnyü élet kívánó, erdő hátán járó, cseren futó és bokor ugró, Istentől futamodott és az mennyországtól elrugaszkodott embereket befogadnunk és ott szenvednünk.“¹⁾

¹⁾ Magyar Akadémiai értesítő. A phil. törv. és tört. o. közl. 1864. IV. 10.

Az ilyen kisebb erődök katonái, zsoldosai ha féken nem tartattak, valódi ostorai voltak a szomszéd falvaknak s védelem helyett kifoszták a lakosokat; a Bodonhelyiek pedig, sajnos, ilyenek voltak.

Az egyházlátogatók a templom, paplak és a tiszteletes fizetéséről is kérdezősködtek, mire a következő feleleteket nyerték:

„Hogy valaha ez helyben templom lett volna, arról nem emlékeznek, hanem a mint eleiktől hallották, ez a helység Szovát és Bágyog mindenkor összetartottak és egy fára volt. Közöséges temetőhely vagyon a városon kívül főszelelől. Kehely e helyben nincsen, tartozik azért a keresztény vitézlő rend kelyhet venni, alioquin ha ő kegyelmök csak siketségre veszik és elmulatják, az egyházi szolgától megfosztatnak. Vagyon haranglábon egy kis harangocska.

Vagyon itt prédikátori ház napkeleti szeren a Rábán feylül, kinek felső szomszédja Kovács János, alszelelől pedig a kastély árokja. Vagyon a két részre 12 hold föld, de örököskeppen nem a parochiához való, hanem szabad földből szakasztották, mivel pedig ezeknek a földeknek egy részét a viz elveszti, és az egyházi ember semmi hasznát nem veheti, ennekokaért Szováti és Bágyogi hallgatóságnak az a végzés rendeltetett: Bodonhelyiek három holdat szántsának háromszor, bevetik, megaratják, be is hordják, hasonlóskeppen a filiálisok is három holdat háromszor szántani (tartoznak), mellyet ha nem akarnak praestálni, privabuntur ab exercitio ministerii. Vagyon rét az erdő mellett, és be is hordják, második rét vagyon Hőszej melléke mellett, ha pedig a helyeket meg nem kaszálhatnánk, más helyen kell szereznünk annyi(t a mennyi) jutott (volna); — vagyon a kastély árokja mellett egy veteményes kert.

Járt itt a prédikátornak summa szerint: 25 köből buza; 25 forint; esküdtetéstől 25 denár; kereszteléstől 1 tyúk, 1 kenyér és komapénz; introductiótól 1 kenyér, 4 denár; közönséges gyónástól a ki mit akar; háznál való gyónástól 12 denár; halott temetéstől ha ének-szóval temeti 12 denár, ha prédikál 25 denár.

A kinek marhája vagyon egy egy szekér fát, ha meg nem

hozná valaki, tartozik adni 25 denárt; harangozót eleitől fogva a fára tartott, kinek fizetése (minden házas embertől, gazdától) 1 kenyér, 1 garas, de a város közibe (azaz községadóval, munkával) senmivel sem tartozik, sem szolgálattal, sem fizetéssel.“¹⁾

Az itteni kastélyban tanyázó katonáknak volt egy pecsétnyomója, melyet a helység maig is használ. Ezen tojásdad alakú pecsét alja ezüst, fogantyúja felső része vas, tojásdad függőleges átmérője 9''' , másik helyen 8''' , körirata: „:: BODON :: HELI :: SEREG :: PECSETI“, belkörében: alsó felén: egy szivből kinövő virágcsokor, felül: egy hold, fölötte csillag, egy kar, mely pallost tart.

E hely végső pusztulása az 1683-dik évben történt. Midőn a roppant török tábor Kara Mustafa nagyvezír alatt Bécs alá nyomult, Győrnek tartott, de itt ágyugolyókkal fogadtatván, a Rábán főlebb kellett átmenniök. Balszárnnyok kiterjeszkedett Bodonhelyig, melyet megvettek és elpusztítottak, a többi helyek őrségei Patona, Mérgecs elfutván, s mivel a Bécsi csátavesztés után a Török uralkodás mindig süllyedt, s portyázni ennyire nem bátorkodtak, szükségtelen volt azt felépíteni.²⁾

Azóta romokban feküdt, míg végre a jobbágyok házakat építettek helyére s most Varga György és Mihály (62 szám alatt), Pap Márton (63 sz. a.) és Sági István (64 sz. a.) házaik állanak a régi kastély helyén, mit a hagyományon kívül leginkább az is bizonyít, hogy midőn a számos Varga-, Pap- és Sági nevű lakosok közül a fennebb nevezetteket megkülönböztetni akarják, úgy mondják: az a Varga, (Pap vagy Sági), a ki a kastélyban lakik.

De hát mi lett az ág. evang. egyházból? e kérdésre tartozom még felelni s még azon fölül a látogatási jegyzőkönyvet is — mely nem egészen világos — tartozom megmagyarázni.

¹⁾ Köszönetet kell mondanom Káplai Lajos Kis-Baboti Győr megyei ág. ev. lelkésznek, ki ezen adatokat velem közölni sziveskedett.

²⁾ Hammer: Geschichte des Osmanischen Reichs című munkája III. 732. l. mondja, hogy a Törökök a Győrtől délnek 3 mérföldnyire a Rába mellett fekvő Morichidai palánkot megvettek, de itt palánk soha sem lévén, szükségképpen a Bodonhelyit kell alatta értenünk.

Mint olvastam a Bodonhelyi, Bágyogi és Szováti ág.ev. gyülekezetnek temploma a két utóbb nevezett faluk egyikében, a paplak pedig Bodonhelyen volt. Későbbi időben a Nádasdyak ez ága is elhagyván a protestans vallást s plane a török kiűzése után a katolikus egyháznagyok sem igen szívelvén meg a protestans jobbágyokat, a tiszteletes a szomszéd s Rábán túl levő Győr megyei Kis-Babot nevű közbirtokos nemesi községbe huzódott át, hova később templomot is építettek s így lett a Bodonhely-, Bágyog, Szovátiból a jelenlegi Kis-Babot-Bodonhelyi ágostai evang. gyülekezet.

Egy régi költségjegyzék.

A báró Perényi család levéltárában következő eredeti iratra akadtam, mely azon költséget tartalmazza, melyet a Perényi család viselt, midőn Turzókkal az árvai és létavai urodalom iránt pert kezdett 1582. évben. Az irás mostani helyesírással így következik:

Az Árva és Letova perekre való költség, mely kezdetett in Anno 1582.

Koós Jánosnak, hogy az (ítélő) mesterrel az divisió volt, adtam 14 frt.

Baranyay Bálint mester uramnak (ítélő mester) mikor Árvára és Bicsére az divisióra vittük, adtunk neki omnibus compensis 36 frt.

Szolgáinak, kik vele voltak, költségekre 40 frt.

Annakutána az káptalanokra egy szolgámat másod inagával elküldöttem, az hova ez három személynek kérésére adtam mindaz levelek váltságával egyetemben 50 frt.

Az processus váltságára küldöttem oda fel Gyulay Jánost, adtam költségére 40 frt.

Az processus váltságára 20 frt.

Az szent Lukács octávjára, hogy felküldtem Gyulay Jánost Anno 1582 adtam költségére 116 frt.

Personális Uramnak küldöttem tőle ugyanakkor egy kupát, valens 30 frt.

Bálint mester uramnak egy paripát, kit vettem volt 20 frt.

Bálint mester uramnak adtam egy kupát aranyost, valens 30 frt.

Az árvai adjudicátaért adtam Csernek mester uramnak 250 frt.

- Az melly szolgálmat kétszer utra fírasztottam, adtam költségére 50 frt.
- Az 83. esztendei gyűlésre, hogy az dologért felségének suppláltunk adtam szolgálmatnak költségére 50 frt.
- Az király emberének, hogy az árvai Executióra ráment az Conventtel egyetemben adtam egy aranyos kupát, valens 32 frt.
- Ismét 3 szikszai bort, valens 75 frt.
- Az Relacióra az szombati conventben kétszer küldöttem szolgálmat, adtam neki 35 frt.
- Kétszer küldöttem Forgács Imre uramhoz Bicsére ugyan ezen dologért adtam szolgálmatnak költségére 16 frt.
- Gyulay Jánosnak az 1587 esztendei gyűlésre, hogy felment ez dologért adtam 70 frt.
- Az 1588 esztendei 4 oktávára, kire mult őszszel Gyulay János felment és alá jött költségére 20 frt.
- Hogy az Conventre az Regiussal egyetemben az árvai Executióra vittek, költségökre adtam 40 frt.
- Az Conventnek Philonak, hogy az Executió volt adtak egy bizonyágért 6 frt.
- Az 1588. esztendei szent Lukács oktávájára, hogy felküldtem Pozsonba Gyulay Jánost adtam hat lovára és egy kocsiára 100 frt.
- Beski Jósának az prokátornak adtam költségére, hogy az causát Pozsonban elkezdettük 12 frt.
- Annakutánna négy szekeres lovat adtam neki, kit vettem 85 frt.
- (Összesen 1231 forint, akkor igen tetemes mennyiségű pénz.)
- Közli Lehoczky Tivadar.

A Zrínyi-féle magyar dallamról.

Weller Emil roppant szorgalommal és bámulatos könyvészeti tudománnyal irt: „Die falschen und fingirten Druckorte Leipzig 1864.“ című munkája 8-ik lapján az 1587. év alatt ezt olvasom:

Ein wahrhaftes neues Lied von der Statt Mülhausen, Vnd ist im Thon, Wie der Graff von Serin etc. zu Singen. Getruckt zu Christlingen, (Strassburg) 1587. Z. And. Ausg. Getruckt zu Christlingen, bey Christian Traw-Gott. 1587.

Itt a szigetvári hős- és tetteinek dicsőítéséről lehet szó, 21 évvel a szigetvári vész után. Érdekes lenne ezen német éneket közölni, és talán dallamát is a Mülhauseni ének után felkutatni.

Rómer Flóris.

Gróf Pálffy Miklós a Rákóczi pártiak mozgalmairól tudósítja a Varasdon lakó gróf Erdödy Györgyöt. Bécs. 1705, február 28.

Akarám az itt való occurentiárúl tudósétanom kegyelmedet; adom értésére, hogy 21 decurrentis, Károlyi mintegy nyolcz ezered magával által jüt a Dunán, ujonan ezen földet hodétani szándékozik, de még eddig semmi nevezetes hostilitásokat nem hallám hogy elkövetett volna, General Haiszter ur jegeknek gyöngülése miatt utánnok által nem mehetett, mivel már is sok helyeken Dunán fel bomlottanak a jegek. Szirmaj, Vasa (?) és Okolicsány követ urak ez napokban alá mennek, elválík minemü fundámentumokat vethetnek az Bikesség tractálláshoz, ideje volna, hogy male contentussok már egyszer magokba szállonának és országban lévő veszedelmes tumultussoknak lecsendessítéséről kegyelmes urunk eő Fölséghe utolsó kegyes resolútióját acceptálnának, máskipen mint magokat mint nemzettyeket elrontják. Caeterum éltesse Isten sokáigh szerencsésen kegyelmedet szegény hazánk szerencséjére is. Viennae 28. Febr. 1705.

P. S. Károlyi bizonyos hordókat szekerekre rakatatta, mintha annyi praedát nyert volna, süt tallérokot más pénzt is heverni hatta, akarván azáltal megmutatni prédájának sokasságát, hirlelteti azt is hogy horvátok eleibe mennek, conjungálni akarván vele magokat, Ali kurta bassát is 15 ezerrel maga mellet lenni hirdeti, csak hogy föld népét el ámitcsa, ez pedig mind hazugságh.

Excellentiae Vestrae

filius et servus obligat.

Comes Nicl. Pálffy.

A pozsonyi ág. ev. gyülekezet levéltárában levő eredetiéről közli

Lichner Pál,
m. akad. tag.

Bernárd Máté pápai nyomdász 1628—1633.

A hazai tudományosság és műveltség megírásához tartoznak a nyomdászok életrajzai, a nyomdák története. Van szerencsém jelenleg egy hazai nyomdász biographiájához néhány adatcskát felhozni, sajnos, hogy az általa nyomott könyvekről kulfők hiányában nem szólhatok.

Bernárd Máté 1628-ban már pápai nyomdász volt s mint illyent említik adataink még az 1633-dik évben is. Az agilis-ek rendjéhez tartozott. Neje volt nemes kis-gyimóti Nagy Mártonnék leánya Dorottya, fiát Mihálynak nevezték, kinek neje nemes Szalay Katalin volt. Bernárd Mátéék menyökkal együtt 1628-ban az öreg aszszonynak Veszprém megyei Kis-gyimót pusztá határában a vanyolai ut felett levő 5 kaszavágó rétjét (nyilast) Nagy György vaszari lakosnak 8 tallér, 6 magyar forint és 15 denárért a visszaváltás idejéig elzálogították, s ezt mind a hárman 5 év mulva 1633-ban a győri káptalan előtt június 8-kán bevallották ¹⁾).

Ezentul már Mátétól hallgat az irás,fiát azonban még említik.

Valjon Bernárd Mátét nemesítette e meg a király vagy fiát s tán nyomdászai érdemeiért? bizonyosan megmondani képesek nem vagyunk, annyi azonban kétségkívüli, hogy a nyomdász fia Bernárd Mihály 1643-ban már mint nemes említetik ²⁾), a mikor anyai ágróli rokonaival, Nemes János, kis-gyimóti Teremes András, Henez Imre pápai polgár, Sándor György Veszprém megye esküdtje, és Szíjjártó János pápai lovas zsoldossal együtt ³⁾ ápril 25-én a győri káptalan előtt tiltakozik édes anyja illetőleg rokonuk ellen, ki a kis-gyimóti pusztá határ déli részén a Pápáról Lovász-patonára vezető országút mellett levő ugynevezett Esegvári nevü rétet a be-rekkel együtt Draskovics György győri püspöknek eladta.

Mind ez, a mit e családról tudok; — abból, hogy az oldalrokonok az ősi kis-gyimóti javak eladása, elidegenítése ellen oly hévvel tiltakoztak, következtetem, miszerint Bernárd Mihálynak, Szalay Katalin nejétől utódai nem voltak s így az örökösödésre szá-

¹⁾ Győri káptalan VII. sz. eredeti bevallási jegyzőkönyve 519 l.

²⁾ " " IX. sz. " " " 42. l.

³⁾ " " IX. sz. " " " 43. l.

mitott atyafiak már előleges lépéseiket megtették. Bár mily figyelemmel kísértem is e családot a jegyzőkönyvekben, Bernárdokra (Bernátokra) e században nem akadhattam. Ráth.

A sági konvent legrégibb hiteles kiadványa.

A M. Tört. Tár II. kötetének 110-ik lapján olvassuk a sági konventről, miként hiteles levélkiadásai 1262-től fogva találtnak. Hogy a sági konvent már elébb is adott ki hiteles leveleket, bizonyítja egy 1258-ban kelt, s bizonyos birtokrész eladása felől a Bori család némely tagjai részére kiadott oklevele, melynek bevezető és berekesztő formulái ekép hangzanak:

Albertus miseracione diuina prepositus Monasterij sancte Marie de Sag et totus eiusdem loci Conuentus Significamus vniuersis presentes litteris (igy) inspecturis etc. in cuius rei testimonium ad petitionem utriusque partis litteras contulimus presentes et sigillo nostro comuniuimus. Anno gracie M^o. CC^o. L^o. VIII. (Ezen oklevelet 1269-ben újra átírá a sági konvent, s eredetie találatik a Horváthy család levéltárában.) Közli ifju Kubinyi Ferencz.

Komárom városi árszabályok a XVII-dik századból.

Anno Domini 1696. die 7. ineuntis Martij ex Communitatum voto facta est subsequens Limitatio Panis et Zemellarum uti sequitur:

Primo: 1 pénzes sós-percc 4 latos légyen, 1 pénzes zsemle 7 latos légyen, 2 pénzes zsemle 15 latos légyen, 1 pénzes szarvas 6 latos légyen, 2 pénzes szarvas 13 latos légyen, 1 garasos fekete pék kenyér 2 fontos légyen.

Magyar süttö aszszonyok peniglen a minemő kenyereket sütnek 25 pénzre, 7 fontos légyen.

Die eodem az sör limitáltatott 1 akó 1 tallér. ezen okra, mivel mind az buza, mind az árpa megócsódott, ha penig az sörfőzők közül ezen a limitación kívül járnai, és a sört drágábban eladni tapasztaltatik, toties quoties 24 forint büntetésen competens bírāja által megmarasztatik; az kik penig

szokták a sört icce számra árulni, föllebb az itt való sört 3 pénznél ne merészöllék kiadni, a tót sört peniglen 4 pénzen 12 forint büntetés alatt.

1696. April 12-én való limitatio: borju-husnak fontya 10 den., bárányhusnak fontya 8 den., juhushnak fontya 7 d., ösztövér disznóhusnak fontya 8 den., nyers szalonnának fontya 16 den., füstös szalonnának fontya 22 den., füstös disznólábnak fontya 15 den., hájnak fontya 18 den., fagyunak mázsája 15 fl. — fontya 16 den.

1696. die 25. mensis Julii: tehénhusnak funtyát 17 den., borjuhusnak funtyát 9 den., tisztított borju fejét 18 d., bélt 8 d., tüdeje 18 d., 4 borju láb 8 den., nyers májnak funtya 3 den., tisztított paczalnak funtya 3 den., ösztövér disznóhus funtya 7 den., nyers szalonna funtya 15 den., füstös szalonna funtya 22 den., füstös disznóláb funtya 12 d., hájnak funtya 18 den., fagyunak mázsája sz. Mihály napig 15 forint, azután 13 forint, gyertyának funtya 20 d., szappannak funtya 20 d.

Ha peniglen az szappan-főzők ezen limitatióon kívül járnak és abban tapasztaltatnak, toties quoties 24 forintokon megmarasztatik, ugy mindazonáltal (hogy) az jövő sz. Mihály napig stál csak ezen limitatio, az elmulván még alább fog szállani, és ujabban limitáltatnyi fogják. Sequitur Panis et Zemellarum Limitatio: Sub poena 12 flor. toties quoties adstringentur. Et primo: 1 pénzes zsemle lészen 10 latos, 2 pénzes zsemle 20 lat, 1 pénzes szarvas 9 lat, 2 pénzes szarvas 18 lat, 1 garasos kenyér 2½ font, 2 garasos kenyér 5 font. A mi pedig a kenyér sütését illeti, az öreg süített szép kenyér lészen 16 den.

1696. die 12. mensis Decembris: tehén-husnak funtya 6 den., juhushnak funtya 6 den., tisztított paczalnak funtya 3 den., ösztövér disznóhus 6 den., nyers szalonna 10 den., hájnak funtya 15 den., fagygyunak mázsája 14 flor.

1697. die 13. mensis Aprilis Limitatio: ugymint az tehénhusnak funtya lészen 6½ den., borjuhusnak az előbbeni limitatio szerént 9 d., bárányhusnak funtya 7½ d., juhushnak funtya 6½ den., füstös disznóhus 12 den., fris kövér szalonna 12 den., füstös szalonna 18 den., uj hájnak 16 den., ó hájnak funtya 24 den., mázsája szent Mihály napig 15 forint, azután 13 for.; 1 ökörláb 5 den., fagygyunak funtya 14 den., tiszt-

tított borju-fejet 18 d., bélit 8 d., tüdeje 18 d., négy borjuláb 8 d., nyers májnak funtya 3 d., tisztított pacalnak funtya 3 d., ösztövér disznóhus funtya 7 d., füstös disznóláb funtya 12 d., gyertyának funtja 20 d., szappannak funtja 20 d.

Komárom városa eredeti I. jegyzőkönyve 217. 231. 238. 257- és 285-dik lapjáról közli Rómer Flóris.

A kőszegi ifjak tánc- és mulatsági szabályai 1679-ből.

Az

nemes Kőszeg szabad királyi városban lakozó böcsületes

Ifjaknak

A R T I C V L V S I

melyekben

minden rendtartások, és régi bevett szokások rendszerént
följegyeztetve vadnak. ft. d.

1. Minden esztendőben váltazik az tánczmesterség, illy formán, hogy ha egy esztendőben az Magyar renden való ifjak közül vagyon az tánczmester, köteleztetnek második esztendőre az Német renden való ifjak közül tánczmestert választani, úgy hogy az német tánczmester mellé magyart rendeljenek vicéül, az Magyar mellé pedig Németet, az mely Tánczmester tétel idein ha valamely Ifju jelen nem lenne büntettetik — 50

2. Ha az Fő Tánczmester Biró Uram parancsolatjából (a mint sokszor történik) tolvajok kergetésére, avagy más oly sükségre, tartozzanak az alatta lévő, mind Magyar, és Német renden lévő Ifjak engedni, és a hová rendeltetett, oda menni sub poena — 40

3. Mivel ezen nemes városban négy országos vásár szokott szolgáltatni, mellyeknek első szolgáltatása alkalmatosságával mind magyar, és német renden való Ifjak az fő Tánczmester házánál öszvő gyűlvén, egyetértvén, és békével mulatván; az második vásár szolgáltatása alkalmatosságával is az Vice Tánczmester házánál vagy szállásán hasonlót követ-

vén, egyeránt osztoznak az bé vett proventussal az fő és vice tánczmesterek, tartoznak pedig mindenkben az fő tánczmestertül függeni.

4. Az szolgáló mester ha az ő hivataljában, az mit az tánczmester eleibe ad, el nem jár, ugy mint az ifjak jelenlétékor, pohár töltésben, borhordásban, tehát büntettetik — 80

5. Az vásár-járásban a ki Biró uram parancsolatjára jelen nem leszen — 40

6. Az mellyik közüllök jövedelmeket, ugmint kalácsot és más eszközt tikoznál — 50

7. Az lakodalmakban ha ki az keresztelő pénzt eltagadná, és elő nem adná büntettetik — 80
Az midőn pedig idegen menyeközös népek menyaszszonyt vüsznek által az nemes város határán, szabadok lesznek ital pénzt kérni az völegéntül — 25

8. Az ki az tánczban egymás eleibe rend kívül ugrik — 25
Az ki pedig az tánczban megöleli az leányt és elejti ő lévén az oka — 50

9. Az ki az ételkor, valamely rendetlen dolgot cselekednék, vagy más jámbor ifjut meggyalázná, avagy csufnak tartana, büntettetik — 60

10. Az mely Ifju vigyázatlanságból a bort eldönti, valahány arasz annyi pint bor; ha pedig haragjából földhöz veri edényestül, avagy eldönti, büntettetik 3 —

11. A ki mást nyakon csapna, avagy haragra indéttana — 80

12. A ki közüllök lopásban tapasztaltatnék, és rea bizonyodnék 3 —

13. Az ki az bort kánnástul ide s tova hordozná, az tánczmester és ifjak hirek nélkül, büntettetik — 60

14. Az pénz szedéskor az mely ifju elmenne, és meg nem adná az mivel elsőben tartozik — 50

15. Az ki vért ontana vagy fegyverrel, vagy bottal 3 20

16. Az ki rokát nyuz az szobában — 40

17. Az ki szitkozódik, vagy mást szitokkal illet — 80

18. Az ifjak deákja, együtt létekkor ha jelen nem lenne, vagy mást maga helyett nem rendelne . — 40

19. Az tánczmester az ifjak szükségékor ha jelen nem lenne, avagy mást maga helyett nem választana, büntetetik — 80 denárra.

20. Az mely ifju valami eszközt eltörnö, mely az ifjaké volna, vagy másdul kértik volna, tartozik anynyival megvenni.

21. Az, ki csuf nevekkal csufolódik, és mást hamis és illetlen névvel nevezget, in instanti egy pint borral tartozik.

Mindezeknek megállására és tartására, az kik az megirt nemes Kőszeg szabad királyi városnak böcsületes ifjai Articulusival élni akarnak, és kívánnak, köteleztetnek. Actum Kőszeg die decima quarta mensis Octobris, Anno 1679.

(P. H.) Lecta, et extradata, ex Consensu Amplissimi Senatus, per me Stephanum Nagy, antelatae Civitatis Juratum Notarium m. p.

Közlöm ezen hazánk társadalmi viszonyaira vonatkozó okmányt Kőszeg város levéltárában lévő eredetiről, melynek különösen magyar szövege bir érdekel.

Megemlítem még, miként Nagy István, ki a fenközölt articulusokat, mint város jegyzője kiadta, azon felsőbüki Nagy István, ki hivataloskodását, mint Kőszeg város jegyzője kezdé meg, utóbb mint Sopron- és Vasvármegyék jegyzője, későbbben mint Sopron megye alispánja folytatta; végre személynöki ítélő mester lön; nevezetes vagyont szerzett, s alapítója volt a felsőbüki Nagy családnak, melyből hazánkknak több magas állásu tisztviselői, valamint hazánk nagy fia felsőbüki Nagy Pál is, származtak.

Szopori Nagy Imre,
a kőszegi ker. tábla jegyzője.

A GÖRÖG NEM-EGYESÜLTEK TEMPLOMA RÁCZKEVÉN.

Henszlman Imrétől.

Ráczkévén a görög nem-egyesültek késő csúcsíves stylü templommal birnak, melynek keletkezése korát legalaposabban határozta meg a helybeli szolgabíró Ludaics Miksa, kutatásai eredményét közölvén az 1861-ki „Sürgöny“ 49-, 50- és 51-k számában.

Miután Ludaics egy a ráczkevei archivumban meglevő hitelen okirat nyomán bebizonyította, hogy az odavaló szerbek Magyarország déli alsó részéből, nevezetesen Kovin vagy Kuvin, a mai Kubinból jöttek Ráczkévére 1440 körül, mely évről az adományozó levél szól; így folytatja előadását:

„Ezen okiratban az mondatik, hogy a sz. Ábrahám Pátriarchának tiszteletére (a mai Ráczkeve táján) épült templom közelében telepedjenek meg a szerbek, vagyis azon helyen, hol régenten is, mint mondatik, helység létezett; a régenten állott helység tehát el volt pusztulva, de a templomnak még 1440-ben is fönn kellett állnia, mivel az adományozó király még azt is tudta, hogy az sz. Ábrahám tiszteletére volt építve. De mi részünkről azt mondjuk, hogy ha főnállott is itt az akkori időben ily templom, az nem lehetett a mostani ráczkevei szerb templom, mert ez, miután egészen a XV-ik századbéli építési stylyre mutat, csak későbbi mű, és nincs is abban semmi oly emlék, mely a XIV-ik vagy előbbi századból maradt volna. Számos sirkő létezik ugyan benn a templomban, de a legrégebb is csak 1522-ik évről való.“¹⁾

¹⁾ A sirkövek közt kivételt teszen egyetlen egy, melyről Ludaics így szól: „Van itt még egy márványkő is, alkalmasint siremlék a templomnak ajtaja előtt, melyen a körülírat góth betűkkel van. A siremlék

„Hogy pedig a ráczkevei szerb templom a szerbeknek csak idejövetele után építettett, és ezen mostani templom nem az emlegetett sz. Ábrahám tiszteletére szentelt templom legyen, az Skaricza Máté egykori helybeli reform. lelkész e tárgyról versekben irt krónikájából is kitetszik, hol a többek között ezek mondatnak:

„Tőnek azért ily kötést egymással,
Hogy csak magyar birjon Ábrahámmal,
És a Rácok az boldog asszonyal
Kiki élvén eö solosmájával.

— — — — —
— — — — —

Az nagy-boldog-asszony kápolnáját,
Rácok megépíték mint sajátját
Tud kilenczven négy számát
Hogy mint véghez vivék eö munkáját.“

Ime világosan mondatik, hogy az Ábrahám temploma a magyaroknak maradt, nagy-boldog-asszony tiszteletére pedig a rácok (szerbek) magoknak külön templomot építettek; és e külön templom, a mostani ráczkevei szerb templom, valóban nagy-boldog-asszony tiszteletére van szentelve.

Az idézett két utolsó versben világosan mondatik az is, hogy a kérdésben forgó templom 94 évvel készült azelőtt, és hogy melyik évben? azt a tovább következő és itt szinte leirt versekből könnyü leszen kiszámítani, így nevezetesen azt mondja Skaricza Máté az általa irt városi krónikájának végén:

„Rut, kietlen zürzavar napokban,
Mindezeket irák böjtmás hóban.

— — — — —
— — — — —

Legyen azért erről megjegyzendő
Ezer eötszáz nyolczvan egy esztendő.“

közepén két keresztbe tett dzsida (nem dzsida, hanem kard) látszik.“ E sarkó stylje után ítélve, régibb a templomnál, de máshonnan is, mint a templomból, kerülhetett ide. Esztendőszámot rajta nem találtam, valamint általán a köriratból csak igen csekély számú betű maradt fenn.

Skaricza tehát ezen krónikát, mint az utolsó versből is kitetszik, írta az 1581-ik évben, és azt mondja, hogy a rácok (szerbek) ennekelőtte 94 évvel megépíték a nagy-boldog-aszszony templomát, levonván tehát a 94 évet az 1581-ik évből, kikerül, hogy a mostani ráczkevei görög vallásu szerb templom az 1487-ik évben készült, és ez már a fennebb közlött 1440-ik évről kiadott királyi okirattal is megegyezik, hogy t. i. a mostani ráczkevei szerb templom nem előbb, de csak a szerbeknek e helyeni letelepedése után épült és épülhetett.“

Ezen alapos nézet ellen fölhozatik, hogy a valamint ráczkevei kolostornak felosztatása alkalmával fölvelt jegyzőkönyvből, ugy egy még ma is a templom falába rakott kőfelírásából kitetszenék, miként a templomnak már 1320 előtt is kellett volna léteznie; nevezetesen az utóbbinak szerb felírásából: „ex quo lapide viderent, eandem ecclesiam adhuc in anno 1320 prima vice nobili pictura exornatam. In anno porro 1540 sub guardianatu patris Michaelis et Georgii ac Janya sic nuncupatis ecclesiae curatoribus picturam eandem renovatam. In anno demum 1765 sub Archimandrita Isaia condam Stephanovics rursum refectam.“

Ezen ellenvetésre Ludais itészeti tapintattal válaszol:

„A jegyzőkönyv nincs meg, és azt a kalugyerek alkalmasint magok vitték el (mídon t. i. a Tolna megyei grabóczai görög vallásu kolostorba tétettek át); a márványkő pedig, melyről említés tétetik, megvan ugyan, de annak a templom felépítése tájékozásául részünkről kevés hitel tulajdoníttatik, mert ezen emlékkő az 1765-ik évben, midőn t. i. a templom festése utószor újítatott meg, vagy néhány évvel később oda tétetett, azon csak csupa állításkép mondatik: miszerint a templom belseje először 1320-ik évben festetett ki, mert akaratlanul is mindenki kérdezheti: hogy ha ez áll, hát maga a templom mikor épült?“

Hozzá adhatni még, hogy az említett kő felírásának be-ttői nem ószerüek, hanem újak, és hogy mielőtt még a történeti adatokat ismertem, a templom építkezését, stylje után ítélve, első megpillantásra 1480 körül határozhattam; miből világos, hogy Skaricza Máté adatai egyedül birnak döntő nyomatékkal.

E templomról érdekes jegyzéket találunk Szalay „Adalékaiban a magyar nemzet történetéhez a XVI-ik században.” Pest 1859, hol az 1573-ban az osztrák császár konstantinápolyi követségnek uti jelentésében ezeket olvassuk:

„Junius 23-án (1573-ban) 10 óra tájban elindultunk Budáról. A pasa harminc személyt rendelt mellénk, kik bennünket Konstantinápolyig kísérjenek; köztök volt a fekete de nyájas Szinán bég, két öreg csausz és három jancsár. Először is Ráczkévére érkeztünk. Ezen hosszadalmasan nagy mezőváros hódol mind a törököknek, mind a Salm-Eck grófoknak. Lakosai magyarok, kik nagyjából kalvinisták és rácok; az utóbbiaknak szép templomuk van. Ebben sok a gyertya és sok a kép, köztök az apostolok, és Mária a kis Jézussal karján. Az oltáron kis feszületek fekszenek. Ezen rácok görög hitvallásuk ugyan, de az isteni tiszteletet pápista módon végzik. A mezővárosban nagy vásár tartatik, melyet a bécsi kereskedők is szoktak meglátogatni, kik gyermekeiket ide küldik a magyar nyelv megtanulása végett.”

A templom elrendezésére nézve Ludaics megjegyzi:

„Nevezetes, hogy abban egy nagy fő- és két kisebb elkülönített oltár van, s a görög sz. egyház tanai szerint mind a három napkeletnek van fordítva. Ily példányát a görög vallásu templomnak sehol sem láthatni; az is különös, hogy a templom maga külön, a torony is mintegy három ölnyi távolságban napkeletről azon része előtt, melyben a főoltár van (mint görögöknél sehol), szinte külön áll; e torony azonban már későbbi mű, és csak a liberum religionis exercitium megnyerése után az 1758-ik évben épült.”

Majdnem épen oly határozottan nyilatkozik e tekintetben a Schematismus univ. eccles. g. n. u. ritus, 184⁶/₇, 75. lap, midőn mondja:

„Exemplar ecclesiae in hoc ritu rarissimum, in ditionibus austriacis unicum, in qua in una die (eodem tempore) tres lyurgiae celebrari possunt.”

Ezeken kívül vannak a ráczkévei templomnak még több építészeti sajátosságai is, melyek közt első helyen áll, hogy az kettős templom, még pedig nem azon mindennapi középkori módon, miszerint egyik templom a másik fölött áll mint felső

templom az altemplom fölött, hanem úgy, hogy a két templom egymást hosszoldalával érinti.

Templomunk ezen megkettőztetését így vélem magyarázhatónak: az 1440-ben Ráczkévére érkezett szerb község maga számára önálló parochialis templomot kezdett építeni 1480 körül; ezt bizonyítják déli hosszfalába tört ablakai, melyek, ha jelenleg a déli oldalán látható kolostortemplom a parochialissal ugyanazon időben felépül, arkádokká, egész tőosztályokká váltak volna. Az északi hosszfalban, mit igen gyakran észrevehetni kisebb magyar templomoknál, semmi ablak nem létezik, és azért egyáltalán nem tehetni föl, hogy a déli hosszfal ablakai, mint igen szükségesek, nem közvetlen nyitlak volna a szabadba. Későbbben a laicus községhez szerzetes község csatlakozván, és saját templomát birni akarván, alkalmasint a költség kimélése okából, a parochialis templom déli falának keleti része használtatott közös falnak. Ehez csatoltatott tehát a kolostori templom, elfoglalván az előbbi hossz-hajójának második és harmadik tőosztályát (Arkadenjoch, travée) keletről nyugat felé számítva.

De most, hihetőleg a kolostor helyiségeinek elrendezése miatt, a csatolt rész keleti zárfalát két célra kellett használni először kapuzatra, másodszer szentélyre; emiatt aztán a szentély oly kicsinyre ütött ki, hogy a többi, magában sem tágas templom vagy kápolna helyiségéhez képest, szembetűnőleg szűknek tetszik; ezen kis szentély, mint a parochialis templom nagy szentélye, a nyolc-szögnek három kiszökő oldalával záratik. A négyszög kápolnában a közös fal át van törve, e kapunyílás a nagyobb templom második tőosztályába vezet, s ezen áttörés alakzatával is nem eredeti, hanem későbbi elrendezésre mutat. Általellenben ezen kapuval, a négyszög déli falában, két késő csúcsíves ablak nyílik, mely fölött a tető csúcsa emelkedik. A csúcs, délre nézván, különbözik a szokásos fődözettől azzal, hogy az utóbbi, mint a mellékhajó fél födele, magasabb szélével a magasabb középhajó falához támaszkodik rendesen, míg itten délről észak felé futó nyereghátú födelet látunk. De ezen födél nem lehetett folytatása a kolostor valami ahoz csatlakozó épületének, mert különben céltalan lett volna ama két ablak, mely által nem csak a kápolna négyszöge világítatik, hanem mely azon kívül a közös falban levő ablakon kereszt-

tül némi világosságot bocsát át még a főtemplom hajójába is. Tehát a négyszög, szentélyével együtt, későbbben csatoltatott a nagyobb parochialis templomhoz, még pedig először csak is ezen, amannak két tő-osztályát elfoglaló négyszög, mert: először a négyszögnek nyugati oldalán nincsen, és nem volt kapu-nyílás; másodsor csúcsa nem néz nyugat, hanem dél felé; harmadszor, mert e négyszög délnyugati sarkán diagonal vonalban helyezett tám látható, mely későbbben az újabb a régihez épített kápolna falában nagy részben eltűnt.

Ezen újabb hozzáépítés a régibb kápolnának mintegy folytatása, mely a nagyobb templomnak utolsó két tő-osztályát foglalja el, annyira nyulván nyugat felé, mennyire terjeszkedik a fő-templom. Az új négyszög a régiéhez hasonló dél felé néző csúcscsal van fődve; nyugati és keleti zárfalában nincsen sem kapu- sem ablak-nyílás. A templommal közös falának ama része, mely a nagy hajó negyedik tő-osztályának felel meg, zárva van; de az ötödik, azaz utolsó tő-osztály egészen át lőn törve, úgy, hogy ez által a közlekedés a nagy hajóval helyre állott, és hogy ez utóbbi ezen közlekedés által kapja fő világítását a kápolna négyszögének déli falában létező két ablakon keresztül. Midőn ezen második kápolna-négyszög az elsővel semmi összeköttetésben nincsen, de van összeköttetésben a fő-templommal, azt nem tekinthetni a kolostor temploma részének, de tekintenünk kell a parochialis templom oly részének, mely elég későn, azaz a kis kolostor-kápolnának létrejötte után épült föl. A kolostor-kápolna szentélyében van egy, az érintett későbbi kápolnában van a második oltár.

A fő vagy parochialis templom más sajátása az, hogy egyetlen egy széles hajóból állván, ennek egész tágasságát közli a szentély zárásával, mely a nyolc-szögnek három oldalával bir. Rendesen templomaink szentélye és zára szűkebb a hajóénál ott is, hol csak egyetlen egy hajó létezik; mert a fenmaradt tért észak és gyakran dél felé is sekrestye foglalja el: de itt sekrestye eredetileg nem létezett, és jelenleg annak az előbbi kolostor-kápolnáját használják.

Különös e fő-templomban továbbá az is, hogy benseje feltűnően sötét; mert a későbbi kápolna ablaka csak kevés,

a régibb kápolna két ablaka majdnem semmi világosságot nem szolgáltat a fő-templomba, mert ez utóbbinak északi falában nincsen ablak, és, mert a szentély záradékának ablakát kívülről a közel álló torony, belülről a nagy képes fal, az ugynevezett ikonostasia fedi el. És mégis e templom minden falát fresco-kép fedi talpától tetejéig, fresco-kép, melyet első készítése után a XV-ik század vége körül még lehetett látni, de mely az 1540-ki ujitása után alkalmasint már sötétségbe volt borulva, és 1765-ki utolsó ujitása óta csak a nyugati kapu közelében, ha ez nyitva marad, megtekinthető napvilágnál.

A fő-templom hajója, mint érintve volt, öt tő-osztályból áll, melynek két nyugatiához a későbbi kápolna, két keletiéhez a régibb hozzá épült kolostori templomka csatlakozik, az ötödik legkeletiebb tő-osztály szabad és három polygon oldalával átmegy a szentélyzárba. Ezen öt tő-osztályt polygon faltövek képezik, melyek a falból keveset szökven ki, a boltozat gerinceit hordják, kívülről a faltöveknek kiszökő támak felelnek meg. Az előbbieik és az utóbbiak disztelenek, sőt nyers alkotásuaknak mondhatók. A boltozat háló idomu, minőt a késő csúcs-ives stylben alkalmazni kedveltek, a hálózatnak főidoma a pentagon, a boltozat nyomott és alacsony, gerincei és mezei festvék ugyan, de egyikökben sincs állati vagy emberi alak. A szentély zárának gerincei a szokásos csillagot képezik.

A templom főhomlokzata nélkülözi a szokásos diszt, fala egészen sima levén, és csúcsa sem birván a rendes ablakkal, mely a hajót világíthatná. A főkapu modern alkotásu.

Minő különös és sajátságos e templomban az építészeti föltozgatás, mely bensejét homályossá tette, és eredeti állapotát sok tekintetben elferdíté: oly föltünő korunk izlése előtt a falak megtöltése képekkel. De midőn a templom épült, az izlésnek más követelése voltak, akkor, a mai nap szokása szerint, szegényesen bemeszelt templom még nem létezett, és még a kis falutemplomok is falképekkel egészen voltak kidiszitve. Birjuk ennek tanuságát a veleméri, martianczi, tótlaki, turnischei és sok más falusi egyházakban, melyekben részint a meszelés lehullása régi falképet mutatott fel, részint ily kép soha be nem meszelve rák maradt eredeti állapotában.

A középkor a képes oktatást kedvelte.

Ma ily képekkel díszített templomot rácna k szoktunk nevezni, mert az ó-hitűek még megtartották a régi szokást, s így a rászkevei templom is mint a rácna k egyik legjellemzesebb példánya mutatkozik.

Azonban volt a középkorban is nagy különbség a nem-egyesült, és a római katolikus egyház képei közt. Mindketteje, igaz, ugyanazon származásu, eredetét vevén a byzanti görög stationarius művészetből, nevezetesen mosaikjaiból; de míg a görög vallásuak festészete alig haladott, addig a latinoké fokról fokra emelkedett úgy, hogy legjobb szüleményeiben valóságos művekkel birunk, és még a mindennapiaktól sem tagadhatunk el bizonyos feltünő jellemet és kifejezést, mely minden rajzolásí hibáit és feszesség jeleit elfelejtetheti 'a nézővel. Itt mindenütt törekvéssel és fejlődéssel találkozunk, mely ihletésről és szellemi működésről tesz tagadhatlan tanuságot. Ellenben a keleti egyház festői közt alig akadunk művészre, vagy egyéni törekvésre. Oroszországban még mai nap a templom képeit csaknem chablonokkal készítik, és például a szüz arcát csaknem feketére festik. Ezen stationarius rendszert és módot találjuk előadva ama kézikönyvben, melyet idősebb Didron adott ki Párisban, és melynek német fordítása is megjelent a következő cím alatt: „Das Handbuch der Malerei vom Berge Athos“ übersetzt von Schaefer, Trier 1855.

E könyv szerint a keleti templom-festész nem művész, hanem csak több vagy kevesebb ügyességgel biró kézmíves. És ily, talán nem a legügyesebb, kézmíves festette ki utolszor 1765-ben a rászkevei templomot is, melynek előadásai tehát csak tárgyaikra, és az ezek által kifejezett symbolismusra nézve birhatnak érdekkal.

ÁRPÁDKORI OKMÁNYOK.

Horvath Elek, ifj. Kubinyi Ferenc és Ráth Károlytól.

XXIX. ¹⁾

II. András király Ugurin testvérjét hű szolgálatiért Yiner földén levő 8 szállás (mansio), 8 szőlő és 160 hold földdel megajándékozta. 1226.

(Andreas Rex Vngarie) omnibus presentes litteras inspecturis salutem. et omne bonum presencium quam futurorum noticiam uolumus peruenire. quod cum..... Vgurin quondam archiepiscopi Strigoniensis. pro suis.....seruiciis. continuis multo ampliora mereretur. tamen..... Yiner. in parochia Albensi adcomitatum de Bana pertinens... VIII mansionibus ibidem degentibus et VIII vineys. et cLx. iugeribus terre iure perpetuo sibi et pereum suis heredibus contulimus possidendam. presentibus nostris Baronibus curiali comite nostro Oczuh. scilicet et aliis. necnon Magistris. et inpossessione predictam fecimus introduci per fidelem nostrum seruientem Nicolaum. filium Buda de Berense. Vt autem hec anobis facta donacio salua semper et inconcussa permaneat. presentem paginam duplicis sigilli nostri munimine fecimus roborari. Datum permanus Magistri Zlandi lectoris albensis. nostri cancellarii. Anno ab incarnatione domini. M^o. cc^o. XXVI°.

A bórhatóyára irt okmány $\frac{1}{6}$ része elmállott, pecsétjének romjai vászon zacskóba varrvák, veres és fehér selymen függött. Tekintetes Kisfaludi Kisfaludy László és Pál Vas megyei Répce-Laki birtokosok gazdag családi levéltárában levő eredetiről közli

Ráth.

¹⁾ Lásd a II. k. 21, 24, 62, 106—115. lapjait.

XXX.

IV. Béla király Umand nevű vendégét Magyarországbán letelepíti s neki teljesített hű szolgálatiért, mint a királyi felséghez tartozó vendégnek, örök joggal a Szekesfehervári várhoz tartozó Csurgó két ekényi földét, egy malmot, kaszállót és szőlőművelésre alkalmas 40 holdat adományoz. 1236.

Bela dei gracia Rex Hungarie omnibus christi fidelibus quibus presens pagina patuerit salutem in eo qui est salus omnium et vita. Cum ex regie dignitatis officio hospites et advenas colligere debeamus, omnium presentium (igy) ac posterorum noticie uolumus insinuare quod nos dilecto ac fideli nostro hospiti latino Wmando nomine pro multiplicibus suis seruiçis ut in regno nostro residenciam possit habere, terram culture duorum aratorum sufficientem de terra Chyrgov a castro Albensi exemptam, unum molendinum, terciam partem feneti eiusdem terre et quadraginta iugera pro commodo vincarum ibidem colendarum contulimus perpetuo possidenda tanquam hospiti ad regiam maiestatem pertinentj. Ut autem hec donacio a nobis liberaliter facta salua semper et inuiolabilis consistat et a nullo unquam omnino hominum queat in irritum reuocari presentes concessimus litteras in argumentum amplioris fidei duplicis sigilli nostrj munimine roboratas. Datum per manus Mathie prepositi Zagrabiensis aule nostre Cancellary. Anno dominice Incarnacionis Millesimo ducentesimo Tricesimo sexto Regni uero nostrj anno primo.

A kettős pecsét a négyszögre összefonyott most már fakó selyem sínórral függ. Tekintetes Alsó-Szelestey Szelestey Sándor Szent-Ivánfai (Vas m.) birtokos gazdag családi levéltárából közli

Horváth Elek.

XXXI.

IV. Béla király Miklós. comest, Ugolin testvérét, hű szolgálatiért Csanád megyei Fegel földéből egy ekényivel megajándékozza. Ipoly vize mellett, 1238, május 23.

Bela dei gracia rex Vngarie uniuersis christi fidelibus presentem paginam inspecturis salutem in uero salutari. Cum ante oculos regie maiestatis sibi fideliter assistencium merita ingratitude silencio non debeant preteriri, ad uniuersorum

tam modernorum quam posterorum noticiam tenore presentium uolumus peruenire quod cum dilectus ac fidelis noster Nicolaus comes frater Vgolini nobis fideliter et indesinenter seruiisset! nos ob suorum fidelium et laudabilium seruiciorum merita, in parochia Cenadiensi de terra Fegel super quam habet ecclesiam et domus contulimus Ad unum aratrum tam ab ipso quam a suis successoribus perpetuo possidendam. Vt igitur huius nostre collacionis series salua semper et inconcussa perseueret in posterum! presentem paginam duplicis sigilli nostri munimine fecimus roborari. Datum juxta aquam ipul anno ab incarnatione domini millesimo. cc^o. tricesimo octauo x^o kalendas juny. Regni autem nostri Anno Tercio.

A töredezett pecsét fekete-sárga selyem-zsinórról függ. Kisfaludi Kisfaludy László és Pál urak Vas megyei Répcze-Laki levéltárukban levő eredetiről közli

R á t h.

XXXII.

(1256.) 1513. Budán, Martius 8. (= decimo secundo die festi beati Mathiae Apostoli.) Perényi Imre nádor az almádi egyház Válos és Syd birtokainak 1256-dik évrőli határlevelét átírja Sárkány Ámbró kértére. (Börhártya a nemzeti muzeumban.

R á t h.

XXXIII.

Omode győzi püspök, Favus pannonhalmi apát és Ábrahám comes mint a király által több megyében a várföldek visszavételére kinevezett bíróság, Ol egy ekényi földét az Ostffyak ősei jogos birtokában hagyja. 1256.

Omodeus dei gracia episcopus Jeuriensis Fauus diuina miseracione Abbas monastery Sancti Martini de Sacro monte Pannonie Comes Abraam filius Benke vniuersis Christi fidelibus presentes litteras inspecturis salutem inuero Salutari Vestra noverit vniuersitas quod cum in diuersis comitatibus super reuocandis et restituendis terris a castris indebite alienatis adomino nostro Bela illustri Rege Hungarie iudices siue inquisitores essemus constituti, et inter cetera Paulus de Chov. Bana Symeon filius Belcus Benedictus filius Regue ac ceteri iobagiones castri ferrci Benedictum Jacobum Osl. filios Osl.

Bani ad nostra mcitauissent presenciam requirentes ab eis quandam terram nomine Ol sufficientem adunum aratrum quam de iure castri esse asserebant! predicti nobiles responderunt quod ipsa terra. et que vocabatur ol. nec erat deiure castri Sed ipsorum est et semper fuit terra hereditaria ab ipsis et eorum progenitoribus ab antiquis possessa pacifice et quiete Nos igitur attendentes. quod Comes Herbordus coniudex noster fratribus suis eisdem filius osl. assistebat qui plenius ueritatem sciebat uel scire poterat! vtrum ipsa terra sit deiure. castri an ad predictos nobiles pertineat dicto comiti Herbordo Georgio filio Mauricy ac memorato Jacobo adiudicauimus iuramentum qui termino sibi assignato uidelicet in octauo beate Marci euangeliste cum essemus apud monasterium de Jak. inconsecratione ipsius monastery prestiterunt Sacramentum asserentes quod dicta terra sit et semper fuerit predictorum nobilium filiorum osl. hereditaria. Vnde nos supradictis iobagionibus castri silentium imponentes in hac parte Sepredictam terram iam dictis nobilibus sicut ab antiquo possederant reliquimus perpetuo possidendam pacifice ac quiete In cuius rei testimonium presentes litteras concessimus Sigillorum nostrorum munimine roboratas Anno Domini. M^o. CC^o. quinquagesimo Sexto.

A bórhardtya-szalagokról lefüggött 3 pecsét közül az egyik, Omode győri püspöknek egyszerű tojásdad sárga viasz pecsète teljesen ép. Belkőrében egy álló püspök áll jelvényeivel, körirata: „S. HOMO DEY· DEI· GRA· EPISCOPI· IAVRIESI·“ Tekintetes Koltai Vidos Kálmán Vas megyei Mihályfai közbirtokos ur családi levéltárából közli

Ráth.

XXXIV.

(1235—1270.) 1620. Veszprém-ben, május 16. Én Tallay György és Dombay Pál, Dombay Dorkó asszony, Dombay Örszebet, biztuk Székely Vince uramra és Bencze Mihály uramra egy kevés puszta jószágunknak t. i. Nezdének contradicálását, úgy hogy ha valaki ő felségétől.. vagy Palatinus uramtól oktalanul fölkérné, mi képünkben ellene mondjon, mert Béla király idejétől fogva mi és az mi eleink birta s birjuk is, kiről maga is látta Pap Mátvás bizonyos privilegiumunkat. (p. h. eredtie a győri káptalan országos levéltárában 12. fiók, 35. csomag, 1532 száma alatt.) Nezde van Somogy megyében.

Ráth.

ADALÉK A BUDAI REGESTÁKHOZ.

XXXV—XXXIX.

1278. (in dominica Judica) Péter nádor Pesten tartja törvénszékét. (Levéltáramban.)

1281. „Pater Marcus prior et Conuentus cruciferorum ecclesie sancte Trinitatis ecclesie de Calidis Aquis“ (Palásthy-Nedeczky nemz. levélt.)

1283. „Gregorius sacerdos Canonicus capelle beate uirginis de veteri Buda“ Arnold ó-budai polgártól és családjától szőlőt vesz Pazanduk helység határában (u. o.)

1283. „Capitulum Budensis ecclesie Datum per manus magistri Ambrosy lectoris ecclesie nostre, magistro Johanne Cantore, Gregorio custode, Pangraccio decano, Bedeu et Johanne sacerdotibus Stephano ac elya magistris, ceterisque canonicis existentibus in eadem.“ (U. o.)

1299. „Martinus Clericus ordinis subdyaconatus chori (capituli ecclesie Budensis)“ mint a budai káptalan küldöttje és gróf Péter a Rosd nemzetségből, mint kir. biztos, beiktatják a Váczi püspököt Nograd helységben fekvő azon birtokrészbe, melyet véle gróf Péter és Tamás, Tiburcz fiai, Halász helységért elcseréltek volt (u. o.).

Ifj. Kubinyi Ferenc.

XL.

A Sági (Ipoly) praeimontréi-rend László prépostja és gyülekezete bizonyítja, hogy Benedek — Szent-Valpurgi Iván fia — egy részről, más részről Herke, György és Lukács fivérek — Dersynei Kálmán fiai, ugy Ádám — Mátyás fia — előttök személyesen megjelenvén vallották, hogy Benedek vétel útján szerzett Dersinei négy ekényi földét, melyet már előbb Kálmán fiai és Ádámnak három banalis ezüstmárkáért 3 évre zálogba adott, három évre újra elzálogítja ugyan azoknak. 1298. Julius 4.

Nos ladislaus prepositus et Conuentus fratrum ordinis premonsراتensium de Saag damus pro memoria quod Benedictus filius Juan de sancta walpurga sicut dicebat ex una parte herke filius kalmanni de dersyne*) prose Georgio et

*) Derzsénye, Hont megyében.

Lucas fratribus suis, ac adam filius Mathie de eadem abaltera adnostram accedentes presceniam dixerunt quod predictus Benedictus ipsam particulam terre sue empticie in dersyne existentem adusum quatuor aratorum sufficientem, quam memoratis flys kalmanni et adam filio Mathie mediantibus prioribus litteris nostris pro tribus marcis argenti banalis, sed plene habitis et receptis usque ad terciam reuolucionem festi Natiuitatis beati Johannis baptiste pignori obligauerat! eandem particulam terre, ex arbitrio proprie sue uoluntatis, afesto assumptionis beate virginis proximo uenturo, usque et terciam reuolucionem eiusdem festi assumptionis, reliquit et permisit habendam tenendam et possidendam, iuxta formam et statum priorum nostrarum litterarum ad hec emanatarum, eisdem filijs kalmani et adam, qui ssimiliter sic esse uoluerunt! medio tempore tamen nullam incurrentes grauitatem! adiecerunt eciam partes, quod adueniente termino solutionis prenotato, comes Jacobus filius halald uel filij eidem, exhibitores harum litterarum super ipsa ssolutione confectarum, persolvendo pecuniam superius nominatam,, sint adnegocium presentem accepturi cetera sicut in prioribus litteris nostris continetur excepta prorogacione permanendo, datum sexta feria proxima post octauas Natiuitatis beati Johannis baptiste. Anno domini M^o. cc^o. Nonagesimo Octauo.

Hátul:

Pro Benedicto filio Juan contra filios kolmani de dersyne et alios super prorogacione redemcionis terre.

Pecsét nyomai, kis börhártyára irt levélke. Eredetiéről, mely 'Sembery Béla levéltárában „N° 661. O.“ alatt feltalálható, közli

Ráth.

SOPRON VÁROS DÉL-NYUGOTI KÖR- NYÉKE A XIII. SZÁZADBAN.

Szopori Nagy Imre,

a kőszegi kerületi tábla jegyzőjétől.

Ha régi okmányainkat, a XIV-ik század végeig terjedő időszakból elolvassuk, különösen melyek adományozásokra, örökbevallásokra, beiktatásokra és határjárásokra vonatkoznak; igen sok esetben, ha ismerjük, tudjuk is a megyét, melyben az okmány érintette helységek fekszenek, de a helységek egészen ismeretlenek előttünk, nem tudunk eligazodni, hol keressük vármegyénkben nyomaikat.

Sokszor egy egész „terra incognita“ tárul fel előttünk, így vagyunk — csak Sopron megyére vonatkozó néhány eseteket idézve — Fejér György okmánytárának IV. 3. 124. lapján közlött alapító levelével — az Osl nemzetségből származott Móric és Márk testvéreknek, — hol a Morichidai monostornak adományoztatik a többek közt Boyva nevű pusztája a Rábaközben, s határai is előszámláltatnak, de a mai helynevek szerint híjába keresnők ezen pusztának nyomait és hol fekvését. — Még nagyobb sötétségben vagyunk, ha II-ik Endre királynak adománylevele jön kezünkbe, (Fejér C. D. II. 1. 368) melyben Pousa nevű vitéznek Wiepur és kis Louku földterületek adományoztatnak; sok fáradságba kerül, míg csak arra reá jöhetünk, hogy ezen két birtokok egyike a mai Veperd falu Sopron megye nyugoti szélén, de már kis Louku hol keresendő, — úgy a határjárásban említett több jelenleg ismeretlen helységek, — erre már több és hosszabb — s attól tartok, hogy mégis — haszontalan, kutatás kívántatik.

Még csak ama rejtélyes Rőjtökört említem, melyet II-ik Endre király Aragoniából hazánkba jött Simon vitéznek ado-

mányozott; — (Fej. C. D. III. 1. 393—6. — III. 2. 140. IV. 1. 277. V. 3. 238. VI. 1. 294), — néhai Drinóczy premontrei kanonok ur 1847-ben Sopronban a természetvizsgálók gyűlésén Sopron megye elpusztult helységeiről értekezvén, a többek közt megmondá Rőjtökör nyomai hol keresendők, — de a többi a fén érintett adománylevelben említett jelenleg ismeretlen helységek nyomait ő sem birta felfedezni.¹⁾

Sok esetben a régi helynevek jelenkorunkbani ismeretlensége attól is függ: hogy őseink letelepülése óta ugyanazon nemzetiségű lakosai voltak-e? s vannak-e? valamely vidéknek, vagy azok változtak, s új gyarmatok váltották fel az előbbieket.

Sopron megyében a nyugoti vidéken, leginkább a Sopron körüli s azon felüli téreken, ugy a Rábaközben változtak a különféle nemzetiségű lakosok; különösen a tatárfutás óta azon vidékeket hol a tatár, hol a német, hol a cseh, később ismét a német, végre hazánk ostora a török pusztítá; e miatt természetesen a lakosok ha egészen el nem pusztultak is, kényszerültek máshová vándorolni; — az illető földesurak pedig, nehogy birtokaik miveletlenül maradjanak, kényszerülve voltak máshonnét szállított — s miután az amugy is csekély számú magyar nem jutott mindenüvé — akárminő nemzetiségű néppel is betelepíteni pusztán és lakatlanul hagyott faluikat.

Történelmünk tanítja, hogy a vezérek az árpádi korszakban Sopron megye nyugoti részére, mely az időben egész a „Kahlenberg-“ig (mons Cetius) terjedt, besenyőket telepítették, — utóbb azonban a szomszéd németekkel viselt háboruk folytán, megyénk határai bellebb szorultak, ugy anynyira, hogy első királyaink alatt már a Lajta (régén Sárviz) képezé a határt, s maradt is mind a mai korig határfolyam; a Kahlenberg és Lajta közti vidékről beszorított Besenyők a Lajtától kezdve szorványosan egész Sopronig telepedtek le, egy nagy rész a Besenyők közül Mosony megyébe és a mai Rábaközbe vette lakását. (L. bővebben Jerney kel. utazása I. köt. 233. lapon).

¹⁾ Kézirati gyűjteménye Csornán a rend könyvtárában.

A Besenyők lakták tehát ezen vidékek nagy részét; mely vidékekről utóbb Fridrik osztrák herceg és Ottokár cseh királyal a XIII-ik században — leginkább Sopron megyében leküzdött háborukban — a Besenyők Sopron vidékéről és Mosony megyéből egészen vagy nagy részben elpusztultak, — egyedül Rábaköz keleti szélén találhatnók fel maradványaikat.

A Besenyőket Sopron város vidékén németek, majd utóbb horvát nyelvű lakosok válták fel; — mi természetesebb tehát annál, hogy azon elnevezések, melyeket a Besenyők adtak faluik-, dülőlük-, folyóik- és patakjaiknak, a később jött német és horvát nyelvén egészen átváltoztak úgy, hogy — mint fentebb is érintém — ha jelenleg a XIII-ik és XIV-ik századból egy okmány jut kezünkbe, alig birunk eligazodni az abban megemlített helység hollétéről.

A ki nem tanulmányozta régi okmányainkat s megyénk régi helyzetét, el nem hinné, hogy a most csupán németek és horvátok által lakott Sopronon felüli s a mellett lévő vidéken a következő, jelenleg névleg sem ismert helységek léteztek; csak a kétségtelen magyar nevéket említve: Agyagos, Csákán, Dorogh, Cseken, Kövesd, Aranyos, Zemere, Zánthó, Besenyő, Farkasfertes, Fenyőfő, Röjtökör, Sompatakfő, Ikka, Mórocz, Gyula, Suslan, Egered, Dágh, Ejcse, Bogyoszló stb. stb. hol keressük ma ezek helyeit? ki nyújt biztos adatot arra, hogy a besenyő vitéz, midőn a Selyeg vizében vagy a Merene patakban itatá lovát, a ma már horvát nevére átváltozott Vulka vize, vagy a német nevű Spittelbach voltak-e azok?

Az ellenséges herohanásoknak nem annyira kitett, s őseink bevándorlása óta mindig magyarok által lakott répczemelléken már nincs változás, legalább nem annyira feltűnő, itt a helynevekben, a XIII-ik és XIV-ik században divott helyelnevezések mai napig a legnagyobb részben fentartvák; ime mindjárt egy példa reá:

Egyik őszám I-ső Károly király parancsára a mai Alsó-Szopor helység birtokába 1329-ik évben a győri káptalan által beiktattatván, erről I-ső Károly királyhoz a győri káptalan a következő — családi irományaim közt eredetben feltehető — jelentést tevő:

Excellentissimo domino suo. domino Karolo dei gracia

illustri regi Hungarie, Capitulum Jauriensis Ecclesie oracionum suffragia devotarum. Litteras vestre excellencie reverentia qua tenemur omnimoda recepimus hunc tenorem continentes. Karolus dei gratia Rex Hungarie, fidelibus suis capitulo ecclesie Jauriensis, salutem et gratiam. Ladislaus filius Stephani de Zupur dicit nobis. quod nonnulli quandam possessionem suam Zupur prenominatam in Comitatu Soprunensi existentem ipsius hereditariam sicut dixit nomine terre castri indebite occupassent. super quo fidelitati vestre precipiendo mandamus per presentes, quatenus vestrum mittatis hominem pro testimonio fide dignum, coram quo petrus filius Kerys vel Andreas filius pauli de Ladun, ac demetrius filius Isaak de Bozti altero ipsorum absente homo noster, accedens et faciem predictae possessionis, convocatis commetaneis et vicinis eiusdem ordine iudiciario recipiendo reambulet et statuatur predicto Ladislao, si non fuerit contradictum, contradictores vero si qui fuerint contra eundem, ad nostram citet presentiam ad terminum competentem. Et post hec tocuis facti seriem, simul cum cursibus metarum nobis fideliter rescribatis. Datum in Vyssegrad in octavis pasce Anno domini millesimo CCC. vicesimo nono. Nos igitur vestre excellencie mandatis parere in omnibus capientes ut tenemur, cum prefato demetrio filio Isaak de Bozti homine vestro, nostrum misimus hominem videlicet Nicolaum presbiterum chori nostri pro testimonio fide dignum. ad premissa exequenda. qui demum ad nos reuersi nobis recitarunt. quod feria quarta proxima post octavas beati Georgii martiris. super faciem possessionis antedictae Zopur (igy) accedendo, convocatis universis vicinis et commetaneis eiusdem possessionis. et specialiter a populis ville Chepreg. Ytem de Zemer. Ytem de Keresd. Ytem populis de Ladan. Ytem Dampnya. ytem populis vile Byky. ytem Galoka. ytem populis ville Syra. ytem Vnd. ytem Bozti ytem populis ville Wlche. ytem keer. ytem ville Zopur. ytem populis ville Beren. ytem Loch nobilium. ytem populis trium villarum Saag. et alijs quam plurimis nobilibus de premissis. certo certius talem sciuisent veritatem. quod predicta possessio Zopur a progenitoribus et ab auo prefati Ladislai et Johannis filiorum Stephani. cum alijs proximis et cognatis de sua generacione

in eadem possessione constitutis et Ruh filij Jacobi de eadem extiterit possessa. ab antiquo, quam Idem possessionem recapiendo, reambulassent per veteres metas et antiquas et nullo contradictore apparente, statuissent, prefatis nobilibus, tenendam possidendam et habendam heredum per heredes. Que Idem possessio circumdatur et vallatur possessionibus nobilium inferius nominatorum: videlicet Comitum Pauli Judicis curie vestre a parte orientis. Ch alad vocate, Ytem Cosme de Hethe et Niklini filij Vrban a plaga meridiei Item possessio Gychk vocata a parte occidentis. ac Salamonis filij Chemb, de prefata possessione Zupur a parte aquilonis. et sic sepedicta possessio Zupur inclusiue posita per eosdem nobiles remanet possidenda. Datum feria tertia proxima post quindenas beati Georgy martiris. Anno domini superius annotato.

Kivül: Excellentissimo. domino suo. domino karolo dei gratia illustri Regi Hungarie. pro filijs Stephani et aliorum proximorum suorum. de possessione Zupur. super facto stationis eiusdem possessionis. (Hártya, zárt alaku okmány hát-lapon pecsét nyomai.)

Ime 20 helység van ez okmányban megnevezve, mind répczemellékéről, s egynek neve sem változott — legalább lényegesen s felismerhetlenül nem — mind a mai napig; — egyedül Boztinak adták, de csak a XVII-ik század végén az illedelmesb Dasztifalu nevet; Gicsk puszta neve pedig Dicskre változott át, a jelenleg Daruvári Jankovics örökösök által a Csepregi határban birt Megygyesi és Tormási puszták közt lévő erdő jelenleg is Dicsknek hivatik.

Az ezen okmányban említett „trium villarum de Saag“ kifejezés alatt a mai Ság falu értendő, mely akkoriban 3 részből állott: nagy és kis Ság, — ugy kenyérsütő Ság.

Pál országbíró alatt a spanyol eredetű és különösen a XIII-ik és XIV-ik században, Sopron megyében nagy birtoku nagy martoni grófok egyike értendő; — övé volt és testvéreé Lőrinczé és unoka-öcscseé Niklin grófé a mai nagy erdő név alatt ismeretes birtoktér; melyet a XIII-ik század elején még a „castri jobbagiones“ek birták, azaz magyarul „szolga győr“ök (zolgadieur-i lásd Fejér C. D. Tom. IV. vol. 2. lap.

427); innét ered a mai Szolgagyőr puszta nevezete, szinte a nagy erdő vidékén.

Husz helység fordul elő tehát a XIV-ik század elejéről a fenebbi okmányban, s melyek hogy a XIII-ik században is így nevezettek, arról kételkedni okunk nincs, — s e helynevek ma is mind ismeretesek; nem úgy a Sopron város körüli vidéken, mint már fellebb is említém, ott a régi helyi elnevezések ma már legtöbbszörre ismeretlenek előttünk.

S most bocsánat a kitérésért, reá térek kitüzött tárgyamra, — minden esetre az előre bocsájtottak az alább közlendők körüli könnyebb tájékozásra szolgálhatván.

Sopron vár és határa a XIV-ik századig igen csekély körre szorult; egy 1199-ki alább említendő okmányban Sopron csak még mint „villa“ nevezet alatt fordul elő.

Utóbb azonban gyarmatosok települtek le a vár körül, így támadt a Besenyők megszállásakor Lucur nevű helység, hol Besenyők, vagy mint ez időben nevezettek „sagittarius“-ok, azaz lövő-örök, lö-örök — laktak; — később a vár körül a külváros mindinkább nagyobbult, IV-ik Bélától kezdve III-ik Endre királyig számos okmányok ismeretesek, melyekben a külvárosiaknak s a lövő-öröknek megengedtetett, hogy a város és vár falai közt megtelepedhessenek.

Sopron vár körül, ennek tözsomszédságában számos faluk és elkülönzött birtok területek valának, melyeknek birtokosaik — különösen a XIII-ik század végéni háborus időszakban — a nagyobb biztosságu Sopron várba és városba telepedtek le, mint a Harkai, Dághi, Ebergeuchi, Ikervári stb. családok, — mely családoktól azután a város a körülötte lévő birtokokat a későbbi századokban lassankint megszerzte.

Igy jutott a város birtokába Harka, a mai Wandorf (régén Zvan, utóbb Egered, melyhez tartozott a mai Brennbergi pusztai határ is, melytől későbbi Egered nevét nyerte: Eguerd = azaz égő erdő), Agendorf régén Dág, Luipersbach régén Gyula, utóbb Lipolt stb. stb.

Az ezekről bővebb értekezés azonban jelenleg kitüzött tárgyamhoz nem tartozik; — s szolandok egyedül Sopron város azon birtokairól, melyek neveinek nyoma már nincs, s a

XIII-ik században háborúk alatt tökéletesen elpusztulván s lakatlanná válván, utóbb Sopron város határába egészen beleolvadtak, s területük újabb elnevezés alatt mint külön álló jószágtest nem ismeretes. Ilyenek

1-ször. Páka.

Pagha, Pagija stb. nevezetű földterület; erről legelsőben említést találunk Imre királynak 1199-ben kelt és Sopron város levéltárából Fejér által C. D. T. II. 346. lapon közölt okmányban.¹⁾ — Imre király ugyanis Marmarosban vadászván, e közben lova elragadta, s ledobván, a király egyik lába a kengyelben fennakadt. — Ezen életveszélyes helyzetéből kimenté a királyt Lőrinc gróf, miért a király őt megjutalmazandó, Sopron megyében (in parochia Supruniensi) a Fertő melletti Pákha nevű földterületet nevezett Lőrinc grófnak adományozta, — az azelőtti birtokosok a királyi udvarnokok birtoklása alól ezen földterületet a király kivévén; — a Pákha nevű birtoktér ekkor állott öt ekényi szántóföldből és két ekényi mennyiségű erdőből; — e szerint egy ekényi birtokot 260 holddal véve fel, ezen adományos jószág 1820 holdat tett a mai számitásunk szerint.

Hogy ezen birtoktér hol feküdt, arra már Imre király okmánya is elég adatot nyújt, miután ez okmányban a határok is körülíratnak. Keletről ugyanis mint határos a Ferteu említetik, — honnét délfelé tartva Eyché faluhoz ér a határ, innét a dombon messze elhaladva Rouoht (azaz Ravazd) faluhoz jut, — és e felett egy ut mellett halad el, mely „Suprun“ faluba vezet, honnét éjszak felé fordul a határ Racus (a mai Rákos) faluhoz, s innét visszatér ismét a Fertőhöz.

Ezen határjárás szerint tehát Pákha határa a Fertő, Rákos, Ravazd és Balf (Eyché) között feküdt, és így azon téren, melyen a mai rákosi és balfi határ között Sopron város leg-

¹⁾ Fejérben itt is hiányosan találjuk ez okmányt közölve, különösen Rouoht helynevet Fejér így közli: Bouoip; mi bizonyára zavart idéz elő, annál is inkább, mert ez utóbbi a mai Balfal ugyan egy és azon helynévnek tartathatik; hiányoznak még Fejér által kiadott okmányban az eredetinek azon szavai, melyek a király lábának a kengyelbeni fennakadására vonatkoznak.

jobb szőlőhegyei is vannak, melyek akkor nagy részben még mint szántóföldek miveltek. — Ravazd helység már bellebb feküdt Sopron felé (l. alább).

Hogy Eycbe név alatt volt a XII-ik században a mai Balf helység ismeretes, az az 1280-bóli alább Ravazd helységnél említendő határjárás szerint kétséget nem szenved, a magyar hangzásu Ejcse nevezet a XIII-ik század végén a későbbi német lakosok által Wolfsra változtatott át.

Pákha helység határai közt a Fertő tava is megemlítve lévén, nem mulaszthatom el itt azon hagyományos hirről megemlékezni, hogy a Fertő tava régi időkben kisebb lévén, s utóbb nagyobbodván, annak hullámai által a XIV-ik század végén 6 helység elborított. En ezen állítás valóságán mindég kétségeskedtem.

Ezen a Fertő tava által elborított falukról bővebben értekezik Romy által 1815-ben kiadott „Monumenta Hungarica“ k I-ső kötetében Kis József orvos-tudor a 404. s következő lapokon, — hol közöltetik egy 1360-ki urbarium kivonata, melyben előfordulnak Feketó, Jákobfalva, Fertő, Sár völgye, Kendervölgye és Jókut faluk — mint a Fraknói vár tartományai (?) a Fertő tava mellett, állítván, hogy miután a mai Széleskúti határtól kezdve a Rákosi határig elterülő téren a Fertő partja mellett feküdt helységeknek halászataik után járó szolgálmaik is be vannak jegyezve a fenn említett urbariumban — és miután a fenn nevezett 6 helység közül ma egy sem létezik, ezek azon faluk, melyek a Fertő által a XIV-ik század végén elborítottak.

Kis József vélekedésének még helyt adnék, ha az alapnak, melyre azt fekteté, szinte hitelt tudnék adni.

Az 1360-ik évrőli fenn érintett urbarium ugyanis nem állja ki csekély nézetem szerint a régész ítésetét, ez ugy hiszem, 1687-ben igen is szabadon másoltatott le, az akkor már — mint az 1687-ki másolásakor beismertetik — alig olvasható eredetiről. — A „Giletus dux, Princeps de Frakno et dominus de Peiso-“féle kitételek nem divatoztak a XIII-ik és XIV-ik században; Sopron megyei helységeknek — mint a hogy az urbariumban elősoroltatnak — ily nevei: „Frakno-Várallja,

Agfalva, Lépesfalva, Farkasd stb. stb. a XIII-ik és XIV-ik században nem voltak ismeretesek.

Kétségbe kell tehát vonnom, hogy épen a fenn elősorolt faluk, vagy hogy egész faluk sülyedtek volna el, s temettetnének most is el a Fertő által. — Az igen is valószínű, hogy egyes határokból, különösen a Fertő déli és keleti oldalán — de nem a nyugotin — elborított, elmosott nagyobb téreket a víz, de hogy egész faluk határait, épen hat faluét temette volna el a XIV-ik század végén, ezt már szabad legyen kétségbe vonnom.

Költeménynek kell tehát tartanom a Gileteknek, mint Fraknó hercegeinek, „Peiso“ urainak stb. czimezését.

Eleinte igazán megdöbbenék ez állításon, tudván azt, hogy majdnem mindannyi tekintélyes történetíróink a Giletek ily czimeit elismerik. — Legközelebb Pesty Frigyes ur is Temes vármegye főispányairól értekezvén, a történelmi tár XII-ik kötetében a czimekre nézve az érintett összeírás adatait hiteleseknek elfogadja, s én merészlem mégis azokat kétségbe vonni?

Bővebb érveimet azonban e tekintetben máskorra kell halasztanom, ugyis már messze elcsapongtam kitüzött tárgyamtól, — még csak azt említem meg, hogy Fejér György is okmánytárában IX. 3. 216. lapon közli kivonatban a fennérintett 1360-ki urbariumot, de az arra tett jegyzetének végén Fejér György is méltán így kiált fel: „sed vide Diplomata!“

Visszatérvén ismét Pákhánkhoz, Inre király okmányából tudjuk, hogy a királyi nemesek ezen földje Lőrinc gróf birtokába jutott. — Hogy ezen Lőrinc ugyanaz-e? kit Fejér György IX. 7. 271. lapon és XI. 594. lapon mint Sopron vármegye akkori főispányát említi, igen valószínű. Kár, hogy az eredeti okmányban is üres hely van ott, hol Lőrinc gróf atyja nevének kellene kiírva lenni.

A XIII-ik és XIV-ik században Pákháról s Lőrinc gróf örököséről mint Pákha birtokosairól következő adatok vannak:

Egy alább közlendett 1283-ki okmányban említettik Pákha mint Ravazddal határos.

Utóbb 1316-ban kelt s a vasvári káptalan által kiadott

okmányban nemes Pághai János, Marcel fia, nőtestvérének, ugy Schak-i (Chák) Mihály fiának, Ivánnak egész Págha helységi birtokát átengedi. — (L. Fejér C. D. VIII. I. 601. lap.)

Majd ismét 1316-ban ugyan a vasvári káptalan előtt nevezett Pághai János megjelenvén, előadta, hogy miután László fia elhalt, ennek özvegye Viola, illetőleg ennek atyja „Georgio filio Sandur de Chak“nak Págha helység felét „pro dote“ átengedi. (Fej. C. D. VIII. I. 600. lap.)

Későbbben I-ső Károly király 1317-ben Marcel fiának Jánosnak magvaszakadtával ennek Pagija nevű birtokát Sopron városnak adományozza. (Fej. C. D. VIII. II. 46.)

Végre 1324-ben Sopron város, hogy minden pertől megmenekedjék, ámbár már királyi adományt nyert reá, Págha helység felét Jaak (igazabban Chak, l. föllebb) nemzetségből Mihály fiától Ivántól s a fennevezett Viola nevű özvegytől örök áron, a győri káptalan előtt tett örökbevallás szerint, megveszik. (Fejér C. D. VIII. II. 579. lap.)¹⁾

Igy jutott tehát Sopron város Págha helység birtokához, s ez által Sopron város határához azon rész csatoltatott, mely, mint fellebb is emlitem, Rákos és Balf határai közt terül el, s hol a város szorgalmas polgárai későbbben szőlőt ültetének, hogy utódaik a világszerte híres Soproni bort termellessék. — Következnek

2-szor Kovácsi.

Ily nevű helység vagy birtoktér Sopron vidékén ma ismeretlen, pedig egy 1283-ban IV-ik László király által kiadott okmány szerint Kovácsi helység Sopron vár tőszomszédságában esett.

Az alább Vijz helységnél közlendett 1283-bóli okmány szerint Kovácsi helység nyomai a mai Rákosi határ ugy Sopron város között keresendők, délről határos volt azzal Ravazd helység határa, keletről egy kis részben Pághai Marcel fiának Jánosnak birtoka, kiről felebb volt szó, ugy Rákos falu határa, nyugatról a mai Sopron város. 1283-ban még Kovácsit

¹⁾ A fenn idézett 4 okmány eredetie a Sopron városi levéltárban őriztetnek.

István Soproni polgár fiai birták, kiktől bizonyosan a város utóbb ezen földterületet is megszerezte, s az azután a város határához hozzá is csatoltatott.

Későbbi időszakban, u. m. 1458-ban Dénes Esztergami érsek idéző levelének felzetén, több Sopron városi polgárok ellen, említés tétetik egy Kovácsi helységbeli plebánosról azon plebánosok közt, kik az idézés teljesítésére kiküldettek, — ilyképen: „Dilectis nobis in Christo discretis viris dominis N. de Kal. N. de Ladan. N. de Kowachij. N. de Schepgij (Chepreg) N. de Geresd ecclesiarum parochialium plebanis, pro Egregio Emerico de Kanisa et nobili Georgio Kaczor de Lak. contra intrascriptos.“ (Lásd az eredetit Sopron városi levéltár Lad. VIII. et H., fasc. III. Nro. 105.)

Valjon a Sopron város melletti Kovácsira vonatkozik-e ezen adat? azt már bizonyosan nem állíthatom, — ez okmányra csak azért hivatkozám, hogy abból kitünjék, miként a XV-ik században is létezett megyénk ily nevű helységében plebánia.

3-szor Ravazd.

Hogy ennek helyén 1199-ben még falu volt, kitünik Imre királynak fenn idézett okmányából. — Később a tatár-futás s a szomszéd németekkel háboruk alkalmával, hogy lakosai elpusztultak, az alább Vyz helységnél közlött okmány tanúsítandja. Ma már legkisebb nyoma sem maradt fenn, és Sopron város határával egészen összeolvadt.

Az akább közlendett 1283-bóli okmány szerint ugyanis a Soproni gyarmatosok IV-ik László királytól Ravazd és Wyz elpusztult földterületeket a város végén (in fine civitatis) felkérték; a király küldöttei által meggyőződven arról, hogy ezen helységek elpusztultak s azokhoz tulajdoni jogot senki sem tart, és hogy azok királyi rendelkezés és adományozás alá kerültek, a nevezett két földterületet Sopron város megszállóinak, gyarmatosainak (hospites) örök időkre oda adományozta.

Ezen Ravazd birtok a most érintett okmány szerint keletről Págha és Balf, — délről az alább körülírandó Wyz, nyugotról Harka és Kovácsi között feküdt, azaz azon téren, mely a mai Balfi és Harkai határok éjszaki része és fellebb

a Soprontól délre elterülő ugynevezett kőszegi domb s a Balfra vezető országot között fekszik.

Az 1199-ki okmányban Ravazd, Pagha és Eyché faluk határai hogy egymással ütköztek, világosan mondatik. Az 1283-ki okmányban már a határjelek leírásánál azon helyen, hol Eyché falu határa volna említendő, Wolfs helység neveztetik; — e szerint már úgy hiszem kétséget nem szenvedhet, hogy a mai Balf a XIII-ik században Wolfs néven, a XII-ik században pedig Eyché néven hivatott (hogy Balf neve valaha Farkasd lett volna, mint ezt a fenn idézett Rumyféle Mon. Hungarica-k és Fejér Cod. Diplomaticusa a fenn érintett 1360-ki urbariumbóli kivonataikban említik, annak a Balf helységre vonatkozó a XIV-ik századbóli előttem ismeretes számos okmányokban nem akadhattam. Következik végre

4-szer. Wijz.

Ez Ravazd nevű földterülettel együtt IV-ik László király által a következő okmány szerint adományoztatott Sopron városnak:

Ladizlaus dei gratia Vngarie, Dalmacie, Croacie, Rame, Servie, Gallicie, Lodomerie, Cumanie, Bulgarieque Rex. Omnibus Christi fidelibus, presentes litteras inspecturis salutem in omnium Salvatore. — Ad universorum notitiam harum serie volumus peruenire. quod fideles nostri hospites de Suprunio. ad nostram accedentes presentiam, quasdam terras castri nostri Supruniensi Rovozd et Vyz vocatas, in comitatu Supruniensi existentes vacuas et habitatoribus destitutas, a nobis sibi dari petierunt. Sed quia nobis de eisdem veritas non constabat, fidelibus nostris capitulo Jauriensi, nostris dedimus litteris in mandatis, ut hominem suum ydoneum darent pro testimonio, coram quo comes Gregorius filius Petri homo noster, dictas terras presentibus commetaneis et vicinis reambularet, et statueret predictis hospitibus si non fieret contradictum, contradictores autem si qui fierent, ad nostram presentiam evocaret. Quod quidem capitulum nobis demum rescripserunt in hec verba. Excellentissimo domino suo Ladizlao dei gratia Illustri Regi Ungarie, Capitulum Jauriensi ecclesie, oraciones in domino debitas et devotas. Receptis litteris serenitatis vestre, quas debito suscepimus cum honore, cum co-

mite Gregorio filio Petri homine vestro, misimus unum ex nobis virum providum, et discretum, coram quo idem homo vester, quasdam particulas terre Castri Supruniensis, Rowozd et Wijz vocatas, in fine Civitatis predicti Castri existentes, statueret et assignaret civibus de supradicto castro, pro servitijs et fidelitatibus eorundem, qui quidem homo vester et noster, post modum ad nos redeuntes dixerunt quod convocatis commetaneis et vicinis terrarum predictarum, quas vacuas habitatoribus destitutas, et vestre collacioni pertinentes, invenerunt, presente Comite Stephano de Bulhad, jobbazione castri eiusdem, qui in facie earundem terrarum, de mandato vestre celsitudinis, una cum ipsis comparuit sicut dixerunt memoratis civibus in antiquis metis et terminis statuissent in crastino octavarum Epiphanie domini nullo ibi contradictore existente, cujus quidem terre Vijz, mete sicut nobis dixerunt, tales sunt, quod prima meta incipit ab oriente, juxta terram Chepani de Wyz que adjacet sibi a parte septentrionali a parte vero orientali, juxta terram ville Wolf, ubi sunt vie ad modum crucis, de hinc vergit versus meridiem, juxta terram ville Wolph, et ibi continuatur terre Comitis Gregorij filii Petri Buz vocate et ibi sunt quatuor mete antique deinde eundo similiter versus meridiem, continuatur terre Zynk vocate, Gregorij filij Bagdan, et ibi sunt due mete, — de hinc reflectitur versus occidentem, juxta quandam viam antiquam, quam transiens vadit ad viam magnam, ad locum qui dicitur Ossiuog, et ibi sunt due mete, una ville Toczek, et altera terre Wyz, de hinc transit per memus (igy) et rivum Merene vocatum, et tendit ad magnam viam ubi est pirus magna. Et una meta antiqua distingens terram Borch, de Zenk, de hinc ascendendo juxta viam est una meta terre Wijz, et reflectitur ascendendo juxta terram Cosme de Susuk continuatur terre magistri Laurentii, Thotsusuk vocate ubi est via magna juxta quam est una meta. — Et sic eundo juxta terram Thotsusuk jungitur terre Muguzlou, et ibi redijt ad viam, per quam reditur juxta terram Chepani predicti, — ad primam metam versus orientem et sic terminatur. Item mete terre Rowozd tales sunt, quod prima meta incipit a parte septentrionali juxta quandam viam, ubi sunt tres mete

antique, quarum una est meta terre Kvach, que est filiorum Stephani civis Supruniensis, et altera Johannis filij Marcelli de Paghā, — tertia terre Rowozd. hinc juxta eandem viam, itur ad orientem, ad duas metas antiquas, quarum una est terre Wolph. altera terre Rowozd. hinc eundo versus meridiem in virgultis et montibus in quadam valle. juxta magnam viam per quam itur in Suprunium. de Wolph sunt due mete destructe que magne fuerant, sicut visu discerni poterat hinc demum directe transeundo, ascenditur ad montem. ubi sunt due mete antique. una discernens ville Wolph et altera terre Rowozd sicut dicebatur, demum pervenitur directe eundo, ad tres metas juxta quandam viam erectas, et ibi continuatur terre Chepani de Wyz, de hinc descendens juxta terram eiusdem Chepani, versus occidentem continuatur terre Votha et Andree nobilium de Horka et ibi sunt due mete, quarum una est eorundem nobilium, et altera terre Rowozd. juxta viam per quam ascendendo, versas Suprunium continuatur terre Kovachi supradicte, et juxta eandem redijt versus orientem ad priores metas et sic terminatur. Datum in crastino festivitatis conversionis Sancti Pauli apostoli, Nos itaque pro meritorijs servicijs predictorum hospitem nobis et progenitoribus nostris, cum summa fidelitate impensis, dictas terras sicut superius est tactum nulla contradictore existente eisdem statutas, predictis hospitem et eorum heredibus dedimus, donavimus, et contulimus, jure perpetuo et inrevocabiliter possidendas. In cujus rei memoriam, perpetuamque firmitatem, presentes eisdem concessimus litteras. Duplicis sigilli nostri munimine roboratas. Datum per manus discreti viri magistri Bartholomei prepositi de Scepus, aule nostre vicecancellarij, dilecti et fidelis nostri. Anno domini M^o. cc^o. lxxx^o. tertio. Decimo kalendas augusti, Indictione undecima. Regni autem nostri anno undecimo. —

Ezen okmány hártýára van írva, veres selyemről függött a pecsét mely már letöredezett. — Kivül XV-ik századbólí írás „Littere metales super terris Rowozd et Vijz“ az okmány egyik külső oldalán, a másik oldalon pedig ez áll: „littera super exteras civitatis.“ — Az okmány eredetie feltalálható a Sopron városi levéltárban. Ladula F. Fasc. I. Nro. 1. levéltári jegy alatt.

Mint már fellebb is említém Vijz földterület ez okmány szerint, úgy mint lakosai által elhagyott uratlan és pusztá birtok került adományozás alá.

Szinte ezen okmány szerint a beiktatáshoz királyi emberül Gergely gróf Péter fia küldetett ki a király által. — Ezen Gergely Osl nemzetségből származott s testvére volt Andrásnak, az Agyagosi vagy Höfleini Oslok ősenek. Ezen Gergely gróf a fenebbi okmány szerint Boz helységnek is birtokosa volt ez időben, s miután fia nem volt, csak egy leánya, Boz helység ő utánna a nagymartoni, utóbb fraknoi grófok, ezek kihalta után a nagymartoni gróftól leányágon leszármazott Kanisayakra szállott, mint ezt alább 1429. évről közlendett okmány kitünteti.

A fenebbi okmányban megemlítettik még mint szomszéd „Comes Stephanus de Bulhad“, valószínűleg szinte valamely elpusztult vagy névleg átváltozott Sopron város körüli földterület egyik birtokosa, hogy melyik helységbeli lehetett, azt még csak további kutatás deritheti ki.

A most közlött okmányunkban tehát Ravazd és Vijz Sopron város határának szélén létezetteknek mondattak; — mit az okmány külsejére a XV-ik századbéli kézírás a „super exteris civitatis“féle kifejezésével bizonyít.

Minek előtte a Sopron városiaknak 1283-ban adományozott Vijz földterület határaitól bővebben szólnék, meg kell azt is határoznom, hogy ezen Vijz név alatt 1283-ban ismeretes birtok akkoriban két részből állott, egyik rész az, mely a mai Kópházi határnak — a Balfi határ déli sarkától kezdve a Bozi, mai Kis- és Nagy-Czenki határok menetelén, egy részben a mai Német-Kereszturi határt is megérintve — kiegészítő részét képezi, és ez adományoztatott 1283-ban Sopron városnak, — a másik része ezen Vijz földterületnek úgy mint a mai Kópházi határ éjszaknyugoti része, s a Soproni határnak az ugynevezett „Pocsi“ hegytől keletre fekvő része — hol maig is Vijz-Aeker-ek nevezet alatt ismeretes egy dülő, — Vijz-i István „Chepani de Vijz“ birtokában volt.

Kópháza helység ily nevezet alatt még 1283-ban nem létezett, hanem az 1283-ban ezen Vijz-i István birtokában volt földterület egy része utóbb Kolb Sopronyi polgár kezére ju-

tott és így nyerte Kolpháza „Kolbnhof“ nevét. A XV-ik században azonban már külön határt képezett ezen Kolbháza nevű birtok, — mint az alább 1429-ből közölt okmányból ki fog tűnni, — de a város határain belül; — s akkor még a Kopházi határ a mai Bozi, Czenki és Német-Kereszturi határokat nem érinté.

Térjünk már most át az 1283-ban Vijz nevű földterület alatt ismeretes, s Balf, Boz, Czenk és Német-Keresztur szomszédságában fekvő mai Kopházi határ vonalai 1283-iki állapotának, a legutóbb közölt okmány szerinti részletesb elősorolásához.

Éjszokról határos volt azzal Vijzi István (Chepanus de Vijz) fenn körülírt birtoka, — ezután keletről megütközött vele Bolf helység határa, innét délre fordulva Balf, majd utóbb Osl Gergely Boz nevű földterülete következett, innét ismét délnek tartva Bagdanfi Gergely Zijnk nevű birtokrésze mellett a határ nyugotra fordul, s egy nagy uton keresztül haladva, (a mai Homokról Balfra vezető uton) Ossiuog nevű hely mellett (ösvény?) Toczek határral ütközik, — ettől áthaladva Merene nevű patakon, ismét egy nagy uthoz ér (Nagy-Czenkről Sopronba vezető mai országut), mely Borch földterületét elkülöníti Zenktől, honnét felfelé haladva, Susuki Kozmának birtoka mellett, folytatattik a határvonal Lörinc mester által birt Tóthsusuk nevű földterület mentében, hol ismét egy nagy ut van, s e mellett tovább haladva Muguzlou nevű földterülettel ütközik, s visszatér a határvonal egy uton, mely ismét Vijzi István birtokához vezet, hol a határjárás megkezdett.

Minek előtte a most leírt, és eleinte érthetlennék látszó határjárás magyarázatába ereszkedném, előbb egy okmányt kell közölnöm a XV-ik századból, mely nélkül nehezen állapíthatnók meg a mostani helyzet szerint a régi Vijz nevű birtoktér 1283-ki határait, ezen XV-ik századbóli okmány így hangzik :

„Nos Sigismundus dei gratia Romanorum Rex semper augustus ac Hungarie, Bohemie, Dalmacie, Crouacie etc. rex Memorie commendantes tenore presentium significamus quibus expedit universis. Quod in congregatione nostra generali uni-

versitati Nobilium Comitatus Soproniensis feria quinta proxima post festum beati Francisci confessoris, Sopronij celebrata, Stephanus Judex. ac Arnestus notarius nec non Paulus Chekan Juratus Civis Civitatis nostre Soproniensis pro se ipsis personaliter et pro alijs Juratis et universis Civibus et hospitibus dicte nostre Civitatis Soproniensis cum procuratorys litteris eorundem, de medio aliorum exurgendo, proposuerunt eo modo. Quod condam Stephanus filius Johannis de Kanisa alias Janitorum nostrorum magister nec non Johannes filius Nicolai de eadem Kanisa, olim magistri Tavernicorum nostrorum, magnas particulas terrarum pratorum et silvarum de tenentis dicte civitatis nostre Soproniensis, videlicet villarum Bolph et Horka ac terre Wijz vocatarum ad eandem Civitatem pertinentes occupando, ad possessiones suas Boz, Chenk, Thotsok et Kereszthur nominatas applicari fecissent, quas nunc Ladislaus filius eiusdem Stephani et Emericus filius dicti Johannes conservarent, ex parte quorum Judicium habere vellent. Quo audito Johannes dictus Kacchor pro prefato Ladislao cum procuratorijs litteris nostris pro ipso autem Emerico ut dixit puero sine litterijs procuratorijs in nostram exurgendo presentiam, respondit ex adverso, quod prefati condam Stephanus et Johannes nullas particulas terrarum pratorum et silvarum dicte Civitatis occupassent et nec ipsi Ladislaus et Emericus easdem occupatas conservarent, et quia nos inter ipsas partes absque reambulacione et revisione metarum partium prescriptarum inter ipsas partes congruens Judicium facere non poteramus, pro eo cum nos ad hujusmodi possessionarie reambulationem et metarum revisionem, possessionem partium predictarum Magistrum Michaellem de Rauen hominem nostrum specialem, una cum petro litterato homine capituli ecclesie albensis, per ipsum Capitulum in testimonium dato, de dicta congregatione nostra generali, destinassemus, qui demum exinde ad dictam congregationem ad nos reversi, nobis consona voce retulerunt, quod ipsi die dominico videlicet, in festo beati Galli confessoris undecimo scilicet die dicte nostre congregationis et alijs diebus ad id aptis et sufficientibus, ad facies possessionum et villarum partium prescriptarum, vicinis et commetaneis earundem universis inibi legitime convocatis, et eisdem

nec non prescriptis Stephano Judice, Arnesto notario, paulo Chekan et alijs quam pluribus Civibus et hospitibus nostris Sopronien. preterea prefato Ladislao filio Stephani de Canisa Item antefato Joanne kacchor prefato Emerico puero, filio Johannis dedita Canisa nec non Petro filio Nicolai de Merges et Urbano filio Petri de Kerew alio nomine Kijsbudizlo personaliter adherentibus presentibus accessissent, et eadem Civitatem nostram Soproniensem ac villas et tenutas earundem, a possessionibus et villis antelatorum Ladislai, Emerici, Petri et Urbani tam secundum contenta litterarum dictorum civium nostrorum Soproniensium quam etiam antefatorum Ladislai et Emerici, metalium, et etiam de earundem partium spontanea voluntate et nemine contradicente, ab invicem infrascriptarum metarum cursibus taliter separassent. — Quod inceperant ab oriente in lacu ferthew ubi ab occidente prescripte ville Bolph dicte Civitatis, ab oriente vero antefate ville Boz, prefatorum Ladislai et Emerici, ab inde exeundo de ipso lacu versus meridiem in arundinetis sub arbore piri silvestris ex utraque parte ipsius arboris duas metas terreas erexissent, quarum una prescripte ville Bolph et alia predictae ville Boz, separent, eandemque arborem cruce consignassent, deinde versus eandem plagam meridionalem paruum procedendo, venissent in silvam et in ipsa silva in fine vallis penes viam de villa Bolph ad villam Boz ducentem, duas metas, unam ad arborem Ilicis magna cruce consignatam ville Bolph, et aliam sub arbore Ihar, in aliqua parte patrefacta ville Boz, — separantes, deinde in eadem valle, versus dictam plagam meridionalem in bono spacio ascendendo in capite dicte vallis penes viam de villa Homok ad villam Bolph et e converso ducentem, a dicta parte meridieij, duas metas, unam ad tres arbores, duas videlicet Ilicis et tertie quercus cruce consignatas, dicte ville Bolph, et aliam ad tres arbores quercinas de uno stipite egressas ville Boz separantes, deinde in silva in bono spacio eundo venissent in unum locum ubi tempore pluviali aqua starent, et ibi duas metas unam ad duas arbores Ilicis, de uno stipite egressas cruce consignatas, ville Bolph et aliam ad unam arborem Ilicis similiter cruce consignatam, ville Boz separantes crexissent, deinde ad eandem plagam in bono spacio eundo venis-

sent, ad tres antiquas metas, penes vias in modum crucis existentes, sitas, quarum una Bolph et alia Boz, nec non tertia ville Danielchynk vocate, dicti petri filii Nicolai de Merges separarent, penes quas similiter tres metas terreas fecissent, abhinc derelicta commetaneitate dictarum villarum Bolph et Boz per unam ipsarum viarum inter meridiem et occidentem in bono spacio tenendo metas dicte terre Wyz eiusdem Civitatis cum dicta danielchynk, metis cursualibus super terris et arboribus positis venissent ad viam que de dicta Sopronio ad dictam danielchynk et e converso veniret, ubi duas metas terreas antiquas dictis terre Wijz et Chynk separantes reperissent et ibi penes eandem viam a dicta plaga meridieij duas metas erexissent, et Ibidem versus meridiem incidissent in quoddam nemus et in eodem nemore intrassent in quoddam fossatum magnum et siccum scilicet meatum aque Iqua vocate tempore pluviali de Sopronio fluentis ubi derelicta commetaneitate ville danielchynk incepissent tenere metas cum terra ville Vamoschynk prefatorum Ladislai et Emerici de Canisa, et in eodem meatu in bono spacio contra cursum eiusdem versus plagam occidentalem transeuntes de eodem ad partem meridionalem, et penes eandem a dicta parte meridieij, in ipso nemore sub magna arbore Ilicis duas metas unam dicte ville Vamoschynk, et aliam terre Wijz dicte Civitatis separans, erexissent, eandem arborem crucibus consignando et ibidem ad eandem plagam meridionalem exivissent de ipso nemore ad pratum eorundem Civium de Sopronio et per ipsum pratum penes ipsum nemus ad eandem plagam meridionalem eundo, prato Civibus de Sopronio predictis, et nemore ad villam Vamoschynk dictis Ladislao et Emerico, remanentem, venissent, ad viam publicam de dicta Vamos Chynk versus Sopronium et e converso ducentem, ubi ex utraque parte dicte vie, sub quatuor arboribus quatuor metas, duas terre Wijz, et alias duas ville Chynk et predicte terre Tothsok ad dictam possessionem Kerezthwr alio nomine Bodijzlo vocatam dictorum Ladislai et Emerici pertinentem separantes erexissent, eiusdem quatuor arbores crucibus consignantes, et ibi derelicta commetaneitate ville Chynk inter meridiem et magis ad occidentem in bono spacio eundo, signisque metali-

bus super terris et arboribus positis venissent ad unam arborem Ilicis, sub qua, duas metas terreas, unam Wijz et aliam Tothsok, Inde directe versus septemtrionalem partem eundo, penes quandam viam sub arbore Ilicis unam antiquam metam reperissent, penes quas duas metas unam Tothsok et aliam Wijz, Inde ipsa via pertransita, in bono spacio eundo, penes aliam viam unam arborem Ilicis cruce consignatam, et meta terrea circum fosam, quam de novo consignassent — reperissent, ubi ex utraque parte eiusdem duas metas, ad duas arbores parvas Iliceas et ipsa via pertransita ad eundem plagam septemtrionis in bono spacio eundo venissent, penes viam, que de Kerezthur ad Bolph et e converso duceret, duas metas terreas ad duas arbores quercinas non magnas, unam Wyz, et aliam Thotsok, et ipsa via pertransita, ad eandem plagam, per longum spacium eundo, venissent ad viam de dicta Kerezthur ad Kolphaza et e Converso ducentem, duas metas, unam Wyz et aliam Totsok separantes fecissent, et ibidem penes easdem in geminatione ipsius vie magnam arborem Ilicis cruce consignassent, — Inde ad eandem plagam septemtrionis eundo penes viam, duas metas ad duas arbores fecissent, et ipsa via pertransita ad eandem plagam semper in silvis et rubetis procedendo, venissent in quendam locum rotundum in quo tempore pluviali aquastare solet, duas metas eisdem terris separantes fecissent, in quarum una parva arbor quercus haberetur, deinde ad eandem plagam septemtrionis eundo venissent ad tres metas terreas antiquas, in vertice montis existentes, quarum una terre Wijz, secunda terre Tothsok, et tertia possessioni Kerezthur alio nomine Budizlo separarent, ubi duas metas terreas unam Wyz et aliam Kerezthwr separantes fecissent, ab hinc derelicta commetaneitate dicte terre Tothsok, versus occidentem flectendo, in descensu eiusdem montis, attigissent collem rotundum, et in supremitate eiusdem unam metam terream arborem quercus parvam continentem, possessioni Kerezthwr et terre Wijz separantem, fecissent deinde directe ad occidentem descendendo, venissent in planitiem penes viam de Sopronio ad kerezthwr et e converso tendentem ubi ex utraque parte cuiusdam fossati videlicet meatu aque pluvialis, tres metas, duas a septemtrione dictis terre Wijz et ville Horka

dictorum civium tertiam vero a meridie possessioni Kerezthur, separantes, erexissent; — Inde derelicta commetancitate terre Wijz per Idem fossatum seu meatum aque pluvialis exsiccatum intrassent in alveum pluviale aque modo simili exsiccatum, et ipsum alveum quasi versus occidentem pertranseundo, venissent in locum eminentem quasi monticulum, ubi duas metas unam ab aquilone Horka, et aliam a meridie Kerezthur, separantes, abhinc ad plagam occidentalem directe eundo duas metas antiquas inter terras arabiles possessionis Kerezthur et feneta ville Horka existentes reperissent quas renovassent, — deinde ad eandem plagam per terras arabiles in competenti spacio eundo pertransivissent, viam de Kerew ad Horka et e converso tendentem, attigissent Ibidem fossatum seu meatum pluvialis aque, venissentque ad metas dicte possessionis Kerew alio nomine Kys Bodizlo vocate predicti Urbani filij Petri de eadem ubi ex utraque parte dicti meatus tres metas terreas duas a meridiei unam dicte possessioni Kerezthur alio nomine Bodizlo annotatorum Ladislai et Emerici de Canisa, secundam ville Kerew alio nomine kys Bodizlo antelati Urbani filij petri et tertiam ab aquilone ville Horka dictorum civium Soproniensium separantes erexissent et ibi terminassent. — Quorum quidem nostri et dicti Capituli Albensis hominum premissa relatione facta et percepta nobis seriem premissae possessionarie reambulationis et metarum erectionis coram dicta universitate nobilium, suo modo perlegi et exponi facientibus, quia sicut in faciebus dictarum possessionum reambulationi et metarum erectioni premissis nemo contradixisset, sic et nunc in dicta nostra congregationi nullius penitus contradictio obviavit, excepto quodam Pwkwfoz de predicta Kolphaza, quam quidem villam Kolphaza idem pwkwfoz predictos Cives nostros per cursus prescriptarum metarum modo quo supra erectarum omnino ad dictam Civitatem nostram Soproniensem inclusam exstitisse recitabat, cum tamen idem Pwkwfoz tres partes dicte ville Kolphaza sibi — quartam vero partem eiusdem Capelle beate Virginis in suburbio dicte Civitatis nostre fundate, pertinere debere certorum litteralium suorum Instrumentorum comprobavit, pro eo nos cum Iudicibus nobilium Juratisque assessoribus ceterisque nobilibus dicte nostre Congregationis pre-

scriptas villas Bolph et Horka vocatas ac terram Wijz sub inclusionibus perscriptarum metarum modo quo supra dicti Civitati nostre inclusas et annexas, excepta prefata villa Kolphaza, relinquimus et committimus eisdem Civibus nostris Sopronien. Jure eis incumbenti in sempiternam possidere et habere presencium patrocínio mediante. Salvis juribus alienis. In cujus rei memoriam et firmitatem perpetuam presentes litteras nostras privilegiales pendenti et autentici Sigilli nostri duplicis munimine roboratas eisdem Civibus nostris Sopronien. duximus concedendas. Datum sedecimo die Congregationis nostre predictae in loco memorato, anno domini Millesimo quadringentesimo vigesimo nono. Regnorum nostrorum anno Hungarie etc. xliiii^o. Romanorum vigesimo et Bohemie decimo.

Lecta et correcta.

A fen közölt okmány hártýára van írva, piros fehér selyem zsinórról függő ép „majestaticum sigillum.“

Kivül: Littera metalis super Wolfs Horka et Wijz.

Az okmány eredetie a Sopron városi levéltárban, feltalálható, Ladula F. Fasc. 1. Nr. 27.

Íme a most közlött okmányban, a többek közt ugyanazon Vijz földterületnek, egy, az előbbinél majdnem másfél századdal későbbi határjárására akadunk.

A többi ez utóbbi okmányban érintett Sopron városi birtokok határjárásának bővebb magyarázatába, ugy az okmányban előforduló egyéb adatok és körülmények taglalásába jelenleg nem ereszkedvén; — ha átvizsgáljuk ezen okmányban említett Wyz földterület határait, itt ugyan azon elnevezésekre akadunk, mint az 1283-ki határjárásban; csak hogy ezen 1429-ki okmányban már sokkal körülményesebben és határozottabban iratván le a határok, itt már minden kétségünk elenyészik, hogy Vijz földterület alatt a mai Kopházi határ keleti és déli, ugy a mai Sopron városi határ déli része — a Kopházi és Harkai határok közt — értendő.

Ezen 1429-ki okmányban Toczek falu és Merene nevű patak nem fordulnak elő.

Toczek falu alatt a mai Kis-Czenk értendő (1429-ben Daniel Czenk), melynek birtokosa a XIII-ik században Bogdan fia Gergely volt, ez ugyan azon határban, az 1283-ki

okmány szerint, Zynk nevű földterületet is birván. — A mai Nagy-Czenk 1283-ban még egyszerűen Zenknek hivatott; a mai Kis-Czenki határban feküdt Toczek, Tochynk. Hogy Toczek alatt azon földtér értendő, mely Hidegség és Boz közt délnek fekszik, — mint a mai Kis-Czenki határ, az kitűnik a Vasvári káptalannak egy 1281-ki okmányából, hol Tochynk Hidegséggel határosnak lenni mondatik. (L. Fej. C. D. Tom. VII. 2. lap 89.) Ezen nevezetét Toczenk, a mai Kis-Czenki határnak még a mi időnkben is — különösen az ugynevezett Gatyástó körül — tó-állásos helyzete eléggé megmagyarázza. — Tochynk, Toczek tehát különbözik az 1283-ban Toth Susuk, vagy 1429-ben Tothsoknak nevezett földterülettől.

Általában a két Czenk régenten különböző előnevekkel birt, u. m.: Toczek, Toth Chynk, Gudurzenk, Daniel Czenk, David Czenk, Vámos Czenk, míg utóbb a mai igen is prosai Kis- és Nagy-Czenk elnevezésnél meg nem állapodtunk.

Hogy Merene patak alatt a mai — Sopronon felül eredő, Kopháza mellett elfolyó „Spittelbach“ értendő, — ez, ugy hiszem a határjárás folytán bővebb magyarázatot nem igényel; az 1429-ki okmányban már a határjárás azon pontjánál, hol az 1273-ki okmányban Merene patakról van szó, a Soprontól jövő Ikva emlittetik; — mai napig is Ikva nevezet alatt ismeretes czen pataknak Kopházán aluli folyása; a XIII-ik században ennek neve Merene volt, s az Ikva folyó nevezete alatt a Riczingnél eredő Küllön, Német-Kereszturon keresztül folyó azon patak értetett, mely Merene (utóbb Ikva) patakkal Nagy- és Kis-Czenk közt egyesül; — mi kitűnik a következő okmányból:

„Frater Vlricus dictus Abbas de Monte Sancte Marie, omnibus christi fidelibus, ad quos presens scriptum pervenit, salutem et in domino oraciones. Insinuatione presentium ad universorum notitiam volumus pervenire, quod in mandatis domini regis recepimus, ut terram nomine Curw circumiremus novis metis et certis assignantes tam et hereditates magistri Philippi ac suorum cognatorum, tam et Castrensiū de lushman eidem terre adjacentem, que est regia Donatio magistri Philippi et fratris sui natus, quod fecimus, convocatis suis vicinis sub bono et honesto testimonio, et absque suorum vici-

norum contradictione. Cuius igitur terre due partes sunt hereditarie, tertia vero donationis. Incipiunt quidem mete eiusdem terre penes fluvium nomine ijqua, juxta domum Scopow in parte orientali et vadunt valde directe per vallim Bijkeig et ascendunt montem penes puteum leprosorum. Et supra montem in parte meridionali erit conterminale Rubin cum cognatis de Baran, qui est etiam serviens regalis, et est ibi latitudo eiusdem terre et distinguitur tantum per tres metas, Item in parte occidentali est conterminale quidam nomine Petrus de Petir, et mete utriusque, scilicet magistri Philippi et eiusdem Petri vadunt versus prenomiatum fluvium et transeunt atque procedunt ultra quasdam fossas, que vulgariter Roda vocantur. Et ibi distinguitur latitudo secunda, in parte septentrionali, postea iterato erit Scopow conterminale iterum in parte orientali, et revertuntur mete directe ad domum Scopow in locum pristinum ubi mete penes fluviam erant incepte, ut autem in hoc nostra consciensia salva et integra perseveret, super hijs nostras literas dedimus testimoniales nostri sigilli munimine roboratas. — Datum Anno gratie M^o.CC^o.xl quinto. (1245.)

Ezen okmány feltalálható a Sopron városi levéltárban Ladula VIII. et H. Fasc. II. Nr. 82. Az okmány papirra van írva s az egy a XV-ik század elejéről másolat. — Kár, hogy a több tekintetben igen is érdekes okmány eredetie nincs meg; — itt a boldogságos szüzzről — utóbb Bors monostornak is nevezett, hegyen lévő Sopron megyei cistercita konventnek egy igen is ritka kiadványával találkozunk; — az okmány azon oknál fogva is érdekes, mert Bors monostort nem hiteles helynek lenni tudjuk, mégis itt a király meghagyására Ulrik apátnak egy beiktatási és határjárási hivatalos eljárására akadunk. — A beiktatás ugyan is a mai Küllő helység határában eszközöltetett, melynek egy része Fülöp és rokonainak örökölt birtoka, a másik rész pedig a luchmani várjobbágyok földbirtokábóli adomány volt. — A „domus Scopow“ alatt értendő a mai Német-Keresztur és Küllő közti, külön határt képező curialis birtok, melyen egy salétromos ház van, — igen szeretném a határjárásban említett bélpoklosok kutjának „puteum leprosorum“ további és egyéb nyomait, és az arra vonatkozó adatokat felfedezni; — délről ezen Küllői birtok-

kal a Barani (Kis-Barom) királyi nemesek földje vala határos, u. m. Rubiné és rokonaié, kik egy 1265-ki okmányban szinte Barani birtokosokul említetnek. — (L. Fej. C. D. Tom. IV. 3. lap. 304.)

Szorosan értekezésem tárgyára vonatkozólag pedig kitűnik — mint már felebb is említém — hogy ezen Curw (Küllő) nevű földterület mellett elfolyó patak Ikvának hivattott. — Végre még ezen okmány szerint figyelmet érdemel az, hogy a szinte Sopron megyei Luchmani (Locsmánd) várjobbágyok birtokához tartozott a Sopron várhoz oly közel eső Küllő helység egy része. — Sopron megyében 3 vár volt, melyekhez a XIII-ik századig várjobbágyok s birtokaik tartoztak, u. m. Suprun — a mai Sopron, Kopu — a mai Kapuvár, és Luchman — a mai Locsmánd, s ez utóbbira vonatkozólag ezen okból találjuk némely régibb okmányainkban a „Comitatus de luchman“féle kifejezést. — Mikor állíthatandjuk már össze azon országos váraink jegyzékét, melyekhez a várjobbágyi rendszer fenálltáig várjobbágyok tartoztak?

Hátra volna még — hogy kitűzött tárgyamhoz ismét visszatérjek — a Vijz-i földterületet illetőleg a Susuk, Toth Susuk és Tothsoki elnevezés alatt a XIII-ik és XIV-ik században ismeretes birtok hol fekvésének meghatározása.

A mennyiben erre nézve az 1283-ki fen közölt okmány elég felvilágosítást nem nyújt, az 1429-ki Zsigmond-féle, szinte általam közölt okmányból kétségtelenné válik, hogy az a mai Német-kereszturi határnak, a mai Nagy-Czenki és Kópházi határokkal megütköző részében feküdt, és pedig kitüntetik ezt az 1429-ki okmánynak következő szavai „predicte terre Tothsok ad dictam possessionem Kereszthur stb. pertinentem.“

A Susuk-i név alatt ismeretes földterület a XIII-ik században két részből állott egyik részét (a későbbi 1298-ban Magyar-Susuknak nevezett birtokot, l. Fej. C. D. Tom. VI. 2. 122. lapon) 1283-ban Kozma nevű Soproni várjobbágy bírta; a másik, ugymint az 1283-ki okmány szerint Toth Susuk, ez Lőrincz mester (magister) birtokában volt.

Megemlítem még, hogy az 1283-ki okmányban előforduló

„terra Muguzlou“ alatt a mai Német-Keresztur, vagy mint 1429-ben hivatott „Bodijzlo“ értendő.

Vijz földterület határjárása 1429-ben tovább folytatott mint 1283-ban, — azon okból, mert ezen Vijz nevű birtoknak Keresztur és Harka melletti azon része is körül járattott, mely 1283-ban Vyz-i Chepán tulajdona volt.

Az 1429-ki okmányban említett, jelen korunkban ismeretlen helynevekre nézve még megjegyzendőnek tartom, hogy „Danielchynk“ alatt a mai Kis-Czenk, „Vámoschynk“ alatt pedig a mai Nagy-Czenk értendő. — Hogy ez utóbbi régenten nevezetes vámszedő hely volt, kitűnik Fej. C. D. IX. 1. lap 99. és 465—466. lapokon közölt okmányokból; innét magyarázható meg tehát azon korban elnevezése.

„Kerew“ vagy „Kis-Bodizlo“ nevezetű helység alatt a mai Küllő helység értendő.

Végre még ezen 1429-ki okmány nyomán megemlíten-dőnek tartom, hogy az időben Kis-Czenknek Mérgesi Miklós — a Győr megyei Poki nemzetségből — volt birtokosa. — Boz, Nagy-Czenk, Keresztur a Kanisaiak által birattott, Küllő pedig Péter fia Orbán birta.

Midőn tehát ezek szerint Sopron vármegyének, Sopron várostól délre eső részéről — s ennek a XIII-ik századtól a XV-ik század elejéig terjedő korszakbani helyzetéről, némi vázlatot terjeszték a tisztelt olvasó elé, — e közben a mennyire talán hosszadalmas valék, mentsem ki a tisztelt olvasó előtt azon körülmény és azon meggyőződés, miszerint igen is szükségesnek tartom, hogy vármegyénk régi helyzetéről biztos tudomásunk legyen, hogy régi okmányok jutván kezünkbe, az abban előforduló jelenleg ismeretlen helynevekről ne legyen elég azt mondhatnunk, hogy azok elpusztultak, hol létezésük most már meg nem határozható; — hanem igen is váll-vetve oda kell működnünk: hogy a régi századokból vármegyénk helyzetéről, egy — a mennyire lehetséges — tökéletes leírást birjunk előteremteni, és Sopron megyét értve, ne oly — némi tekintetben hiányosat — azonban egyedül az adatok lappangása miatt — mint ezt a legközelebb kijött Hunyadiak kora VI-ik kötetében — a különben igen is kitűnő munkálatban — tapasztalni kénytelenek vagyunk.

A fenebbiek könnyebb megérthetésére, Sopron város délkeleti környékének a XIII-ik században helyzetéről egy kis térképet készíték, — s ezt a mellékletben a tisztelt olvasónak felmutatom.

ZRÍNYI PÉTER, FRANGEPÁN F. KRISTÓF ÉS NÁDASDY FERENC GRÓFOK ELLENI TANU-VALLATÁS.

Közli Rath Károly.

(Vége.)

A főtisztelendő győri káptalan országos levéltárában folytonosan kutatgatva, elvégre megtaláltam (18. láda, 54. csomag, 2953. szám alatt) azon kérdő pontokat, melyekre a tanuk az egész országban kihallgattattak. Mielőtt tehát közleményemet befejezném, (magyar fordításban) terjesztem elő azokat, mivel a nevezetes férfiak elleni kormányi eljárás irányát, a vádak elénk tüntetve, az eseményeket még inkább felvilágosítják.

A királyi ügyész kérdő pontjai:

1. Valjon tudja vagy hallotta-e a tanu, hogy kik szorgalmazták vagy bujtották a Törököt az ő felsége elleni ellenségeskedés- vagy békeszegésre. Mely időben, mi módon, mikép s miféle ajánlat és kinek meghagyásából tették ezt?

2. Valjon tud vagy hallott-e valakit Nyitra megye nagyai és nemesei, nevezetesen pedig az ide mellékelt jegyzékben foglaltak közül (ezt még nem birtam felfedezni), vagy csak azok közül valakit, kik a Töröknek az ország meghódolását ígérték és azon igyekeztek volna; — vagy pedig ő felsége ellen pénzsegélylyel, vagy bármivel a zendü-

lés elősegítéséhez járultak, a felső magyarországi 13 megyével levelezés és kölcsönös szövetségben voltak, velök egyet értettek vagy hozzájuk csatlakoztak?

3. Valjon tudja vagy hallotta-e, hogy ki lelkesített a zendülésre s ki mondotta, miszerint ő felsége többé nem királya Magyarországnak és valjon tényleg is ki rontott, lelkesített és félrevezetett?

4. Tudja vagy hallotta-e, hogy ezen legujabb zendülés létesítésére ki dolgozott leginkább? ki zúdította fel a megyét? és Zrínyi Péter gróffal, Rákóczy Ferencsel, a mostani Erdélyi fejedelem urral, az elhunyt Vesselény nádorral és Vitnyédy Istvánnal Szendrőben, Murány vára alatt, Lipcsén és Sáros-Patakon vagy máshol ki gyűléskedett, ki értett egyet, vagy levelezett? és hogy másokat a felkelésre annál könnyebben meg hamarébb reá vehessenek, kik mondák azt, hogy ő felségének semmi katonasága és hadserege nincsen, elveszett; vagy máskép ő felségét akármí módon meggyalázní merészkedtek?

5. Tud vagy hallott-e azokról, kik a közjó ürügye alatt ígérlet, ajándék, ijjesztések vagy bármi más kigondolható szín, módok s cselfogásokkal az ország nagyjait, nemeseit és városait az elszakadásra lelkesítették és izgatták, vagy ő felsége ellen külnemzeteket bujtogattak, és miként?

6. Tud vagy hallott-e arról, hogy a legujabban indított zendülés alkalmával az ország ezen részei megyéihez és külnországokba is leveleket irtak-e? ki irta azokat? vagy ki iratta? kinek, ki által, kinek parancsából, kinek házában, ki volt a posta? és közbenjáró, kik voltak indítóí, rendezőí és segédei bármily alkalommal? S valóban hol találtattak a felső részek megyéihez s ez érdemben bárhová irt levelek s hol lehetne még feltalálni ilyeneket?

7. Valjon hallotta-e a tanu, hogy ezen részek megyéi az ország felső megyéjén ejtett törvénytelenégeket, magokon ejtettnek ismerték és ismerik?

8. Valjon igazán tudja vagy hallotta-e a tanu, hogy Vitnyédy István bizonyos pénzösszeget vett fel a Bécsben székelő francia követtől a végre, hogy ő császári királyi felségét elfogja és Kaszavarába vagy máshová küldje letartóztatás ked-

veért? És valjon Vitnyédy vagy más valaki ő felsége élete ellen leseket hányt-e, vagy jelenleg is leselkedik?

9. Valjon tudja vagy hallotta-e a tanu, kik voltak azon magán-összejöveteleknek rendezői, melyek Körmöc és Breznóbányára hirdettettek? Melyik évben és időben tartattak? kik voltak jelen, kinek parancsából rendeltettek, azoknak minémü utasítás adatott? Végre kik és kinek parancsából, utasításából és meghagyásából küldettek a 13 megyéhez?

10. Az ily zendülőknek hol vannak javai, jószágai, elrejtett és elhajtott barmai, félretett ingóságai s hol rejtegettetnek jelenleg?

Ezen főlebb előhozottakon kívül mit tud, látott vagy mástól hallott és kitől? ez érdemben, valja meg a tanu.

Ezek a Majlát királyi főigazgató irodájában készült kérdő pontok, de ezt Tarczy János Győr megye alispánja és király embere nem elégelte meg, hancm még a következővel toldotta meg és kérdezte ki a tanukat:

Valjon tudja vagy hallotta-e a tanu, hogy a mult mozgalmas időben a kálvinista nemesek által Veszprém, Pápa, Győr vagy bárhol bizonyos magán-gyülekezetek tartattak s azokban nagy csendesesen mikép tanakodtak és mit határoztak a catholicus vallás és ő fölsége ellen?

De folytassuk a vallomások közlését.

1671. március 7-én Veszprémben még a következők hallgattattak ki:

Barbély István, a veszprémi királyi őrség lovas zsoldosa, 40 éves, a közhiren kívül semmit sem tud, sem nem hallott mást, minthogy egyszer a helybeli al-várparancsnok emlité neki, miszerint bizonyos alkalommal a veszprémi prépost urnál lévén, ez unszolta őt: köszöntse föl poharát az őt összeszövetkezett atyafiai egészségére, mire ő azt felelte: bizony én nem íszom, mivel nem értem. Vallá továbbá, hogy bizonyos alkalommal Nádasdy urtól két — egy Ikervári s egy Nyögéri — katona levelet hozott a veszprémi prépostnak s midőn ezt honn nem találták volna, azt ajánlotta nekik, hogy majd ő kézhez adja, de ők arra reá nem állottak, mondván: nekünk keményen meg van hagyva, hogy senki másnak, csak neki adjuk által.

Nemes Torma István, méltóságos gróf Eszterházy Ferenc udvarnoka, Pápai lakos, 32 éves, az első kérdő-pontra válaszolja, hogy Zrínyi Pétert hallotta. A 8-dikra: tudja, miszerint Vitnyédy István ő felségét elakarta fogni és leleskedett is reá.

Nemes Gurub Péter, veszprémi lovas hadnagy, 53 éves, az elsőre: hallotta, hogy Zrínyi Péter a Törököt ő felsége ellen bujtotta, 2-dikra: szinte hallotta, miszerint mind a Pápai-, mind a Veszprémiek bizonyos pénzüsszeget küldöttek az ország felső részeibe, tudja azt is, hogy midőn azon időben Kovács máskép Szabó János Páparól Veszprémbe jött volna, az itteni kálvinista vajdákkal templomjokba bezárkózott, hol hol több izben két óráig is tanakodtak, mely ügyben? nem tudja; valamint azt is hallotta, hogy a Kálvinisták fenyegették a Katholikusokat, kevélyen mondván nekik: várjatok csak, nekünk is jön nem sokára segítség, majd boszut fogunk állani; tudja azt is, miszerint a Pápai Kálvinisták leginkább a Veszprémiekben bizakodtak.

Nemzetes Jagachich Péter, veszprémi főkapitány, 65 éves, vallja: ez érdemben az országban szétfutott közhíren kívül az egészről semmi bizonyosat nem hallott, hogy egyszer, ezelőtt 7 vagy 8 évvel, a török zavargások alatt Szili Gergelynél összejövetel volt, tudja bizonyosan, valamint azt is, miszerint Zrínyi Péter ur emberei ezelőtt két évvel néhányszor ezen vidéken keresztül mentek erős török fedezet alatt Kanizsáról Székesfehérvár- és Budára, de mi végre? nem tudja, de a mely esetet mindég tüstént megirt a győri alvárpáncsnoknak.

Vitézlő Laskai András, veszprémi alvárpáncsnok, 56 éves, vallá: Zrínyi és Nádasdy urak befogatása után hallotta, hogy a törököt ő felsége ellen ingerelték. A másodikra: ismét azon módon hallott az említett urakról. Harmadikra: a felkelésre lelkesítést szinte úgy hallotta. A negyedikre mondá: hogy bizonyos alkalommal a prépost urnál lévén, ennek gróf Nádasdy urtól leveleket hoztak, s midőn kérdezné, irt-e olyan ujságot, mit vele is közölhetne? arra azt felelé: ezer aranyért sem fedezné fel a megirt dolgot; ezenkívül gyakran hallott a nevezett prépost asztalánál ilyféle magyar felköszöntéseket:

„az egybenkötetett öt uri atyafiakért,“ „az elkezdett dolognak adja Isten jó végét.“ A nyolcadikra: hallotta s azon kívül tudja, hogy midőn ezelőtt körülbelül két évvel néhány istállót akart építtetni, Kenesei Péter így szólott hozzá: mily jó istállót igyekszik építeni, abban tiz vagy tizenkét erdélyi katonára lova megférne, — tudja azonkívül, miszerint igen gyakran — s egyszer Szili Gergely házában is — máskor pedig imaházukban a kálvinisták magángyülekezeteket tartottak, s ott dolgokról tanácskoztak, de miről? nem tudja. Tudja még, hogy az említett prépost gyakran megfordult Nádasdy urnál s néhányszor egész hónapig is elidőzött nála.

Mogyorósi György, veszprémi vámos, 32 éves, vallá: a kálvinista templomban tartott zárt összejövetelekre jól emlékezik, de mit határoztak? nem tudja.

Nemes Martonfalvai István, veszprémi lakos, 30 éves, másoktól hallotta, hogy ha ő felsége emberei jönnének, megkérdeznék a helybeli kálvinistákat, mért jönnek össze éjjel? szinte azt is hallá: miszerint egy sánta ember jött a felső részekből levelekkel, ki midőn itt járt volna, Veszprémben, Debreceninek és könyvárulónak adta ki magát, kit a kálvinisták mindenhol elfogadtak és megvendégeltek.

Vitézlő Bezerédi István, pápai lovas hadnagy, 34 éves, bizonytalan és zavaros hirből hallá, hogy bizonyos összeg pénz küldetett volna az ország felső részeibe, s Vitnyédi István is vett fel pénzt; — végre a pápai kálvinisták gyülekezeteket tartottak, de mi végre? nem tudja.

Nemes Ketheli János, ő felsége tihanyi őrségének kapitánya, 45 éves, hiteles személyektől bizonynyal hallotta, miszerint egy évvel ezelőtt gróf Zrínyi Péter bizonyos embereit küldé a vezérhez, kísérvén őket a kanizsai törökök, a kik azt mondták, hogy urok a törökkel már együtt érez és egyet-ért, ezenkívül hallotta azt is, miszerint Zrínyi emberei jöttek ezen tájra, közülök nevezetesen Darabos János, ki nemcsak bizonyos Tihanyiakat, hanem a Keszthelyi- és Tapolczaiakat is, jó fizetést ígérve, gróf Zrínyi Péter zsoldjába fogadni igyekezett; valamint Kovács máskép Szabó János szájából érté, hogy ez a Muraköz szigetébe lett volna s ott szemével látta a törököket az ide való emberekkel vegyesen,

és ha ő akkor kinyilatkoztatta volna, hogy ő, a felségnek zsoldos katonája, bizonyosan megkínózták volna, — hozzá adván, miszerint kardját is egy törökkel élesítette meg; — hallotta bizonytalan hirből, hogy Zrínyi Péter felajánlotta a töröknek Horvát ország hódolását. Tudja és jól emlékezik, miszerint a tihanyi őrségben az ottani kálvinisták gyűléseket tartottak, kik miután a tanu által megintettek, hogy miért cselekszik azt, felelték: „a prédikátor fizetése iránt jöttek össze tanácskozni,“ de valjon igaz-e, nem tudja.

Nemes Hidegkuti máskép Barbély István, pápai lakos, 49 éves, vallotta: midőn céhökben említés tétetvén a templomi zászlók készítése végett a céhek szokása szerint, bizonyos Bárdi máskép Barbély János céhmester azt felelte: várjatok csak eb fia, tavaszra annyi zászlót láttok, hogy szemeitek is megunja nézni; bizonyos némettől hallotta, hogy Barbély máskép Fodor András pápai lakos a pápista orgonásnak mondotta: „várjatok csak semmire kellő gyermekek, nem soká kalimpátok és furuglátok itten;“ végre értésére esett, hogy bizonyos összeg pénzt küldöttek az idevaló kálvinisták a felső részekre, de egészen bizonyosan nem tudja.

Vitézlő Somogyi Miklós, pápai lovas hadnagy, 30 éves, vallja, hogy ő Pető Péter pápai zsoldostól hallotta, miszerint a Légrádiak kérdezték tőle, miféle ember az a Szabó máskép Kovács János, mivel ez megígérte urok gróf Zrínyi Péternek, hogy bármikor szükség lesz reá, 200 katonával segítségére jön. Hallotta azt is, hogy bizonyos sánta ember a felső részekből jöven, az idevaló kálvinistáknak levelet hozott, melyet maga a tanu is látott.

Nemes Atyai Benedek, pápai lakos, 35 éves, vall.: Zrínyi befogatása után hallotta, hogy ez a törököt unszolta és bujtozatta ő felsége ellen, valamint hogy a pápai kálvinisták a felső részekre bizonyos pénzösszeget küldöttek, de bizonyosan nem tudja; végre hallotta azt is János pápai tüzértől, hogy Kovács máskép Szabó János puskáját általa kiigazította és midőn őt kérdezné: mire való ezen mostani békés időben ez a sok puska, azt válaszolá, szükség lesz a kikeletre, mivel akkor anynyi ellenséget fogtok látni, hogy azok látására szemeitek betelnek.

Nemes Simoncsics Mihály, a veszprémi káptalan jegyzője, 38 éves, Kovács másképp Szabó János szájából hallotta, hogy gróf Zrínyi Péternél megfordult Muraköz szigetében, s ez adott is volna neki pénzt katonák toborzására, ha lett volna nála; — ugyan ezen tanu hallotta nagyságos Pető László urtól, hogy vitézlő Babocsai Ferenc fedezetet adott gróf Zrínyi Péter embereinek, kik urok részére katonaság toborzása végett Tapolczára küldettek és mentek; — azt is hallotta, hogy a pápai kálvinisták 700, a Veszprémiek pedig 500 tallért küldöttek az ország felső részeibe, — valamint hogy ezen részekből bizonyos sánta öreg ember Pápára érkezett és Pápáról Veszprémbe ment, s tudja, miszerint ünnepélyesen fogadtatott, ekkor mind a két városban a kálvinisták magángyüléseket tartottak, de miről tanácskoztak? nem tudja. A gyüléseket összehívták Pápán Kovács másképp Szabó János, Csizmadia Ádám Kozma Ferenc és Bornemisza Ferenc; — emlékezik arra is, hogy vitézlő Botka Ferenc, Török István veszprémi katona által levelet küldött Erdélybe, de mi érdemben és mit tartalmazott? nem tudja. A vallás tárgyában történt beszélgetés alkalmával Veszprémben Ágoston András szájából hallotta: „várjatok csak, eljön Apafi erdélyi fejedelem, majd megtanít benneteket; — hallotta gyakran mind gróf Nádasdy, mind a veszprémi püspök és prépost udvari embereit így felköszönteni magyarul: „Adja Isten a jó elkezdett dolognak jó végét“ ismét: „az összekötött atyafiakért.“

Nemes Jóra István, 45 éves, az elsőre: hallotta, miszerint Zrínyi Péter a törököt ő felsége ellen ingerelte, tudja, hogy Nádasdy ur magány szóbeli izenet által meghagyta és megparancsolta a Marczalnál levő kemenesaljai kerületnek, miszerint a töröknek adót fizessen; hallotta azt is, hogy a pápai kálvinisták körülbelül 200 tallért küldöttek Sándor Gergely által a felső részekre, magán-gyülekezeteket is tartottak itt Pápán többször, s hogy ügyeik jól előre haladott s elrendezett állapotban van, mondák, hogy nem sokára a szerzetesek és papok futását megérik és tapasztalni fogjuk, miszerint nem sokára senki sem meri magát katolikusnak mondani. Hallotta, hogy Zrínyi Péter a felkelésre lelkesített, annyira, hogyha második levele érkezne, tüstént készen tartsák ma-

gokat a felülésre, mondá továbbá, értesítetett arról is, miszerint Káldy Péter vati szabadosai kipötytentyették, hogy urok is csak a második levelet várja és tüstént felzendül, a kálvinisták fenyegetések és ijesztegetéseit átalánosoknak mondja a tanu ő felsége és a németek ellen. A negyedikre vallja: ezen zendülésben leginkább közreműködtek Székely András valami Gutt-al, kinek valódi neve ismeretlen, ki hallatlan és roppant szitkok közt mondá, hogy ő nekik 100,000 fegyveresek volna; — Sándor Gergely Nádasdy urral mint a pápai kálvinisták követe működött közre s vele együtt az előkelő eretnekek. Sándor Gergely saját szájából (azon időben, midőn hire járt, hogy a Muraközben 100,000 jancsár vonult be) hallotta, hogy Sretter János pincéjében körülbelül 200 harcosa lenne bezárva, kérkedve mondák az eretnekek, hogy oskolájokba sok fegyvert vittek be, és nem sokára a katolikusok fa isteneit templomaikból kidobálják s azt elfoglalják, melynek elbeszélése által az eretnekek a katolikusokat annyira elijesztettek valja, hogy ha a tanu őket nem lelkesíti, elfutottak volna. Az ötödikre: tudja, miszerint Sándor Gergely és György Nádasdy befogatása idejében a katolikusokat ijesztegetésekkel megtörni akarta. A hatodikra vallja, felső Magyarországból bizonyos sánta ember jött Pápára és Veszprémbe, s elmenetele után az eretnekek gyakori tanácskozásokat tartottak.

Nemes Csepeli Mihály, pápai lakos, 50 éves, az elsőre hallotta, hogy Zrínyi a törököt ő felsége ellen bujtogatta; — közhirből tudja, miszerint Nádasdy ur mondotta volna: ő felségének nincsen hadserege.

Nemes Pécsi András, pápai lakos, 42 éves, az elsőre közhirből hallá: Zrínyi a törököt ő felsége ellen ingerelte, valamint, hogy az ország meghódolását megígérte; — szinte, hogy a pápai kálvinisták az ország felső részeibe pénzt küldöttek és gyűléseket tartottak volna.

Főtisztelendő Petesházy János ur, pápai plébános, 39 éves, lelki ismerete tisztaságára vallotta, közhirből hallá, hogy Zrínyi a törököt ő felsége ellen bujtogatta; — Kovács más-kép Szabó János szájából hallotta, miszerint a legutóbbi zendülés idejében, midőn Muraközbe ment és ott tartózkodott

volna, igen jól látta, hogy a Törökök vegyest voltak a Muraköziekkel s azok is szabadon jártak be Kanizsára s egymással társalkodtak volna, és hogy ott kardját is megélesítette egy törökkel, valamint hogy egy egész órán át Zrínyi Péterrel beszélt volna; továbbá megtudta és vallja, miszerint körülbelül egy évvel ezelőtt a pápai kálvinisták 500 tallért küldöttek az ország felső részeibe; — bizonyos két deáktól azt is hallotta, hogy midőn a Takácsi lelkészt itt Pápán megbántották volna, azt mondá nekik: ily ifjakat ohajtanék, s midőn azok kérdezték mi végre? felelé: tehát nem tudjátok, hogy a Tiszánál már sokan vannak ilyenek, és már itt az idő, a melyben ő felségét és a németeket Magyarországból kiűzzük. Hallotta, hogy Zrínyi és az ország felső részei ezen legujabbi zendülésben leginkább közreműködtek; bizonyos sánta emberről hallotta, miszerint a felső részekből levelet hozott a pápai és veszprémi predikátoroknak; tudja és látta a tanu, hogy rövid idő mulva ez után tüstént négy- vagy ötször magán-gyüléseket tartottak a kálvinisták; — továbbá ezeknek különféle fenyegetéseit hallotta, ugymint: „nem sokára meg fognak futni a papok,“ „a templomok visszafoglalását meg fogjuk látni,“ ezen fölül a katolicusok orgonistájának mondták: „nem soká dudálsz ott.“ Bizonyos Stubner Györgynétől hallotta: „az Istenért plebános ur, mit tegyünk? lám egy kálvinista deák azt mondotta, oskolájokba fegyvert hordanak a végre, hogy újra visszafoglalhassák a templomot;“ — az is értésére esett egy asszony által, t. i. midőn ez az ő templomáról, ugymint a katolicusokéról beszélt volna, Cippáni Mihály azt felelte: ahá te legelvetemedettebb az asszonyok között, hogy mered azt mondani, nem sokára meglátod, hogy a katolicusok a kapun kivezettetnek és egy halomba szedtetnek össze.

Lósi Márton, devecseri, 18 éves katolicus deák vallotta, midőn a Takácsi predikátort itt Pápán egy bizonyos Mészáros házában egy társával együtt megbántotta, a predikátor azt felelte, ha sok ilyenem volna, a német hadsereget megszalasztanám.

Horváth János katolicus deák, 28 éves, vallja: midőn ő pajtásával együtt a Takácsi predikátort itt Pápán meg-

bántotta, az hozzájuk így szólott: csak ily ifjakat biznának reám mint a minők ti vagytok, két vagy három százat, a kinek ő így válaszolt: olyanok vagyunk mi,¹⁾ quando inquit penes Principem Transilvaniae spatiarer armjs bene instructus, interrogarent me, quo ibis? ego vero dicerem, contra Imperatorem Romanorum, qui misit, ad partes superiores germanos, sed vere nec unicus inde exhibit, quia sunt boni milites Hungaricj, qui omnes ad unicum trucidabunt.

Ifju Panna — Kutasi Jánosné, 40 éves, vallá: se audivisse a quodam Georgio Kirali nomine, quod nunquam erit bene Papae, quo usque Turcarum et Tartarorum equi forum Papense non terent, quod ubi factum fuerit, deinde bonum erit, et mallet quam Catholici inhabitarent; a quadam femina vero utpote ex uxore Pauli heniej audivisse, quod Catholicos Caninae fidei apellavit, item quod Franciscus Rakocius veniet, et quicumque Catholicorum duobus digitjs in porta elevatis, haeresi Calvinistarum non adhaerebit statim decapitabitur, jdeo salius esset dictam fatentem si Calvinista fieret.

Török Mária — Stubner György neje — 40 éves, vallotta: a quadam foemina audivisse, quod predicans Papensis dixisset ut Jeiúnet, et pueros orare doceat, quia iam Reuelavit Deus, quod templum reoccupaturi sint; audivisset item a quadam foemina, quod cum coram Michaele Cippan, Templum Papense summum templum catholicorum apellasset, ille ad haec ipsius verba, respondit alia tu abjectissima foeminarum, quomodo audes hoc dicere, nam breui educemij per portam et ignis vobis supponetur, digitisque elevatis, Jurabitisque quod nunquam fuistis in illo templo.

Nyeregjártó András, pápai gyalog zsoldos, 32 éves, épen azt vallotta, a mit Fírer Mihály pápai ágyumester.

Tóth Erzsébet — Horváth Gergely özvegye — 32 éves, vallja, hogy bizonyos alkalommal Csizmazia Péter ad hospitium huius fatentis diuertisset, qui interrogans lectum fatentis cuius esset, posteaquam hospes domus ejdem dixisset et nominasset dictam fatentem, dixit si meus consanguineus paga-

¹⁾ A többit végeig az eredeti szöveg szerint adjuk.

nus fieret nunquam servarem, intelligens quod Catholica sit facta; addendo, quod iuuet ille, quando adhuc Plebanus huius loci, per pudenda trahetur. Audiuit etiam ab Adamo Cizmazia, minando Catholicis: securi potestis esse Nequam filij, quod non diu psistulabitis in templo, credo in Deum, quod ante pentecosten, in Anno praeterito, ad scolam calvinistarum congregati sunt manibus armatis non nulli in eum finem, ut inde templum Catholicorum aggredirentur et reoccupent, audivisse etiam fatetur se quod deinde Calvinistae dixerint frustra terimus tempus per triduum in scolis, cum nemo ausus sit suum caput apponere, et probare.

Végre Kun János 36, nemes László Péter 40, nemes Fekete György 50 éves, alhadnagyok, nemes Bogor István 50 éves, vajda, Barbély Tamás 50 éves, lovas zsoldos és a szabad hajduk vajdája, Morich András 30, Szegedy Gergely 35, Horvát György 35, Badich Imre 40, nemes Salamonvári János 44, Barbély Ferenc 50, Kis Máté 50 éves, zsoldos lovasok, Hegedüs Márton 57, őrség jegyzője, nemes Silkovits István 50, gróf Eszterházy Ferenc tisztje, Órsi István 40, gr. Battyányi István szolgája, Roboz Mihály 26, gróf Battyányi Kristóf szolgája, Vajda Miklós 55 éves, mind Veszprémi, és nemes Katona Péter 40, Mihályházi lakosok semmit sem vallottak.

Az 1671-dik év április 4-én Komáromban a következők hallgattattak ki:

Vitézlő Zaluski Imre Komáromi őrségbeli fővajda, 52 éves, — szokás szerint — ad fidem Domino Deo debitam, fidelitatemque suae Maiestati et Regi nostro, sacroque eius Regio diademati obseruandam megesküdtetvén, vallotta: a Komáromi kálvinisták által tartott gyűléseket illetőleg, ő a fővárparancsnok által hozzájuk küldetett, hogy ilyen magán-összejöveteleket ne tartsanak, mert türni nem fogja s midőn ő hozzájuk ment volna, főbbjeiket akkor is együtt találta, de miért gyűlések össze s miről tanácskoztak? nem tudja.

Nemes Fogas Péter Komáromi lakos, 60 éves, megesküdt., kikérdeztet., vallotta az első kérdőpontra: bizonyos hírképen hallotta, hogy gróf Zrínyi Péter embereit Török országba küldötte, — a többire semmit sem tud felelni.

Vitézlő Szeghy János Komárom megye alispánja, 57 éves, Isten iránti tisztelete, ő felsége s a korona iránti hűségére megesküdt., kikérdezt., vallotta az elsőre: Zrinyi Péter ur befogatása után, közhiből hallotta azt, a mit az előtte kihallgatott tanu vallott. A negyedik kérdő-pontra: szinte közhiből hallá, miszerint Petróczy Vitnyédivel levelezést folytatott és kölcsönösen egyet értett, továbbá, hogy ő felsége egész hadseregét elbocsátotta volna; — a kálvinisták magán-összejövetelekre nézve vallja, mint fönnebb Zaluski Imre fő-vajda azon megjegyzéssel, hogy azt ennek saját szájából hallotta.

Nemes Csontos Imre Komárom megye főbirája, 44 éves, megesk. kikérd. vallotta a másodikra: közhiből értesült, hogy Zrinyi Péter embereit Kanizsára küldé és az ország meghódolását ajánlá fel.

Vörösmarti Mihály Komárom városi reformatus predikátor, 35 éves, lelki ismerete tisztaságára megesk. kikérd. vallotta: a magán-értekezleteket illetőleg, a kálvinisták tartottak ugyan, de tisztán csak lelki ügyekről tanácskoztak és határoztak, nem pedig ő felsége ellen, vagy a politikai ügyek vezetéséről.

Csúzi Jakab Komáromi második reformatus lelkész, 33 éves, lelki ismerete tisztaságára megesk. kikérd. vallotta: a köznép beszédjéből tudta meg, hogy a Pápai kálvinisták az ország felső részecibe segély-pénzt küldöttek volna, nevezetesen Rákóczy Ferenchez; a magán-összejöveteleket illetőleg ugy vallott, mint az előtte kihallgatott tanu.

Nemes Hollósi Mátyás Komárom megye adó-szedője, 46 éves, megesk. kikérd. vallotta: a magán-összejöveteleket illetőleg épen ugy vallott, mint az előtte kihallgatott két kálvinista tisztelendő ur.

Nemes Stádler Mátyás Komárom városa birája, 43 éves, megesk. kikérd., a magán-összejöveteleket illetőleg vallotta, hogy azok megtartattak, de mi végre? ő nem tudja.

Nemes Plavits András Komárom városa esküttje, 50 éves, megesk. kikérd., épen azt vallotta, a mit az előtte való tanu.

Nemes Hajnal Sámuel Komáromi lakos, 37 éves, m. k. épen azt vallotta, a mit a Komáromi kálvinista tisztelendő urak és Hollósy Mátyás, Komárom megye fő-adó-szedője.

Vitézlő Drohosóczy András Komáromi alvárpapancsnok, 48 éves, Isten iránti tisztelete, ő felsége s a korona iránti hűségére m. k. vallotta, ő egyebet nem tud, mint azt, hogy midőn ezelőtt körülbelül egy évvel Mininszky Ferenc keleti tolmácsal főméltóságú Monte-Cuculi gróf ur engedélye és meghagyása folytán (akkor a Tataialvárpapancsnoki tisztet viselvén) bizonyos ott követelendő adósságért Budára ment volna, némely töröktől hallotta, hogy gróf Zrínyi Péter Horvátországot épen úgy alávetni és adófizetővé akarja tenni a Töröknek, a mint Erdély ország van, mi bizonyosan — monda ugyan azou török — vagy meg fog történni, vagy nem fog megtörténni; — melyet midőn visszaérkezett, tüstént a Győri alvárpapancsnoknak, mint akkori előjárójának megmondott és értésére adott.

Nemes Gegő Tamás Komáromi vajda, 43 éves, m. k. ugyan azt vallotta, a mit Zaluski Imre Komáromi fővajda.

Nemes Klucsói István a Komáromi magyar őrség hadbírája, 40 éves, m. k. épen azt vallotta, a mit az előtte való tanu.

Továbbá Viglerius János komáromi ágostai evangelicus vallásu lelkész, 38 éves; Csapó György szolgabíró 60 éves, Nagy másképp Csizmadia István al-adószedő és Komárom városa vajdája, 39 éves, Péchy János esküdt, 62 éves, Huszár István esküdt, 53 éves, Királlyági János esküdt, 40 éves, nemesek és Komárom megye tisztviselői; — Mihály András 70 éves, Ruzsás Tamás 50 éves, Szoholyai János 42 éves, Kemencsei Péter 32 éves, nemesek és Fazokas Péter 60 éves, Horvát Fülöp 50 éves, mind Komárom városa esküttjei; — Fazokas Ferenc 55 éves és Bajnai György 51 éves, Komáromi őrségbeli lovas alhadnagyok; — Horvát Balázs 60 éves, Szabó Pál 40 éves, nemesek és Pokol István 57 éves, Komáromi őrségbeli vajdák; — nemes Kocsi György az Esztergomi érsekség tisztje, 60 éves; — Csajági Gergely 60 éves és Csetényi János 33 éves, nemesek, Komáromi lakosok megesküdtetvén, kikérdeztetvén, vallották, hogy a kérdésekre semmit sem tudnak felelni.

SZENVEDÉSEINK TÖRTÉNETÉHEZ.

Lehoczky Tivadartól.

Az 1671-ki ápril 30-án fejeztettek le Zrínyi, Frangepán és Nádasdy. A lázadás ekként elfojtva levén, közönséges bűnbánat hirdettetett ugyan, de a nemzetnek örülnie ezen sem ehetett. Lobkovitz és ministertársa Hoher az alkotmányától megfosztott hazánkba még számosabb zsoldosokat küldöttek be s beszállásoltatták állandó tanyákra; azok díjazására és élelmezésére pedig eddig ismeretlen gabona-adót, kapunként 20 ftnyi telekadót, a husra és italokra fogyasztási adót, a nemesek személyére 5 forintnyi fejadót vetettek. E rendeletek eltörléseért hiában esedeztek a megyék; Lobkovitz a kérélmeket nem juttatta a királyhoz. Nem volt tehát csoda, ha 1672-ben Kende, Petróczy, Szepesy és Szuhay vezérlete alatt 15 ezer magyar összegyűlvén, fellázadtak s Spankau császári hadvezért Kassánál megverték s több várat megszállottak; de Eperjes táján Kobb tábornagtól megveretvén, hódoltsági földre vonultak s ott a nagyváradi pasa engedelméből téli tanyákra szállottak. Ekkor a nádorság és királyi helytartóság is eltörlötetvén: Ampringen Gáspár, a német rend nagymestere 1673. februárban teljes hatalmu kormányzóvá neveztetett, ki azután türhetlen szigorúságával új összeesküvéseket okozott. A császári vezérek az elégületleneket üzőbe vették s az elfogottakat kínos halállal végezték ki, a népet pedig fosztogatva zsarolták. De az elégületlenek is visszatorlásul öldösték az elfogott németeket és szerzeteseket. Ekkor hallattak először a maiglan is emlékezetben élő kurucz és labancz gúnynevek. Az egész nemzet két pártból állott: egyik oldalon a kormány és labanczok, a másikon a lázadók és kuruczok. Szomorú volt a pártok dühe okozta állapot a hazában; a vallási és nemzetiségi türelmetlenség szélsőségekre ragadta feleit. Ez így tartott néhány évig, míg 1677-ben Tököly állott a fölkeltek élére s véres harcot folytatott a császáriakkal, mely

még nagyobb áldozatot igényelt a sanyargatott nemzettől. 1688-ban szünt meg a hosszan tartó véres háború, midőn Zrínyi Ilona, Tököly hős neje, az utolsó várat Munkácsot is feladta Caraffának.

Érdekesek e korból fenmaradt, levéltárainkban létező iratok, melyeket tájékozás végett rövid kivonatban közölni nem látom feleslegesnek.

1. Volfgang Frigyes, cs. tábornok Rózsahegyről, 1672. okt. 6-án kelt iratában rendeli a megyéknek, hogy a lappangó lázadókat erélyesen fogdossák; egy elevenen elfogott vagy megölt közemberért 2 birodalmi tallért, altisztért 10 tallért, s főbb tisztek fejeiért ezer tallért ígér jutalmul; azon megjegyzéssel, hogy kétszerezve kapja ez összeget, ki a főtiszteket elevenen hozza el. Ily főtisztekhez soroztattak a nyílt rendelet szerint névleg következők: Petróczy, Szuhay Mátyás, Kende Gábor, Szepessy Pál, Serédy Bencze, Gyulaffy László, Pataky János, Bessenyei István, Szuhay Gáspár stb. A hanyagul eljáró tisztviselőt vagy ki a felkeltekkal cimborálna, felsőgsértőnek nyilvánítja s szigorú büntetéssel fenyegeti...

Hasonló rendeletet hirdettetett Spankau is Kassáról, okt. 22. 1672.

2. A Szepesi kamara, melynek igazgatója gróf Wolkr a volt, Kassáról 1673. ápril 26. kelt rendeletében, a különféle erődökben szállásolt seregek részére következő mennyiségű gabonát követelt:

Szatmár vára részére: Szatmár megyétől $2512\frac{3}{4}$ köből, Beregtől 843, Ugocsától $834\frac{1}{2}$, Szabolcstól 632, összesen $4821\frac{3}{4}$ köből gabonát;

Ecsed számára Szabolcstól 632 köblöt.

Sáros patak részére: $2920\frac{1}{2}$ köblöt; ehhez járultak: Zemplin 1077, Ung 843, Sáros 857 köböllel.

Tokaj vára részére: Zemplin 1000, Abauj $596\frac{3}{4}$, Torna 202, összesen $1798\frac{3}{4}$ köblöt.

Onod részére 703 köblöt szállított Borsod megye.

Diósgyőr számára adott Heves 202 köblöt.

Kassai őrség számára $5012\frac{3}{4}$ köblöt követelt; ehhez

járult Heves 539¹/₄, Gömör 834³/₄, Szepes 1000, Kassa városa 150, Lőcse 450, Bártfa 525, Késmárk 225, Eperjes 490, Sáros megye 500 köböllel.

Eperjes számára: Szepes adott 940, Eperjes 60, Szében 100, összesen 1100 köblöt.

3. A Kassai es. k. kincstári igazgatóság, névszerint Cunvaldi Coccoquia Gáspár, Volkra O. F. T. gróf, krompachi Holló Zsigmond és Hortyányi András, Kassáról, 1673. dec. 2-án tudatja, miszerint Apafy Mihály erdélyi fejedelem kérelmére felsőbbleg megengedett, miszerint a Kőrmöcbányai pénzverdében az ő arcképével és címerével ellátott rézpénz veretessék, mely 3 polturás, vagyis 9 pénz értékű s minden közpénztárban elfogadandó.

4. Spankau tábornagy s Kassai főkapitány Kassáról 1674. máj. 20. kelt rendeletében felhatalmazza a megyéket, hogy a protestansokat (névszerint: kálvinistákat), kik a felkeltekhez (az irat tartalma szerint „a latrokhoz, rablókhoz, rebellisekhez“) szítanak, üldözzék, fogdossák s ártalmatlanná tegyék, annál inkább, minthogy azok a „pápistákat“ s a király híveit bántalmazzák. Szóval, hogy mindazt tehetnek velük, mit ő eddig a bebörtönözöttekkel gyakorolt, t. i. fogságukban sanyargatta, büntette s kiutasította az országból.

5. A munkácsi vár akkori asszonya, Báthori Sófia is nem kevesbé élt a 4. pont alatt érintett felhatalmazással, a vár börtöneibe hurcoltatott protestánsokkal kiméletlenül bánt s a vidéket keményen sarcoltatta. Ez kitűnik azon folyamodásból, melyet 1674. június 9. Ugocsa megye a „celsissima principissa-“hoz menesztett s melyben a többi közt kéri őt, hogy katonáinak ne engedjen szabadon kószálni a megyékben s ne prédáltassa a falvakat, mint közelebb Bökényt s hogy a fanciesikai prédikátornak, kit üldöznek, adna kezes levelet, mert ő nem citatus. Ezekre az urnő így felelt: „Az jámborokat mi nem persequáltattyuk, kik ő felségéhez hívek és minket meg nem háborítanak; az latrok üldözésére igen is kiküldjük ezentul is az praesidiumot, mert az jámborokat nem bántják, sőt csak nem régen is ki kellett volna küldenünk, midőn Majos Ferenc tolvajkodott és a Nemes Ugocsa Vármegye nem persequálta, sőt Szőlősről gazdálkodtak azok-

nak a latroknak... — Az fánscikai prédikátor nem azért vagy on kereset alatt, hogy citatus, vagy nem citatus, hanem Majos Ferenc istentelenségeért, és valameddig nem leszen satisfactiónk, tudgya már Fánscika, az kezes levél itt lesz és több predikátorok is azon okért itt fogják találni magokat az várban. Az nemes vármegye megnyugodjék azon, legkisebbnek sem ügyekezünk véteni, csak minket ne háborgas sanak és hozzánk tartozókat. Azonban az haza megmaradásá ra nézve az istentelen kóborlókat tartozik vele az Nemes Vármegye, hogy persequállya és mivelünk edgyet értsen az Generalisok rendeletjéből is.....“

6. Spankau a Monoki táborból 1674. nov. 25-kén szigoruan meghagyá Ugocsának, hogy a Debreczenieknek a Tiszán és Bodrogon átlépni bizonyos okból legkeményebb büntetés alatt megtiltván: a megye a Tisza-parton öröket állitasson fel!

7. 1675. jul. 27. Bécsben kelt legfelsőbb leirat szerint az elhunyt Spankau Paris ezredes helyére ideiglenesen villai báró s gróf Strassaldo Károly neveztetett ki parancsnokul. Spankau már elebb veszté el a császár kegyét túlzott szigorúsága s kegyetlenségei miatt, melyekkel a közeléglületlenséget méginkább terjeszté a zajló országban.

8. Leopold császár Neudorf várában, 1676. május hó 25. kelt rendeletében szigoruan megtiltja a gabonábóli szeszégetést, minthogy a szük termés annyira felcsigázta az élet árát, hogy felföldön egy köböl buza már 4 forinton kelne, egyszersmind rendeli, hogy a gabna ára hatóságilag megállapittassék.

9. 1677. január 7. kelt átiratában szomoruan panaszkodik Szabolcs megyének Kis-Várdán tartatott közgyűlése Ugocsa előtt azon számtalan, eltürhetlen „calamitasok“ és nyomoruságok iránt, melyeket a német katonák a megyében előidéznek és folyvást okoznak; egyszersmind testvérileg felhivja Ugocsát, hogy közös felterjesztést tegyenek eziránt a felsőséghez.

10. Báró Laborda Lajos, Szatmárvári parancsnok, nov. 13. 1675. rendeli, hogy minden Őrségi előjáróság fejvesztés

terhe alatt a kisebb-nagyobb csoportokban barangoló lázadókat fogdosassa s a helységeket sarcoltatni ne engedje; az utlevél nélküli csavargókat pedig kísértesse be, hogy így Apafi Mihály erdélyi fejedelem kívánsága szerint a „partium“beli lakosság békében éljen s a katonaság is a kiküldetéstől megkíméltesék.

11. Mily kiméletlenül bántak a zsoldosok ez időtájban az előkelő birtokosokkal is, kitűnik e nyomozásból: Az 1670. nov. 21-kén N.-Szőlösön Ugocsában tartatott törvényszéken Székely András, Nagy István, Kormos István stb. így vallottak: „Tudja a tanu nyilván, hogy Kanizsai János szent-Mihály nap tájban, mint a koronás király urunk ö felsége szatmári végházának edgyik lovas hadnagya, bizonyos számú ö felsége praesidiarius vitézeivel kijöven Bökénybe, néhai nemzetes Petri Gáspár ur megmaradott özvegyének nemzetes Almási Anna jószágába, annak jószágát elfoglalta koronás király urunk ö felsége számára, és 4 ökrét is elhajtotta“..... Babos András, Jonáth György, Nagy Péter stb. vallják egyenkint így: „Látta szemével, hogy Kanizsai János ur (magyar labanc volt) Kovács István és Szupán György nevü nemes embereket házokra menvén, felkötöztette és magával Szatmár várába vitte és ott sok ideig sanyargottanak; Szabó Pál és Kanisa Pál nemeseket is megkötöztette az ö felsége vitézeivel, verték, szidalmazták, Szabó Jánosnak házára menvén javait elprédálták, mely most is oda vagyon, magát 2 forint sarcon bocsátották el“ stb.

12. Hogy ily körülmények közt a földbirtokosok közül többen megyei hivatalt elvállalni vonakodtak, sőt a főispán azokat valóban kötéllel fogdosni kényszerítetett, kitűnik egy periratból, mely szerint báró Perényi Pál ugocsai főispánsága alatt, Ráthonyi István tiszti ügyész vádja folytán, a törvényszék ifjabb Glosvay György Mátlyfalvi birtokost tetemes pénzbírságra ítélte azért, mert a tisztszék alakításánál a szolgabírságot elvállalni vonakodott. ...

Hej, de sok nehéz időt élt már szegény magyar hazánk!

A POZSONYI CSIZMAZIÁK MAGYAR CÉH- SZABÁLYAI 1602-ből.

Közli Mersits Miklós.

VI.

Hogy ha falurul vagy honnét Csizmazia ide az Várasba akarna jönni, ez Mesterséget ne legyen szabad üzni, miglen az Czéh végezésinek és törvényének eleget nem teszen, és ha mivét ide az Várasra hozná eladni, addig ne legyen szabad árulni, mig az Czéh Mesterket meg nem keresi, és az czéh ládájában tegyen le tizenhat piuzt, és az után meglátogassák mivét, és valami gáncsot találjanak benne, megbüntessék. És miért hogy nagy gyakorta, minden törvény szerént való Mestöröknek társaságában titkon nimelleyek szoktak találtatni, hogy az ű nemzetség levelét, és tanuló levelét, és hogy jámborul viselte magát, az ű életébe, semmi levele nincsen róla sem az polgári terhet egyaránt nem viselik (mivelhogy budosók), hanem törvény szerént valóknak életjeket ellopják. Végezés ez, hogy ennekutánna azfeléknek az Városnak földén helye ne legyen, valakik pedig azfelék találtatnak, tehát az ű miveket az Várasbirájának hírével, az Czéh Mesterrekkal egyetemben megtarthassa, és ha mégis meg nem akarna szünni, az Birónak hírével ezeket kivivén, mint Országgyűlésében, vagy pedig octáva mikor vagyon királynak ű Fölségének, ezök melli errül mondatott legyen helyen maradjon.

VIII. ¹⁾

Csizmazia Mesternek feleségek és özvegyök mig az Uroknak nevét viselik tisztességesen, az ő Uraknak törvényével élhetnek; de ha máshoz mennek férjhez, és nem

¹⁾ A 7-ik pont kimaradt, vagy, mi valószínűbb, a számot hibázták el.

Csizmaziához, ki az mivet és Mesterséget nem tudgya, mingyarást az czéhbül kirekesztessék.

IX.

Hogy ha Csizmazia valamelly Csizmazia Mesternek feleségét veszi avagy leányát, és magát az Mesterek köziben adni és jelenteni ez fölyül megirt pinznek, ki az harmadik Articulusban vagon, csak felét tegyele, az az nyolcz forintot, ha penig Csizmazia Mester fia, és így magát be akarja adni, tehát az több fizetésektül ment ember leszen, hanem mint az attya olly czébeli szabadsággal élhet.

X.

Senkinek az Mesterek vagy feleségök kezül, ne legyen szabad két csizmazia legent, azonképen inast tartani.

XI.

Inasok négy Esztendeig tartozzanak tanulni az mesterseget, mind az által ugy, hogy negyedik Esztendőben minden héten adgyanak nekik pinzt az ő mestere, midön osztán mind a nigy Esztendőt éppen kitölti, az ő Mestere egy öltöző ruhát adgyon neki, az mint szokták egyébb mesterek is adni, és az tanuló levelet Inas eztendcirül és az mesterségrül az czéh pöcsiti alatt adni, és a tanuló Inas is az czéh Ládájában tegyen egy forintot, és ugyan azon Inas, hogy az Mester legények köziben számláltatik szokás szerint tisztességet jelentsön az ő értéke szerint magát. És az Inast mikor megszөгöttetik, az Inas tegyen le huszonöt pinzt és mikor felszabadittyák, ötven pinzt.

XII.

Az mely Inast az Mester leingyek köziben számláltatnak, és az Inas esztendeinek utánna három esztendöt vándoroljon, hol az ü tanult mesterséget gyakorolja, annak elötte ne legyen szabad az Mestereknek köziben venni.

XIII.

Csizmazia leginnek többet egy hétre ne legyen szabad adni harmiczket pinznél egy Mester embernek is, se ez mostani, se azután kövctkezendő mestereknek mesterségnek el-

vesztése alatt, és az mester legén is se sokadalomnak, se inepnek se Ország gyűlésének idején, el ne hagyhassa az urát, de két léttel annak előtte megmongya az ő urának, hogy el akar ttle menni, azonképen ha innit más városban akar menni és viszontag, ha valamely mester-legin is az czébeli mesterek boszuságára, kontár helre megyen munkálkodni, és onnit esmeg vissza jönne czébeli mesterhez, az ilyen mesterlegin az céhládájában négy forintal tartozzék engedelem nélkül. Ez végezés, és az fódózás dolgábul mihez tartsa magát az mester-legény: hogy ha nappal az Ura dolgát leteszi, tehát uráé az fódózás, ha kedig idejénil 9 óra után, az ura fótjábul, hát fele az uráé, fele az leginé, ha kedig magáé az leginyé fót, fonál s más és 9 óra után, mindenestül az leginyé. Szarka (tán sark?) csinálás az uráé nappal, 9 óra után fele az leginyé.

XIV.

Ha valamely mester más mesternek ü ttle elszökött inassát tudva nála tartja, nigy forint az büntetise engedelem nélkül, kit az céhnek ládájában vessenek, és az Inast, az ő előbbi mesteréhez vissza eressze, és ha az inas az ő mesteréhez nem akar vissza menni (okot nem adhatván mesterére) tehát senkinek ne legyen szabad megtartani, hanem teljességgel az mesterségtül az mesterek kirekesszék.

XV.

Hogy ha valaki találtaik, hogy más mestertül alattomban vagy titkon az mester magához hinnája, vagy hitetnéje az mester legint, az mestert nigy forintal büntessik minden engedelem nélkül és az céhládájában vettesék, azonképpen az legin is, az ki az ő mesterétül ezképen elmegyen, ez fellyül megirt büntetése legyen, és aztis az céh ládájában vessék.

XVI.

Az tanuló inasokat az céhmester hire nélkül egy mester is meg nem fogadgya, hanem bizonyság levele lévén céh pecsétü alatt, aztul azhol az Mesterséget, ebben penig eljárjon esztendő alatt, és meghozza tanuló levelét, ha nincsen, mellyért mind az tanuló inasok törekegyenek az ő mesterénil, az kinél tanult, hogy megadgya neki. Ha valamely legény tanult vóna

kontár helyen, és céh levelért akar szolgálni, egy esztendeig szolgáljon, és az céh ládájában tegyen három forintot, azután adgyák tanuló levelét.

XVII.

Hogy ha valami háborúság az mestörök és az mester-legények között támadna, az céhnestör az több mesterekkel együtt lévén, eleikben hivatván, és azféle kezök való háboruságnak elvégezésére legyen hatalma az céhmesternek, mindazáltal szabad legyen az várasbirája eleiben menni, hogyha valamelik fél vilné magát igen megterheltnék lenni az céhnek rejá való boszuságáért.

XVIII.

Hogy az legény avagy az inas az mesteröket kéri hogy öszve gyüljenek, tartozzanak mestereknek öszve gyüléséért az céhnek ládájában huszon öt pínzt számlálni. Az ki penig az céhmesterre, az vagy valamellikre való boszuságért, vagy hogy elegendő mentséget nem adhat, hogy az céhben nem mehetett, huszonöt pénz büntetése legyen, engedelme nélkül.

XIX.

Csizmaziának való bört sokadalomban, az vagy akár mely időben, ide az vásárra kit hoznak, senki egymás hire nélkül, az mestereknek meg ne merje venni, nigy forint birság alatt engedelem nélkül, melly nigy forintot az céhnek ládájában vessenek.

XX.

Az mely mesterek az cében vannak, az kik Pozsonyban laknak, többen ne legyenek az céhben öt mesternil, az kik közül minden esztendőben egyik céhmesterré választassék, és az egyik az másik ellen ha tiszteletlen szót szólna, mikor együtt vannak, az céhmesternek hatalma legyen meg büntetni harminckét pínzel, kit az céh ládájában tegyenek le.

XXI.

Hogy az czéhnek tulajdon pöcséti legyen, mely pöcsétet oltalomért az céhnek ládájában tartassék, és mely pöcséttel az mestereknek hire nélkül semmi levél meg ne pöcséttessék.

XXII.

Végezetre hogy senki nem menthesse magát, hogy ezek az céhbeli végezéseket és törvényeket nem tudta volna, azért minden kántorban öszue héja mind az egész mestöreket, leginyeket és inasokat mind az mesterségben levők, és ezeket az céh levelében megirt végezéseket és törvényeket, és az töbit mindenestül megolvastatni és magyaráztatni gondgya legyen az céhmesternek reája, mind az céhnek közönséges voltáért és hasznáért, hogy senki ne menthesse magát hogy nem tudta, és nem hallotta legyen, és az céhnek ládájában közönséges haszonért mindenik vessen tizenkét pénzt, és szent Mihály nap után az mesterlegin föl kelyen három órán éffél után, és ismeg estve kilenc órán fektügyék le, és kilenc órán estve hadgya el az ura dolgát.

Annak okáért ezöket az fellyről meg irt végezéseket és rendtartásokat, az fellyről megirt mesterek nagy köszönettel vették, az melyekre mi az ö fölségének szabad várasának Pozsonynak Polgár Mestöre szorgalmatossan reá feleltünk, hogy örekké az mestereknek maradikit, szolgálkat, tanuló inasokat, az kik az várasban, és hozzátartozó földén lésznek megtartjuk, mellyet az várasnak öregbik föggö pöcsétével megerösítettünk. Ez dolog lett Pozsonyban negyedik napján Böjtmás havának Christus urunk születése után Ezör hatszázkét esztendőben.

Vörös viaszba nyomott zárt pecsét, következő magyar körirattal: „CIZMAZIAK CHE PECHETI.“ A középben egy emberi alak, bal kezét csipőre téve, kiterjesztett jobbában pedig egy saru formát (vagy csatos papucsot a mit remekre szoktak készíteni) tartva, lábainál egy galamb áll olajágat tartva szájában. — Ezen kívül az oldalon P és Z betük, felül pedig az évszám 1·6·0·2· látható. Eredetie sz. kir. Kőszeg városa levéltárában.

TEMES VÁRMEGYE ALISPÁNJAI. 1)

Pesthy Frigyes-től.

Az alispánok alkotmányunk első századaiban a főispánok által kinevezettek, és annyira függtek azoktól, hogy őket uraiknak nevezvén, irántuk hűséggel és engedelmességgel voltak lekötelve. Csak az 1504-ik évi 2-ik törvénycik léptette életbe azon változást, hogy a főispánok ebbeli joggyakorlatát a megyebeli nemesség beleegyezéséhez és akaratához köthette. Ez készítette elő az újabb tisztujításokat, melyek rendszeren még a főispáni kijelölést sem türték, és egyik legfontosabb joggyakorlatukat a megyei két alispán korlátlan választásában látták. Az ily választott tisztviselők a közvélemény lehető leghűbb tükre levén, az alább közlendő névsorozatból többi közt azt is fogjuk látni, hogy újabbkori alkotmányunk mily mértékben volt képes kifejteni teljes erejét, vagy mikor igyekeztek azt a korábbi századok köréhez közelebb hozni.

Régi okleveleinkben nemcsak Vice-Comes, hanem Comes Curiae Parochiani, Curiales Comites, Curiales Comites Castrorum, Vice-Judices címen is fordulnak elő, és gyakran a megyebeli fővárnak várnagyai voltak, mint például 1396-ik évben: Magister Blasius Vice-Comes et Castellanus de Scepus. (Fejér X. 2. k. 405. lap.)

Temes vármegye alispánjainak az őskorban alig találjuk nyomát, és e tekintetben távol sem oly eredménnyel állhatok elő, mint midőn ugyan ezen vármegye főispánjainak névjegyzékét már 1173 évvel kezdetem. (M. Történelmi Tár 157—267. lap.) Nagy Lajos király 1371-ben azt írja ugyan Magistro Ladislao, filio Andree, Vice-Castellano de Temesvár, hogy ő (a király) László nádort és opuliai herceget a temesi gróf méltósága alól felmentvén, e méltóságot remetei Heem Benedekre ruházta. De hogy László mester temesi alispán lett

1) Felolvasatott a Dunántuli történetkedvelők IV. összejövetelén Győrött szept. 2-án 1864.

volna, ezt csak következő összevetésből merem következtetni. Először is figyelembe veendő azon körülmény, hogy a király a főispánságban jónak talált változásról László mestert értesíti, ki tehát temesvári Vice-Castellanus címe mellett alkalmasint főtisztviselő volt a megyében a főispán után. Továbbá a királyi parancs szövege szerint a megyebeli tisztikar világosan a főispán tisztikarának mondatik, és ezért a királyi levél intéztetik Vice-Castellano de Temeswar, item universis officialibus et tributariis Domini Ladislai Ducis Opulie et Palatini. És ez egészen a régi viszony és rendszer értelmében történt, midőn is a váradi regestrum tanúsága szerint az alispánok ily módon fejezték ki alárendeltségüket: Paul Curialis Comes de Heves ex praecepto Domini sui Alexandri Comititis de novo Castro (Abaujvár). Paul Curialis Comes de Zounuk ex praecepto Domini sui Smaragdi Comititis. — Paulus Curialis Comes ex praecepto Domini sui Micae Comititis. Olvassuk az oklevelekben is: Nos Magister Dominicus Vice Judex Magistri Wyllermi de Comitatu Sarus, stb. A tisztikar oly mértékben függvén a főispán személyétől, Nagy Lajos levele valami rendes parancsot tartalmaz, midőn a temesi tisztikarnak meghagyja, hogy az opuliai herceg mint temesi gróf lelépven, a tisztikar is tegye le hivatalát. „Quo circa Vestre fidelitati firmis damus in mandatis, quatenus mox visis presentibus, vos Vice Castellanus, item officiales tributarii, dicti Domini Ladislai Ducis exeatis de honoribus prenotatis, et ipsos honores eidem Benedicto vel hominibus suis resignetis pleno jure; vos vero villici, populi et Jobbagiones nostri eidem Benedicto Bano obediatis stb.“ Lám, mily módon volt akkor összeegyeztetve a megyerendszer a centralizált kormánynyal! Az utolsó évtized hirlapi vitáiban e jelenség senki által sem volt figyelembe véve. Meg kell még említenem, hogy Nagy Lajos a főispáni méltóságban történt változást ekként fejezé ki: quod nos ipsum Comitatum cum Castellano dicti Castri ab eodem Domino Ladislao Duce Opulie, proximo, Palatino nostro salva dilectione nostra — aufferentes, ipsos Magistro Benedicto, filio Pauli, filii Heem duximus pro honore conferendos. (Fejér IX. 4. k. 240. lap.)

Ha a főispán Castellanus de Temesvár, akkor a Vice-Castellanusról szabad feltenni, hogy az alispánt személyesíté, habár az alispánt nem e címen szokták felemlíteni okmányaink.

Kezdem tehát a temesi alispánok sorát ekként:

1371. László mester, András fia.

1416. Macedoniai Péterfy Miklós. (Hammer írja, hogy midőn ez évben Ikañ vagy Ishak bosniai bég a Temesközbe berontott, macedoniai születésű Péterfy Miklós alispán, összeszedvén a megye csapatját, elejébe ment, megverte és elejté. Engel evvel egyezőleg azt mondja: — Geschichte des ungarischen Reichs. II. 296. — hogy Péterfy Miklós „aus Macedonien, Vice-Comes von Temes“ Ikács pasát megverte; eltérőleg azonban a többi íróktól 1419. évre teszi a csatát. Majláth János ezen Péterfy Miklósból temesi „bán“-t farag. Péterfynek okleveles említését eddig, fájdalom, nem találtam. Ugyan ezen családhoz tartozik azon Macedoniay Miklós, ki több mint egy századdal később temesi főispánnak tüntettetik fel, — de alaptalanul. (V. ö. M. Történelmi Tár XII. köt. 224. lap.)

1427. Zsadányi Tamás. (Hozzá van címezve Rozgonyi István temesi főispán egy levele ily módon: Stephanus de Rozgon inter caeteros honores Comes Themensiensis sibi dilectis Thomae de Sadan¹⁾ Vice-Comiti et Castellano nostro Temensiensi. Kelt 1420. évben (Fejérsnél X. 8. köt. 600. lap), hol azonban hibásan áll Cancellario nostro, e helyett Castellano nostro. E levéllel László, csanádi kanonok, a folyó hadjáratbani részvételtől fölmentetik. Találtatik Rozgonyi főispánnak egészen hasonszövegű levele Zsadányi alispánhoz Fejérsnél X. 6. köt. 905. lap. A különbség benne az, hogy az alispánnak csak keresztneve Tamás fordul elő, a családnév pedig, valamint alább is több egyes szavak kimaradtak, az eredeti okmány rongyos vagy olvashatlan lévén. Használtatik itt helyesen a Castellanus szó a Cancellarius helyett. Ugy benne ezen végsor: praesentes vero perlectas reddite praesentanti.

¹⁾ Van Temes megyében, Temesvárhoz két órai távolságra, Zsadány nevű falu; most báró Lopresti Lajos birtoka.

Legfontosabb azon különbség, hogy míg az első levél 1420. évben, a másik 1427-ben kelt, de többire nézve épen az napon és helyen keltezve: Datum in descensu nostro campestri prope Sebes in festo beati Jacobi Apostoli. Belső valószínűség hiányozván, hogy egyforma rendelet egy kéztől, ugyan azon tiszteteknek, ugyan egy személy érdekében kiadatott volna, és pedig csak az év különbsége mellett ugyanazon helyen és napon — figyelmetessé kell lennünk, hogy az egyik keltezés hibás. Zsigmond király 1420. év július havában Prágát ostromolta; 1427. év július közepén Havas földre berontott, és általában ez év derekán a birodalom déli részein működött. Ezen utóbbi körülmény magyarázza azt, hogy Rozgonyi István temesi főispán 1427, és nem 1420. július 25-én táborozott Karansebesen, és írta a Zsadányinak szóló levelet. — Helyre igazítván ily módon Fejért, ki a kérdéses okmányt hibásan 1420. évszámmal is közlé, és a csanádi kanonok a háboruban való részvétele alóli felmentetést a Csehország elleni hadjáratral hozta kapcsolatba; és Bárány Ágostont, ki „Temes vármegye Emléke“ című munkájába az 1420. évszámú okmányt fölvette, és ismervén annak második közlését Fejér által az 1427 évet figyelembe nem vevé, végre magával ellenkezően, Rozgonyit mégis csak 1424. évben említi először a temesi főispánok névsorában; kiigazítván továbbá ugyancsak Bárány Ágostont, a mennyiben Zsadányi Tamást már 1420. évben állítja temesi alispánnak, — Lehoczkyt mellőzvé — végre magamat is helyre kell igazítanom, ki annak idején Fejér okmánytára X. 6. kötetét nem bírván, e miatt csupán más írók hitele alapján 1420. év alatt Rozgonyi Istvánt temesi főispánul mutattam be — tévesen. V. ö. M. Történelmi Tár. XII. k. 188. lap. Ujabb intés, hogy történetírásakor mindig csak az első forrásokat használjuk. ¹⁾

¹⁾ A szomszéd Krassó vármegye alispánjainak nyomát kissé feljebb lehet vinni. Ugyan is Ráth Károly tisztelt barátom szivességéből egy eredeti okmány birtokába jöttem, mely 1364. évben kelt in Mezö-Somlyó (ma Sémlek Temes megyében), kiadta pedig Magister Laurencius filius Demetrii Vice-Comes de Krassow et Castellanus de Zsidovár.

Ujabb kor. ¹⁾

Első alispán:

1779—1785. Ötvenesí Lovász Zsigmondot a megye ujra alakulásával Nitzky Kristóf főispán kinevezte, s így az „ad officia designati.“k sorában ő lett az első alispán s mint ilyen 1779. jun. 22-én, az első gyűlés napján, kihirdettetett és feleskettetett. 1782-ben királyi tanácsos lett, s leköszönt 1785. october havában.

1786—1789. Urik János királyi tanácsos, azelőtt a megye főjegyzője. A helytartó-tanácsnak 1786. febr. 7-én kelt intézménye szerint a király által első alispánnak kineveztetett azon hozzáadással, hogy az első alispán mindig élhet a királyi tanácsos címével; — felesküdtetett a febr. 16-án tartott közgyűlésen.

1790—1794. Laczkovits István, megválasztatott ápr. 12-én, elnököl az ápr. 26-án tartott gyűlésben. A főispán által 1794. dec. 2-án felfüggesztetett, mi legfelsőbb helyen is jóvá hagyatott.

Másod alispán:

1779—1786. Sipeki Balázs István ép oly módon lépett hivatalába, mint Lovász Zsigmond első alispán.

1787—1790. Szabó Ferenc helyettes alispán József császár korszakából.

1790—1797. Remetei Köszegi János az első tisztujítás alkalmával megválasztatott ápr. 12-én, elnökölt a máj. 10. gyűlésen. 1797. márc. 31-én kelt királyi leirat által kegyvesztéssel letétetett, mert két latrot Popovics Miklóst és Francilla Fülöpöt „impalari jussit“ és pedig felkiáltás által hozat-

¹⁾ A megye levéltárából vett adatok nyomán.

ván a criminális gyűlésben a végzést. (Egy 1796. évi udvari leirat a két bűnösnek megakart kegyelmezni.) 1797. máj. 27-én védelmi iratot nyújtott be legfelsőbb helyre.

1795—1799. Mély-nádasi Tormási Antal oct. 3-án a főispán által helyettesített. 1798-ban ápr. 24-én lett a temesi kerület tartományi biztosa. 1799-ben a februári gyűlésen még elnököl mint alispán, az áprili gyűlésben részt vesz mint ilyen, szeptemberben pedig mint királyi tanácsos.

1800—1802. Üres.

1803—1819. Ippi Bideskuti Vince a főispán általkineveztetett, mit a nádor jun. 20-án helybenhagyott; elnökölt az aug. 1-én tartott gyűlésen. 1807-ben országgyűlési követé választatván, a közgyűlés márc. 12-én a távozott első alispán helyébe annak visszajöveteléig az 1797-ben elmozdított Remetei Kőszegi Jánost helyettesíté. A rendek felhívására máj. 4-én elfoglalá elnöki székét. Ezen gyűlésen olvastatott Muslay Antal megyei administrator máj. 1-én kelt levele, melyben Kőszegi helyettesítését Bideskuti távolléte idejére jóváhagyja; lemondott 1808. febr. 3-án, és még ugyan-

1798—1807. Klaniczay János, ki 1807-ben Verseci kir. kincstári praefectussá lévén, alispáni hivataláról leköszönt, miről egy rendkívüli gyűlés a főispáni helyettesnek ápr. 18-án jelentést tett, a főjegyző pedig máj. 4-én a közgyűlést értesíté.

1808—1820. Borosjenői Muslay László márc. 8-án a megye administratora Muslay Antal közgyűlést tartván, ez alkalommal a rendek kívánságára az üres másod alispáni szék betöltésére három egyént jelölt ki, noha ő e hivatal betöltését a legközelebbi tisztujításra szerette volna halasztani. A főispáni helyettes harmadik helyre saját fiát, Muslay László első aljegyzőt jelölte ki, kit a rendek közfelkiáltással másod alispánnak meg is választották.

az nap Bideskuti elnökölt a gyűlésen. A 1819. dec. 27-én tartott kisgyűlésen jelentés tétetett, hogy hosszas betegsége után meghalt.

1820—1835. Borosjenői Muslay László. Szept. 25-én Almásy Ignác főispán elnökléte alatt tisztújító gyűlés tartatván, szavazás utján első alispánnak megválasztatott. 1826-ban országgyűlési követ volt, mely idő alatt a másod alispán Baros Ferenc elnökölt a gyűléseken. 1832-ben arany sarkantyús vitéz lett. 1833-ban gyengélkedő egészsége miatt hivatalától visszavonulni kénytelenítetvén, b. Gerliczy Mihály megyei administrator egy márc. 26-án kelt levelében Radványi Miklós táblabíró helyettesíté, azonban az év vége felé ismét ő elnököl a gyűléseken.

1835—1841. Cserneki és Tarkői Desseffy Antal az ápr. 28-án megkezdett tisztújítás alkalmával felkiáltás által megválasztatott. 1838-ban a szept.

1820—1829. Bellusi Baros Ferenc a szept 25-ki tisztújításkor szavazással megválasztatott. 1826-ban az első alispán teendőit végezvén Sipkei Balázs Antal vezette tisztét. 1829. július havában még alispánkodott, de azutáni tettei nincsenek feljegyezve.

1829—1835. Pacséri Császár Sándor. Eddig főjegyző volt, de okt. 31-én b. Gerliczy Mihály főispáni helyettes másod alispánnak surrogálta. 1832. nov. 13-án követté választatott, de 1834-ben visszahivatott. ¹⁾

1835—1838. Sédeni báró Ambrózy Lajos főszolgabíró az ápril 28-án tartott tisztújítási gyűlésen felkiáltás által megválasztatott.

¹⁾ Ezen évben rétháti Kövér János is — jelenleg alországbíró — volt mintegy két napig másod alispán. Báró Gerliczy administrator t. i. őt helyettes alispánnak kinevezte, — a rendek zokon vették, hogy ez az ő előleges kihallgatásuk nélkül történt, és tiltakoztak a kinevezés ellen. Különben a dolog következés nélkül maradt, mert Császár Sándor az országgyűlésről visszahivatván, Kövér ment az országgyűlésre, s így alispáni hivatalára nem is lépett.

24-iki tisztujtáskor szavazat-többséget nyert.

1841—1845. Várkonyi Ádám. Aug. 17. Tihanyi Ferenc főispán elnöklete alatt tisztujtás tartatván, Dessewffy — miután az aradi váltótörvényszék elnökévé kineveztetett — leköszönt s helyébe felkiáltással az eddigi főjegyző Várkonyi nyerte el az alispánságot. 1843. ápr. 24-én követnek választatván, elnöklő főispán kijelenté, hogy miként a mult országgyűlés ideje alatt, ugy most sem látja szükségét a helyettesítésnek, azonban az első alispán előtt folyó perek elintézésére és a küldöttségeknél való elnöklésre Gál József táblabíró biztatott meg.

1845—1848. Sósolti Szabó Antal szept. 22-én b. Ambrózy Lajos főispáni helyettes elnöklete alatti gyűlésen felkiáltással választatott meg. 1847. okt. 14-én követté lett.

1848. Vukovics Sabbas táblabíró az ápr. 4-én kezdett tisztujtáskor közfelkiáltással megválasztatott. Az jun. 24-én

1838—1841. Laczkovics János a szept. 24-iki tisztujtással szavazat-többséget nyert. 1839. máj. 16-án első követnek megválasztatván, az administrator a legöregebb főbíró, rétháti Kövér Jánost helyettesíté, ki az első alispán jelen nem létében a gyűlésen is elnökösködjék; s csak is az utóbbi esetben adatott neki az alispáni cím. Miután a pesti váltótörvényszék ülnökévé kineveztetett, az 1841. ján. 14-én tartott közgyűlésen lemondott. Helyettesítés nem történt, csak az első alispán akadályoztatása esetére Várkonyi Ádám biztatott meg teendőivel.

1841—1845. Sósolti Szabó Antal az aug. 17-ki tisztujtáskor felkiáltással választatott meg 1844-ben. Minden gyűlésen elnökölt.

1845—1848. Sédényi b. Ambrózy György a szept. 22. kezdett tisztujtáskor felkiáltással. 1848. ápr. 4-én kezdett tisztujtáskor leköszönt.

1848. Murányi azelőtt Kulterer Ignác, mely családnevet birtoka után még ugyan azon évben felvett. Főszol-

elnöklete alatt tartott közgyűlésben képviselőül választatván, ugyanakkor távolléte idejére

1848. Murányi Ignác választatott meg.

gabiró lévén, az ápr. 4-ki gyűlésen felkiáltással választák meg.

1848. Radványi Imre (azelőtt Winkler). A jun. 24-ki gyűlésen Murányi Ignác első alispánná választatván, a megürült székre ő választatott meg.

¶ Az alkotmányoszünet után:

1861. Murányi Ignác febr. 4-én közfelkiáltással megválasztott. Lemondott nov. 12-én.

1861. Missics Jánost febr. 4-én szavazattöbbséggel megválaszták, de ápr. havában népképviselőnek elmenvén, helyébe

1861. Sipeti báró Duka Miklós máj. 7-én felkiáltással megválasztott. Leköszönt nov. 12-én.

A provisorium alatt:

1861—1864. Papházi Miklós alkotmányos főügyész Szabó Antal főispáni helyettes által, a volt tisztikar leköszönése után, kineveztetett.

1861—1863. Draskóci Miletz Kálmán alkotmányos szolgabiróból Szabó Antal főispáni helyettes által kineveztetett. 1863-ban leköszönt s tiszteletbeli alispán címével Csákovári főszolgabirónak ment.

1863—1864. Szántó János okt. havában kineveztetett.

Figyelmeztetés az oklevéltan kedvelők számára.

Rómer Flóristól.

Mennyire kell az okmányokban kitett évszámokra ügyelni, példáját láttam a magyar Akadémia kézirati kincsei rendezése alkalmával. Ugyanis ott találtam egy különben egészen hiteles okmányt IV. Béla királytól, mely fölületes kutatásnál képes jártasabb okmánytudóst is tévutra vezetni. Ezen igen érdekes levélben ajándékozza a király Dulow nevű birtokot, mely Nedelychtelky, Ledniche, Premezleyez, Zabreg, Mykus, Thuhenc helységek; Vág, Vazuch és Zuhycha vizek közt feküdt. Premyslnek és Nosk fiainak Sadok- és Balásnak, és őket arany szabadsággal is jutalmazza. A Tatór berohanás alkalmával Premysl és Nosk fivérek, a trencsini vár jobbágyai, ezen vár és a határszélek védelmében annyira tüntették ki magukat, miszerint őket Bogumér a vár grófja a királynak szóval ajánlá. Midőn azután a király Isten segedelmével egész seregével Morvaországba ment, és Bogyzlav herceg vejére Trencsin várát és a határvidéket bizta, a fennemlített jobbágyok oly dicsőséggel harcolának, hogy Nosk elesett, Premysl pedig, ki egy fegyveres katonát fogolyul hozott, nehéz sebbe esett. Ez az iromány tartalma. Az oklevél végén pedig ez áll: datum per manus Pauli electi albensis ecclesie, aule nostre vicecancelarii dilecti et fidelis nostri. Annodomini. M^o. CC^o. Ly^o. nono. Regni autem nostri anno vicesimo.

Kik ezen okmányt előttem olvasák, az évszámot 1269-nek nézik, mert valóban a gömbölyvedel nagy L úgy van írva, mintha alsó huzásán $\chi=10$ feküdnék, mely χ azonban csak abból származott, hogy az L felső kanyarulata lefelé huzatván, alsó karját ketté szelé, és azon túl is folytattatik.

Összevetvén az 1259-et a kormányzási 20 évvel, kijő 1239; ha pedig a hibás olvasásu 1269-et fölvennők, 1249-et kellene mint IV. Béla országlása kezdetét elismernünk. Pedig Thwroczi Chronikájából (XXIII. és köv. fej.) kitetszik, hogy

II. András 1235-ben meghalt: *Migravit autem Rex Andreas ad Dominum, anno Domini millesimo CCXXXV. tricesimo anno regni sui; LXXVI. fejezetben ez áll: Obiit autem (Bela quartus) anno Domini millesimo CCLXXV. Nonis Maji, a Budai Chronicon szerint quinto nonas Maji, de ugyanazon évben. Ugyan ezt olvasom Petri Ranzani Epitoméji XV. fejezetében: Excessit (Andreas) e vita anno ob ortu Incarnati filii Dei MCCXXXV. Praefuit deinde Regno Bela, eius filius, Rex huius nominis quartus anno XXXV. Obiit anno Domini nostri Salvatoris MCCLXXV. Igaz ugyan, hogy Thwroczi LXXIV. fejezetben ez áll: Regnavit autem XXXV. annis, mely állításnak ellenében azonban máshol mindenütt XXXV. év említettik.*

Ha ezen éveket összevetjük, Béla király kormányzása kezdete 1235-ik évre esik, mint ezt valóban minden történetíróink egyhangulag állítják.

A felhozott okmányból pedig, ha 1269-nek olvassuk, huszat levonva marad 1249; ha, mi helyesb, 1259-nek marad mint kormánya kezdete az 1239-ik év, mi minden esetre tévedés és a történetírók összhangzatos állításával ellenkezik.

A krónikákban nincsen hiba, de az 1259. évben sem, melyet okmányunkban — mely különben a valódiság minden jellegével ki van állítva — helyesen olvastunk; és a melynek helyessége még abból is kitetszik, mert más ugyan ezen évben kiállított levelekben szintén a magister Paulus electus albensis ecclesie fordul elő mint vicecancellarius. A hiba tehát egyedül abban rejlik: hogy az író az okmány vége felé, mint látszik, sietett, mert az L után y alak, mi különben kettőt jelentene, de ezen helyt épen fölösleg, sőt minden értelem nélkül — alkalmaztatott, a vicecensimo után a quarto-t egészen kihagyá.

Fennebbi állításim helyességét támogathatnám a Codex diplomaticus számtalan okmányiból is, melyekben a kiállítási és kormányzási évek összehasonlításából az tűnik ki, hogy Béla király csakugyan 1235-ben lépett a trónra.

Ezen példát az okmányi íteszet adataul hoztam fel azért, nehogy a közönségesen felállított adatok ellen mit találván, azt mindjárt valónak elfogadjuk, hanem hogy ily kétes esetekben az igazságot kikutassuk, és a hibát kijavítsuk.

A magyar pénzisméhez.

Rosos Miklóstól. ¹⁾

Rupp Jakab, ki „Magyarország ekkorig ismeretes pénzei“ című munkájában úgy szólván kimerítőleg adta elő az Árpádok- és vegyes korszakbeli királyaink pénzei sorozatát, véleményét mindenütt szilárd alapokra fektette és nagy szorgalommal összeállítva adta ki, s az eddig ismert magyar pénztani írók munkáit is felhasználva, azt — költséget nem kimélve — számos ismeretlen neműekkel bővítette annyira, hogy az említett művet nagyon kielégítőnek tekinthetjük, s hazánk történelmére épen oly nagyszerű mű, mint Cohen munkája a romai birodaloméra.

Ezen korszakbeli pénzekről azonban egészen tökéletes művet nem is várhatunk, hanem azt csak megközelíthetjük; mivel a pénzek aprók, részben lemez veretűek és papir vastagságúak, s így az enyészetnek is jobban kitéve vannak, mint az azelőtti pár ezer évvel készült görögpenzék, és kicsinységüknél fogva, ha előkerülnek is, nem oly könnyen észrevehetők, de hazánkra nézve minden esetre érdekesekek. Az I. korszaki királyok alatt, valamint később is, a pénz majdnem évenként s legfőlebb két év alatt (leginkább husvét táján) megújítattott, s a honfiak a régít kötelesek valának újabbakkal beváltani,²⁾ így ezáltal is előbbi pénzeink az utóbbiak által ritkittattak. E szerint tehát a mennyire eddig kiadatlanok léteznek, utóbb vagy becseréltettek az említett megújítá-

¹⁾ Munkatársunk bárkinek szives utasítással szolgál talált régi pénzek osztályozása, becsértékének meghatározása érdemében. Lakik apát-utca Torkos ügyvéd ur házában.

²⁾ Rupp, a vegyes házakbeli királyok korszaka 1846. 158. lap. 25. sz. alatt.

sok által, vagy utóbb eltévedvén, oly kezekbe kerültek, hol ezek félre téve heverték, s mostanig is megismertette nincsenek.

Ilyen ritka szépségű, s eddig csak jelen példányban ismeretes kispénzt (Obolus) van szerencsém közölni I. Károlytól, kinek 50 nemű pénzei közölve lévén már, ¹⁾ e szerint:

I. Károly LI. nemű kispénze.

Nagysága: $7\frac{1}{2}$, sulya: $2\frac{1}{2}$ szemer. ²⁾ Ritk. $\frac{6}{*}$

A király koronázott feje név nélkül. — Kettős kereszt.

1. Koronázott királyfő jobbra tekintve, oldalt B.L, a betük felett csillag, és félholdka egy kis körrel, a betük alatt az alak nyakánál kétfelől virágcsa, a korona, tetején keresztke.

Hátlapján: a tótországi pénzek hasonlatosságára kettős kereszt veret tönkkel, alul mellette két liliom a kereszt alsó karjai mellett, ugy a felső karok fölött négy karika, alsó karjain két madárka, közepén két virágcsával.

Ezen a maga nemében ekkorig egyetlen példányban ismeretes kispénz Fábry Nándor ur tulajdona.

Robert Károly pénzének tulajdonítandó a következő okokból:

1-ször. Mivel ezen királyi kispénz (moneta regalis) a nyert hiányával különbözik a slavoniai pénzektől (moneta banalis) és az említettem müben XLIV—XLVII. pénznemek alatt,³⁾ a rajzban pedig XIII. Tábl. 383—386. és XIV. Tábl. 387—388. számok alatt előadott pénzek között fordul elő verete.

2-szor. Eddig csakis ezen királytól mutathatunk fel efféle pénzeket.

3-szor. A két madárkát (vagy galambkákat) — Rupp szerint — egyedül Robert Károly pénzein találhatjuk.⁴⁾

¹⁾ U. o. 25. l.

²⁾ Oly szemer, melyből 1 aranyra 48 esik.

³⁾ Rupp: vegyes korszak. 22—23. lap.

⁴⁾ U. o. 148—149. laponi jegyzékei.

4-szer. Ezt tanusítják a liliomok is, ámbár ugyancsak — más típusban — az ő fia, Lajos pénzein közönségesek.

Más nehézség fordul a B. és L. betűkkel, hogyha azokat Béla és László vagy Lajos nevének hinnénk; ezen nehézséget azonban végkép eloszlatja magának Rupp Jakab urnak véleménye szerint az, miszerint az említett betűk csak pénzverdei jegyek, melyeket a pénzverdei hely- és az akkori kamaragróf nevének állít, mely szerint B=Buda¹⁾, L. pedig Lászlót (Ladislaus) jelelné, s eképpen ezen kispénz Budán, Gurhes László kamaragróf felügyelete alatt veretett.²⁾, kit Robert Károly 1323-ik évben több másokkal együtt kamaragrófnak kinevezett, s ennek sclavoniai (banalis) pénzei „Gurhes“ név alatt is voltak forgalomban.

Buják várának ostromoltatása a XIV. század első negyedében.

A jelenleg már romokban heverő Bujáki várnak (Nógrád megyében) ostromoltatásáról, s a királyi seregnek Csák Máté hadaival a XIV. század első negyedében (1308—1318) alatta vívott csatájáról emlékezik Károly királynak egy 1333-ban kelt oklevele, melyben a hűtlen Ibur fia István és Herbert fia András birtokait Gyökmény mester udvari gyógyszerészére örökösen átruházza, s melynek a föntebbi ostrom és csatára vonatkozó szavai im ezek:

Nos Karolus etc. Significamus..... quod Stephanus filius ybur et Andreas filius Herbordi frater eiusdem patruelis nostri Notory et publici infideles nostrorumque fidelium persecutores qui toto tempore vite ipsorum ab incepte infidelitatis tramite diuertere nolentes, non attendentes illud quod qui naturali domino resistere moliantur, diuinis dispositionibus manifeste videntur contraire, vestigys Mathey fily Petri quondam de Trenchynio dampnate memorie capi-

¹⁾ U. o. 167. lap. 40. sz. alatti jegyzékek.

²⁾ U. o. 165. lap. 38. sz. alatti jegyzék.

talis nostri infidelis, et Regni nostri emuli a persecutoris fidelium Regnicolarum nostrarum, adherentes, semper aduersos processus cum eodem Matheo diuersa spolia in ipso Regno nostro committendo contra nostram perpetrarunt maiestatem. Hoc tamen speciali declaracione, nam seriose difficile et tediosum foret scelerosos processus prefati Stephani filij ybur et Benedicti dicti Berze filij eiusdem explicare, presentibus duximus inserendum, quod cum ipse Stephanus filius Ibur cum ceteris nostris et Regni nostri infidelibus, ipsius Mathey sequacibus sub Castrum nostrum Buyak nominatum ad expugnandum ipsum Castrum et committendum spolium ac devastandum tenetas eiusdem, ex jussu ipsius Mathei accessissent, et magister Paulus filius Dyonisy fidelis noster bone memorie tunc Castellanus de Zegedino et de veteri Buda causa defensionis et tutele Regni nostri procedens, ipsum spolium tunc perpetrantibus casualiter occurens, eundem Stephanum filium ybur captiuauit, et nisi serpentina astucia clandestine euasisset, suis demeritis exigentibus dies suos in uinculis debuisset terminasse etc..... Datum In Wysegrad in Octauis Pentecostes Anno domini M.^o CCC.^o XXX-mo tercio. (Eredetie a Palásthy-Nedeczky nemz. levéltárában.)

Ifju Kubinyi Ferenc.

Szolnok történetéhez.

1551-ben, midőn Ali budai basa Achmed vezérrel Szolnok várát bekerítette, a Nyári Lőrinc parancsnoksága alatt lévő négyféle nemzetbeliekből álló őrség szept. 3- és 4-dike közötti éjen kiszökött, s midőn a Törökök a várat megrohanták, annak kapujában egyedül ő állott ellent. Itt elfogott, de örével együtt elillant.

Nádasdy Tamás nádor megbüntetni kívánván Nyarit, ez a maga védelmére a hazában széteszlott szolnoki lakosok és helyőrségbeliek kihallgatását kérte, mi meg is történt.

A nádor 1555-ben Pozsonyból július 21-ről ez érdemben következőleg irt a győri káptalannak:

Barátinak a tisztelendő győri káptalanának Nádasdy Tamás Magyarországnádora, Kunok birája, Fogaras föld örö-

kös ura, Vas megye főispánja stb. kész szolgálatját, üdvözlétét. Vitézlő bedegi Nyári Lőrinc személyesen jelenté nekünk, hogy a Szolnoki vár elfoglalási körülményei kiderítésére bizonyos jártas nemesi és vitézlő renden levők vallomásaira, tanutételeire volna szüksége az ő becsülete, tisztelete és ártatlansága bebizonyítására, védelmére, megparancsoljuk tehát, hogy kiküldendő társuk Picsordi Albert, Ethei Mihály, Kemény András vagy Zámolyi Mihály királyi emberek közül gyíket maga mellé vévén, a folyamodó által megnevezett érdemes nemes és nemtelen személyeket kérdezze ki esküjökre stb. s azután jelentésüket hiteles pecsétjükkel ellátva hozzám felterjeszszék.¹⁾

Nyári a Győrött lakó Szolnokiak közül Barbély Márton polgárt, és nemes Ozla Miklóst nevezte meg.

A győri káptalan tehát ezek tanutételeire Darnai János mestert s kanonok társukat küldé ki, ez pedig a megnevezett király-emberek közül Picsordi Albertet november 30-án maga mellé vévén következő vallatást eszközöltek és pedig Barbély Márton megesküdtetvén azon kérdésre:

Szolnok megszállásakor a várból Móré Gáspár ment-e ki legelőször a naszádokkal? erre vallotta:

Nem tudja, hogy azon roppant zavarban ki futott meg először, de azt bizonyos egyénektől hallotta, miszerint mindenekelőtt Strenzenkovics Mátyás a vár kapujáról a lakatot kivágta, hol vitézlő Móré Gáspárral kiment; — azt látta, miszerint Strenzenkovics Mátyás a Törökökhöz akarván kimeni egyezkedésre, kedvéért vitézlő Pekri Gábortól visszaüzetett, ki neki a kimenetelt nem engedte meg. Hallotta továbbá, hogy vitézlő Nyári Lőrinc a főbb tiszteket arra inté, miszerint a nyergeket lovaikról szedessék le, nehogy a többi vitézlő népet elrémítsék, és azáltal ezek keblébe félelmet öntsenek. Szinte vallotta: látta, midőn egy szegény paraszt a Törököktől leveleket hozott, mire vitézlő Móré Gáspár a többi főtiszteket meginté, hogy a levelek titokban olvastassanak fel, de vitézlő Nyári Lőrinc ellenmondott a leveleknek titokban történendő felolvasásának, ezután nyíltan mindenki hallatára a levelek felolvastattak.

¹⁾ Latin eredetű a győri káptalan országos levéltárában XIV. fők 40. csomag, 1792. sz. a.

A megszálláskor látta, hogy vitézlő Nyári Lőrinc a vár egy magasabb helyére felmenvén, onnét megtekintette a török tábort; azonfölül hallotta, midőn Nyári mondá: a törökök kevés számmal vannak, azért a várbeli katonaságnak nem kell félnie.

Dezan Albertről — viarum rectore subordinato — (alut-igazgató, mérnökkari tiszt) semmit sem tud, valamint arról sem, hogy Móré Gáspár a németeket a futásra felszóllította volna.

A másik Szolnokról Győrbe jött egyén nemes Ozla Miklós, ki ekkor vitézlő némai Kolos János fegyverhordozója volt, kikérdeztetvén, felelte:

Azon nap estéjén, melyen a várból kifutottak, körülbelül a vacsora alatt, látta a huszárokat a vár kapuja felé haladni, de ki tudtak-e menni vagy nem, vagy hogy akkor kimentek-e, nem tudja, kiket végre vitézlő Móré Gáspár nem azon uton s azon kapunál, hanem a Tisza felől romban heverő régi erősségnél menekülve követett. Szinte vallotta: az ott jelenlevők szájából hallottam, midőn vitézlő Nyári Lőrinc a menekülés felől kérdezősködőknek mondotta:

Kimenjünk-e? kérditek, alávaló hitszegő árulók, nem azon feltétel alatt kaptok királyi zsoldot, hogy a szükség idejében elfussatok, hanem hogy halálig harcoljatok, lám, én itt maradok halálomig.

A várkapu zárának Strenzenkovits Mátyás által történt levágatásáról semmi bizonyosat nem tud, hanem többektől hallotta, hogy Strenzenkovics Mátyás a lakatot levágta. Dezan Albert al-utvezér- vagy igazgatóról (rectore aut duce itiner subordinato) semmit sem tud. Azt állítá továbbá, hogy ő arról miszerint Móré Gáspár a németeket futásra hívta fel, semmit sem tud.

* * *

A győri vallatás csak ezt eredményezte, a többi káptalanok által tett vallatások előttünk ismeretlenek, ha azokat is birhatnók, a dolog tisztábban állhatna előttünk.

Hozatott-e ítélet Nyári ellen, nem bizonyos, csak az áll, hogy Oláh Miklós korlátnok pártfogása által végre mégis kegyelmet nyert.

Ráth.

A korponai löszer leltára 1620-ban.

Verzeichniss, oder Inventirung aller Munition, so in der königl. Frey Stadt Kärppen aus befehl des Hoch und Wohlgebornen Herrn und Grafen, Herrn Stanislaus Thurzo ttl. Kreisobristen: durch Hansen Maron der Bergstädtischen Gränizen oder Feldschreiber, aus händen Mathias Tauffhoffer gewesten zeügwarters zu Kärppen, den 12 tag Decemb. des 1620. jahrs inventirt, und in händen Herrn Andreae Szelenj, dieser zeit Stadt-richters in Kärppen assignirt worden: wie folget:

Gefasstes Geschütz auf rädern. Maximilianisch doppel Falconet, mit einem Adler: Schiest 2 Libr. eisen. In beschlagenen gefass auf axt und radern nro 1. Ferdinandisch doppel Falconet, schiest 2 Lib. eisen: in beschlagenen gefass auf axt und rädern nro 1. Rudolphisch doppel Falconet: schiest 2 Lib. eisen: darauf ein Adler gegossen: ist schadhafft angefass, axt und rädern nro 1.

Doppel Hacken Moschketen, und Röhr. Gefasste und ungefasste doppelhacken, mit schwammen gelassen: darunter eines theils zerbrohen nro 54. Musketen mit Schwammen gelassen nro 10. Schützen röhr mit schwammen gelassen gut und bös nro 60.

Pulffer flaschen und Kugel modeln. Gros und klein pulfer flaschen nro 55. Doppelhacken kuegel model nro 4.

Pulffer und zünd Strick. Zeig pulffer ist zentner 2. Libr. 47. Zünd strück hand pischl nro 87.

Rüstung und Wehren. Landsknechts rüstung sambt der Sturmhauben nro 6. Sturmhauben ohne Rüstung nro 61. Alte verdorbene Landsknechts Spiess nro 63. Alte Seiten wehren nro 16.

Allerlej gross und klein Stueck Kugeln. Noth Schlangen Kuegeln zu 18 Libr. nro 18. Schlangen Kuegeln zu 3 und 4 Libr. nro 190. Doppel Falconet Kuegeln zu 2 Libr. nro 300. Anderthalb pfundige Kuegeln nro 103. Falconeth Kuegeln zu 1 Lib. nro 446. Vor Irrette Kuegeln nro 90. Gross und Klein Doppelhacken Kuegeln nro 4200. Steinerne Kuegeln, einestheils von 18. einestheils von 30 Libr. nro 125.

Andere zeug sachen. Eiserne Schleg seind 80. Metallener Morser zum Pulfer stampfen samt seinem schuh 1. Messingene Spritzen, darunter eine gar zerbrochen 4. Feüter Pfannen 2. Eiserne Gatter 1. Streifband 8. Pratznegel nro 3. Loh scheiben 4. dörtpfel 1. Hölzerne Schalwaag 1.

Altes verdorbenes Feuer Werk. Feüter Kuegeln seind 3. Feuerpfeilen 39. Sturm Spiess 23. Sturm Kränz 8. Pech kränz 51. gefüllte Sturm hefferlein 101.

Altes eisen. Von alten eisen ist vorhanden zent. 2. Lib. 60¹/₂. Alter hebzeug sambt zwejen eisernen Kloben, darinnem vermässingte Scheuben sind 1. von alten Schanz zeig ist vorhanden stück nro 12.

Actum zu Karppen den 12. Dec. 1620.

Hans Maron.

in fidem subscripsit

Balthazar Schabolt Jur. Not. ibid.

Közli Cseri József.

Hunyadi Mátyás neje Beatrix jól tudott magyarul.

Azt hiszem kedves dolgot teszek Knauz Nándor barátomnak, ha a magyar nyelv történeti jogáról irt jeles értekezéséhez egy oly adattal járulok, mely nem csak azt bizonyítja, hogy Corvin Mátyás királyunk nem csak maga beszélt magyarul, és udvarában a magyar főurak között is a magyar nyelv divatban volt, hanem hogy neje, a nem épen fiatal Beatrix, olasz létére, hazánk nyelvét tökéletesen érté és beszélé is. Ine az, mit a győri káptalan igen érdekes régi kéziratokat és nyomtatványokat foglaló könyvtára néhány év előtti rendezése, vagy inkább áttekintése alkalmával 1497-iki fol. nyomtatványban: *De plurimis claris mulieribus* találtam. A címlapon a szerző van ábrázolva, mint a királynénak munkáját felajánlja, az előszóban pedig ezeket olvassuk: „neked ajánlam ezen munkát, ki nemcsak a pannoni nyelvet érted és beszéled, hanem a mi Szittya nyelvünket is, melyen nemcsak követségeket fogadhatsz, hanem e nyelven válaszolhatsz is.“

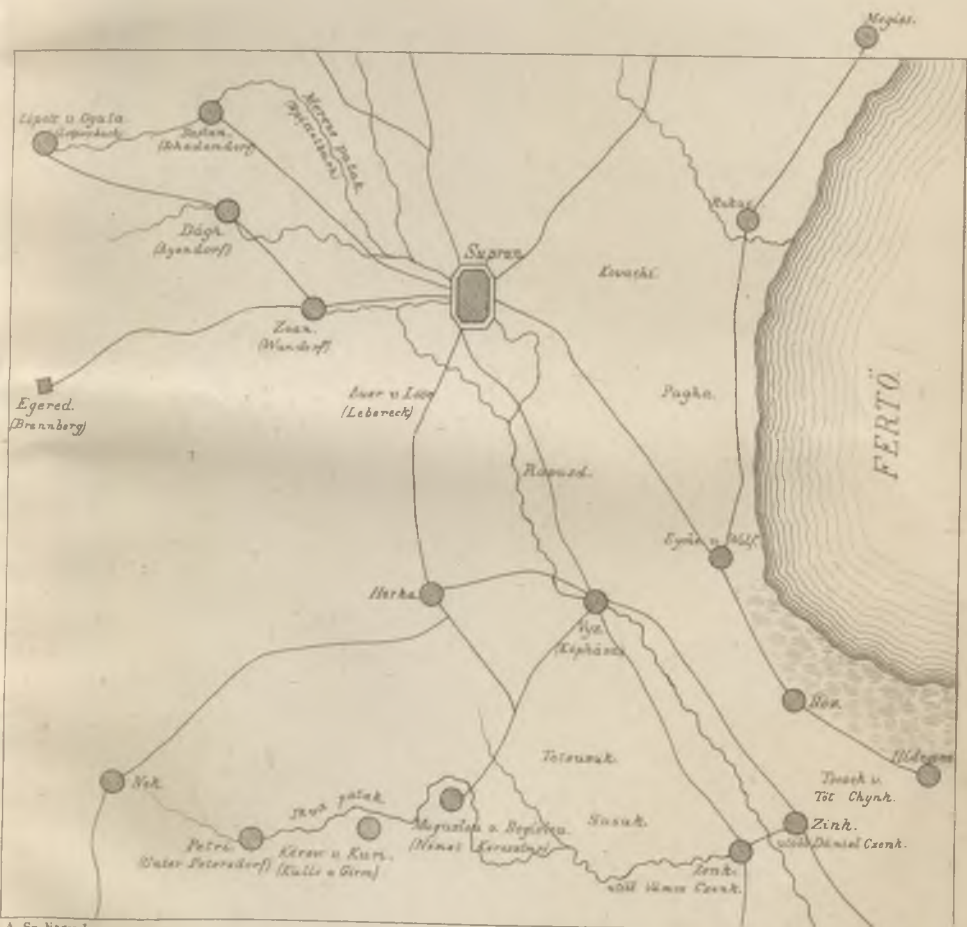
Rómer.

Robert Károly Kiadatlan érme.

Sopron városa környéke
a XIII^{sz} században.

A. Sz. Nagy János.

m. Dabó J.

